

Gothenburg Monographs in Linguistics 43

32. Magnus Gunnarsson, 2006
Group Decision-making – Language and Interaction
33. Anneli Bergström, 2007
From Words to Conversation: Evaluation of Aphasia Therapy
34. Gunilla Thunberg, 2007
Using Speech-generating Devices at Home: a Study of Children with Autism Spectrum Disorders at Different Stages of Communication Development
35. Fredrik Kronlid, 2008
Steps towards Multi-Party Dialogue Management
36. Nataliya Berbyuk Lindström, 2008
Intercultural Communication in Health care. Non-Swedish Physicians in Sweden
37. Finnur Friðriksson, 2008
Language Change vs. Stability in Conservative Language Communities.
A Case Study of Icelandic
38. Svetoslav Marinov, 2009
Dependency-Based Syntactic Analysis of Bulgarian
39. Cheryl Marie Cordeiro Nilsson, 2009
Swedish Management in Singapore: a Discourse Analysis Study
40. Kenneth Wilhelmsson, 2010
Heuristisk analys med Diderichsens satsschema. Tillämpningar för svensk text
41. Rebecca Jonson, 2010
Information State Based Speech Recognition
42. Bitte Rydeman, 2010
The Growth of Phrases. User-centred Design for Activity-based Voice Output Communication Aids

ISBN 978-91-628-8396-6 (tryck)

ISBN 978-91-628-8397-3 (pdf)

Elin Almér

ATT TALA OM VEM MAN ÄR

Att tala om vem man är

En språkvetenskaplig studie av transitivitet, agentivitet och engagemang i unga kvinnors erfarenhetsberättelser

GÖTEBORGS UNIVERSITET
FILOSOFI, LINGVISTIK OCH VETENSKAPSTEORI

Elin Almér

Att tala om vem man är

Gothenburg Monographs in Linguistics 43

Att tala om vem man är

En språkvetenskaplig studie av transitivitet, agentivitet och engagemang i unga kvinnors erfarenhetsberättelser

Elin Almér

GÖTEBORGS UNIVERSITET
FILOSOFI, LINGVISTIK OCH VETENSKAPSTEORI

Avhandling för filosofie doktorsexamen i allmän språkvetenskap vid
Göteborgs universitet, 16 december, 2011.

© Elin Almér

Omslag: Thomas Ekholm (foto: Karin Almér). *Kvinnan på fotografiet har
inget med avhandlingens studier att göra.*

Tryck: 2011. Göteborg: Reprocentralen, Humanistiska fakulteten,
Göteborgs universitet.

ISBN 978-91-628-8396-6 (tryck)

ISBN 978-91-628-8397-3 (pdf)

<http://hdl.handle.net/2077/27866>

Distribution:

Institutionen för filosofi, lingvistik och vetenskapsteori

Göteborgs universitet

Box 200

SE-405 30 Göteborg

Till Mats
farornas konung

Abstract

Ph. D dissertation at Göteborgs university, Sweden, 2011. Title: *Att tala om vem man är. En språkvetenskaplig studie av transitivitet, agentivitet och engagemang i unga kvinnors erfarenhetsberättelser*. English title: *Young women tell their stories. A linguistic investigation of transitivity, agency and engagement in young women's stories*. Author: Elin Almér. Language: Swedish, with an English summary. Departement: The department of philosophy, linguistics and theory of science, Göteborg University, Box 200, ES-404 30 Göteborg.

This dissertation deals with the relationship between language and identity in narratives of personal experience told by young women in different settings. The aim of the investigation was to find out if there are cross-situational similarities in the individuals' language use concerning the construction of the concepts "I" and "others". The linguistic aspects investigated are connected to a sociopsychological concept of *identity style*. The purpose of investigating this aspect of language use and identity is to shed new light on the agency status of a person in relation to current interactional (constructionist) frameworks. Three women were recorded in two different situations: group conversations and interviews. The recordings were transcribed and twelve stories extracted. Systemic Functional Linguistics and the Appraisal framework were used to conduct two different studies: in study A *transitivity* and *agency* were investigated and in study B *engagement* was investigated. By relating the results to different parameters – *the situations, the genres* and *the individuals* – it was possible to conclude that there were patterns of linguistic aspects tied to each one of the three parameters. The results also showed that the generic structure potential of stories tends to be realized in different ways according to situation and that all of the investigated women altered their language according to situation in similar but, interestingly enough, not identical ways. The most interesting results were that some aspects of each of the individual's language use were realized in both situations, which indicated that their identity style could be traced in everyday conversations.

KEY WORDS: Narratives, language, language use, identity, identity style, young, agency, transitivity, engagement, variation, the Appraisal framework, Systemic Functional Linguistics, psychology, Swedish.

Förord

I arbetet med den här avhandlingen har ett antal människor bistått mig på olika sätt och jag vill här tacka dem. Först vill jag dock tacka Richard Hirsch som genom formidabla kursupplägg under min grundutbildning fick mig intresserad av lingvistik. Han lyckades till och med få mig att vara intellektuellt upptagen med *finite-state grammar* under en lång period. Jag, som ditintills, endast sett mig som poet.

Jag vill tacka min huvudhandledare Sally Boyd för att hon berättade om det projekt som senare kom att finansiera min doktorandutbildning. Som handledare har Sally mött mina avhandlingstankar med väl avvägd entusiasm och tvekan. Hon har mycket frikostig delat med sig av sin kunskap och försökt leda mig rätt när jag irrat iväg för långt bort från avhandlingens syfte. Varmt, varmt tack Sally! Claes Ohlsson har som bihandledare under det sista året också varit till ovärderlig hjälp genom att ifrågasätta allt (!) jag skrivit och med stor noggrannhet dessutom försökt hyfsa språket i min text. Tack Claes – speciellt för att du skrev in humor i din kritik. Susanna Karlsson var opponent vid mitt slutseminarium och gav mig konstruktiv kritik som gjorde det inspirerande att arbeta färdigt manuskriptet. Tack! Ett tack också till Andreas Nord och Jenny Myrendal som båda bidrog med tankeväckande kommentarer på mitt ofärdiga manuskript. A special *thank you* to Janice Jopke and Sally Boyd for proofreading the Abstract and the English Summary.

Avhandlingen skrevs inom ramen för projektet *Språk och språkbruk hos ungdomar i flerspråkiga storstadsförorter*. Tack alla projektmedlemmar – Ellen Bijvoet, Petra Bodén, Sally Boyd, Lena Ekberg, Kari Fraurud, Natalia Ganuza, Sofia Hallin, Sofie Johansson Kokinakis, Roger Källström, Inger Lindberg, Tore Otterup, Julia Prentice, Gudrun Svensson, Sofia Tingsell, Alexandra Utrzen och Marie Werndin – för givande diskussioner. Tack också till de unga män och kvinnor som medverkade i projektet genom att låta sig bli inspelade och till den skolpersonal som hjälpte oss tillrätta på skolorna under vårt fältarbete.

Min doktorandtid har jag tillryggalagt vid Göteborgs universitet och mina lingvistikkollegor är alla värda många tack för spännande, givande och inspirerande seminarier genom åren. Det är inte rättvist att nämna några namn eftersom alla på olika sätt gjort min doktorandtid till något av ett "intellektuellt paradiset" men Natasha, Magnus, Cajsa, Torbjörn, Ellen och StockholmsYvonne – tack för de samtal som kom att beröra inte endast de akademiska frågorna utan även livet i allmänhet. Tack också till lingvister, filosofer och vetenskapsteoretiker för alla lunchrumsskratt. De dröjer kvar.

Som doktorand har jag också läst kurser vid andra institutioner och lärosäten. Ett speciellt tack vill jag rikta till Ann Friséen på institutionen för psykologi vid Göteborgs universitet. Ann tog sig inte bara an att examinera en lingvist i identitetsutveckling utan bjöd mig också med som deltagare i en workshop om identitet där jag fick tillfälle att samtala med många eminenta identitetsforskare.

I det praktiska arbetet med att färdigställa en konkret bok har jag fått utomordentlig hjälp av Thomas Ekholm som också gjort bokens omslag. Tack Thomas! Tack även till Ritva, Pia och Hans för att ni alltid snabbt hjälpt mig tillrätta med administrativa frågor.

Min forskarutbildning finansierades av Riksbankens jubileumsfond och jag har därutöver tacksamt emottagit stipendier från Adlerbertska stiftelsen, Stiftelsen stipendiefonden Viktor Rydbergs minne, Stiftelsen Paul och Marie Berghaus donationsfond samt Stiftelsen Henrik Ahrenbergs studiefond. Jag har också varit förunnad vistelser på Ellen Keys Strand samt Fredrika Bremerförbundets Nannylund.

Ett varmt tack också till familj och vänner. Först en tanke till minnet av min far Rolf. Tack, pappa, för alla gånger du gick fram till bokhyllan och visade att jag inte är ensam; över tid och genom rum finns de som funderat på samma frågor, lidit samma kval och jublat samma glädje – detta *att vara människa*. Och tack Renée, *mamma min*, för att du alltid kärleksfullt värnat om att jag ska må bra medelst allt från köttbulleleveranser till att påminna om ett "här och nu" *bortanför* bokhyllan. Tack till gudmor Benita, min vän och mentor. Min syster Tita och bror Fredrik, min svåger Stefan och svägerska Ulrika och alla syskonbarnen – tack för familjeliv i kubik! Bästa Marie, fina Ewa tack för att ni vet vem jag är och påminner mig om det när jag själv har glömt. Och tack till vännen Anneli som disputerade före mig och hade kloka erfarenhetsord att ge samt till resten av kvinnorna "runt mitt middagsbord". Slutligen ett tack till de kollegor, vänner och bekanta som via elektroniska medier bidragit både med snabba svar på arbetsrelaterade frågor och rena rama hejklacksramsorna när jag verkat trött.

När jag var lika ung som kvinnorna i den här avhandlingen beslöt jag att min första bok skulle dedicerats till den jag då höll kär. Mycket vatten har runnit under broarna sedan dess men för poeten inom mig tillåter jag mig att vara lojal mot Elin 18 år. All "utveckling" och utbildning till trots: *någonstans där så blev jag den jag är nu*.

Fel, ofärdigt tänkande eller annan brist på kvalitet som dröjer kvar i avhandlingen står jag själv för.

Göteborg, november, 2011

Elin Almér

Tabellförteckning.....	4
Figurförteckning.....	6
1. Inledning	7
1.1. Syfte och forskningsfrågor	10
1.2. Incitament för avhandlingen	11
1.3. Disposition för resten av avhandlingen.....	13
2. Teoretisk bakgrund.....	15
2.1. Identitet.....	15
2.1.1. Språkvetenskap och identitet.....	17
2.1.1.1. Identitet och indexikalitet.....	18
2.1.1.2. Identitet som positionering och roll.....	21
2.1.1.3. Identitet som olika röster.....	23
2.1.1.4. Identitet, positioneringsteori och diskursiv psykologi	25
2.1.2. Utvecklingspsykologi och identitet.....	27
2.1.2.1. Identitetsstatus och identitetsstil.....	29
2.2. Systemisk funktionell lingvistik.....	33
2.2.1. Språkets metafunktioner och nivåer.....	36
2.2.1.1. Erfarenhetsmässig funktion.....	37
2.2.1.2. Interpersonell funktion.....	39
2.2.1.3. Text och kontext.....	40
2.2.2. Socialisation, ideologi och identitet.....	44
2.3. Berättelser	48
2.3.1. Berättelser och identitet.....	51
2.4. Sammanfattning av teoretisk ram	53
3. Metodologiska överväganden av forskningsprocessen	58
3.1. Beskrivning av fältarbetet.....	60
3.2. Överväganden vid talspråksforskning.....	62
3.2.1. Transkriptionsarbetet.....	63
3.3. Beskrivning av materialet för avhandlingens studier	64
3.3.1. Informanterna i avhandlingens studier	64
3.3.2. Att välja ut berättelser för analys	66
3.3.3. Beskrivning av situationerna	68
3.3.4. Kategorisering av genre.....	72
3.3.5. Fördelning av berättelser i relation till indelningsgrund.....	79
3.4. Val av analysmodeller.....	80
4. Resultat studie A: analys av transitivitet och agentivitet	84
4.1. Analysmodell för transitivitet.....	85
4.1.1. Materiella processer och associerade deltagare.....	87
4.1.2. Mentala processer och associerade deltagare	91
4.1.3. Verbala processer och associerade deltagare	93
4.1.4. Relationella processer och associerade deltagare	94
4.1.5. Omständigheter.....	95
4.2. Analysmodell för agentiv status.....	97
4.2.1. Modell för dynamiska roller	97
4.3. Konkret upplägg för studie A	99
4.3.1. Analysprocessens tre steg	100
4.4. Transitivitet och agentivitet utifrån situationerna	101
4.4.1. Transitivitetskonkordans och agentivitet i gruppsamtalen	102

4.4.2.	Relationskonkordans i gruppsamtalen	103
4.4.3.	Transitivitetskonkordans och agentivitet i intervjuerna.....	103
4.4.4.	Relationskonkordans i intervjuerna	105
4.4.5.	Sammanfattning av transitivitet- och agentivitetsanalys för situationerna	105
4.5.	Transitivitet och agentivitet utifrån genrer	106
4.5.1.	Transitivitetskonkordans och agentivitet i anekdoterna	107
4.5.2.	Relationskonkordans i anekdoterna.....	108
4.5.3.	Transitivitetskonkordans och agentivitet i exemplums.....	108
4.5.4.	Relationskonkordans i exemplums	109
4.5.5.	Transitivitetskonkordans och agentivitet i narrativerna	110
4.5.6.	Relationskonkordans i narrativerna.....	111
4.5.7.	Transitivitetskonkordans och agentivitet i återberättelserna	111
4.5.8.	Relationskonkordans i återberättelserna	112
4.5.9.	Sammanfattning transitivitet- och agentivitetsanalys för genrerna.....	113
4.6.	Transitivitet och agentivitet i Livijas, Ajanas och Svetlanas berättelser	114
4.6.1.	Transitivitetkonkordans och agentivitet i Livijas berättelser	114
4.6.2.	Relationskonkordans i Livijas berättelser.....	115
4.6.3.	Transitivitetkonkordans och agentivitet i Ajanas berättelser	116
4.6.4.	Relationskonkordans i Ajanas berättelser	117
4.6.5.	Transitivitetskonkordans och agentivitet i Svetlanas berättelser	117
4.6.6.	Relationskonkordans i Svetlanas berättelser.....	118
4.6.7.	Sammanfattning av transitivitet- och agentivitetsanalys för individerna	119
4.7.	Slutsatser av studie A	120
5.	Resultat studie B: analys av engagemang	125
5.1.	Monologiska och dialogiska satser.....	127
5.1.1.	Den konstruerade lyssnaren, tillskrivna talare, bakgrundens röst...130	
5.2.	Konkret upplägg för studie B	137
5.2.1.	Analysprocessens tre steg	137
5.3.	Engagemang utifrån situation.....	138
5.3.1.	Tillskrivna röster utifrån situation	139
5.3.2.	Den konstruerade lyssnaren utifrån situation.....	147
5.3.3.	Berättaren och bakgrundens röst utifrån situation.....	154
5.3.4.	Sammanfattning engagemang utifrån situationerna	157
5.4.	Engagemang utifrån indelningsgrund genre	158
5.4.1.	Engagemang utifrån indelningsgrund anekdot.....	158
5.4.2.	Engagemang utifrån indelningsgrund exemplums.....	160
5.4.3.	Engagemang utifrån indelningsgrund narrativer	161
5.4.4.	Engagemang utifrån indelningsgrund återberättelser	162
5.4.5.	Sammanfattning engagemang utifrån genrer	163
5.5.	Engagemang utifrån indelningsgrund individ.....	163
5.5.1.	Engagemang utifrån Svetlanas berättelser	163
5.5.2.	Engagemang utifrån Livijas berättelser.....	166
5.5.3.	Engagemang utifrån Ajanas berättelser	169
5.5.4.	Sammanfattning engagemang utifrån individer	171
5.6.	Slutsatser av studie B.....	171

6. Slutsatser resultat	176
6.1. Resultat för indelningsgrund situation	176
6.2. Resultat för indelningsgrund genre	178
6.3. Resultat för indelningsgrund individ	181
7. Diskussion	185
7.1. Resultat och identitetsstil	185
7.1.1. En normorienterad Livija.....	186
7.1.2. En informationsorienterad Ajana.....	188
7.1.3. En informationsorienterad Svetlana.....	190
7.2. Orientering mot identitetsstil	191
7.3. Metodologiska reflektioner	194
7.4. Fortsatt forskning	195
English Summary	197
Litteratur	204
Appendix 1: transkriptionsnyckel	219
Appendix 2: transitivetsanalys.....	220
Appendix 3: kategorisering av dialogicitet	228

Tabellförteckning

Tabell 1 Förhållningssätt för uppgiften identitet kontra förvirring	29
Tabell 2 Tänkbara betydelseförändringar för figuren "Tita pratar"	37
Tabell 3 Situationskontexten för gruppsamtalen	71
Tabell 4 Situationskontexten för intervjuerna	72
Tabell 5 Skala för deltagares dynamiska värde	98
Tabell 6 Antal förekomster av processtyper i berättelserna från gruppsituationen....	102
Tabell 7 Antal deltagare i berättelserna från gruppsamtalen: jag och andra	103
Tabell 8 Antal förekomster av processtyper i berättelserna från intervjusituationen.	104
Tabell 9 Antal deltagare i berättelserna från intervjuerna: jag och andra	104
Tabell 10 Redovisning i procenttal av förekomster av processtyper i situationerna ...	106
Tabell 11 Antal deltagare jag och andra och deltagarnas dynamiska medelvärde	106
Tabell 12 Antal förekomster av processtyper i anekdoterna	107
Tabell 13 Antal deltagare i anekdoterna indelade i grupperna jag och andra	107
Tabell 14 Antal förekomster av processtyper i exemplums	108
Tabell 15 Antal förekomster av olika deltagare i exemplums: jag och andra	109
Tabell 16 Antal förekomster av processtyper i narrativerna.....	110
Tabell 17 Antal förekomster av deltagare i narrativerna indelade i jag och andra	111
Tabell 18 Antal förekomster av processtyper i återberättelserna	112
Tabell 19 Antal förekomster av deltagare i återberättelserna: jag och andra	112
Tabell 20 Redovisning i procenttal av processtypernas förekomst i respektive genre	113
Tabell 21 Antal förekomster av processtyper i Livijas berättelser	114
Tabell 22 Antal förekomster av deltagare i Livijas berättelser: jag och andra	115
Tabell 23 Antal förekomster av processtyper i Ajanas berättelser	116
Tabell 24 Antal förekomster av deltagare i Ajanas berättelser: jag och övriga.....	116
Tabell 25 Antal förekomster av processtyper i Svetlanas berättelser.....	118

Tabell 26 Antal förekomster av deltagare i Svetlanas berättelser: jag och andra.....	118
Tabell 27 Deltagare i grupperna jag och andra - antal och dynamiska medelvärden ..	119
Tabell 28 Processtyper i procent av en genres samtliga förekomster av processer	121
Tabell 29 Processtyper i procent av en individs samtliga förekomster av processer...	124
Tabell 30 Andel dialogiska och monologiska satser i de olika situationerna	139
Tabell 31 Andel dialogiska och monologiska satser i de olika genrerna	158
Tabell 32 Andel dialogiska och monologiska satser hos de olika individerna	163
Tabell 33 Jämförande sammanställning av resultat för situationerna.....	177
Tabell 34 Jämförande sammanställning av resultat för anekdoter och exemplums ...	179
Tabell 35 Jämförande sammanställning av resultat för narrativer/återberättelser	180
Tabell 36 Sammanställning av resultat för individerna	182

Figurförteckning

Figur 1 Bild av förhandling av betydelse (mening/funktion).....	35
Figur 2 Figur av relationen mellan satser i projektion.....	38
Figur 4 Den interpersonella spelplanen	39
Figur 3 Realiseringsschema för text och kontext	44
Figur 4 Realiseringsschema för språkets olika strata	48
Figur 5 Figur av subjektets projektion av text 1	48
Figur 6 Figur av subjektets projektion av text 2	55
Figur 7 Figur över avhandlingens metodsteg	83
Figur 8 Uppdelning av den ideationella betydelsen	85
Figur 9 Modell för transitivetsanalys	95
Figur 9 Martin & Whites modell för Engagemang	132

1. Inledning

Det här är en avhandling som handlar om språk och identitet. I avhandlingen analyseras tre unga kvinnors erfarenhetsberättelser. De unga kvinnorna går sitt andra år i en svensk gymnasieskola och det samlade materialet för studierna utgörs av tolv berättelser. Berättelserna är extraherade ur inspelade samtal från två olika samtalssituationer; berättelserna är antingen från gruppsamtal eller från intervjuer. Med analyserna vill jag tillföra en kompletterande ansats till den nutida forskningen om språk och identitet. I den här inledningen presenterar jag avhandlingens ansats, syfte och forskningsfrågor tillsammans med dispositionen för resten av avhandlingen.

Exempel 1 och 2 nedan är utdrag ur två av de berättelser som analyseras i avhandlingen. Jag har strukit under de satser som presenterar *återgivet tal* för att visa att det finns en variation i hur det återgivna talet återges i de båda berättelserna. Exempel 1, som är från en intervju, innefattar fler traditionella processer ("säga", "tänka") än exempel 2 som är från ett gruppsamtal och främst innefattar anföringsmarkören "ba" som anförande process (se till exempel Kotsinas, 2004; Eriksson, 1997). Variationen mellan exemplen antas ha funktionell betydelse och om den är knuten till samtalssituationen ger det en ledtråd till vilken denna betydelse är. Rent hypotetiskt skulle dock variationen för de anförande processerna lika gärna kunna vara knuten till exemplens olika talare som till situationen (Svetlana i exempel 1 och Livija i exempel 2). Grundtanken i avhandlingen är att det i så fall finns motsvarande funktionell betydelse kopplad till deras respektive identiteter.

Ex. 1 – *Berättelse från en intervju*

å ja hade kuggat två gånger innan på grund av att # asså ja kunde köra de va inte de utan ja va rätt panikslagen å så när ja körde skakade mitt ben å min mun va bara <mbmbmb> [gör nervösljud] ja va helt panikslagen men så sa mamma till mej "ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar de ner en" [citerar mamman] så sprang stackaren ner till kiosken så köpte hon choklad så sa hon till mej "ja men du klarar de ät choklad så klarar du de" [citerar mamman] så gick ja dit så tänkte ja 'hoppas

nu den här marabouchokladen nu verkligen fungerar' [samskrattar med intervjuaren] (Svetlana, aE06-001¹)

Ex. 2 – Berättelse från ett gruppsamtal

ja svär de e bara för att hon röker å inte ja # åh i Ängelholm du vet hennes man vet inte att hon whatever hennes man vet inte att hon röker du vet # å ja knasen ja säger till min pappa du vet # ja bara "pappa ja får cig" han bara "va e du dum i huvudet" eller knas knas ja bara "alltså till Zelda" han bara "ja ja" (Livija, aE05-015)

Skillnaderna mellan de båda berättelserna är framträdande och det är intressant att analysera vilken betydelse sådana skillnader faktiskt har. Men avhandlingens primära syfte är inte kopplat till att studera skillnader beroende av olika samtalssituationer utan till att studera eventuella *likheter* kopplade till en individs sätt att tala *oberoende av* vilken samtalssituation hon befinner sig i. Att konstatera vilka skillnaderna är utgör en del av tillvägagångssättet för att kunna identifiera eventuella likheter. Det jag undersöker är om något i de unga kvinnornas språk kan kopplas till en specifik *identitetsstil*. Identitetsstil är socialpsykologen Berzonskys begrepp för att beskriva en persons kognitiva förhållningssätt för att göra personliga händelser och erfarenheter begripliga (Berzonsky 1988, 2004, 2005, 2008). Berzonsky menar att identiteten realiserar sig i en *identitetsstil*. Identiteten/identitetsstilen utgör och realiserar *hur* individen förhåller sig i (och till) verkligheten, dvs. den utgör individens dialogiska varande.

Identitetsstilarna har i avhandlingens undersökningar operationaliserats genom att typiska drag i deras uppbyggnad har överförts till *antaganden om vissa språkliga realiseringar*. Studierna i avhandlingen syftar till att undersöka och pröva dessa antaganden. Jag har fokuserat på att undersöka hur de unga kvinnorna konstruerar "jag" och "andra" i berättelserna eftersom relationen mellan jag och andra, enligt ett socialpsykologiskt betraktelsesätt, är central för identiteten (Kroger, 1997; Jørgensen, 2008)².

Konstruktionen av "jag" och "andra" kan ske på många olika sätt och avsikten med avhandlingen är att se närmare på några utvalda sätt. Jag

¹ Koden aE06-001 refererar till den fysiska inspelningen som är kodad efter typ av samtal, skola för inspelning och nummer i ordningen. Alla inspelningar i avhandlingen är från en skola representerad av bokstaven E, nummer 06 står för intervjuer, 04 och 05 står för gruppsamtal och "a" står för audioinspelning.

² Relationen mellan jag och andra är central även i en rad andra teorier om människans identitet, till exempel hos socialfilosofen Buber (1923) och hos filosofen Mead (1934).

undersöker dels hur agentivitet konstrueras genom att berättaren kopplar specifika processer till kategorierna "jag" och "andra", dels hur "jag" och "andra" konstrueras genom att berättaren använder olika röster i berättelsen. Undersökningen är uppdelad i två studier: i studie A undersöker jag *vad någon gör och mot vem* (transitivitet) samt *vilken handlings- och påverkanskraft som tillskrivs en deltagare* (agentivitet) och i studie B undersöker jag *hur talaren liar sig med det hon säger* (engagemang).

De metoder och modeller jag använder har alla sina rötter i systemisk funktionell grammatik (Halliday, 1978; Halliday & Matthiessen, 2004) men har delvis utvecklats åt olika håll. Jag använder mig av benämningen systemisk funktionell lingvistik (SFL) för en övergripande beskrivning av de olika inriktningarna (jfr Holmberg m.fl 2011:7) och SFG endast då jag vill poängtera att det gäller just systemisk funktionell grammatik. SFL håller för sant att språket konstituerar vårt erfalande genom att språket tillskriver erfandet betydelse. Hasan menar att de sociala skillnaderna i språkbruk (och i språkbrukarnas sinnen) konserveras över tid genom att de fyller en funktion i ett produktionssamhälle (1996). I en artikel som relaterar till utbildningssociologen Bernsteins kodteori (1971) behandlar Hasan (2002) "the relation between forms of linguistic communication and forms of consciousness" (s. 539) genom att bland annat hänvisa till sina studier om relationen mellan mödrars sätt att tala och barnens; hon menar att den (språkliga) socialiseringen formar vårt medvetande. Språket anses sålunda inte primärt spegla en på förhand given verklighet utan det konstruerar "verklighet" eftersom realiseringen av språkliga former utgörs av val från ett semiotiskt system. Valmöjligheterna är inte totalt oinskränkta eftersom det finns ett socialt förståelsekrav i språkbruket. Individens kommunikativa frihet begränsas alltid av vilken kunskap hon har tillgång till och vilken kunskap de hon kommunicerar med har tillgång till.

Inom utvecklingspsykologin ser man ungdomstiden som en tid för *rekonstitution* av identiteten. I vissa fall innebär det en frigörelse från den oflekterade och automatiserade socialisering som individen fått via föräldrar och andra (Erikson, 1968/1981; Marcia, 1966, 1988). Individen genomgår i sådana fall ett *moratorium* vilket innebär att de normer och värderingar (vanorna) som hon hittills levt efter revideras för att en nykonstituering ska kunna ske. Det som sker under moratoriet kan definieras som ett reflexivt identitetsarbete som realiserar genom språkanvändningen men också genom val av kläder, frisyrier, musik och sexuella upptäcktsfärder med mera. Utvecklingen av en *egen* identitet, en fullbordad identitet (*identity achieved*), är

önskvärd eftersom en sådan identitet är tålig och flexibel i jämförelse med en *för tidig identitet* (foreclosure), dvs. en identitet som är en oreflekterad fortsättning på den socialisering som sker under barndomen (Marcia 1966, 1988; Berzonsky, 1988).

Jag menar alltså att det finns en *intrapsykologisk* identitetsstil som medieras språkligt; individen har en föraktivering, dvs en vana, att processa och att omsätta självrelevant information i handling på ett speciellt sätt. Nedan presenteras syfte och forskningsfrågor och därefter ges en inblick i incitamentet för studierna och slutligen beskriver jag avhandlingens disposition.

1.1. Syfte och forskningsfrågor

Språkvetenskapliga studier som undersöker förhållandet mellan språk och identitet har under de senaste decennierna ofta haft en socialkonstruktivistisk grund (se till exempel Rymes, 2001; Engblom, 2004; de Fina m.fl., 2006). I teorier med socialkonstruktivistisk grund betraktas identiteten som något som (re)konstrueras i pågående interaktion.

Det övergripande syftet med avhandlingen är att problematisera idén om en identitet som genom språklig interaktionell positionering konstrueras ad hoc i en pågående samtalssituation. I avhandlingen tillförs ett annat perspektiv – det att talaren har med sig en kognitiv identitetsstil in i situationen och att identitetsstilen delvis realiseras språkligt genom talarens konstruktion av "jag" och "andra".

Avhandlingens syfte är tvåfaldigt:

1. att beskriva och analysera tre individers konstruktion av "jag" och "andra" i ett antal erfarenhetsberättelser,
2. att sammanställa och tolka analysresultaten utifrån tre olika indelningsgrunder: situationerna, berättelsernas genrer och individerna.

Specifika forskningsfrågor knutna till (1) är:

- hur konstruerar berättaren sina erfarenheter i termer av vem gör vad? (Studie A)
- vilken agentivitet tillskrivs "jag" och "andra" samt hur ser relationen ut mellan "jag" och "andra" vad gäller deras agentivitet? (Studie A)
- hur dialogiska är berättelserna i sin karaktär och vilkas röster förmedlas? (Studie B)

- vilka betydelser kopplade till "jag" och "andra" konstrueras via de olika medverkande rösterna (dvs. via berättelsernas dialogicitet)? (Studie B)

Specifika forskningsfrågor knutna till (2) är:

- vilka betydelser konstruerar "jag" och "andra" i relation till de olika indelningsgrunderna? (Studie A och B)
- finns det aspekter av konstruktionerna av "jag" och "andra" som kan tillskrivas individen snarare än situationen eller genren och utgör de i så fall en funktionell skillnad som går att relatera till beskrivningarna av identitetsstil? (Studie A och B)

Det "jag" som åsyftas innefattar både berättarens jag (den som berättar) och berättelsejaget (jaget i berättelsevärlden). Både dessa två kategorier och deras inbördes relation är betydelsebärande. De "andra" som åsyftas innefattar övriga deltagare i berättelsevärlden, dvs. andra än berättelsejaget, samt "den konstruerade lyssnaren", dvs. den abstrakta lyssnare som berättaren konstruerar genom berättelsens utformning. Det finns också en "bakgrundens röst" som innefattar övrig information som berättaren explicit förhåller sig till genom att modifiera eller bemöta det hon säger.

I analysen beaktar jag sålunda två olika sätt som berättaren konstruerar "jag" och "andra" på; berättaren konstruerar dels "jag" och "andra" genom att beskriva, dels genom att skapa relation mellan sig själv och andra. Valet av dessa två metoder avspeglar en relevant aspekt av det komplexa förhållandet mellan språk och identitet; vi kan tala *om* vem vi är men *hur* vi talar om vem vi är säger också något om vem vi är.

1.2. Incitament för avhandlingen

Språkvetenskapliga studier har i den socialkonstruktivistiska andan, alltsedan den språkliga vändningen, betraktat identitet i första hand som individens positionering i den situationella interaktionen. Själva positioneringen anses vara resultatet av en kontinuerlig förhandling mellan samtalsdeltagarna varför begrepp som *makt* och *rådande diskursordning* gjort sig gällande. I den här avhandlingen antas ett perspektiv där identiteten betraktas som en föraktivering som realiserar i olika identitetsstilar. Det innebär att individen har olika "positioneringstendens" redan före ett specifikt samtal.

Den här positioneringstendensen gör att vi ur en synvinkel är rationella personer endast inom vår egen – egentligen vår *socioegna* –

tolkningsram eftersom det är den vi använder för till exempel resonemang och moraliska ståndpunkter (jfr Hasan, 1996). Faktum är att det är rimligt att anta att olika tolkningsramar, identitetsstilar, kan leda till pseudokommunikation eller maktobalans.

Utvecklingspsykologin menar att det är värdefullt för individen att genomgå moratoriets reflexiva arbete³. Hon blir därigenom jagstark och flexibel i olika situationer och sammanhang. Det kan därför antas att individens välbefinnande och reflekterade identitet också i förlängningen kommer samhället till gagn. I citatet nedan lyfter Berzonsky (1988) fram att en förtidig (foreclosed) eller normorienterad (dogmatic) identitetsstil troligtvis leder till fördomsfulla tolkningar.

The foreclosed or dogmatic self-theorist's one-sided beliefs have not been personally evaluated. Biased assimilation-side social cognition is most likely to occur (s. 251)

Samtalsdeltagarnas bakomliggande identitetsstilar kan sålunda ha avgörande betydelse för utfallet av möjliga positioneringar och realiseringen av ett konstruktivt samtal. Frågan om individens frihet och förmåga att agera är en springande punkt i en lång rad vetenskapliga, och andra pragmatiska, sammanhang. Ett teoretiskt exempel är till exempel statsvetaren Hyréns subjektivationsteori (kommande) som belyser förutsättningarna för, och vikten av, individens möjlighet till en konstruktiv subjektpositionering i en mångfaldsmiljö. En ökad medvetenhet om faktiska skillnader i individers utgångspunkt, kunskap om hur dessa skillnader ser ut och vilken roll de spelar i interaktioner kan i förlängningen bidra till ett jämlikt demokratiskt samhälle.

Det finns ytterligare incitament till att studera språkbruk i en utvecklingspsykologisk ram eller vice versa. En aspekt är att man inom psykologin ibland använder sig av semistrukturerade intervjuer där själva språkbruket används som data för kodning (Bartholomew m.fl. 2000). Kodningen leder till olika slag av kategoriseringar som kan ha vidare betydelse för teoribildning men i förlängningen eventuellt också för interventioner. I sådana fall kan man dra fördel av att nyttja den

³ Detta konstruktiva reflekterande bör inte sammanblandas med ett okonstruktivt eller destruktivt ältande. Konstruktivt reflekterande och okonstruktivt ältande har studerats och relaterats till en individs grad av välmående i Luyckx et al. 2007 och Luyckx et al. 2008.

kunskapsarsenal som finns inom lingvistik för att få mätinstrument som är kvantifierbara eller för att söka rätt på relevanta kriterier att koda efter men också för att undslippa partiskhet på grund av intervjuare eller kodares erfarenheter. I vissa fall använder man sig av ett så grovt "verktyg" som Grices maximer (Main, Goldwyn & Hesse, 2002⁴) vilket skulle kunna ersättas av eller utvecklas med hjälp av detaljerade, empiriskt förankrade, språkvetenskapliga modeller.

1.3. Disposition för resten av avhandlingen

Avhandlingen är disponerad med ett kapitel om den teoretiska bakgrunden, ett med metodologiska ställningstaganden och därefter med tre resultatkapitel. Sist följer ett diskussionskapitel och en engelsk sammanfattning.

Kapitlet *teoretisk bakgrund* (kap. 2) är indelat i tre avsnitt: *Identitet*, *Systemisk funktionell lingvistik (SFL)* och *Berättelser*. Kapitlet avslutas med en rekapitulation av de teoretiska utgångspunkter som jag antar för gällande i avhandlingen. Avsnittet om identitet består av två delar: 1, en forskningsöversikt med nedslag i olika sätt som språkvetenskapen har betraktat, och studerat, relationen mellan språk och identitet på och 2, en beskrivning av det socialpsykologiska identitetsbegrepp jag använder i avhandlingens studier. Forskningsöversikten syftar till att utgöra en bakgrund som gör det tydligt hur den ansats jag har i avhandlingen avviker från, och därmed tillför något, till forskningsfältet om språk och identitet. Beskrivningen av det socialpsykologiska identitetsbegreppet är relevant för att visa på vikten av ett utvecklingspsykologiskt betraktelsesätt samtidigt som den ger bakgrunden till varför just de aspekter av språkbruk som analyserats har analyserats. I avsnittet om SFL presenteras de grundläggande tankarna i SFL, sedan beskrivs språkets metafunktioner och nivåer samt SFL:s syn på socialisation och identitet. I berättelseavsnittet belyses i korthet varför berättande är relevant för identitetsforskning.

Kapitlet *metodologiska överväganden* (kap. 3) är både beskrivande och reflekterande. Först beskrivs projektet *Språk och språkbruk hos ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer* (SUF) och det fältarbete under vilket materialet för den här avhandlingen samlades in. Därefter följer ett avsnitt om transkriptionsarbete och ett avsnitt med en beskrivning

⁴ Referensen avser manualen för kodning av anknytningsstatus som går tillbaka på en teori av Bowlby och Ainsworth. För en presentation av anknytningsteorin och utförlig referenslista till Bowlbys och Ainsworths artiklar se Bretherton (1992).

av det material som analyseras i avhandlingens studier. Slutligen presenteras i korthet de analysmodeller som senare utförligt redogörs för i samband med respektive studie.

I kapitel 4 presenteras analysmodeller och resultat för studien om transitivitet och agentivitet (studie A). I kapitel 5 beskrivs analysmodellen för, och resultaten av, analysen av engagemang (studie B). Kapitel 6 innefattar de slutsatser som går att dra när resultaten från studie A och B samtolkas.

I *diskussionen* ställs resultaten i relation till beskrivningarna av de olika identitetsstilarna, avhandlingens metod diskuteras i korthet och kapitlet avslutas med en utblick mot fortsatt forskning. Avhandlingen avslutas därefter med en engelsk sammanfattning.

2. Teoretisk bakgrund

Språk och identitet är studieobjekt för många olika discipliner och språkvetenskapliga studiers teoretiska och metodologiska ramverk har ofta anknytningspunkter till filosofins, sociologins, psykologins, antropologins eller etnologins ramverk. De olika ämnena har utformat sina frågeställningar om förhållandet mellan språk och identitet i delvis samma riktning. Begreppet "identitet" är dock komplext och identitetsforskaren Stier strukturerar mångfalden av perspektiv genom att hänvisa till att det både finns olika vetenskapliga *närmelsesätt* och olika *förståelsenivåer* att utgå från (Stier, 1998, 2003). I praktiken innebär det att de flesta som skriver om identitet väljer ut en del av det som identitet sammantaget kan antas vara. Det gäller förstås även för mina studier liksom för de studier jag presenterar nedan.

Det här kapitlet inleds med ett avsnitt om identitet där ett urval av några centrala frågeställningar för studier av språk och identitet presenteras. Därefter ger jag exempel på ett antal språkvetenskapliga ansatser för forskning om språk och identitet. Slutligen beskrivs det socialpsykologiska identitetsbegrepp som jag relaterar till i avhandlingens undersökningar. Kapitlet fortsätter sedan med ett avsnitt om avhandlingens språkvetenskapliga teoriram, SFL, och avslutas med ett avsnitt om berättelser samt en sammanfattning av mina teoretiska utgångspunkter.

2.1. Identitet

Användningen av begreppet identitet hade sitt historiska genombrott på 1950- och 60-talen i USA (Stier, 2003:25-26; Brubaker & Cooper, 2000:2-3). Socialpsykologen Erikson var en av de som genom sin teori om människans utvecklingskriser etablerade begreppet (1959, 1968/1981). Berzonskys teori om identitetsstilar (1988, 2004, 2005, 2008) härrör via Marcia (1966, 1988) från Eriksons beskrivning av identitet⁵. Erikson menade att identitet innebar att individen identifierade sig *med* sociala grupper (identifikationsaspekten) men

⁵ Berzonsky (1988, 2004) refererar också till Epsteins *identity-as-theorist* (1973) och James (1890/1950) tankar om *self-as-knower* (identitet-som-teori/självet som teori).

också att hon identifierade sig *som* någon särskild (individuationsaspekten). Eriksons identitetsbegrepp tillerkänner individens självkonstruktion samtidigt som han menar att samhällets uppbyggnad och individens behov av delaktighet ger förutsättningar och begränsningar för friheten.

När det gäller människans identitet så har det nutida forskningsfältet om språk och identitet i allmänhet en positiv inställning till en diskurs om "multipla" och "flytande" identiteter men en skeptisk inställning till identitetsbeskrivningar som menar att identiteten är något essentiellt eller på förhand givet. Det finns en vedertagen beskrivning av att det skett en samhällsförändring som har givit individen allt större utrymme för en fri identitetskonstruktion men att hon också mist självklara roller att identifiera sig med (Zihe, 1991; Giddens, 1991). Förändringen har förflyttat (den västerländska) individen från en kontext där hon inte haft sociokulturellt utrymme för att konstruera en *egen* identitet till en kontext där hon har en sådan möjlighet. Begreppen *modernitet* och *postmodernitet* kopplas till de olika typerna av samhälle och identitet. För en ingående beskrivning av utvecklingen se till exempel Hermans & Hermans-Konopkas (2010) eller Jørgensens (2008) översikter⁶. Hermans & Hermans-Konopkas (2010) beskriver även ett *dialogiskt själv* (dialogical self) i relation till en global värld vilket kan ses som en syntes av det moderna och det postmoderna identitetsteorierna. Det dialogiska självet (den dialogiska identiteten) är interaktionellt och kontextbundet både i ett nu och som en del av historien.

Att identitetskonstruktion endast kan ske där det finns en sociokulturell *möjlighet* för identitetskonstruktion är självklart men inte ett skäl till *att* eller *hur* identitetskonstruktion sker. Då beskrivningen av den fria identitetskonstruktionen som sådan har sprungit ur eller samkonstruerats med beskrivningen av samhällsförvandlingen kan det vara problematiskt att dra ontologiska antaganden om identiteten ur detta teoretiska ramverk. Inom den dialogiska teoribildningen (Linell, 2009; Hermans & Hermans-Konopka, 2010) menar man dock att individ och kontext alltid samkonstrueras interaktionellt, dvs. individ och kontext bör – kan – inte överhuvudtaget konceptualiseras som åtskilda (jfr Erikson, 1968/1981).

⁶ Det bör dock noteras att Jørgensen (2008) och Hermans & Hermans-Konopka (2010) använder något olika beskrivningar av de tidsperioder de kopplar samman med de olika typerna av identitet. Jørgensen använder sig till exempel av *förmodernitet* för det Hermans-Konopka refererar till som den *traditionella* tiden. Deras resonemang är dock desamma.

En central frågeställning för teorier och empiriska studier om människans identitet är just: hur ser relationen ut mellan det (internt) psykologiska och det sociala (kontext och interaktion)? Ofta beskrivs frågan i termer av *agentivitet kontra struktur*; är det strukturen som tilldelar individen handlingsutrymme och en specifik identitet eller har individen en autonom, fri vilja att konstruera sin egen identitet? Eller: hur ser en syntes av dessa betraktelsesätt ut? En betydande aspekt av frågeställningen är också metodologisk: hur kan vi vetenskapligt studera det som är internt? Ett metodologiskt (och teoretiskt) sätt att lösa problemet är att avvisa tanken om att något internt existerar⁷; man flyttar helt enkelt ut de kognitiva, psykologiska processerna till själva interaktionen människor emellan (se till exempel Mead, 1934; Asplund, 2002; Linell, 2009). För den inriktning som tillerkänner någon typ av inre kognitiv "styrfunktion", till exempel mentala modeller (Bowlby, 1958, 1988) eller *soft structures* (Kegan, 1982, 1994; Loevinger, 1976) måste både frågan om hur relationen ser ut och frågan om en lämplig metod för att vetenskapligt undersöka relationen besvaras.

Den språkvetenskapliga forskningen om identitetskonstruktioner i samtal (se nedan) har också ställt, eller gett upphov till, dylika frågor om relationen mellan identitetens individuella och sociala karaktär. Språket är ett semiotiskt system som barnet lär sig via samvaron med andra och av det följer att språkvetenskapliga studier alltid, ur en synvinkel, är studier av *det sociala* men hur det sociala relateras till *det individuella* behandlas lite olika.

2.1.1. Språkvetenskap och identitet

I det här avsnittet ger jag en inblick i hur några språkvetenskapligt förankrade studier har konceptualiserat förhållandet mellan språk och identitet. De studier jag presenterar är valda för att representera olika betraktelsesätt. Avsikten är att ge en bild av den bakgrund jag relaterat till för val av vad jag menar är en kompletterande ansats (teorin om identitetsstilar). De teoretiska synsätten på identiteten har också påverkat hur de olika inriktningarna går tillväga när de utför empiriska studier. De språkvetenskapliga inriktningar jag presenterar nedan bygger alla på en socialkonstruktivistisk⁸ grund men det konstruktivistiska är mer framträdande i de metoder som används

⁷ Det är också möjligt att tillerkänna att det existerar något internt men att det är, och förblir, dolt i dunkel: onåbart för vetenskapen.

⁸ Med *socialkonstruktivistisk* avser jag att de *betydelser* vi tillskriver en yttre, fysiskt existerande, verklighet är socialt konstruerade och att vi med hjälp av semiotiska system också kan konstruera betydelser som inte har någon fysisk referent.

inom diskurs- och samtalsanalys än inom den traditionella sociolingvistik. Längre fram i det teoretiska kapitlet, i samband med genomgången av SFL, återkommer jag till frågan om språk och identitet för att beskriva SFL:s synsätt. Sist i kapitlet återkommer jag igen till frågan om identitet, då i relation till berättelseforskning.

Min uppfattning är att språkvetenskapliga studier om språk och identitet till en övervägande del antar ett *fenomeniskt* betraktelsesätt vilket innebär att syftet är att förstå och ge en beskrivning av vad identitet är (Stier, 2003:13). Stier anger fem olika förståelsenivåer för förklaringar om sådant som hör till människans identitet. *Den biofysiska nivån* handlar om hur kroppen och nedärvda aspekter av människan påverkar hennes identitet. *Den psykologiska nivån* har att göra med att människan tänker, känner, handlar och har en självuppfattning. Hit räknas studier som konceptualiserar att individen har ett medvetande och ett jag/själv. På *grupp- och organisationsnivån* betraktas individernas gruppmedlemskap och de beteenden och upplevelser som följer därav. Identitetsfrågor handlar på denna nivå om lojalitet, samhörighet o dyl. På *samhällsnivån* ses identitet som den produkt som blir till i samspelet mellan individens självupplevelse och strukturen: samhället och individen är varandras förutsättningar. På *miljönivån* hanteras att människan är lokaliserad fysiskt men också att det följer symboliska implikationer med olika miljöer och platser. Individens konkreta handlingsutrymme kan, till exempel, påverkas av de positiva och negativa värderingar som vidhäftas en speciell plats (ibid, s. 21-23).

Inom språkvetenskapen finns inriktningar som antar någon av dessa förståelsenivåer men de flesta förenar olika nivåer för att ge en komplex beskrivning av relationen mellan språk och identitet. I sammanställningen nedan finns inte något exempel på den biofysiska nivån men ett exempel är Ferm (2006). Hon undersökte hur interaktionen mellan vårdgivare och barn med grava tal- och rörelsehinder spelade in för utvecklingen av barnets språk och identitet.

2.1.1.1. Identitet och indexikalitet

Variationslingvistik eller *traditionell sociolingvistik* kännetecknas av studier där egenskaper hos språket kopplas samman med egenskaper hos språkbrukare. Det blir möjligt genom att människor kategoriseras som tillhörande vissa grupper till exempel som kvinnor eller män eller som låginkomsttagare eller höginkomsttagare. I sådana studier har bland annat konstaterats att kvinnor talar mer normativt än män (Edwards, 2009) eller att det finns uttalsskillnader hos människor med

olika socioekonomisk status (Labov, 1966/2006). Vår identitet betraktas som uppbyggd av olika egenskaper och genom kvantitativa metoder framträder signifikanta samband mellan identitet och variation av språkdrag. Det som gör den här typen av studier intressanta är att de ger kunskap om våra värderingars "fästpunkter"; vi bildar oss uppfattningar om människor på grundval av variation i uttryck. Det är också ett sätt att studera språkförändring över tid och de eventuella sociala förändringar som följer av eller beror på en språkförändring.

Variationslingvistiken formulerades i och med Labovs tidiga studier av variation varav den första handlade om språkbruket på ön Martha's Vineyard (1963). Labov kunde av sina resultat dra slutsatsen att något så fundamentalt som uttalet av vissa ljud fyllde en funktion eftersom en social identitet konstruerades utifrån ett visst språkbruk. De olika ideologierna, eller sätten att leva, kom i dager genom de olika uttalen. Ett viktigt resultat inom variationslingvistiken är sålunda att *språklig variation konstruerar symbolisk betydelse*. I Labovs studie av variationen av vissa vokalljud hos befolkningen på Martha's Vineyard framkom att vissa uttal av ord, som traditionellt användes av invånare verksamma inom fiskenäringen, i samband med den begynnande turistnäringen spred sig även till andra infödda invånare. Förändringen var starkast hos de unga som önskade stanna kvar på ön och vårda den traditionella näringen. Labov konstaterar att förändringen därmed också är förankrad i en ideologisk strävan (2009).

Thus centralization emerged as a symbol of social identity, driven by an unconscious mechanism of *incrementation*, as the struggle to maintain local rights and privileges intensifies across generations. The finding (Labov 1963) has been generally accepted, frequently cited, and taken as paradigmatic for the social motivation of sound change.

Språkets och identitetens sociala aspekt är sålunda framträdande i variationslingvistiken; språkbrukaren anammar den symboliska betydelsen från ett socialt sammanhang och för att symboliken ska fortsätta att vara betydelsefull måste andra språkbrukare uppfatta vilken denna betydelse är. Joseph (2004) menar till och med att den här *indexikaliteten* i språket har haft avgörande evolutionär betydelse eftersom människan har haft nytta av att kunna läsa av andra för att

veta: *Är det en fiende eller inte? Är det en rival eller någon jag kan para mig med?*

Senare studier i variationslingvistikens tradition har problematiserat uppdelningen i på förhand givna kategorier och lyft ut den symboliska innebörden som betydelsefull i sig. Ett flertal studier har visat att indexikaliteten inte behöver peka mot en "hel kategori" utan att ett visst språkdrag kan indikera *någon av de egenskaper som associeras* med en kategori. I en studie av unga kvinnors språkbruk konstaterade till exempel Stenström (2003) att en grupp unga kvinnor talade med en maskulin stil. Det är inte rimligt att anta att de ville identifiera sig som män eller ens med män utan troligare är att de genom sitt stilval strävade efter att tillgå *den makt som associeras med män*. Det finns också studier som visar att språkbrukare kan accentuera vissa språkdrag för att tydligt markera avstånd mot andra kategorier (till exempel Bucholtz 1999, 2001). Det är det här fenomenet som möjliggör att man kan använda stereotypa röster i film- eller reklamsammanhang för att gestalta en speciell "sorts" människa.

LePage & Tabouret-Keller (1985) har använt sig av formuleringen "acts of identity" för att beskriva när språkbrukaren genom val av varietet eller språkdrag signalerar/realiserar sin sociala identitet. Det kan ses som en typ av *convergence*, dvs. språkbrukarna anpassar sitt språk till andra språkbrukare och samtalsdeltagare de känner samhörighet med (Giles & Coupland, 1991). Men fenomenet gör det också möjligt för individen att "laborera" med språkdrag för att (mer eller mindre medvetet) visa sin identifikation med en specifik grupp eller en till gruppen associerad egenskap. Rampton har gett fenomenet benämningen "crossing" (1995). Begreppet "crossing" är riktat mot kodväxling mellan olika språk/koder där talaren inte har en etablerad socialisering i det ena språket/koden.

Att språkdrag kan användas för att identifiera grupper lyfter också Svensson fram i en studie om diskurspartiklar hos olika kamratgrupper. En av grupperna benämner vissa språkbrukare för "du-vetare" på grund av deras frekventa användning av uttrycket "du vet" (2007:80). Social igenkänning nyttjas alltså som en strategi för att referera till en grupp av människor som talar en specifik varietet och med strategin följer att talaren rekonstruerar de värderingar som är vidhäftade gruppen/varieteteten.

Inom genusforskningen har studier av indexikalitet varit ett givet närmelsesätt eftersom de sociala konstruktionerna av genus ibland så tydligt går tvärs emot de biologiska könskategorierna. Cameron (2004) kommenterar att det tycks vara ett grundläggande behov hos oss

människor att tillskriva varandra könsidentitet och att om vi inte gör det bra nog själva kommer andra att göra det åt oss.

If someone's gender identity is unclear to us, as may happen with very young children, or people you encounter via the internet, we seem to have great difficulty in tolerating that lack of clarity. To put it another way, someone who does not do gender intelligible is liable to find other people doing it for them. (Cameron, 2004:18)

Camerons citat lyfter fram vikten av att individen själv förhåller sig, och gör ett val, vad gäller konstruktion av genus. Citatet får fungera som en övergång till de inriktningar som menar att identitet är en fråga om att vi *konstruerar* relevanta kategorier i samtalssituationerna; vi bär inte med oss kategorierna in i ett samtal. *Membership Categorization Analysis* (Schegloff, 2007) är en inriktning som har tagit fasta just på att samtalsdeltagare i sitt meningsskapande konstruerar, och orienterar sig mot, specifika kategorier i samtal (se även Sacks, 1984). På det sättet studeras vilken betydelse konstruerandet av kategorier – och kategorierna – har för samtalsdeltagarnas (sociala) identitet.

Studierna ovan tolkar identitet på grupp- och organisationsnivån och gör kopplingar både till samhälls- och miljonivån. Det framkommer av de språkvetenskapliga ansatserna, och av studiernas resultat, att individens identitet och samhällets struktur och värderingar samkonstrueras – till stor del genom språklig interaktion. Det gäller också för de studier som presenteras nedan under rubriken *identitet som positionering och roll*. Studierna nedan utgör exempel på hur kategoriseringen, gruppindelningen, *konstrueras och rekonstrueras* i samtal.

2.1.1.2. Identitet som positionering och roll

Inom *diskurs- och samtalsanalys* är en av de grundläggande tankarna att det inte existerar några *på förhand givna* identitetskategorier av individer. I stället betraktar man kategorier som en socialt konstruerad *resurs* i samtalssituationen. Identitet kommer sålunda att betraktas som både socialt och situationellt konstruerad vilket ger för handen att vi har *multipla identiteter*.

Diskursanalys är inte ett entydigt begrepp. I den här avhandlingen syftar diskursanalys till analys av *verbal* kommunikation. En av aspekterna som håller samman de *språkvetenskapliga* inriktningar som benämner sig diskursanalytiska är att de analyserar på textnivå istället för på sats- eller meningsnivå (Tannen, 2007:5). I olika hög grad kan diskursanalytiska studier också syfta till att dra slutsatser om ideologier eller andra samhällseliga aspekter. I citatet nedan beskriver Georgakopoulou (2002) diskursanalytiska studiers syn på identitet.

It is by now a truism within discourse studies that identities are neither fixed nor categorical properties residing in people's minds; instead, they are emergent in the sequentiality of discourse where they are dynamically (re)created and negotiated (e.g., Davies & Harré, 1990). In this way, their constructions in any speech event are marked by indeterminacy and irreducible situational contingency: For example, certain identity aspects may be more salient or relevant than others in different points in an interaction; in a similar vein, identities can be actively reconstructed; reframed; and, even more or less consciously, transgressed and reconstituted by discourse participants to suit local interactional projects. (s. 428)

Diskursanalytikernas identitetsbegrepp bygger på samma principer även om olika forskare utgår från att det konstrueras identiteter på olika nivåer och dessutom benämner dessa identiteter med olika namn varav några presenterats nedan.

Georgakopoulou (2002) använder begreppen 1, *discourse identities* (diskursiva identiteter) och 2, *social identities* (sociala identiteter) för att skilja olika "nivåer" av identitetskonstruktioner. Diskursiva identiteter är knutna till de interaktionella rollerna i den faktiska samtalssituationen medan sociala identiteter är knutna till kön, ålder, yrke och så vidare. De diskursiva identiteterna anses möjliggöra och tydliggöra de sociala identiteterna. Studiet av de diskursiva identiteterna blir därför även studiet av *förhållandet* mellan interaktionens (kommunikationens) mikronivå (den diskurs det specifika samtalet är ett uttryck för) och makronivå (vilken typ av kommunikation som är möjlig inom ramen för en större kontext) (jfr Zimmerman, 1998).

Gee (1999) menar att man inte överhuvudtaget kan tala utan att tala från ett perspektiv och det är detta som diskursanalytikern undersöker. Gee skiljer på *Diskurs* och *diskurs*, dvs. diskurs med eller utan inledande versal. Med inledande versal syftar Diskurs till allt som ger socialt accepterade associationer till en specifik grupp/indelning (språk, sätt att agera, objekt med mera). Men med en gemen i början syftar diskurs endast till språkliga uttryck (konversationer eller berättelser). Han använder sig av termen *socially-situated identity* och menar med det att vi konstruerar olika identiteter vid olika tillfällen, dvs. i olika samtal och Diskurser. Nyckeln är även för Gee "igenkänning"; vi måste agera, se ut och tala så att den andre känner igen vilket perspektiv vi har eller snarare vilket perspektiv vi tar/får. Gee menar nämligen att vi koordinerar och blir koordinerade; vi är alltså både aktör och patient i Diskursen. Gees term *socialt situerad identitet* har av andra kallas *social position* eller endast *position* eller *subjektivitet* (Gee skiljer alltså inte som Georgakoupoulous på diskursiva och sociala identiteter). De *socialt situerade identiteterna* är flytande. Det här sättet att betrakta frågan innebär alltså att identitet samkonstrueras när samtalsdeltagarna *orienterar sig mot* specifika kategorier eller *relevantgör* dem, som det också benämns i vissa inriktningar (se vidare nedan och även Antaki & Widdicombe, 1998).

I *samtalsanalysen* (engelska conversation analysis, CA) är ansatsen att studera samtal för att komma fram till vad samtalsdeltagarna *gör* (Atkinson & Heritage, 1984). Resultatet av analyserna har med tiden genererat stor kunskap om språkliga *strategier* som kan användas för att göra olika saker, exempelvis hur man använder diskurspartiklar, sekventiella drag och sidosekvenser för att skapa samhörighet, göra sin röst hörd eller argumentera. Metodologiskt börjar man alltid i det specifika samtal man analyserar och drar inte några slutsatser om något annat än det som är synligt (hörbart). Identitet kan därför beskrivas som till exempel "göra vara mamma" för att travestera Sacks "doing being ordinary" (1984).

2.1.1.3. Identitet som olika röster

Den *etnografiska lingvistik* skiljer sig från samtalsanalysen eftersom en etnografisk forskare i högre grad använder sig av empiri även från andra håll än just det språkliga. Rampton (2010) beskriver till exempel hur en elev, Hanif, varierar sitt språk mellan vanlig londonaccent och stark cockneyaccent när han samtalar i en klassrumssituation. Rampton ser till Hanifs historik vad gäller skolprestation och vilken plats han har i kamratgruppen för att göra sin tolkning av varför Hanif skiftar accent (kod). I just den här studien visade det sig att Hanif

använde sig av den starka cockneydialekten dels för att motivera sina mindre studiemotiverade klasskamrater att fokusera på skolarbetet, dels för att bibehålla deras godkännande. Hanif förflyttade sig från den språkliga variant som var mer i samklang med skolans stil till en variant som var mer i samklang med den gemenskap han hade med sina kamrater. Skiftet är ett exempel på det Goffman benämnt "footing" (1981). Goffmans begrepp "footing" beskriver att en talare kan växla mellan olika semantiska ramar, som till exempel en privat, en yrkesanknuten, en medicinsk etc. I själva verket är det svårt att veta om det i det här fallet var just bytet av dialekt som var mest betydelsefullt för bytet av vilken fot informanten Hanif stod på. Det propositionella innehållet i det Hanif sa hade förstås också betydelse. Som i det exempel när han läser högt från skoluppgiften och alltså markerar, inför sina kamrater, att han ska återgå till skolarbetet (Rampton, 2010:240). Rampton menar att det här sättet att knyta samman resultatet av en mikroanalys (de språkliga analyserna) med de från en makroanalys (hans roll i kamratgruppen, de olika dialekternas status) möjliggör att man kan dra slutsatser om socialt betydelsefulla identiteter.

Möjligheten att markera gemenskap genom *footing* är inte det enda sättet att på diskursnivå beskriva en talares sociala liering i ett samtal. Litteraturhistorikern Bachtin⁹ har haft en stor inverkan på samtalsanalysen, och även på andra diskursanalytiska inriktningar med sina tankar om olika *röster* och om *intertextualitet*¹⁰. Ur en stor mängd studier av intertextualitet kan här exemplifieras hur intertextualitet i form av anföringar kan kopplas till identitet genom Svendsen & Röyneland (2008) och Günthner (2007). Svendsen & Röyneland visade att norska ungdomar använde sig av anföringar på norsk multietnolekt eller vanlig sydöstnorska för att markera de olika varieternas sociala signifikans. Günthner visade hur hennes informanter konstruerade "otherness", dvs. de beskrev någons sätt att tala genom attribut som var annorlunda än de egna och beskrev därigenom också sig själva. Günthner påpekar att dessa identiteter visserligen är konstituerade – konstruerade interaktionellt – i samtalsstunden men att de samtidigt refererar till en gemensam bakgrundskunskap om sociala identiteter. Studierna om röster och intertextualitet betraktar identitet på grupp- och organisationsnivån likväl som samhällsnivån.

⁹ Jag använder här konsekvent den svenska stavningen av Bachtin i stället för den engelska Bakhtin, även i de fall jag refererar till engelska översättningar.

¹⁰ Begreppet *intertextualitet* myntades av Kristeva (1980), se vidare i studie B.

Bucholtz & Hall (2005) har tagit fasta på att studier av språk och identitet uppbär den här komplexiteten vad gäller olika nivåer att utgå från. De för samman ett antal olika teser under *A sociocultural linguistic approach* (en sociokulturell inriktning). Författarna definierar identitet som "*the social positioning of self and other*" (ibid s. 285-286). De ställer upp fem principer för analys av "identity as produced in linguistic interaction". Principerna är en syntetisering av senare tiders lingvistiska forskning om identitet. De fem principerna är *emergence, positionality, indexicality, relationality, and partialness*. Den första principen formulerar just att identitet är en produkt av – och inte källan till – språkliga praktiker. Den andra principen formulerar att identiteterna som konstrueras får identiteter kopplade till mer eller mindre vida kontexter att framträda eller som Bucholtz & Hall uttrycker det: "macro-level demographic categories, temporary and interactionally specific stances and participant roles, and local, ethnographically emergent cultural positions" (s. 585). De övriga principerna berör *hur*, dvs. med vilka lingvistiska medel, dessa identiteter konstrueras vilket kan vara till exempel genom användning av implikaturer, förhandling eller interpersonell positionering.

Författarna de Fina, Schiffrin & Bamberg (2006:2) formulerar tanken lite annorlunda eftersom de markerar att identitet varken är på förhand givet eller en produkt utan en *process*. Det blir en metodologisk fråga hur man ska undersöka och diskutera det som konstrueras i ett samtal. Även om man tillerkänner att identitetskapandet som pågår i samtal är flytande och tillfälligt kan kategorierna utgöra analytiska redskap (jfr Widdicombe, 1998).

Positionering och process är centrala begrepp för just *positioneringsteorin* (positioning theory) som presenteras nedan. *Positioneringsteorin* och den *diskursiva psykologin* är inte språkvetenskapliga teorier utan socialpsykologiska men de använder sig av språkvetenskapliga metoder. De utgör exempel på teorier som förhåller sig till identitet på den psykologiska nivån.

2.1.1.4. Identitet, positioneringsteori och diskursiv psykologi

Positioneringsteorin är en socialpsykologisk teori som undersöker hur det sociala agerandet spelar in för de personliga konstruktionerna av mening vad gäller rättigheter och skyldigheter i en individs liv (Harré, 2010). Harré beskriver det som att det är möjligt att analysera fram olika *positioner* ur människors agerande. Positionerna påvisar hur den som befinner sig i positionen (självvalt eller inte) förhåller sig till olika diskurser. Harré ser språk som en kognitiv resurs och menar att sociala och psykologiska realiteter produceras genom diskursiva

praktiker (Davies & Harré, 1990). Teorin har delvis även en koppling till grupp- och organisationsnivån eftersom positioneringarna är sociala i den bemärkelsen att vi känner igen dem och går in i, eller forceras in i, samma positioneringar som andra. Eftersom diskurserna är sociala är detta inte endast ett sätt att betrakta identitet från den psykologiska nivån utan också ett sätt att betrakta identitet från samhällsnivån.

Den *diskursiva psykologin* (Edwards & Potter, 1992; Edwards, 2006; Hepburn & Wiggins, 2007) har också förflyttat de traditionellt psykologiska frågorna till diskursen, dvs. till språket. Den diskursiva psykologin utesluter helt och hållet att kognition är något inre mentalt. Allt det som vi till vardags föreställer oss som inre tillstånd betraktas som yttre agerande: att i ett samtal hänvisa till subjektiva känslor är en interaktionell resurs. Lamerichs & Te Molder (2009) undersöker inom denna inriktning användningen av *be + like* ("I am really like") i samtal som beskrivs som skvaller, dvs. informanterna pratar om någon icke-närvarande i tredje person och oftast inte i smickrande ordalag. Författarna inriktar sig på att studera det sekventiella i samtalet och konstaterar att talarna har vissa strategier för att kunna lägga fram omstridda påståenden (kontroversiella, utmanande) på ett sätt så att de framträder som välmotiverade av externa fakta och inte av personliga (interna) motiv. På det sättet får talaren dem också pröva i samtalskontexten. Men de inre interna motiven – eller rättare sagt de språkliga uttryck som informanterna använder sig av för att beskriva inre tankar – är alltså inte något som faktiskt existerar, annat än i samtalet. Lamerichs & Te Molder sammanfattar sin utgångspunkt:

Hence, the self-quotation that we currently aim to explore will not be taken as a manifestation of what is going on in the head of speakers but as a participant's *conversational resource* (ursprunglig emfas, s. 402).

Att konceptualisera samtalsdeltagarna som konstruktörer som i förhandlingar med varandra bygger semantiska ramar, och händelser som utspelar sig i dessa ramar, och som också evaluerar sina "byggen" och positionerar sig gentemot varandra är en tilltalande och trovärdig bild av mänsklig, språklig aktivitet. Det är en bild som beskriver människan som en dialogisk varelse. Det är en bild som konstruerats mot en relief av en mer essentiell identitet, en identitet som

samtalsdeltagaren redan på förhand har med sig in i samtalet och som uppfattats som monologisk.

Den problematik som är inherent i att den situerade betydelsen är förankrad i ett tidsperspektiv har jag inte i någon större mån berört här. Det synsätt som SFL håller för gällande: *att språkliga yttringar är instantieringar av en meningspotential* är dock i samklang med de språkliga inriktningar jag har gått igenom. Begreppet *instantiering* är kopplat till SFL:s terminologi men utbytbart mot "situerad mening", som är oftare förekommande inom annan samtalsorienterad lingvistik.

I följande avsnitt beskrivs identitet från ett psykologiskt perspektiv där identitet betraktas som en självteori.

2.1.2. Utvecklingspsykologi och identitet

I det här avsnittet kommer jag att ge bakgrunden till, och en beskrivning av, Berzonskys teori om olika identitetsstilar (1988, 2004, 2005, 2008). Identitetsstilarna korresponderar till Marcias teori om olika *identitetsstatusar* (1966, 1988) som, i sin tur, är en vidareutveckling av Eriksons tankar om den del av identitetsutvecklingen som hör ungdomstiden till (1968/1981). Enligt Erikson sker under ungdomsåren optimalt en rekonstitution av den identitet som individen tillägnats genom sin socialisering. Rekonstitutionen sker genom individens medvetandegörande och reflektion över relationen mellan sig själv och andra/annat. Fram till denna rekonstitutionen är identiteten en identifikation *med* betydelsefulla andra (eller inre representationer av dem) och man kan säga att individen *är* en identitet istället för att hon, som senare, *har* en identitet (Kroger, 2000).

Rekonstitutionen kallas ibland för *den andra individuationen*¹¹. Individuation innebär i det utvecklingspsykologiska sammanhanget en frigörelseprocess. *Den primära individuationen* innebär att barnet frigör sig från det symbiotiska förhållandet till mamman (eller någon annan vårdnadshavare) för att kunna leva som, och uppleva sig själv som, en enskild individ. Erikson menar att det faktum att barnet börjar prata har vikt för den primära individuationen eftersom barnet genom att prata blir bemött i att formulera sin subjektposition i ord (Erikson 1968/1981:139). Ett flertal forskare har konstaterat att kommunikativ interaktion mellan mamman (och pappan i de fall där det studerats) och barnet påbörjas direkt efter födseln (till exempel Meltzoff & Morre, 1983; Heimann, 1990; Brodén, 1990; Thibault, 2005). Interaktionen är

¹¹ Termen är ursprungligen Bloss (1967) men tanken att ungdomsåren innefattar (bör innefatta) en frigörelse från de inre representationerna går igen i ett flertal av de utvecklingspsykologiska teorierna (se Kroger, 1997).

en förutsättning för den egentliga språkinlärningen¹² som "tar fart" när barnet är i ettårsåldern och som sammanfaller, mer eller mindre, med att barnet börjar att förflytta sig gående. Det är i samband med att barnet börjar gå och tala som den primära individuationen sker.

Den andra individuationen handlar om att finna en balans mellan sig själv och andra, vilket förutom det uppenbara att kunna ha sunda relationer även innefattar att självständigt kunna värdera och revidera händelser och information man möter i livet. För att kunna göra det måste individen särskilja sig från sina inre representationer av signifikanta andra. Hon behöver alltså inse att de förhållningssätt, värderingar och åsikter hon har är socialt konstruerade och att hon kan reflektera över dess hållbarhet och hur hon förhåller sig till dem. Genom att göra det kan hon bygga sig en *egen, självvald* identitet. I mycket hög grad handlar rekonstruktionen om en differentiering från andra som bland annat medför att personens självkänsla inte är så beroende av extern bekräftelse. Differentieringen innebär att gränserna mellan individen och andra blir tydligare vilket medför minskad rigiditet i de mellanmännsliga relationerna (Kroger, 1997). Av en reflekterande process följer också en minskad rigiditet vad gäller individens betraktelsesätt av fakta och händelser (Berzonsky, 1988).

Begreppet identitetsstatus refererar till en intrapsykologisk struktur; en strukturerande process, som utvecklas genom livet. Det begrepp som Eriksson och Marcia använder om denna strukturerande process är ego-identitet (jag använder termen *identitet*). Kroger (2003) har tolkat Marcias teoribildning angående de fyra statusarna som en modell av "soft stage structures" men också bemötts i den tolkningen av Snarey & Bell (2003) som istället menar att Marcias modell, i samstämmighet med Eriksons teoretiska beskrivningar, är en funktionell modell. Det innebär att Kroger menar att identiteten är ett strukturerande filter genom vilket erfarenheterna tas emot, tolkas och värderas. Snarey & Bell menar istället att Marcias teori beskriver själva metoden genom vilken individen tillägnar sig en identitet och att det inte är möjligt att dra några slutsatser om eventuella underliggande kognitiva strukturer. I Berzonskys teori kan kontradiktionen anses som upphävd; i den beskrivning av identitetsstilar som jag presenterar här fokuseras processen men hans teoretiska synpunkt är att identitet *i sin helhet* består av struktur, process och innehåll (Berzonsky, 1988:256; 2005:304).

¹² Med *den egentliga språkinlärningen* avses den del av språkutvecklingen som handlar om att barnet har objektpermanens, kan dela uppmärksamhet med någon annan samt har löst frågan om segmentering och kopplingsfenomenet (Strömqvist, 2003).

Eriksons utvecklingsteori bygger på att individen under livet genomgår psykosociala kriser som var och en består i att lära sig hantera livets negativa och positiva aspekter så att de positiva överväger till exempel vad gäller *tillit kontra misstro* eller *arbetsflit kontra mindervärde*. Under ungdomsåren handlar uppgiften om *identitet kontra förvirring*. Identitet är den positiva polen som man upplever om man tar sig genom krisen genom att lösa uppgiften att konstruera sig en *egen* identitet. Marcia (1966) utvecklade i slutet av 1960-talet en modell bestående av fyra olika kategorier som var och en skildrar ett möjligt förhållningssätt till uppgiften identitet kontra förvirring. Kategorierna, dvs. identitetsstatusarna (fullbordad identitet, moratorium, för tidig identitet och identitetsförvirring¹³), beskrivs nedan.

2.1.2.1. Identitetsstatus och identitetsstil

I de psykologiska studierna identifieras identitetsstatusar genom intervjuer och identitetsstilarna genom att informanterna får besvara olika typer av enkätfrågor. Olika frågor eller påståenden har alltså konstruerats utifrån operationaliseringar av de olika undersökningsobjekten (status eller stil). I kapitlet om metodologiska överväganden beskrivs hur identitetsstilarna har operationaliserats för att kunna analyseras i spontant talspråk men här nedan beskrivs identitetsstatus och identitetsstil mer generellt.

För att identifiera identitetsstatus bedöms individen utifrån två kriterier, det ena gäller reflektion (undersökande) av alternativ och det andra förbindelse till alternativ. Erikson menade att individen behövde reflektera och ta ställning angående till exempel yrke, sexuella och sociala relationer, religion och ideologi. Tankarna går att överföra även till andra områden av avgörande betydelse för ungdomar. Vi kan se hur kriterierna kombineras i de olika statusarna i tabell 1 nedan.

TABELL 1 FÖRHÅLLNINGSSÄTT FÖR UPPGIFTEN IDENTITET KONTRA FÖRVIRRING

Typ av identitetsstatus	Reflektion	Förbindelse/engagemang
Fullbordad identitet	Ja	Ja
Moratorium	Ja	Nej
För tidig identitet	Nej	Ja
Identitetsförvirring	Nej	Nej

¹³ De svenska översättningarna av Marcias begrepp är tagna ur Frisé & Hwang (2006).

Fullbordad identitet: individen utmärks av att ha reflekterat över sina ställningstaganden. En fullbordad identitet är sålunda en egenkonstruerad identitet.

Moratorium: individen befinner sig mitt i den reflekterande process som är vägen till den fullbordade identiteten, dvs. håller på att konstruera en identitet och är ännu inte klar med sina ställningstaganden.

För tidig identitet: individen utmärks av att inte ha genomgått en reflekterande process, ställningstaganden är övertagna/tilldelade från föräldrarna (eller andra signifikanta andra).

Identitetsförvirring: individen har inte gjort några ställningstaganden alls och reflekterar inte heller över hur saker och ting ligger till.

Berzonskys teori har sin grund i dessa tankar. Hos Berzonsky är identiteten att betrakta som en *självteori* hos individen. Liknelsen med en teori bygger på att identiteten utgör individens tolkningsram. Berzonskys beskrivning av identitetsstilar tar fasta på en individuell kognition. De olika stilarna handlar om hur individen kodar information som är relevant för henne vid beslutsfattande, problemlösning och likaså om individens handlingsstrategier. I avhandlingen har jag valt att referera till detta som individens *förhållningssätt* och jag anser att det beskriver hennes dialogiska varande. Om identitet handlar om en individs förhållningssätt blir en följdfråga om vi alltid förhåller oss på samma sätt. Berzonsky menar att individen har en specifik *prefererad* identitetsstil men att hon kan skifta mellan olika identitetsstilar (1990). Individen bedöms i ungdomsåren rent kognitivt ha den utvecklingsnivå som krävs för att kunna "använda" samtliga tre stilar.

Berzonsky beskriver att identitet refererar till hur individen hanterar att konstruera sig själv som reflekterande, intentionell och medveten. Identiteten är alltså kognitivt förankrad: *a personal frame of reference* (2005:126).

Ego identity refers to how individuals manage to construe themselves as being reflexive, purposive, volitional, thinking, self-regulating individuals – James' (1890/1950) notion of self-as-knower – over time and space. (Berzonsky, 2005:126)

Berzonsky har konstaterat tre *stilar* av processande (1988, 2005) som står i följande relation till Marcias identitetsstatusar:

- Berzonskys *normorientering* (dogmatisk teori) har konstaterats hos individer med *för tidig identitet*,
- Berzonskys *diffus orientering* (ad hoc-teori) har konstaterats hos individer med *identitetsförvirring*,
- Berzonskys *informationsorientering* (vetenskaplig teori)¹⁴ har konstaterats hos individer med *moratorium* och *fullbordad identitet*.

Beskrivningarna av de olika identitetsstilarna kretsar kring tre olika områden som till viss del överlappar varandra: *antagandenas grad av öppenhet gentemot andra perspektiv, domänen/referenspoolen för antaganden knutna till individen samt epistemologiska antaganden*. Beskrivningarna nedan av förhållningssätt och innehåll i de olika identitetsstilarna bygger på Berzonsky (1988, 2004, 2008) och Luyckx m.fl. (2007). En individ med normorienterad stil fokuserar på de normativa förväntningar som föräldrar och andra har. För individen med en diffus orientering utmärks identitetsstilen av att frågor som rör identiteten inte "tas upp" annat än om omständigheterna tvingar fram det, stilen utmärks av att vara fri från reflektion. Den som har en informationsorienterad stil utforskar aktivt olika typer av information före beslut eller ställningstagande.

Öppenhet/tillslutenhet

Den individ som har en normorienterad stil har rigida ställningstaganden och en oflexibel hållning till mångtydig information. Den individ som har den diffust orienterande stilen är mer som en kameleont som förändrar sig för att inte bryta av mot omgivningen. En individ med informationsorienterad stil integrerar komplexitet i sina resonemang.

Epistemologiska antaganden

En normorienterad individ tenderar att ha förutfattade meningar och att fokusera på andras normativa förväntningar. En individ som har en diffust orienterande stil föreställer sig att det finns yttre kontrollerande förväntningar, dvs. att själva situationen för med sig att man ska agera på ett specifikt sätt. Individen med

¹⁴ Mina översättningar av de engelska begreppen *norm orientation* (dogmatic theorists), *diffuse orientation* (ad hoc theorists) och *information orientation* (scientific theorists) (Berzonsky, 1988:243).

informationsorienterad stil konstruerar aktivt en adekvat beskrivning av agerande och känslor, dvs. är både kapabel till och väljer att vara självanalytisk. Dessutom är hon objektivt reflekterande, kan sätta upp hypoteser och dra slutsatser.

Domänen/referenspoolen för antaganden

Individen som har en normorienterad stil har en tendens att referera till kollektiva självkomponenter, dvs. familj, religion, nationalitet och liknande. Den diffust orienterade refererar istället till sociala självkomponenter, dvs. rykte och intryck på andra. En individ med informationsorienterad stil använder personliga självkomponenter, dvs. "mina värderingar", "mina mål".

Sammanställt efter respektive identitetsstil innebär detta att en individ med:

Normorientering

- fokuserar på andras normativa förväntningar
- har en oflexibel hållning till mångtydig information
- tenderar att ha förutfattade meningar
- refererar till kollektiva självkomponenter (familj, religion etc.)

Diffus orientering

- undviker reflektion över identitetsfrågor
- förändrar sig för att inte bryta av mot omgivningen
- föreställer sig yttre kontrollerande förväntningar i en situation
- refererar till sociala självkomponenter (rykte, intryck på andra etc.)

Informationsorientering

- utforskar aktivt olika typer av information
- integrerar komplexitet i sina resonemang
- kan vara och väljer att vara självanalytisk
- refererar till personliga självkomponenter (mina värderingar, mina mål etc.)

Att inte ha ett reflekterande förhållningssätt innebär att individens kognitiva tankestruktur – identitetsstilen – "skyddas" genom att individen bortser från information som "hotar" samma tankestruktur (Berzonsky, 1988). Ett skäl till det förefaller vara att den normorienterade liksom den diffusa stilen i första hand processar

automatiskt/intuitivt medan den informationsorienterade stilen även inbegriper rationellt processande (Berzonsky, 2008). Varje ifrågasättande av normer, dvs. av värderingar som genomsyras av självklarhet, kräver avsteg från den typ av trygghet som kommer av att vara en del av en gemenskap och den därtill följande behärskningen av den sociala situationen. Hos individer med en för tidig identitet eller de med identitetsförvirring är tryggheten förankrad i det yttre, dvs. de förlitar sig på normer eller yttre krav som de inte själva reflekterat över. I enlighet med Berzonsky menar jag att det är för individens bästa att ha en informationsorienterad stil.

Det här sättet att betrakta identitet har kritiserats. Kritiken har dels utformats med ett övergripande samhällsligt, universellt perspektiv; det är inte alla samhällstyper eller alla delar av ett samhälle som ger utrymme för den typen av identitetskonstruktion (Mitterauer, 1988), dels utifrån teoretiska perspektiv som till exempel att själva idén om en individuell, autonom, identitet som sådan är en produkt av en medelklass med egenintressen (Skeggs, 2008; Lin, 2008). Burman (1994) har kritiserat utvecklingspsykologin genom att dekonstruera den och mena att den vilar på en vilja att styra barns uppfostran, och kanske främst kvinnor, in i en fåra som gagnar föreliggande sociala orättvisor (se vidare nedan).

För en lingvist som läser beskrivningarna av de olika identitetsstilarna ligger det nära till hands att ta fasta på de framträdande likheterna med de stilar (koder) som har uppmärksammats i språkvetenskapliga studier av till exempel Bernstein (1971) och Hasan, (1996, 2002, 2004). Bernsteins termer *begränsad kod* (restricted code) och *utvecklad kod* (elaborated code) svarar i det närmaste till Hasans *informativ stil* (informative mode) och *formaterad stil* (formative mode).

2.2. Systemisk funktionell lingvistik

Avhandlingens språkvetenskapliga ansats är "flerspråklig" såtillvida att den inte går att placera inom ramen för en ortodox tanketradition. Avhandlingen har sin hemvist i en tradition av kombinerad textanalys och diskursanalys. De främsta inspiratörerna är förutom Halliday & Matthiessen (2004) också Simpson (1993) och Thompson (2008). Även Hasan (1989, 1996, 2002, 2004) har inspirerat genom sina studier av språket som orientering mot specifika ideologier. Som jag omnämde i avhandlingens introduktion använder jag mig av beteckningen SFL (systemisk funktionell lingvistik) för att referera till min ansats. I det här avsnittet beskrivs de grundtankar i SFL som dels

utgör bas för de analysmetoder som används i avhandlingen, dels utgör en del av den tolkningsram som ligger till grund för diskussionen om analysernas resultat.

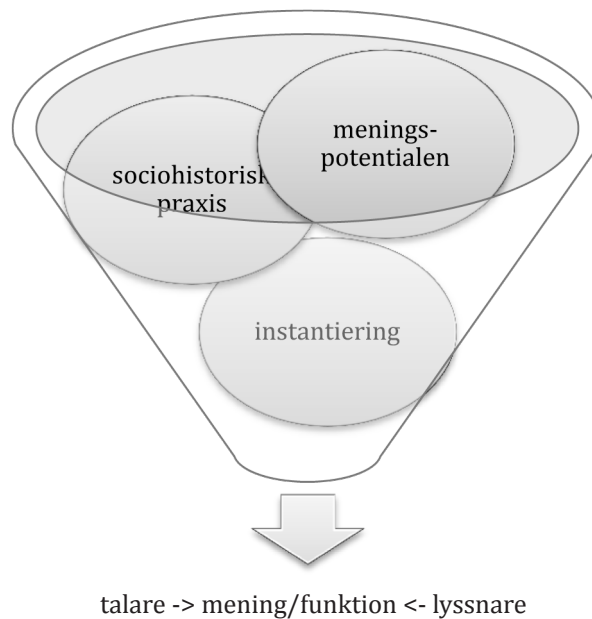
Avsnittet inleds med en beskrivning av begreppen "text, "funktion" och "mening". Sedan berörs i korthet de tre metafunktioner som språket, enligt SFL, har: *ideationell* (*erfarenhetsmässig* och *logisk*), *interpersonell* och *textuell* funktion. Därefter följer ett avsnitt om förhållandet mellan språk, text och kontext och slutligen ett avsnitt om hur man inom SFL relaterar språk till ideologi och identitet.

Den centrala aspekten i SFL är att grammatiken är *språkbruk*, dvs. grammatiken existerar endast som *språk så som det brukas i sin kontext*. Eftersom språket betraktas som ett probabilistiskt system bidrar varje yttrande till hur detta system ser ut och vi kan inte i egentlig mening referera till systemet som om det existerade som en åtskild och beskrivbar enhet (Halliday, 1991; Martin, 1997, 2010; Matthiessen, 2009). Det låter självmotsägande för en teori som syftar till att beskriva språkbruket i systematiskt uppbyggda modeller men den teoretiska ansatsen bör inte förväxlas med den vetenskapliga metodiken. Det finns inte något separat, autonomt språkssystem. Att tala och att skriva är att "språka"; är att skapa mening. Modellerna syftar till att belysa vilka *valmöjligheter* som finns och modellerna är att betrakta som "öppna" eftersom varje ny analys kan komma att förändra en modell. I praktiken innebär det att varje studie som utförs inom SFL:s ramverk är ett bidrag till detsamma. Det är kanske extra tydligt vid analys av andra språk än engelska som än så länge är det språk som finns mest representerat inom SFL. Studier av andra språk än engelska kan rent teoretiskt komma att både öka reliabiliteten och förändra ramverket som helhet.

Halliday & Matthiessens (2004) arbete med att beskriva (det engelska) språket har inte endast gett upphov till studier utan också till metodologiskt inriktade böcker (se till exempel Eggins & Slade, 1997; Butt, 2000; Eggins, 2004). Det har utkommit en dylik bok för, och på, svenska (Holmberg & Karlsson, 2006). Den innehåller bland annat en utförlig ordlista över de svenska termbenämningarna och det är de benämningarna som används här – om inte annat anges. 2011 kom också en samlingsvolym med SFG-studier av texter på svenska (Holmberg m.fl.). SFG har i grunden en kvantitativ ansats men en viss anpassning till mer kvalitativa analysmetoder har anammats av till exempel Eggins & Slade (1997) och Eggins (2004) för att underlätta analyser av spontant talspråk. Studierna i den här avhandlingen utförs med en liknande kvalitativ ansats.

Inom SFL används begreppet *meningspotential* för språket som semiotiskt system och *instantiering* för de in-situ-val som språkbrukarna gör för att konstruera mening (Halliday & Matthiessen, 2004, jfr Linell, 2009 *double dialogicality*). Sociohistoriska aspekter av språkbruket kan placeras in på *cline of instantiation*¹⁵ som är en beskrivning av kluster av språkliga fenomen som av hävd förekommer tillsammans i konstruktionen av till exempel en speciell situation eller texttyp (Halliday & Matthiessen, 1999; Matthiessen, 2009). Så kan till exempel ett recept beskrivas som en text där vissa språkliga fenomen "hoppar sig"; ett recept innefattar ett antal ingredienser, uppmaningar om ett antal handlingar i ordningsföljd etc.

Figuren nedan ska ses metaforiskt som "en språkbrukskvarn" där meningspotentialen, den sociohistoriska praxisen och instantieringen förhandlas, eller mals ihop, till mening/funktion. Talaren och lyssnaren utför detta förhandlande tillsammans i kommunikationssituationen.

Figur 1 Bild av förhandling av betydelse (mening/funktion)

Instantieringen kan beskrivas som att det semiotiska systemet, meningspotentialen, "tar form" som en *text*. Begreppet *text* refererar till en semantisk funktion; språkbruk anses genom kohesion utgöra en semantisk enhet som renderar det status av att hålla samman som något enhetligt med gränser, dvs. det utgör en text. Den semantiska enheten, texten, kan utgöras av allt från lappen i tvättstugan som

¹⁵ Begreppet tas inte upp av Holmberg & Karlsson (2006) varför jag har behållit den engelska termen.

uppmanar brukarna att ta bort luddet ur maskinen till en hel roman samt allt där emellan. Även talat språk betraktas som text (Halliday & Matthiessen, 2004:3-4). Samtliga nivåer av lingvistiska uttryck spelar roll i konstruktionen av mening vilket innebär att de fonologiska, morfologiska och extra-verbala uttrycken interagerar.

I SFL är det centralt att språkets funktion är att skapa, konstruera, mening. De två grundläggande funktionerna är 1, att göra våra erfarenheter begripliga (konstruera erfarenhetsmässig mening) och 2, att relatera till andra människor (konstruera interpersonell mening) (Halliday & Matthiessen, 2004:29). Genom grammatiken konstrueras också en tredje mening, den *textuella* meningen, som kan betraktas som en hjälpfunktion till de andra två. Den textuella meningen syftar till att hålla ihop en text (ibid. s. 30). Användningen av de båda termerna *funktion* och *mening* kräver några kommentarer eftersom deras respektive betydelser hakar in i varandra vilket också är en av de intressantare delarna av teorin. Användningen är i samklang med hur de vardagsspråkliga betydelserna av orden definieras i NEO (1995), där det är "mening 2" som är aktuell här.

Funktion bestämd {tilldelad} uppgift i ett visst sammanhang

Mening 1 åsikt 2 (åsyftad) innebörd ->betydelse

I SFL görs inte någon egentlig åtskillnad mellan funktion och mening. Det betyder att betydelse delvis är synonymt med att ha en viss uppgift i ett sammanhang. Förhållandet mellan de två begreppen kan beskrivas som att *mening instantieras genom funktionen*, dvs. X får mening Y när det används i en specifik funktion i en specifik kontext. Kort uttryckt kan det beskrivas som att funktionen utgörs av lexikogrammatik och meningen av semantik. Holmberg m.fl. (2011:11) skriver "betydelse skapas både genom semantiska val och genom lexikogrammatiska, och genom den friktion som kan uppträda däremellan". Analyserna i den här avhandlingen är inriktade på betydelsen och jag använder begreppen *mening* och *betydelse* synonymt.

2.2.1. Språkets metafunktioner och nivåer

SFL tillerkänner alltså att den övergripande funktionen med språkbruk är att skapa eller konstruera mening. De tre meningstyperna benämns metafunktioner: 1, ideationell eller erfarenhetsmässig mening; 2, interpersonell mening och 3, textuell mening (Halliday & Matthiessen, 2004:29f). Metodologiskt analyseras inom SFL de olika funktionerna

med hjälp av olika modeller för de val språkbrukarna (egentligen språkkonstruktörerna) kan göra. Varje modell ger en bild av det system av val som språkbrukaren kan göra inom det område som är aktuellt för forskaren att undersöka. I realiteten skapas de olika metafunktionerna samtidigt i varje yttrande även om de delvis realiserats via olika delar av yttrandet.

I avhandlingen analyseras inte den textuella funktionen i någon separat modell varför den heller inte beskrivs ytterligare. Här ges först en introduktion till hur den ideationella och den interpersonella funktionen beskrivs som text och därefter till hur relationen mellan text och kontext beskrivs. Inblicken nedan utvecklas även ytterligare i metodkapitlet och i avhandlingens två studier.

2.2.1.1. Erfarenhetsmässig funktion

Inom SFL menar man att erfarenheten konstrueras genom att språkbrukaren konstruerar *figurer* som placeras i tid, rum och på en plats. En figur består av en *Deltagare* och en *Process* som i exemplet *Tita pratar*. Begreppen Deltagare och Process är funktionella kategorier och de markeras i följande genomgång med inledande versal för att det ska vara lätt att skilja dem från vardagsbegreppen.

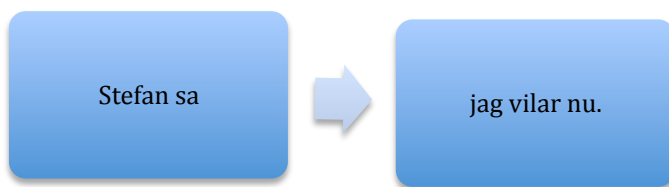
Figurerna är den grundläggande enheten för att konstruera erfarenhetsmässig betydelse och dess vikt för vilken betydelse som skapas blir tydlig om vi byter ut Processen *pratar* mot till exempel *tjattrar*, *skvallrar* eller *argumenterar*. Eller om vi byter ut Deltagaren Tita till *fågeln*, *bebisen* eller *politikern*. I tabell 2 presenteras några exempel på tänkbar riktning i betydelseförändring för de nya konstellationerna.

TABELL 2 TÄNKBARA BETYDELSEFÖRÄNDRINGAR FÖR FIGUREN "TITA PRATAR"

Tita tjattrar.	<i>Kan implicera att det Tita gör är störande.</i>
Tita skvallrar.	<i>Kan implicera att det Tita gör är moraliskt tveksamt.</i>
Tita argumenterar.	<i>Kan implicera att det Tita gör är välgenomtänkt.</i>
Fågeln pratar.	<i>Förmänskligande av fågelns beteende.</i>
Politikern pratar.	<i>Kan implicera att politikern "pratar goja".</i>

I ett samtal, eller i en skriven text, kan dock inte varje figur (eller mening) tolkas för sig. I praktiken kan figuren "Tita pratar" ha samtliga betydelser ovan om resten av texten gör en sådan tolkning möjlig.

Figurerna kan också placeras i ett sammanhang som utbroderar händelsen genom att 1. utvidga dess betydelse genom att specificera omständighet *Tita pratar eftersom hon är sällskapssjuk*; 2. genom att lägga till information *Tita pratar medan jag viker tvätten*, eller 3. genom att utveckla figuren *Tita pratar, dvs. hon berättar om sin arbetsdag*. Utvidgningarna konstruerar logisk betydelse vilket också kan ske genom att en figur projicerar något, eventuellt en annan figur. Begreppet *projicera* har en genomskinlig betydelse; precis som när man använder en projektor innebär projektion att en figur (eller projektorn) projicerar en annan figur (bild). I figur 2 nedan projicerar figuren *Stefan sa* figuren *jag vilar nu*.

Figur 2 Figur av relationen mellan satser i projektion

Det projicerande och det projicerade tillhör fenomen på olika nivåer. I exemplet i figur 3 utgör *Stefan sa* ett vanligt fenomen medan *jag vilar nu* utgör ett metafenomen. Det innebär att när vi konstruerar vad någon sagt så representerar det någon annans (eller vår egen vid ett tidigare tillfälle) representation av erfarenhet (Halliday & Matthiessen, 2004:441ff). Metafenomen tillhör därmed *andra ordningens verklighet* (second-order level of reality, Halliday & Matthiessen, 1999:106ff).

I avhandlingens studie A analyseras figurerna genom en *transitivitetsanalys*; Processer och Deltagare kategoriseras enligt en modell av processtyper med dess associerade Deltagare. Transitivitetsanalysen kompletteras med en studie av Deltagarnas *agentivitet* vilket innebär att relationen mellan deltagarna analyseras för att tydliggöra vem som *påverkar* vem eller vad. I en transitivitetsanalys framkommer bland annat hur talaren/skribenten kopplar vissa betydelser till specifika Deltagare genom val av Processer. Berättaren konstruerar hur hon uppfattar det som hänt. Analysmodellen presenteras i samband med studie A.

2.2.1.2. Interpersonell funktion

De interpersonella relationerna beskrivs inom SFL med hjälp av ett system för den interpersonella funktionen. Systemet beskriver språkbrukarnas utbyte av antingen *information* eller av *varor och tjänster*. Informationen kan anta formen av en fråga eller av ett påstående och utbytet av varor och tjänster sker antingen genom ett erbjudande eller genom en uppmaning. I Holmberg och Karlsson illustreras de här relationerna som "Den interpersonella spelplanens fyra fält", se figur 3 nedan (2006:34). Modellen visar hur de olika talarrollerna "givande" och "krävande", i relation till vad som utbytes (*information* eller *varor och tjänster*), ger upphov till olika talhandlingar. Talhandlingarna kommer förstås också att bemötas av den eller de som handlingen riktas mot, och eventuellt även av andra. Ett påstående kan till exempel bekräftas eller ifrågasättas, ett erbjudande kan accepteras eller avvisas (ibid. 36). På det här sättet kan samtalsdeltagares olika roller och deras inbördes närhets- och maktförhållande studeras.

	Givande	Krävande
Information	Påstående	Fråga
Varor och tjänster	Erbjudande	Uppmaning

Figur 4 Den interpersonella spelplanen

Det utbyte av information (eller varor och tjänster) som sker ger upphov till specifika roller men också till att samtalsdeltagarna positionerar sig i relation till varandra men också i relation till det propositionella innehållet. Den interpersonella funktionen sträcker sig därigenom också bortanför den konkreta kommunikationssituationen.

Den interpersonella funktionen studeras också inom den gren av SFL som kallas *appraisal*. Inom appraisal-teorin studeras faktorer som är knutna till att en text är *evaluerande* och *dialogisk* vilket är en central del i det metodologiska ramverket för avhandlingens andra delstudie. Att en text är evaluerande och dialogisk innebär att man kan studera förhållandet mellan det talande subjektets "världsbild" eller syn på en händelse och andras världsbild/syn. Det gäller individens personliga attityder, åsikter och värderingar men det handlar också om samhällsanknutna normer och värderingar (Martin & White, 2005; Martin & Rose, 2007; Hunston & Thompson, 2000).

När det gäller terminologin för appraisalinriktningen har jag valt att göra egna översättningar istället för att använda engelsk terminologi. Någon överenskommen svensk terminologi finns inte. I de fall där en engelsk term, trots detta, används i den svenska löptexten har jag inte lyckats finna en passande svensk översättning. Det gäller till exempel inriktningen som jag alltså refererar till som *appraisal* vilket dock är en etablerad beteckning i nordiska sammanhang.

Även om appraisal hör till den interpersonella diskurssemantiken kan evaluering och dialogiskt engagemang också realiseras med den erfarenhetsmässiga lexikogrammatiken. Komplexiteten som uppstår eftersom samma språkliga strängar instantierar olika aspekter och därmed kan kategoriseras på olika sätt behandlas också på olika sätt av olika forskare. Hunston (2000) gör till exempel en uppdelning i *interactive plane* (interaktiva planet) som handlar om propositionens funktion i texten vad gäller interaktionen mellan talare och lyssnare och *autonomous plane* (autonomi planet) som handlar om evalueringen av själva informationen. Hunston gör dessutom en uppdelning i *thing-ness* (att något ges "existerandestatus") och *value* (som anger vilken kvalitet det som har thing-ness har).

2.2.1.3. Text och kontext

I avhandlingen undersöks språkliga fenomen bland annat genom att analysresultaten relateras till olika indelningsgrunder. De tre indelningsgrunderna är *situation*, *genre* och *individ*. Här beskriver jag hur situation och genre definieras i avhandlingen. Som redan påpekats betraktas språkbruk inom SFL som instantieringar av erfarenhetsmässig och interpersonell mening. Instantieringen innebär att meningsfull text skapas. Det är självklart att ett samtal sker *i tid och rum* och *mellan ett visst antal människor med specifika karaktäristika* och *med, eller utan, ett specifikt syfte* men hur ser relationen ut mellan de språkliga instantieringarna och dessa olika kontextuella faktorer? Inom SFL är utgångspunkten att texten och kontexten är i symbios; de två faktorerna *samtalsdeltagarna* och *samtlets syfte* står i en reciprok relation till de språkliga instantieringarna. Det innebär i praktiken att betydelser samskapas och att begreppet kontext därmed är att betrakta som ett abstrakt begrepp. Samtalsdeltagarna och syftet med samtalet relaterar till respektive den interpersonella och den erfarenhetsmässiga metafunktionen.

Text/kontext konstrueras dessutom i ett pågående tidsflöde; språket bär spår av tidigare språkerfarenheter och de utgör också grunden för de nya valmöjligheterna. Sålunda medverkar varje nytt språkbrukstillfälle till att mer social mening skapas och "poolen" för

nya valmöjligheter, dvs. meningspotentialen, ökar. Det innebär också att återupprepningar befäster specifika betydelsemönster vilket är skälet till att språkbrukare i en gemenskap kan agera som förväntat i en specifik *situation* och att de kan känna igen olika *genrer* (Martin, 1997, 2010). I avhandlingen skiljer jag på *situationell* och *kulturell* kontext vilket inom SFL svarar mot de analysmodeller som benämns *register* och *genre* (Eggins, 2004; Martin, 1997, 2010).

Begreppet *situation* refererar i den här avhandlingen till om samtalet har ett pragmatiskt syfte och i så fall vilket detta är samt till vilka samtalsdeltagarna är (Eggins & Slade, 1997; Eggins, 2004). Registerkonfigurationen – dvs. de språkliga instantieringarna av situationen – undersöks via en indelning i: 1) innehåll, vilket också benämns *fält*; 2) samtalsdeltagarnas inbördes relation och 3) kommunikationssätt (se vidare i avsnitt 3.3.3). Det genrebegrepp som används i avhandlingen innebär att *genre* är en fråga om att språkliga mönster som realiseras upprepade gånger skapar en igenkännbar struktur som vi har kognitiv och social nytta av att fortsätta använda (Eggins & Slade, 1997; Martin & Plum, 1997; Martin, 1997, 2010). Jag använder Martins definition: *genre is a staged, goal-oriented, purposeful activity*. (Martin 2010:19). Nedan presenteras två exempel för att förtydliga den grundläggande tanken om en genres struktur.

Plum (1988/2004) kategoriserade i sin avhandling berättelser i olika berättelsegenrer med SFL som teoretiskt ramverk och med influenser från Labov & Waletzky's (1967) berättelseanknutna studier. Det är Plums forskning som ligger till grund för den genrebeskrivning som presenteras här och som återges mer ingående i kapitlet om metodologiska överväganden (avsnitt 3.3.4). För att förklara betydelsen av den strukturella aspekten av genrebegreppet ska jag först ge ett exempel på en genre där språket inte endast konstruerar en social process – som det gör när vi berättar – utan där det också *stödjer* en social process. Jag ska skildra genren *patientblivande* (Almér, 1997).

Strukturen av en genres obligatoriska steg utgör dess definition och benämns den *generiska strukturen*, GS (Generic Structure, Plum 1988/2004). När även icke-obligatoriska steg återges talas istället om den *generiska strukturpotentialen*, GSP. Patientblivandet innebär att en individ som anländer till en akutmottagning ska registreras innan hon får vård. Genom en specifik procedur övergår hon då från att vara (enbart) en privatperson till att också bli en patient. Av denna händelse följer lagliga implikationer och det är sålunda en viktig aspekt av sjukvårdsinstitutionen. Den schematiska strukturen, dvs. genrens generiska struktur (GS), kan beskrivas som följer:

Ex. 3 – GS för patientblivande

introduktion av tilltänkt patient¹⁶ inskrivning av tilltänkt patient i
vårdinstitutets system¹⁶ inpassning av nybliven patient¹⁶

De olika stegen innefattar olika språkliga realiseringar. Steg ett innefattar frågor till patienten (*Hade du ringt innan? Har du fått tid eller?*). I steg två ska information om patientens identitet och anledningen till varför hon sökt sig till sjukvården dokumenteras och frågorna rör då individens namn, om hon har patientbricka etc. I det avslutande steget blir den nu nyblivne patienten hänvisad till att, till exempel, sitta ner och invänta läkaren¹⁷. Även för den som inte tänkt på "patientblivandet" som en genre är det lätt att känna igen strukturen när den presenteras som ovan – i alla fall för den som vid något tillfälle besökt en svensk akutmottagning.

En berättelse kan beskrivas som en struktur bestående av *början*, *mitt* och *slut*. Utifrån en sådan beskrivning kan vi sluta oss till att en berättelse utan slut inte är en komplett berättelse och att den som sådan kan generera en viss frustration hos den lyssnare som väntar på *slutet*. Vi kan också sluta oss till att de allmänna etiketterna *början*, *mitt* och *slut* inte är adekvata för att beskriva det som innefattas i betydelsen av begreppet berättelse. Rent konkret har förstås texten (filmen, teaterföreställningen) ett slut och alltså avses, när vi talar om en *berättelses* slut, istället en specifik *funktionell* betydelse kopplad till vad en berättelse och dess slut är. Det innebär att en kulturellt förankrad funktionell betydelse är inkorporerad i berättelsens struktur och det är den betydelsen följande skiss och åtföljande studier av berättelsegenrer syftar till att beskriva.

Berättelseforskningen har ända sedan Labov & Waletzky (1967) relaterat till en narrativ struktur bestående av *abstrakt*, *orientering*, *komplikation*, *evaluering*, *lösning/resultat* och *coda*. Det steg som benämns *abstrakt* är ett framåtpekande steg som innefattar motivet till att berättelsen berättas samt sammanfattar, etiketterar, berättelsen. *Codan* är bakåtpekande och utgör samtidigt en återgång till berättartillfällets här och nu. Det innebär att både abstrakt och coda är ett slags metakommentarer om texten (Plum, 1993). *Orienteringen* är

¹⁶ I enlighet med SFL:s beskrivningsmodell skildras stegen åtskilda av markeringen ^ . När ett steg återges inom parantes indikerar det att steget är valfritt, hakparantes följt av ⁿ indikerar möjlig rekursivitet (Plum 1988/2004, Eggins & Slade, 1997).

¹⁷ Exemplet bygger på Almér (1997) där undersökningen handlade om hur inskrivningen vid en akutmottagning gick till strukturellt och innehållsmässigt men där inte SFL användes.

presentationen av tid, rum och deltagare i den mån dessa aspekter spelar in för berättelsens skeende. Därefter följer den *komplikation* som utgör själva händelsen och *lösningen*. I GSP:n nedan är *evaluering* inskjutet mellan händelsen och lösningen som beteckning på ett steg. Evalueringen kan dock förekomma vid olika steg och även det att ange *thing-ness* är, som jag antydde tidigare, en typ av evaluering och även betoning eller användning av anföringar kan ha evaluativ funktion. Här åsyftas att vissa satser i en berättelse explicit uttrycker berättarens värdering av skeendet.

Narrativer:

(Abstrakt) ^ [Orientering ^ Komplikation ^ Evaluering ^ Lösning]ⁿ ^ (Coda)¹⁸

Det finns olika berättelsegenrer och de som används i den här avhandlingen (narrativer, återberättelser, anekdoter och exemplums) beskrivs i kapitlet om metodologiska överväganden där också problematiska aspekter av identifiering av en genre tas upp (avsnitt 3.3.4). I kapitlet om metodologiska överväganden relaterar jag också *situation* och *genre* till materialet som analyseras i studie A och B.

I figur 3 har jag illustrerat situation och genre som att en text kan ha *denotativ* och *konnotativ* betydelse. Martin (1997) hänvisar till Hjelmlev (1961) i sin beskrivning av situation (register) och genre som konnotativ betydelse. Martin menar att de konnotativa betydelserna parasiterar på de denotativa betydelserna eftersom de inte har något eget semiotiskt system; situationen får mening – den konnotativa betydelsen blir till – *genom* att den denotativa betydelsen konstrueras.

¹⁸ I enlighet med SFL:s beskrivningsmodell skildras stegen åtskilda av markeringen ^ . När ett steg återges inom parantes indikerar det att steget är valfritt, hakparantes följt av ⁿ indikerar möjlig rekursivitet (Plum 1988/2004, Eggins & Slade, 1997).

Figur 3 Realiseringschema för text och kontext

Figuren utläses: texten, som utgör en analysenhet, innefattar både konnotativ och denotativ betydelse. Den konnotativa betydelsen realiseras genom situation och genre som i sin tur realiseras genom den denotativa betydelsen som realiseras genom semantik och lexikogrammatik. Emedan jag i avhandlingen samtolkar den semantiska och lexikogrammatiska betydelsen (mening och funktion) har jag valt att särskilja situation och genre. De står dock i samma inbördes relation till varandra som mening och funktion gör och skulle därför lika gärna kunna samtolkas.

Detta tillvägagångssätt möjliggörs av att jag identifierar "text" som analysenhet och att denna text i avhandlingen utgörs av berättelser. Det innebär att jag har en utvald del av ett samtal att betrakta/analysera utifrån dess inre struktur. Eggins & Slade (1997) som anpassat SFL för vardagssamtal har beskrivit detta i termer av att ett samtal består av "chunks and chat" (s. 227-235). *Chunks* utgör "en bit" av ett samtal och identifieras via att "biten" har en igenkännbar struktur. *Chat* är det "småprat" som successivt konstrueras utan att samtalsdeltagarna i förväg har någon uppfattning om hur de specifika turerna eller strukturen av en tur kommer att se ut.

2.2.2. **Socialisation, ideologi och identitet**

Inom SFL anförs identitetsfrågor i första hand till de interpersonella relationerna eftersom de ger en bild av språkbrukarens socialt situerade identitet (maktförhållanden, roller). Men språket som helhet påverkar individen eftersom den ontologiska statusen på världen och det som sker i den perspektiviserar genom språket (Halliday & Hasan,

1989; Hasan, 1996; Halliday & Matthiessen, 2004). Hasan använder sig till och med av ett så starkt ord som hjärntvätt (brainwashing) för att beskriva hur förstaspråksinlärningen skapar vårt sinne (mind); det sätt individerna använder språket på korresponderar till hennes världsbild och vi tillägnar oss en världsbild från våra närstående (jfr Vygotskij, 1999).

The word socialization is the learned name for the practices whereby a novice is brought to share the shaped reality; and for the most part it is reality shaped by the systematic operation of language. Minds are created by brainwashing. (Hasan, 1996: 25)

Språket är alltså en resurs, en semiotisk kod, för att skapa mening. Användningen av den semiotiska koden är social – koden är också i sig socialt konstruerad – och all inlärning av den är därmed också social. Förstaspråksinlärningen kan därför i stort sett likställas med den primära socialisationen. Socialiseringen utgörs av de normer och värderingar som blir barnets egna eftersom det är de normer och värderingar som det, genom föräldrar och andra närstående, har tillgång till. Kanske enklast beskrivet som Halliday & Matthiessen (2004) formulerat det: "Language construes human experiences and thus it can be said that 'language provides a **theory** of human experiences'" (s. 29). Inom SFL menar man att språk inte speglar en objektiv verklighet utan att det konstruerar en subjektiv (emfas i original, Hasan, 1996).

Den subjektiva konstruktionen är socialt förankrad via språket genom den process som benämns *validering*. Validering innebär att det jag säger måste "godkännas" av andra språkbrukare – först då förankras betydelsen. Teorin ger tyngd åt att språkinlärningen, socialiseringen, lär individen att orientera sig mot vissa betydelser. Det här är ett sätt att betrakta kopplingen mellan språk och individens identitet¹⁹ som jag till fullo står bakom: vi kan inte veta något om "den råa verkligheten", endast säga något om den²⁰. Men eftersom språkets refererande funktion är ett uteslutande av andra möjliga beskrivningar

¹⁹ Hasan använder sig ibland av begreppet *identitet* men oftast använder hon *consciousness* (medvetande) (1996, 2002, 2004). Eftersom jag med identitet avser medvetandets strukturerande princip (identitetsstilen) använder jag termen identitet i beskrivningen.

²⁰ Vi kan ha sensomotorisk erfarenhet som är funktionell. Det kan betraktas som en typ av *kunskap om den råa verkligheten*.

är allt vi säger perspektiviserat. Det vi lär oss i samband med språkinläringen är alltid perspektiviserat; vi lär oss att orientera våra tankar mot speciella betydelser och vi lär oss att strukturera vårt tänkande på ett speciellt sätt – både *vad* vi orienterar oss *mot* och *hur* vi gör när vi orienterar oss mot "X" är en del av socialiseringsprocessen. Dessa orienteringar är inte endast språkliga, de styr också hur vi uppfattar en situation (Hasan, 2002). När Hasan skriver om individens autonomi menar hon inte att individen är helt fri utan hon menar att individen är fri att kunna förhandla om diskursen (samtalets syfte och innehåll) och att denna frihet begränsas av de betydelser som den sociohistoriska kontexten relevantgjort (Hasan, 1996). Hasan menar att identiteten är summan av alla interaktioner individen varit en del av och att koden är att betrakta som individens sociala rum (jfr Matthiessen, 2009).

Hasan formulerar att "*language is instrumental in sustaining the suspension of disbelief with regard to the artefact of constructed reality*" (1996:20). Jag ställer mig bakom att språkets primära funktion är att skapa mening men menar att det inte behöver implicera *upprätthållandet* av en specifik värld (dvs. en specifik teori om världen). Istället menar jag att meningsskapandet också handlar om att ifrågasätta en specifik värld vilket oundvikligen sker genom människans och språkets dialogiska natur. Hasan menar dock att detta inte gäller för vanemässigt tänkande och beteende (ibid. s. 34) utan endast uppstår när man stör det dagliga levernet. Forskning utgör en dylik "störande kraft" och självberättigar sig därmed, enligt Hasan, i att kunna påvisa strukturer vilket kan leda till förändringar.

Socialiseringen in i specifika koder, dvs. att individen blir van att använda särskilda semantiska tolkningsramar, anses alltså inom SFL vidmakthållas genom hur samhället ser ut. Ett exempel på hur dessa koder kan vara relevanta är Simon-Vandenbergers (2004) analys av en engelsk "talkshow". I TV-programmet ställs ett antal människor till svars för att de agerat oklokt genom att handla på kredit som de inte kunnat betala igen i enlighet med avtal. Simon-Vandenberg konstaterar att de som medverkar i programmet har olika förutsättningar att placera sig som subjekt; att de som har medelklassbakgrund har bättre förutsättningar. Anmärkningsvärt nog har hon inte någon socioekonomisk information om de talare hon analyserar men hon menar att det inte finns något skäl att betvivla att variationen är klassbunden. Simon-Vandenberg analyserar bland annat uttrycken "I think" som beskrivs som "egocentric device" och "you know" som beskrivs som "sociocentric device". Hon finner två olika berättartyper: en som beskriver sig själv som problemet, och som

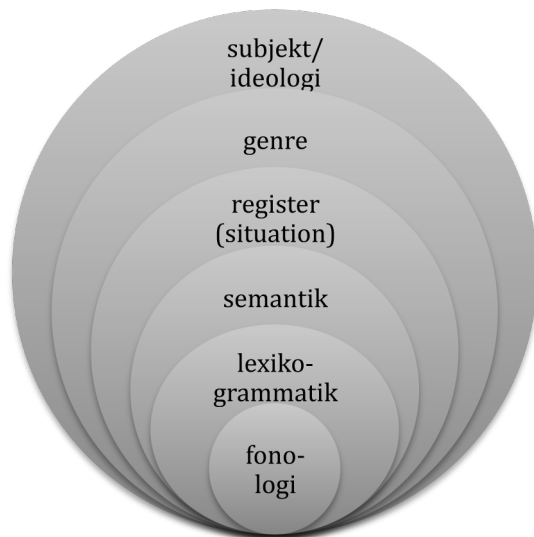
hänvisar till det rådande normsystem som hon brutit mot. Den här berättartypen söker sympati och formulerar sig i termer av att det rent generellt skulle ha kunnat hända även någon annan. Den andra berättartypen problematiserar kritiken genom att beskriva att det finns fler sidor att betrakta än individens handlande. På det sättet placerar hon sig själv som oberoende, hon belyser att det finns olika åsikter (röster) men att just hennes tolkning är värd att beakta.

Frågan om individens subjektivitet och ideologi har också bemötts av Martin (1997).

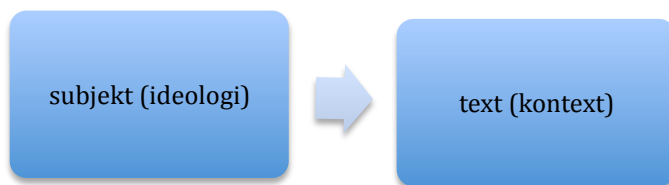
The fundamental issue here has to do with the ways in which social subjects are positioned in a culture. To interpret this semiotically, we need to be able to model the meaning potential available to social subjects and, as well, the different ways in which they draw on the potential as they interact with each other.

(s. 9)

Martin ger två förslag på hur ideologi och subjektivitet skulle kunna infogas (och beskrivas illustrativt) i SFL:s teoretiska ramverk. Det ena sättet är att betrakta ideologi som en omslutande nivå i realiseringsschemat (se figur 4 nedan). Det sättet är i samklang med Bernsteins tankegångar om orientering mot speciella koder (jfr Hasan ovan). Det andra sättet innebär att man använder sig av SFL:s bild av *projektion* för att beskriva att textens tillblivelse sker genom att ett subjekt ger röst åt (artikulerar) en instantiering av meningspotentialen (se figur 5 nedan). I det andra sättet är meningspotentialen inte endast lexikosemantisk utan handlar även om den sociohistoriska praxisen och individens utveckling (s. 8-11). I korthet innebär den tidigare illustrationen att ideologin utgör en kontext som transcenderar den situationella kontexten och identitet kan ses som den subjektivitet som en specifik ideologi möjliggör och realiserar. Den senare illustrationen tillskriver talaren större frihet att placera sig i en subjektsposition och har därmed sin fördel gentemot den förra i att den inte släpper in "the dangers/.../ of locking subjects in and eliding agency, thereby effacing their potential for resistance and transformation." (s. 10).

Figur 4 Realiseringsschema för språkets olika strata

Figur 5 Figur av subjektets projektion av text

I det följande avsnittet presenteras en diskussion om vad en berättelse är och vilka funktioner berättande kan fylla. Därutöver beskrivs hur relationen mellan berättelsen, berättelsejaget och berättarens identitet betraktas i den här avhandlingen.

2.3. Berättelser

Ordet *berättelser* refererar till allt från muntliga myter, skönlitterära skildringar, filmer och levnadsberättelser till skoluppsatser och korta redogörelser för hur dagen varit. Berättelseforskningen är angelägen just för att berättelser berör oss i vårt dagliga liv. Berättelser, och studiet av berättelser, kan ha en stark nyttoaspekt för individens självupplevelse som till exempel i terapeutiska samtal där en människas livsberättelse utgör samtalsgrunden (Hydén, M. 1997). Men också näringslivet präglas av att berättelser har en nyttofunktion för att till exempel bygga ett starkt varumärke för ett företags produkt. Att berättelser "finns överallt" i vårt samhälle gör också att det finns en

stor bredd på vad som är relevant att studera: berättelsers generella struktur (Labov & Waletzky, 1967; Gee, 1991), dess funktion i en bestämd kontext (Norrby, 1998), dess relation till berättaren och till den kulturella kontexten (Adelswärd, 1997), hur en berättelse initieras i en pågående samtalssituation (Norrby, 1997a; Stokoe & Edwards, 2007), hur ett barn lär sig berätta (Nelson, 1989) etc.

Muntliga berättelser i samtal kom i fokus i samband med Labov & Waletzky's studier (1967; Labov, 1972). De benämnde berättelserna de analyserade *narratives of personal experience* (personliga erfarenhetsberättelser, Labov, 1972:354). Erfarenhetsberättelser är berättelser där talaren berättar om en självupplevd händelse vilket stämmer in på de berättelser som undersöks i den här avhandlingens studier. Labov & Waletzky's modell av narrativ struktur har redan presenterats som ett exempel på en *genre* i avsnitten ovan om SFL. Inom språkvetenskaplig forskning är deras narrativa struktur fortfarande i en sådan position att nya studier om berättelser antingen relaterar till den eller, som jag gör i avhandlingen, använder den.

Det finns dock andra berättelsemodeller som till exempel Gees diskursanalytiska modell (1991). Gees modell bygger på att strukturen och betydelsen är sammanflätade som "idé-enheter" (idea units). Idé-enheterna är urskiljbara via specifika prosodiska drag som är av största vikt för hur berättelsen berättas och förstås liksom för hur individen konceptualiserar det som har hänt.

Förutom att fokusera på strukturella aspekter har det varit vanligt att relatera till innehållskomponenter (Bal, 1985; Barthes, 1988) eller till att berättelsen både har refererande och evaluerande drag för att definiera en berättelse. Polanyi (1989) belyste till exempel att skillnaden mellan en rapport (report) och en berättelse (story) handlade just om evaluering. Hon konkluderade att i en rapport återges händelser utan att talaren tar ställning till det hon säger och det är upp till lyssnaren att dra egna slutsatser om en eventuell poäng men i en berättelse står talaren själv för värderingen.

Även hos Labov & Waletzky är uppdelningen i en refererande och en evaluerande funktion central: berättaren refererar till verkligheten men värderar också det som hänt och motiverar därmed också varför berättelsen är värd att berättas. I Gees modell är det en stark koppling mellan struktur och värdering. De värderingar som konstrueras i en berättelse kan också konceptualiseras som olika *typer* av värderingar. Adelswärd (1997) använder sig av tre olika "poängar" för att visa på detta: *berättelsepoängen*, *berättarpoängen* och *den underliggande poängen*. De tre poängerna kan delvis jämföras med de olika nivåer som Stier angav som möjliga betraktelsesätt för identitet.

Berättelsepoängen motsvarar i stort sett den poäng en rolig historia har och kan anses knuten till en speciell kontext. Berättarpöängen utgör en presentation av berättarens sociala och personliga identitet (jfr Crafoord, 1994) och är i viss mån en flexibel enhet eftersom en människa berättar om en speciell erfarenhet på olika sätt för olika människor beroende på vilken bild av sig själv berättaren vill förmedla just då (se till exempel Hydén, 1997). Den underliggande poängen är en berättelses sens moral. Sens moralen behöver dock inte vara öppet preskriptiv som i en sedelärande fabel utan kan handla om en grupps gemensamma värderingar.

Berättelsestruktur och innehållskomponenter är användbara "redskap" för att identifiera och analysera en berättelse men när det gäller berättelser i vardagssamtal finns det vissa svårigheter kopplade till ett sådant förfaringssätt. Det dilemmat tar jag upp i kapitlet om metodologiska överväganden av forskningsprocessen (avsnitt 3.3.4).

I framväxten av diskurs- och samtalsanalysen har också process-tanken slagit igenom i berättelseforskningen. Genom att använda ett textbegrepp anlägger man ett produktperspektiv på berättelsen och det kan behöva kompletteras med ett processperspektiv eftersom både *berättandet* (processen) och *berättelsen* (produkten) kan påverka hur berättelsen kommer att tolkas. Berättelser i samtal med många deltagare är dessutom oftast samkonstruerade vilket gör processperspektivet än mer relevant (Goodwin, 1984).

Georgakopoulou (2007a, 2007b) och Bamberg (2007) studerar berättelser som de benämner *små berättelser*. Små berättelser är "berättelsesnuttar" som samtalsdeltagare berättar spontant i vardagliga samtal. De är samkonstruerade och innehållet är ofta jämt distribuerat över samtalsdeltagarna. I övrigt utmärks små berättelser av att handla om konkreta händelser som kan *ha inträffat* men också om *pågående* händelser eller *kommande*; det skildrade skeendet har en närhet i tiden. Studiet av små berättelser kan också inkludera berättarförsök och "index-punchlines", dvs. korta satser eller fraser som indikerar en berättelse välkänd för de andra samtalsdeltagarna. Avhandlingens genrer *anekdoter* och *exemplums* skulle enligt detta betraktesläsätt eventuellt kunna definieras som "små berättelser".

Berättelsens plats i ett samtal har också studerats vad gäller dess relation till talsituationen (Young, 1987); berättaren markerar i sitt berättande vilka delar av det hon säger som hör eller inte hör till berättelsen. Young definierar detta som att berättaren förflyttar sig mellan olika "världar". *Berättelsevärlden* (the taleworld) är den värld talaren skapar där berättelsens karaktärer agerar medan *berättandevärlden* (story realm) är den värld där samtalsdeltagarna

agerar. Ett berättande "jag" figurerar alltså, om hon berättar om sig själv, både i berättelsevärlden och berättandevärlden. Det väcker frågan om hur relationen mellan dessa båda "jag" ser ut och om hur berättandet är betydelsefullt för identiteten.

2.3.1. Berättelser och identitet

Berättande är en identitetsanknuten aktivitet eftersom individen genom att berätta relaterar till det hon är med om i sitt liv; hon strukturerar och perspektiviserar sina erfarenheter. Psykologen Bruner (1987) menar i själva verket att det egentligen inte finns något liv-i-sig som berättelsen kan korrespondera till. Vi kan inte beskriva levtt liv på något annat sätt än genom att berätta om det.

The first thesis is this: We seem to have no other way of describing 'lived time' save in the form of a narrative [...] second thesis is that the mimesis between life so-called and narrative is a two-way affair [...] Narrative imitates life, life imitates narrative. "Life" in this sense is the same kind of construction of the human imagination as 'a narrative' is. (Bruner 1987:13)

Genom att berätta skapar vi en koherent, överskådlig och igenkännbar verklighet som vi kan ingå i och handla i enlighet med. I praktiken innebär detta att vi förhåller oss till den *meningspotential* som finns, dvs. vi transformerar det sociala till något personligt; berättelsen blir en mötesplats för existerande kulturella diskurser och individens specifika livsupplevelser (Bruner, 1987; Schiffrin, 1996). Att leva blir såtillvida att realisera en berättelse vilket också kan innebära ett identitetsarbete; att relatera och reflektera över vilken berättelse man lever är en möjlighet att medvetet välja berättelse eller att välja förhållningssätt gentemot de delar av en berättelse som man "tilldelats". Begreppet *tilldelas* får här representera att levandet och berättandet kan conceptualiseras som åtskilda såtillvida att det finns en *historisk sanning* (konkreta fakta som till exempel vilken fysisk plats en individ är född på) och en *berättad sanning* (Spence, 1984).

I spänningsfältet mellan den historiska sanningen och den berättade sanningen ligger själva meningsskapandet som enligt den här avhandlingens teoriram alltid är perspektiviserat (Hasan, 1996). Meningsskapandet, dvs. språkbruket/berättandet, innebär alltså *konstituerandet av semantiska ramar*. Gee (1991) pekar på hur ett

enda ordval i en till synes neutralt deskriptiv text bygger upp gränserna för en specifik värld och därmed har en evaluerande funktion. Han tar texten på en medicinburk som exempel och hur ordet *overdosage* (överdosera) signalerar en värld där överdoseringen sker av misstag i relation till att *ta en överdos* (overdose) som signalerar en värld där man nyttjar droger av fri vilja.

Individens berättande utgör ett än mer – mer eller mindre medvetet – evaluerande av det levda livet genom att de händelser, handlingar och personer som medverkar i berättelsen värderas utifrån vad de gör och utifrån vilken karaktär de har. Bruner (1987) lyfter fram att det intressanta är inte vad berättelsen handlar om utan *hur* individen *konstruerar sig* i berättandet och i berättelsen.

Berättandet är knutet till identiteten också genom att det skapar en "värld" där *olika* möjliga evalueringar kan kontrasteras; att berätta en berättelse ger möjligheten att belysa något ur olika perspektiv Bruner, 1986). Psykologerna Daiute & Lightfoot (2006) belyser att detta är betydelsefullt för individers utveckling:

[N]arrating is developmentally relevant because it creates the conditions for the emergence of complexity, such as multiplicity of perspectives, orientations, and even self concepts. (s. xiii)

Daiute & Lightfoot är liksom Bruner psykologer men även språkvetenskapliga forskare har noterat den här aspekten av berättande. Garne & Thelander (1989) konstaterade att när unga människor pratade med varandra processade de i själva verket sina erfarenheter för att göra dem begripliga för sig själva. Georgakopoulou (2003) undersökte unga människors narrativer om hypotetiska händelser och konstaterar att berättande kan "be seen as an ideal means for exploring and experimenting with past, present and future selves by jointly remembering and reconstructing the past as well as by imagining the future" (p. 83). Moita-Lopes (2006) beslyser hur några unga män i sitt berättande positionerar sig på olika sätt beroende på kontexten. Även Norrby (1998) studerade unga människors berättande och fann att berättandet i hennes material fungerade antingen redovisande, underhållande eller terapeutiskt.

Det är vanligt att man betraktar berättaren och berättelsens jag som åtskilda (se till exempel Goffman, 1981; Taylor, 1989) men i den här avhandlingens studier har jag valt att inte göra någon åtskillnad. Jag har tagit fasta på att berättande är en reflekterande aktivitet och därför

samtolkat berättarens jag med berättelsens jag. De personliga erfarenhetsberättelser fyller en funktion för de unga kvinnornas formulering av sig själva (se ovan); berättandet kan ses som en realisering av identitetens dialogiska karaktär. Labov menade att en berättare som blir engagerad i det han/hon berättar glömmer av att lägga medvetet fokus på språket (1972). För Labov innebar det att effekten av observer's paradox tonades ner så att hans material kom att spegla berättarens vardagsspråk. I den här avhandlingen betraktar jag det som troligt att berättarna varierar sitt språk beroende av situationen (se 3.3.3) och frågan om intervjuarens påverkan är inte relevant som en "fel-faktor". Berättarens relation till sitt berättande är viktig i sig, dvs. såtillvida att identiteten ses som delvis realiserad genom *hur* berättaren väljer att berätta och presentera sig själv. Situationell variation är därmed en viktig aspekt av analysen.

En intressant beröringspunkt till avhandlingens fokus på berättarnas identitetsstil är att Bruner (1987) med hänvisning till Rorty²¹ påpekar att de fyra individer vars livsberättelser han analyserar samtliga konstruerar sig som alltmer självständiga subjekt i relation till berättelsens framskridande tidsförlopp. Han exemplifierar med en kvinna som till exempel presenterar sig själv som objekt då hon är barn ("everything was thrown at us") men när hon är ung agerar hon självständigt ("I decided to take things in my own hands") (s. 27). Det är en beskrivning som utgör en parallell till den utvecklingspsykologiska tanken om att lämna barndomens tilldelade identitet för att skapa sig en egen.

2.4. Sammanfattning av teoretisk ram

I den här avhandlingen antas ett utvecklingspsykologiskt perspektiv som förklaring till individens konstruktion av en *egen* identitet (Erikson, 1968/1981; Marcia, 1966, 1988). Erikson menade att individen är en del av vad som kan kallas ett socialt ekosystem; identiteten definieras, och blir till, genom social interaktion (1981:188). Identiteten utvecklas under hela livet men de stora omvälvningar som sker biologiskt och socialt i samband med adolescensen gör att individen ställs inför uppgiften att rekonstituera sin identitet. Här belyses specifikt att det finns olika stilar för hur

²¹ Se till exempel Rorty 1976 om hur karaktärer i en berättelse kan ges status av *figure*, *person*, *self* och *individual* där kategoriseringarna i den ordning som de har räknats upp här implicerar alltmer självformulering med medföljande ökat ansvar.

individen förhåller sig till sina erfarenheter; identiteten kan betraktas som ett teoretiskt raster och tillvägagångssätt utifrån vilket empirin, dvs. individens erfarenheter, tolkas.

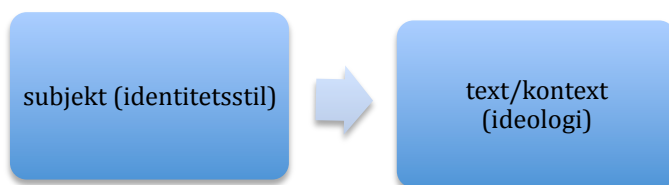
Identitet som begreppet förstås här konstrueras alltså via semiotiska system (och via andra interaktionella vanor) där talat språk eventuellt är det som har störst tyngd. Språkets framträdande plats beror på att vi kan använda det för att tala om alla andra semiotiska system (Eggins, 2004:15). Språket möjliggör att vi kan anta ett dialogiskt, reflekterande, betraktelsesätt. Det reflekterande betraktelsesättet är avgörande för att konstruktionen av en egen identitet ska kunna ske under ungdomsåren. Relationen mellan språkande och identitetsstil är *dialogisk* och därmed innefattar den problematiken med att varken språkandet eller identiteten kan sägas "komma först". Det innebär att om man studerar det ena så studerar man det andra; vi har att göra med två aspekter av samma fenomen även om de inte helt överlappar varandra.

För ett barn kan alltså meningspotentialen i stort likställas vid förstaspråksinläringen, dvs. en individ har tillgång till den meningspotential som blivit hennes genom den socialisering hon fått. När barnet växer upp möter hon fler språkvärldar och med tiden samspelar det faktumet med andra sociala och biologiska skeenden så att den unga människan därigenom har både incitament och förmåga att reflektera över vem hon är. Inom utvecklingspsykologin menar man att en positiv identitetsutveckling innebär att individen dels frigör sig från socialiseringens tilldelade identitet, dels bildar sig en egen.

Studier med SFL som teorigrund har av tradition en partiskhet i att resultaten anses påvisa människors, dvs. språkbrukarnas, socioekonomiska inordning. Med det sagt menar jag inte att all forskning som använder sig av SFL är orienterad åt att studera socioekonomiska förhållanden – det finns andra inriktningar inom SFL – men däremot att teorin bygger på grundantaganden som leder till att resultaten kan tolkas utifrån maktpositioner och diskursordningar och därmed knyts till socioekonomiska förhållanden i ett samhälle, i en skolmiljö eller på en arbetsplats. Detta innebär att teorin som sådan har en *orientering mot* socioekonomiska koder. Min ansats är att kombinera ett SFL-teoretiskt ramverk med en orientering mot *identitetsstilar*: jag använder SFL:s modeller för analys men tar hänsyn till min utgångspunkt vid val av vilka modeller jag använder, liksom vid tolkning av resultaten. För att göra det måste individens roll, identitet, placeras in i modellen för det semiotiska systemet som språk utgör.

En identitetsstil realiserar hur språkbrukaren skapar mening i (av) sin erfarenhetsvärld. Berzonskys koncept identitetsstil inbegriper struktur och process men också innehåll vilket alltså motsvarar både *hur orienteringen går till* och *orientering mot* vissa betydelser. Jag har beskrivit identitetsstilen i termer av att den utgör individens dialogiska varande och kopplat detta varande till hennes språkbruk. Nu ska jag också placera in identitetsstilen i SFL:s modell för relationen mellan subjekt (identitet) och språkbruk. För att inte uppfinna hjulet på nytt använder jag mig av Martins (1997) metafor för subjektivitet som projicerande text men jag ändrar delvis innehållet i den projicerande och den projicerade delen av helheten (se 2.2.2). I figur 6 nedan har jag placerat subjektet som förstadedeltagare (dvs. den som projicerar något) med identitetsstil inom parentes. Parentesen innebär här att subjektet alltid har en identitetsstil men att identitetsstilen kan vara av olika slag. Det projicerade är texten (inklusive kontexten) som alltså alltid "har en ideologi" men ideologin kan vara av olika slag.

Figur 6 nedan skiljer sig endast i en avgörande mening från Martins figur; jag har placerat ideologin som projicerad och inte projicerande, dvs. jag menar att individens agentivitet är i en "friare" relation till strukturen än vad Martin föreslår. Individens kan välja ideologi. Martin använder sig visserligen inte av en subjektivitet kopplad till identitetsstil utan till poststrukturalisten Lacan²² men figuren syftar i första hand till att visa var individens agentivitet ligger.

Figur 6 Figur av subjektets projektion av text

För att den här modellen ska vara hållbar krävs svar på (minst) en fråga: *hur går det till rent språkligt när individen rekonstituerar sin socialisering och får en "egen identitet"*? Frågan måste besvaras eftersom språkinlärning är social och individen enligt det utvecklingspsykologiska perspektivet måste "frigöra sig" från sin socialisering för att kunna betrakta den (och andra alternativ) kritiskt och bilda sig en egen identitet. Eventuellt ligger svaret i att ideologin

²² Martin anger inte någon referens till Lacan.

”flyttas över” till det projicerade ledet först i samband med att en individ får en egen identitet. Det är en rimlig tanke eftersom informationsorienteringen innebär att vi har det perspektiv som krävs för att kunna förhålla oss till ideologin så som Hasan menar endast sker när vi ”ställer oss utanför”. Man har kunnat konstatera att den individ som har en informationsorienterad identitetsstil både använder sig av automatiskt/intuitivt processande och rationellt processande vid självkonstruktion medan de som har en normorientering eller diffus orientering endast använder sig av automatiskt/intuitivt processande (Berzonsky, 2008). Det menar jag bekräftar min teoretiska utgångspunkt att vårt varande är dialogiskt men att dialogiciteten delvis kan variera i stil. Det skulle innebära att olika sätt att tänka/erfara behöver beskrivas via olika modeller men det ger inte svar på hur det går till rent språkligt när den här ”andra individualiseringsprocessen” sker. Men i samklang med SFL menar jag att förändringar hos individen vad gäller bruk av stil – semantiska stilar i SFL:s terminologi, identitetsstil i Berzonskys terminologi – sker genom en breddning av individens språkliga repertoar påkallad av nya kommunikativa behov. Rent utvecklingspsykologiskt samverkar en breddning av den språkliga repertoaren med andra förändringar i individens yttre och inre till att en rekonstituering sker (Erikson, 1981, se även Almér, 2006).

Språk speglar inte en objektiv verklighet utan en subjektivt konstruerad. Den subjektiva konstruktionen är socialt förankrad via språket. Barnets möjlighet att förhålla sig till det sociala är avhängigt hennes socialisering och hennes kognitiva och emotionella utveckling men den vuxnes möjlighet är främst avhängigt hur hon konceptualiserar sin relation till andra/annat. Jag använder mig av en teoretisk ram som utgår från att den språkliga agentiviteten interagerar med det talande subjektets, dvs. berättarens, agentivitet. Berättaren konstruerar sin berättelse och samtidigt realiserar identiteten, identitetsstilen.

Utmaningen i det jag presenterar som en kompletterande ansats för forskning om språk och identitet ligger alltså i att jag menar att det finns en *intrapsykologisk* identitetsstil som medieras språkligt. Jag menar att individen har en föraktivering, dvs en vana, att förhålla sig på ett speciellt sätt och att denna går att ”spåra” i samtal. Identitetsbegreppet bryter därmed delvis av mot de språkvetenskapliga inriktningar som betraktar identitet som en roll, en social kategori eller en positionering.

I avhandlingens studier analyseras berättelser berättade av Ajana, Svetlana och Livija för att se om deras konstruktioner av ”jag” och

"andra" uppvisar mönster som går att koppla till någon av de tre identitetsstilarna. I följande kapitel beskrivs det fältarbete som föregått analyserna, de unga kvinnorna och materialet presenteras liksom de analysmodeller som valts för att undersöka identitetsstil.

3. Metodologiska överväganden av forskningsprocessen

Kapitlet inleds med en beskrivning av det projekt som ligger till grund för studierna i avhandlingen och det fältarbete som utfördes inom ramen för detsamma. Därefter beskrivs specifika aspekter rörande talspråksforskning och hur de hanterats i arbetsprocessen för avhandlingens studier. Kapitlet fortsätter sedan med en presentation av de unga kvinnor vars språkbruk analyseras samt det material som ligger till grund för avhandlingens undersökningar. Slutligen följer en redogörelse av vilka analysmodeller som används och motiveringar till varför just de modellerna valts.

Projektet *Språk och språkbruk hos ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer* (Lindberg m.fl., 2001) samlade under åren 2002-2006 forskare, forskarstuderande och forskarassistenter från Stockholms, Göteborgs och Lunds universitet²³. Det grundläggande syftet med projektet var att beskriva och analysera språkbruket hos ungdomar från ett antal flerspråkiga miljöer i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Projektmedlemmarnas forskningsintressen sammanföll i tiden med en allmän samhällsdebatt om kulturell mångfald och flerspråkighet. I början av 2000-talet handlade denna debatt delvis om språkkompetensen hos ungdomar som lever och går i skolan i flerspråkiga miljöer (se till exempel DN, 19 april 2006). Ungdomarnas språkkompetens ifrågasattes bland annat genom att varieteter som benämndes efter de bostadsområden där ungdomarna bodde (till exempel Rosengårdsska och Rinkebysvenska) beskrevs som undermåliga. Även pejorativa beskrivningar som *blattesvenska* förekom, och förekommer fortfarande, i folkmun.

Ett problem var att beskrivningarna i den offentliga debatten inte alltid vilade på vetenskaplig grund och knappast inte heller de skäl som angavs för språkbristerna. Delvis kan det ha berott på att det till stor del saknades svensk språkvetenskaplig grundforskning om dessa områden (Kotsinas forskning framstår i stort som det enda undantaget, se till exempel Kotsinas 1982, 1985, 2003; se även Bijvoet,

²³ Projektgruppen bestod av E. Almér, E. Bijvoet, P. Bodén, S. Boyd, L. Ekberg, K. Fraurud, N. Ganuza, S. Hallin, S. Johansson Kokinakis, R. Källström, I. Lindberg (projektledare), T. Otterup, J. Prentice (tidigare Grosse) G. Svensson, S. Tingsell, A. Utrzen och M. Werndin.

2003, om attityder gentemot Rinkebysvenska). Bristen på empirisk forskning gav god jordmån åt föreställningar om att till exempel Rosengård ska vara den enda varietet ungdomarna från Rosengård kunde tala/skriva och att detta dessutom var "dålig svenska". Detta trots att Labov (1963) och Bernstein (1971) redan på 1970-talet visat att språklig variation är funktionellt betydelsefull och att en varietet därför inte kan bedömas som bättre eller sämre annat än i förhållande till det den ska användas för.

SUF-projektet genomfördes sålunda med ett starkt incitament att skapa vetenskapligt förankrad kunskap om ungdomarnas språkbruk. Projektmedlemmarna refererade till språkbruket som *Svenska på mångspråkig grund* (SMG) för att frångå de negativa värderingar som var kopplade till tidigare uttryck. Samtidigt hölls från början en öppen attityd gentemot frågan om det över huvud taget fanns någon avskild varietet att referera till som en egen kategori; det var alltså inte i sig själv givet att uttrycket SMG hade några konkreta lingvistiska implikationer (se vidare nedan).

Projektets syfte (Lindberg m.fl., 2001) gav utrymme för olika metodologiska och teoretiska angreppssätt kopplade till något av följande fyra områden:

- Avgränsning och beskrivning av SMG
- Språkbruk och variation
- SMG som gruppspråk och identitetsmarkör
- Språkinläring och integration i multikulturella miljöer.

De studier som hittills har slutförts har lett till att Boyd & Fraurud (2010) kunnat konkludera att konceptet som sådant, dvs. SMG²⁴, fyller en funktion som social konstruktion men att det inte är adekvat att kalla SMG en *varietet* i ordets traditionella betydelse; i betydelsen att ett antal lingvistiska egenskaper är kopplade till en specifik språkgemenskap. Bodén (Hansson²⁵ & Svensson, 2004; Bodén & Grosse, 2006) har studerat utdrag av språk som i lyssnartest har definierats som SMG och funnit att det finns vissa uttalslikheter oberoende av om det är ungdomar från Stockholm, Göteborg eller Malmö som talar. De utdrag som bedömdes som SMG var inte alltid från mångspråkiga talare och samma talare bedömdes inte heller konsekvent som talare av SMG. Bijvoet & Fraurud (2010) belyser vidare att ett antal olika faktorer spelar in vid bedömning av språkbruk

²⁴ Boyd & Fraurud använder i texten förkortningen RS för "Rinkebysvenska" i stället för SMG.

²⁵ Bodén hette tidigare Hansson.

(till exempel avstånd mellan bedömarens hemvist och talarens hemvist) och problematiserar därmed tanken om en uttalad SMG-varietet ytterligare.

Ytterligare studier visar på bredden i SUF-projektet: traditionella grammatiska analyser (Ganuza, 2008) kognitiva perspektiv på språkförändring (Ekberg, 2007), fonetiska studier (Bodén, 2007), forskning om attityder och sociolingvistisk medvetenhet (Bijvoet & Fraurud, 2010) samt samtalsgrammatik (Svensson, 2009) och etnografiskt inriktad lingvistik (Werndin, kommande). Bidrag i en projektantologi (Källström & Lindberg, 2011) har tillfört ytterligare bredd genom till exempel Prentice & Sköldbergs undersökning av figurativt tal och Kokkinakis & Magnussons kvantitativa undersökningar²⁶. Med den här samlade kunskapen hänvisar Boyd & Fraurud (2010) till att Eckerts (2000) betraktelsesätt är bättre än att beskriva SMG som en varietet. SMG rymmer en mängd språkliga resurser som olika individer har olika tillgång till i allmänhet och i olika specifika situationer och som kan användas för olika syften.

Inför datainsamlingen kontaktades gymnasieskolor i områden med ca 25-60% invånare med utländsk/ickesvensk bakgrund för tillstånd att göra inspelningar. Vi valde att vända oss till elever i andra året för att klassens elever då skulle ha lärt känna varandra och för att undvika att i onödan störa eleverna under deras sista gymnasieår. Vi vände oss till elever som läste samhällsvetenskapligt program i sju av åtta fall. Den åttonde klassen bestod av elever som läste naturvetenskapligt program. Vi fick tillstånd att utföra våra studier på åtta olika skolor²⁷ och 222 elever medverkade i projektet. Eleverna hade informerats om upplägget och visste att de när som helst kunde dra sig ur om de så önskade. Få elever valde att inte medverka och mig veterligen valde endast en elev att hoppa av och då utan att ange något specifikt skäl. Datainsamlingen fokuserades på ljudinspelningar och eftersom merparten av eleverna gav sin tillåtelse till ljudinspelningar men inte till filminspelningar var det också ett smidigt tillvägagångssätt.

3.1. Beskrivning av fältarbetet

Datainsamlingen utfördes under 2002 och 2003 med uttalat syfte att sätta samman det inspelade materialet till en gemensam korpus, dvs. till en databas som kunde ordklasstaggas, vara sökbar till exempel på

²⁶ Observera att detta inte är en komplett redovisning av de medverkande forskarnas projektrelaterade studier.

²⁷ Skolornas, och senare också elevernas, namn anonymiserades.

specifika ordsträngar eller utvalda samtalsdeltagare samt användas för samtalsanalys. För att bli varse hur och när vi på ett enkelt sätt skulle kunna spela in ungdomarnas talspråk åkte vi ut till skolorna och rekognicerade inspelningsmöjligheterna. I olika hög grad försökte vi också att knyta kontakt med lärarna och eleverna. Jag försökte hålla en viss distans för att kunna genomföra intervjuer med eleverna i en formell situation men några av de andra forskarna hade motsatta ambitioner. Utrzen (kommande) ville till exempel skapa en mer vänskaplig relation i förhoppningen om förtroendefulla samtal med de elever hon valde ut för medverkan i fokusgrupper.

Samtliga 222 elever intervjuades också efter en enkät med frågor om deras sociala bakgrund. Enkäten var speciellt inriktad på att samla information om informanternas språklighet, till exempel hur många språk de använde i sin vardag, vilket språk de bedömde som sitt modersmål, när och med vilka de använde sina olika språk. Vi frågade också i hur hög grad de använde olika medier och läste annan litteratur än den som skolan anvisade. Resultaten av enkäten gav en bakgrund till analyserna av informanternas faktiska språkbruk. Fraurud & Boyd (2011) avtäckte till exempel problem med att använda de traditionella kategorierna *infödd talare* (native speaker) och *inte infödd talare* (non native speaker). I ett försök att sammanställa sådana lingvistiska profiler kunde författarna konstatera att informanternas profiler var så heterogena att inga kluster framkom som skulle kunna utgöra en enhetlig – sammanhållen, homogen – kategori.

Ljudinspelningarna planerades med ambitionen att ge en bild av informanternas språkbruk under en hel dag. Tanken var att fånga informanternas språkliga repertoar vad gällde formella och informella samtal. Vi definierade formalitet utifrån *vem var närvarande* (endast andra elever eller även lärare, forskare eller andra vuxna) och *vilket var syftet med samtalet* (skolrelaterade uppgifter eller fria samtal med skolkamrater eller vänner). Kriterierna motiverades i enlighet med Labov (1966/2006) beträffande graden av medvetenhet som språkbrukaren lägger på sitt språkbruk utifrån vem hon pratar med och hur privat samtalet är. Vi antog till exempel att några av eleverna skulle använda sig av SMG när de talade med sina klasskamrater eller vänner men inte när de talade med en närvarande lärare.

Vi spelade in eleverna i följande situationer:

1. intervjuer om språklig bakgrund,
2. muntliga presentationer,
3. lektioner med helklass,
4. gruppdiskussioner med skoluppgift,

5. fria gruppsamtal, dvs. samtal utan uppgift,
6. egeninspelningar, dvs. inspelningar som eleverna själva gjorde utanför schemalagd tid och då forskare ej fanns närvarande.

Förutom dessa situationer spelades språkbruk in i situationer som var konstruerade efter de projektdeltagande doktorandernas olika specifika behov. Det finns därför i korpusen också eliciterat tal (7), fokusgruppsamtal (8), intervjuer med återberättelser av filmer (9) och intervjuer om informantens liv (10). Projektet var inriktat på talspråk men utöver inspelningarna samlades även skriftspråk in, dels i form av enkäter, dels i form av elevernas nationella prov i svenska.

Jag räknade för egen del med att en stor del av det inspelade materialet skulle innehålla spontana berättelser men utformade intervjuerna om informanternas liv (punkt 10 ovan) speciellt för att generera berättelser (Labov, 1972). Dessutom var min tanke att intervjusituationen skulle utgöra en formell situation. Jag utformade ett antal frågor och ställde endast följdfrågor om något i informantens svar var oklart eller, i några fall, när min nyfikenhet tog överhanden.

Inspelningarna utfördes i första hand av projektmedlemmar från de universitet som låg närmast respektive skola. I de fall då personlig kontakt med eleverna var att föredra eller då inspelningar eller enkätinsamlingar gav upphov till en ökad arbetsinsats utförde vi fältarbete även på de andra orterna. Göteborgs universitet var under projektiden mitt hemuniversitet men jag utförde även intervjuer i Malmö och Stockholm. Vi lyckades inte fullt ut nå vårt mål att göra inspelningar med samtliga 222 elever i samtliga situationer. Vi hade inte räknat med att eleverna så ofta var uppdelade i olika arbetsgrupper vilket försvårade genomförandet. Därtill tillkom att eleverna var frånvarande på grund av sjukdom eller annan frånvaro. Vi spelade dock in drygt 300 timmar talspråk fördelade över de tio olika situationerna.

3.2. Överväganden vid talspråksforskning

Av etiska skäl spelade vi aldrig in ungdomarna utan att de var medvetna om det. Vi informerade eleverna om att iaktta samma etiska hållning för de inspelningar de gjorde på egen hand, dvs. att inte spela in någon utan dennes samtycke. Analyserna i den här avhandlingen har endast utförts på språkbruk från ungdomar som givit sitt skriftliga medgivande.

Medvetenhet om att man blir inspelad väcker också den metalingvistiska medvetenheten (Wolfson, 1976). I SUF-projektets

inspelningar finns ett flertal metalingvistiska kommentarer från informanterna som indikerar detta som till exempel "dom [forskarna] ska lyssna" och "var e tuten" (dvs. mikrofonen). Vissa kommentarer är flertydiga som när någon säger "sorry" efter att ha svurit. Det kan vara ett uttryck för talarens medvetenhet om att hon blir inspelad men lika gärna ett uttryck av respekt gentemot konversationspartnern. Det kan också vara den efterklokens insikt i att ha brutit mot ett för situationen passande språkbruk. Flertydigheten belyser två framträdande problem med talspråksforskning: 1) man kan inte fånga språkbruk så som det skulle ha låtit om det inte vore inspelat (observer's paradox) och 2) talarens intentioner framkommer inte alltid genom att ett yttrande analyseras (ens om forskaren analyserar hela kontexten). Intervjuer där informanterna tillfrågas om sin avsikt kan ge ett visst mått av större förståelse/kunskap men vid sådana intervjuer måste man också räkna med, mer eller mindre medvetna, efterkonstruktioner.

3.2.1. Transkriptionsarbetet

För att underlätta analyser av talspråk måste inspelat tal transkriberas så att man kan arbeta med den talade och skrivna texten parallellt. Det är det enda sättet på vilket man kan analysera talspråk systematiskt. Ett flertal forskare har också påpekat att själva transkriberandet är en analys i sig (Linell, 1992; Peräkylä, 1997; Riessman, 1997; Cameron, 2001).

I SUF-projektet enades vi om en gemensam transkriptionsstandard för de transkriptioner som skulle vara en del av vår gemensamma korpus. Den gemensamma standarden var anpassad för att vara användbar i en ordklasstaggare eftersom flera av projektets forskare hade det behovet. Eftersom de vid tillfället befintliga ordklasstaggarna endast kunde hantera skrivet språk anpassades transkriptionerna mot skriftspråk. I praktiken innebar det att para- och extralingvistiska drag liksom avvikande ordformer placerades i en kommentarsrad eller i en parentes i transkriptionen. Jag har anpassat transkriptionerna som presenteras i avhandlingen så att de ska bli läsbara men ändå ge en känsla för att det är talat språk det handlar om (transkriptionsnyckeln presenteras i appendix 1).

Att transkribera talat språk för med sig vissa typiska svårigheter som till exempel att vissa talsekvenser är ohörbara och att det för vissa yttranden inte går att avgöra vem det är som talar. När jag samarbetade med en projektkollega²⁸ för att kunna avgöra vilka talare

²⁸ Gudrun Svensson och jag arbetade under några dagar 2004 tillsammans med transkriptioner som jag använt i avhandlingen. Eftersom dessa transkriptioner låg

som sade vad framkom just detta. Vid ett antal tillfällen var vi var för sig helt övertygade om vad som sades på inspelningen men vi var inte inbördes överens om vad det var. Ytterligare en försvårande faktor vid transkriberandet utgjordes av åldersskillnaden mellan mig och informanterna; de ungas kreativa användning av språket (ordlekar, skämt) och referenser till artister och musiker som jag inte kände till gjorde det ibland svårt att uppfatta vad de sade.

3.3. Beskrivning av materialet för avhandlingens studier

I det här avsnittet beskriver jag det material som används för avhandlingens analyser och hur det har valts ut. Mitt beslut att analysera berättelser har, som jag beskrivit tidigare, sin grund i två olika skäl. Det ena skälet är att berättande är det sätt vi människor har för att återge det som har hänt, både betraktat ur ett genreperspektiv och ur ett kognitivt perspektiv. Det är relevant att studera berättelser för den som är intresserad av språk i förhållande till individens erfarenhetsvärld och identitet. Kognitiva och psykologiska förhållningssätt träder fram i berättandet liksom individens personliga meningsskapande och reflektion i relation till det sociala sammanhanget. Förmågan att berätta skildrar också individens förmåga att ta en annans, lyssnarens, perspektiv och vittnar samtidigt om vilken "förklaringsmodell" hon har vad gäller verkligheten.

Det andra skälet till att studera erfarenhetsberättelser är att jag ville analysera språkbruk där en talare var huvudtalare under en längre period. En berättelse som uppkommer i ett flerpartssamtal bär förstås alltid med sig samtalsdeltagarnas reaktioner även om de inte är verbala; blickar, nickningar med mera kan påverka en berättares ordval, betoningar och andra aspekter av själva berättandet. Men när en talare tar/får en förlängd tur åligger det densamme att formulera sig så att vissa intentioner tydliggörs, det är så att säga på det sättet som den förlängda turen berättigas. Dessa intentioner är viktiga för att beskriva talarens förhållningssätt.

3.3.1. Informanterna i avhandlingens studier

Valet av informanter skedde i två större steg: först valde jag ut ett antal informanter att intervjua på tu man hand. Ur den gruppen valde jag sedan ut de informanter där det fanns berättelser i samma situationstyper av inspelningar. Eftersom det inte var aktuellt för mig

utanför det material Svensson själv använde i sin avhandling (2009) är jag henne ett stort tack skyldig för den frikostiga hjälpen.

att intervjua alla de 222 medverkande eleverna behövde jag göra ett urval av elever. SUF-projektet hade fokus på *de elever som gick i skolan i en flerspråkig miljö* vilket innebar att det fanns både en- och flerspråkiga talare i den samlade informantgruppen. En viktig arbetshypotes i mitt avhandlingsprojekt var att eleverna hade tillgång till olika register och därigenom var flexibla talare av svenska trots att de hade svenska som andraspråk. De kriterier jag valde var därför att eleverna skulle:

- vara födda utanför Sverige
- ha kommit hit i 5-7 årsåldern
- ha angivit språkstart för svenska mellan 5 och 7 år
- vara tvåspråkiga.

Jag ändrade dock kraven eftersom det inte fanns elever som stämde in på dessa kriterier. Ankomst till Sverige och språkstart för svenska sträckte sig i slutändan över en period från 3-7 år. Dessutom var kriteriet tvåspråkighet inte så självklart som jag hade trott eftersom de flesta eleverna hade flerspråkig förmåga i olika grad. Dessa faktorer samverkade till att jag inte försökte hitta nya urvalskriterier utan bestämde mig för att välja informanter som låg så nära de ursprungliga kriterierna som möjligt. Jag intervjuade även ett mindre antal enspråkiga informanter födda i Sverige. Sammanlagt intervjuade jag 27 elever.

I nästa steg sammanställde jag samtliga inspelningar som de 27 eleverna medverkade i. På det sättet kunde jag se vilka av eleverna som vi hade spelat in i flest situationer. Det visade sig att det endast fanns berättelser enligt de urvalskriterier för berättelser jag satt upp (se nedan) i intervjusituationen och gruppsituationen. Ytterligare ett val jag gjorde var att välja att endast analysera kvinnliga informanter. Anledningen till det var att utesluta att en eventuell språkbruksvariation mellan individerna kunde – om än felaktigt – kopplas samman med kön/genus. Tre elever återstod.

De tre elever vars berättelser jag analyserar i avhandlingen kallas Svetlana, Ajana och Livija. Namnen är anonymiserade. Svetlana talar svenska och serbiska och kom som sexåring från Serbien till Sverige. Ajana talar svenska och albanska och kom som sexåring från Kosovo till Sverige. Livija kom redan som treåring till Sverige från Makedonien och hon talar svenska och makedoniska.

I direkt anslutning till att jag intervjuade informanterna om deras liv skrev jag ner mina intryck av samtalsituationen och informanten. Detta gjorde jag för att inte förlora den uppfattning av situationen jag

hade innan jag började att lyssna på inspelningarna. När man lyssnar på inspelat tal upprepade gånger försvinner den upplevelse av, och den uppfattning om, samtalet som man har när det sker och precis har skett. Det är dels ett dilemma för samtalsforskaren, dels en "välsignelse". Dilemmat och välsignelsen har sin grund i människans/forskarens förmåga att reflektera. Dilemmat består i att vår uppfattning av undersökningsobjektet ändrar karaktär genom upprepat lyssnande och det är inte säkert att det som intuitivt påverkade oss/samtalsdeltagarna i samtalssituationen är det som vi anser är viktigt efter att ha hört samtalet upprepade gånger. Huruvida det är bra eller dåligt beror på forskningsfrågan men det går inte att bortse från att vår upplevelse som samtalsdeltagare var den vi "agerade i" vid tillfället för samtalet. Välsignelsen består av samma aspekt men i ett annat ljus; det kan utgöra ett sätt att få reda på *vad* det var som påverkade vår upplevelse och bedömning i de fall där det inte är uppenbart.

I anteckningarna för de tre kvinnorna vars berättelser jag här analyserar står bland annat:

Svetlana insisterade på att få göra sitt skriftliga läxförhör före intervjun. Hon skrev sitt papper fullt, tog tid på sig./.../Svetlana kändes trygg och frimodig/.../såg mig i ögonen mest hela tiden/.../inte undvikande på något sätt. (2003-03-12, aE06:001)

Livija var lite spänd. Rörde med handen i pannan upprepade gånger under intervjun/.../Det kändes som om hon efter varje svar, del av svar, ville kolla med mig om det var OK – tillräckligt bra/tillfredsställande – svar. (2003-03-12, aE06:003)

Ajana började med att berätta att hon kom med andan i halsen då hon varit förbi sin lillebrors skola/.../Hon såg mig oblygt i ögonen då hon pratade/.../verkade inte spänd. (2003-03-13, aE06:005)

3.3.2. Att välja ut berättelser för analys

För att kunna extrahera berättelser lyssnade jag igenom inspelningarna inriktad på att hitta avsnitt som stämde överens med Labov och Waletskys modell för berättelsstruktur (1967). När jag

lyssnade på, och transkriberade, det inspelade materialet visade det sig dock att det inte förekom många berättelser som kunde betraktas som prototypiska för en berättelsestruktur enligt deras beskrivning. I det första steget för urval av berättelser utgick jag istället från två kriterier; för att kunna kategoriseras som berättelse skulle textutdraget (1) innefatta minst en narrativ sats och (2) innefatta första persons pronomen ("jag" och/eller "vi"). Texterna som uppfyllde de två villkoren lät sig sorteras i fem olika berättelsetyper:

1. Berättelser om en talares egna erfarenhet av en specifik händelse
2. Berättelser om andra personers förhållanden
3. Berättelser som summerar talarens erfarenheter vad gäller något i det förflutna
4. Berättelser som generaliserar återkommande händelser
5. Berättelser som återger händelser i filmer eller TV-program.

Jag valde att fokusera mitt urval på berättelser av typ (1), dvs. berättelser om specifika händelser där talaren själv var närvarande och hade del i händelseförloppet. För att kunna skilja ut berättelser av typ (1) från de övriga var jag tvungen att tillföra villkor som visade att talaren hade förflyttat sig från här och nu (berättandevärlden) till där och då, dvs. till en berättelsevärld och att en specifik händelse skildrades. Till dessa kriterier tillfördes att berättelsen skulle ha en huvudtalare vilket innebar att för att kategoriseras som berättelse uppfylldes i slutändan följande kriterier:

Texten skulle:

- innehålla minst en narrativ sats
- innehålla första persons pronomen
- ha en annan temporal (och spatial) referenspunkt än den där samtalet äger rum
- beskriva en specifik händelse
- vara berättad av en huvudtalare.

Ämnesprogressionen i gruppsamtalen är sådan att en kommentar eller berättelse om ett ämne leder vidare till ett annat. Det innebär att anaforisk och annan inomtextuell syftning förekommer i berättelserna liksom referenser till en gemensam bakgrund känd för de samtalande men okänd för mig. Ibland försvårade det identifieringen av berättelser men framför allt bidrog det till att det kunde vara svårt att

avgöra var en berättelse började. I själva verket fick berättaren ibland introducera sin berättelse vid ett flertal tillfällen innan hon fick en berättelsetur.

Jag kunde identifiera 12 berättelser från inspelningarna fördelade över de båda situationerna i varsin hälft: sex berättelser ur gruppsamtal och sex berättelser ur enskilda intervjuer. Berättelserna analyserades utifrån transkriptionerna med ljudinspelningarna som stöd. Här följer en beskrivning av de två situationerna och av genreindelningen.

Inom SFL förankras beskrivningen av situation och genre i faktiska språkliga fenomen. Situationerna är beskrivna nedan utifrån vilka samtalsdeltagarna är och om det fanns ett bestämt syfte med samtalet eller inte. Därefter följer en beskrivning av berättelsernas genrestrukturer. Dessa skisser av situationerna och genrerna prövas i delstudierna genom analyser, till exempel *vilka språkliga fenomen visar att formalitet kan anses närvarande* eller *vilka språkliga fenomen stödjer att en berättelse ska kategoriseras som anekdot och inte som exemplum*.

Följande beskrivningar av samtalssituationerna och berättelsegenrerna utgår från det material som sedan detaljanalyseras i de två delstudierna. De aspekter som tas upp i skisserna av situationerna följer de erfarenhetsmässiga och interpersonella metafunktionerna som de beskrivs av Butt m fl. (2000), Eggins, (2004), Hasan (1996) och Halliday & Matthiessen (2004). Genrebeskrivningarna följer Plum (2004) samt Martin & Plum (1997).

3.3.3. Beskrivning av situationerna

Inspelningarna i SUF-projektet genomfördes med kunskap om att språkbruk vanligen varierar beroende på faktorer knutna till samtalssituationen och till språkbrukarna. Jag hade sålunda i förväg vissa antaganden angående de unga kvinnornas språkbruk som var kopplade till hur jag föreställde mig de olika situationerna.

Jag har angett att inspelningarna gjordes utifrån tanken att graden av formalitet kan uppskattas (och eventuellt mätas) dels genom vilka som medverkar i samtalet, dels genom vilket syftet med samtalet är. Dessa faktorer är i samklang med Hasans beskrivning av möjligheten till förhandling; olika situationer tillåter olika grader av förhandlingsutrymme gällande vad man samtalar om och hur man samtalar om detta ("negotiability concerning the frame of relevance", Hasan, 1996:45). Förhandlingsutrymmet varierar mellan olika samtal och att känna till gränserna för förhandlingsutrymmet och hålla sig inom dem är, liksom övriga aspekter av språkbruk, en kulturellt

tillägnad kunskap. Jag antog från början att intervjusituationen är en situation som inskränker deltagarnas möjlighet att konstruera andra syften än det att genomföra en intervju, dvs. det är knappt om förhandlingsutrymmet vad gäller syftet med samtalet. Vad gäller intervjuerna i de här studierna är både rollerna – vem som intervjuar och vem som blir intervjuad – och temat för intervjun bestämt på förhand. I grupsituationen har de unga kvinnorna däremot större frihet att förhandla om vad de anser är relevant att samtala om och hur de önskar göra det. Hasan skriver "freedom to negotiate a frame of relevance – a context of situation – for interaction" (ibid.) och jag återger citatet för att påminna om att SFL sätter samskapandet av text och kontext centralt. Att samtalsdeltagarna är fria att förhandla om ramarna för vad som är relevant gör det omöjligt att i förväg veta vad samtalen har för funktion eller vilka roller som samtalsdeltagarna har sinsemellan.

Den andra faktorn som jag redan från början antog skulle bidra till skillnader i de olika samtalen var att samtalsdeltagarna i grupsamtalen kände varandra väl vilket inte gällde för deltagarna i intervjun. Det innebar bland annat att samtalsdeltagarna i intervjuerna hade en större gemensam erfarenhetsbas. För de som lever i, det Milroy (1980) kallar, täta och komplexa nätverk är det mycket som kan lämnas osagt av en talare men ändå förstås av de övriga samtalsdeltagarna. Täta och komplexa nätverk innebär att man känner varandra i flera olika roller (lagkamrat, skolkamrat) och domäner (fritid, skola). När vi människor känner varandra väl har vi mycket implicit kunskap som påverkar vad vi behöver, och framför allt vad vi inte behöver, uttrycka för att göra oss förstådda.

Jag använder begreppet *register* för att referera till konfigurationen av de situationella variabler som texten *gör* relevanta. Förhållandet mellan kontext och text beskrivs via ett koherensförhållande. Koherens handlar om betydelse som samkonstrueras dels genom det lingvistiska uttrycket, dels genom det utomtextuella sammanhanget. Uttryck får en avgörande del av sin betydelse genom den kulturella och situationella kontext där de yttras men kontexten skapas också genom de realiserade uttrycken (se avsnitt 2.2.1.3 i den teoretiska bakgrunden). I själva verket har situationen beskrivits som en konnotativ semiotik i förhållande till språket som är denotativ semiotik (Martin, 1997, 2010; jfr Hjelmslev, 1961).

Att beskriva en texts register kan alltså vara en trestegsprocess som syftar till att belägga koherens mellan kontext och text. Först görs en skiss där variabler av (den utomtextuella) kontexten beskrivs. De variabler som beskrivs är kopplade till *fält*, *relation* och

kommunikationssätt, dvs. till de tre metafunktionernas lingvistiska realiseringar. Som jag har påpekat görs vissa antaganden angående texten spontant av den som tillhör den aktuella sociokulturella gruppen; genom att delta i en specifik kultur lär vi oss o/medvetet om själva deltagandets väsen²⁹. Nästa steg utgörs av en analys på detaljnivå, dvs. lingvistiska analyser utförs i syfte att kunna avgöra om de antaganden man gjort i skissen är realiserade i texten. Slutligen stäms resultaten av i förhållande till förhandsskissen och resultaten tolkas för att avgöra vilka betydelser som skapas i den specifika text som analyserats.

Följande situationsskisser beskriver två olika situationer: gruppsamtal och intervjusamtal. Skisserna är förankrade i respektive fyra gruppsamtal och respektive tre intervjuer. Varje berättelse ses som en text och hela urvalet utgörs alltså av 12 berättelser. Situationsskisserna är presenterade i tabellform nedan indelade i situationell beskrivning (vänsterspalten) och, om några sådana finns, förväntade lingvistiska realiseringar (högerspalten). Genom studierna kan antaganden om lexikogrammatiska och semantiska realiseringar verifieras eller falsifieras men också komma att ersättas av helt andra realiseringar. I skisserna nedan tas följande aspekter upp.

Fält: erfarenhetsmässig betydelse. Vilket är samtalsinnehåll; vad säger texten om vem eller vad som gör vad? Hur beskrivs textens olika deltagare? Fältet analyseras i avhandlingen via transitivets- och agentivetsanalys (studie A). Beskrivningen och analysen är inte en fullständig analys av fältet som också kan analyseras till exempel vad gäller omständigheter och logiska relationer.

Relation: interpersonell betydelse. Samtalsdeltagarnas relationer när det gäller makt, kontakt med de andra deltagarna och känslomässigt engagemang. Analyseras i avhandlingen via appraisalteorins engagemangsanalys (Studie B). Beskrivningen och analysen av engagemang är inte en fullständig analys av relationen. Relationen kan analyseras ytterligare vad gäller till exempel talarroller, typ av utbyte (information/tjänster) och språkhandlingar.

Kommunikationssätt: textuell betydelse. Hur spelar *den spatiala distansen* mellan samtalsdeltagarna roll för betydelseskapandet, dvs.

²⁹ Detta väcker intressanta frågeställningar i förhållande till forskargärningen som till exempel "kan någon överhuvudtaget göra en tolkning av texter från en annan kultur" och "finns det funktioner/betydelser som istället de inom gruppen är förhindrade att se men som kan avtäckas av en utomstående"?

om de är fysiskt närvarande på samma plats och ser varandra under samtalet eller inte. Och hur spelar *den experientiella distansen* roll för vilka betydelser som skapas, dvs. fungerar språket som konstituerande en process eller som stödjande en process. Den textuella betydelsen undersöks inte separat i avhandlingen.

Att studera vad det är som gör texten till en text, dvs. till en semantisk enhet, innebär inom SFL bland annat att man analyserar textens kohesion. Kohesion kan vara lexikal eller grammatisk. Den lexikal kohesionen konstrueras av de inslag i texten som kan kategoriseras som upprepning, semantisk relation, likvärdighet eller associativ relation. Dessa aspekter beaktas delvis i studie B.

TABELL 3 SITUATIONSKONTEXTEN FÖR GRUPPSAMTALEN

Situationell beskrivning (situation)	Antaganden om lingvistiska realiseringar (text)
Fältet	Erfarenhetsmässig mening
Samtalen handlar bland annat om kärlek, sex, könsroller och hur människor behandlar varandra, skolan, musik, härkomst, om att bli vuxen, kategoriserande av människor, killar och kompisar, fester och kroppsspråk.	Processer, deltagare: <i>Anaforiskt pronomen, slanguttryck, engelska uttryck, projicering genom okonventionella processer.</i> Typ av meningsförhållande, typ av beroendeförhållande: <i>satsradning, anföring.</i>
Relationen	Interpersonell mening
Skolkamrater; <i>makt</i> : troligtvis jämställda, <i>kontakt</i> : frekvent, ca. fem dagar i veckan, <i>känslomässigt engagemang</i> : vänskapligt.	<i>Implicit information, diskursmarkörer.</i>
Kommunikationssätt	Textuell mening
<i>Visuell och audiell kontakt</i> : akustiskt, ansikte-mot-ansikte, samtal. <i>Konstituerar social process</i> : Deltagarna pratar med varandra medan de väntar. De har inga på förhand givna uppgifter att lösa.	Tas inte upp under särskild rubrik i analysen. De förefaller undersöka egna och andras värderingar angående vissa handlingar eller aspekter av livet.

Gruppsamtalen gav vid de första genomlysningarna just det intryck som jag förväntade mig i termer av "typiskt ungdomsspråk". Samtalsdeltagarna talade snabbt och engagerat, bröt in i varandras turer och använde sig av ungdomstypiska diskursmarkörer (*alltså, typ*). Sammanfattningsvis antog jag före analyserna att informanternas språkbruk i gruppsamtalen, förutom de typiska diskursmarkörerna,

skulle innehålla anaforiska pronomen, slanguttryck, engelska uttryck, projicering genom okonventionella processer och många evaluerande inslag.

TABELL 4 SITUATIONSKONTEXTEN FÖR INTERVJUERNA

Situationell beskrivning (situation)	Antaganden om lingvistiska realiseringar (text)
Fältet	Erfarenhetsmässig mening
Forskare intervjuar informant om dennes liv: specifika minnen.	Processer, deltagare: <i>anföringar via konventionella processer, nominal referens till deltagarna.</i> Typ av meningsförhållande, typ av beroendeförhållande:
Relationen	Interpersonell mening
Intervjuare och intervjuad; <i>makt: assymetrisk</i> <i>kontakt: möts denna enda gång, känslomässigt engagemang: artigt/vänskapligt.</i>	<i>Explicita logiska resonemang, utvidgad bakgrundsinformation</i>
Kommunikationssätt	Textuell mening
<i>Visuell och audiell kontakt: akustiskt, ansikte-mot-ansikte, samtal.</i> <i>Konstituerar social process: svara på intervjuarens frågor genom att rekonstruera minnen.</i>	Tas inte upp under särskild rubrik i analysen.

Även språkbruket i intervjusituationen verkade vid de första avlyssningarna av inspelningarna att stämma överens med hur jag hade förväntat mig att det skulle låta. Jag hade till exempel förväntat mig att höra utvidgad bakgrundsinformation, projiceringar via konventionella processer och nominal referens till personer som beskrevs.

3.3.4. Kategorisering av genre

Begreppet *genre* är svårdefinierat vilket är en bidragande orsak till att det är svårt att operationalisera i syfte att analysera systematiskt. Här använder jag begreppet *genre* för att referera till olika typer av texter som uppfyller ett syfte genom ett antal olika steg (Plum, 1988/2004:43; Martin & Rose, 2007:8). De berättelser som jag extraherade för att analysera kategoriserade jag i olika genrer enligt den modell som beskrevs i det teoretiska kapitlets avsnitt om SFL

(Plum, 1988/2004, 1993). I det följande beskrivs vad som var problematiskt med indelningen och hur jag hanterade det.

Plum (1993) lyfter fram att det finns en svaghet inbyggd i genreanalysen eftersom forskaren delvis tar fasta på semantiska aspekter vilket omöjliggör eventuell replikation. Han skriver:

Analyses of genre & generic structure usually makes some appeal to the semantic glosses for elements of structure; this is a fundamental weakness in discourse analysis since it is hardly a sound scientific basis designed to produce analyses which are replicable. (1993:15)

De semantiska aspekterna delar Plum in i kategorierna *indexikala* (indexical), *diskreta* (discrete) och *fördelade* (dispersed) (ibid. s. 15-16). De indexikala är lexikaliserade uttryck som "det var en gång" eller "har jag berättat om när", de diskreta är olika typer av diskursmarkörer vilka typiskt är realiserade grammatiskt som till exempel genom konjunktioner som binder samman en tidslinje ("då...å se'n...å se'n...i alla fall). De fördelade semantiska aspekterna avser när vissa lexikogrammatiska val gäller för en hel text eller i ett helt steg i en generisk strukturpotential (GSP). Plum menar att det i stort sett är omöjligt att dra statistiskt förankrade slutsatser angående språkliga realiseringars relation till en genre eller ett genresteg; förekomsterna av undersökningsobjekten är för få. I den här avhandlingen är ansatsen i huvudsak kvalitativ och därmed ligger det vetenskapliga intresset i resultatens tillämpning i stället för i deras replikerbarhet.

Genreanalys är i likhet med registeranalys en process som sker i flera steg. Eggins (2004:65) menar att för att uppnå validitet och trovärdighet i genreanalyser är det viktigt att påvisa att, och hur, den generiska strukturen realiserar lexikogrammatiskt (diskurssemantiskt och fonologiskt) i varje steg. I avhandlingens studier undersöks om det finns lexikogrammatiska realiseringar knutna till respektive genre vad gäller de undersökningsaspekter som är i fokus men detta sker inte genom detaljanalys av de olika stegen. Trots den förenklingen var inte indelningen i genrer självklar.

Jag utgick från de genrer som Plum identifierade bland de berättelser han undersökte men fann i materialet endast fyra av de fem

genrer han identifierade³⁰. Nedan presenteras dessa olika GSP:er. *Narrativer* motsvarar den struktur som Labov & Waletzky (1967) konstaterade utifrån analys av de berättelser som utgjorde deras material. Narrativstrukturen har redan presenterats i den teoretiska bakgrunden. Här förklaras vad som är specifikt för de övriga berättelsegenrerna, dvs. *anekdoter*, *exemplums*, och *återberättelser*. Abstrakt och coda har samma funktion i samtliga genrer; abstraktet utgör en kort beskrivning av vad som ska komma och pekar alltså framåt medan codan utgör en konkluderande avslutning. En rekapitulation i korthet av de relevanta notationstecknen: (parenteser) innebär att steget är optionellt, det som står inom [hakparenteser] kan återupprepas, dvs. möjlig rekursivitet, och cirkumflex accent ^ står för konsekutiv ordning.

Narrativer:

(Abstrakt) ^ [Orientering ^ Komplikation ^ Evaluering ^ Lösning]ⁿ ^ (Coda)

Narrativen berättar ett skeende med en tydlig komplikation och lösning samt en utvärdering av skeendet.

Anekdoter:

(Abstrakt) ^ (Orientering) ^ Anmärkningsvärd händelse ^ Reaktion ^ (Coda)

En anekdot utmärks av att en händelse återges och åtföljs av reaktionen på händelsen. Reaktionen utgör (i större eller mindre grad) en övergång till berättarens här och nu och är därmed en metakommentar till själva händelsen. Anekdoten handlar om att generera solidaritet; att framkalla en specifik reaktion/känsla hos lyssnarna.

Exemplums:

(Abstrakt) ^ (Orientering) ^ Händelse ^ Tolkning ^ (Coda)

En exemplum syftar till att påpeka något om något utanför berättelsen. En händelse återges med en uttalad tolkning av densamma men tolkningen relaterar snarare till kontexten som gav upphov till händelsen än till händelsen i sig. Exemplum handlar sålunda om ett omdöme.

Återberättelser:

(Abstrakt) ^ (Orientering) ^ Redogörelse av händelser ^ Nyorientering ^ (Coda)

³⁰ Plum identifierade, förutom de genrer jag här redovisar, också genren *Observationer* med GSP (Abstrakt)^Beskrivning av händelse^Kommentar^(Coda).

I återberättelsen utgör steget *redogörelse av händelser* en sekvens av på varandra följande händelser som tillsammans utgör en och samma tilldragelse. Nyorientering markerar tilldragelsen som avslutad och kan sammanfalla med coda.

Följande exempel (exempel 4a) är kategoriserat som en anekdot, dvs. en händelse beskrivs och avslutas med en reaktion på det inträffade. Syftet är att generera solidaritet. I det här fallet har Ajana svårt att få en förlängd tur eftersom alla samtalsdeltagare är ivriga att kommentera det pågående samtalsämnet "udda människor" (notera till exempel ordvalen *freaks*, *vissa människor* nedan). De unga kvinnorna har i samtalet redan berört andra udda människors beteenden. Att en talare på det här viset måste "vinna" en tur (och försvara den) är typiskt för gruppsamtal (Ottesjö, 2006). I en intervjusituation är det rimligt att se det som en aktivitetsgrundande egenskap att den som intervjuas har rättighet till en (svars)tur. Exemplet syftar till att visa på hur en berättelse kan vara utspridd över ett samtal men jag kommer också att efter exemplet problematisera kategoriseringen som anekdot.

Ex. 4a (E04b-001, Ajana)

**Anekdot: Abstrakt ^ Orientering ^ Anmärkningsvärd händelse ^
Reaktion**

Katzyna: så ja vet vem du snackar om asså shit
Ajana: freaks
Inger: asså vissa människor har ni sett han i stan vad heter asså
va heter han asså precis som om ja vet nämen ähm
Ajana: han han dära
Katzyna: han uteliggaren
Inger: nej han han som brukar stå # asså han kan stå där vid
kanalen du vet där vid Arthurs
Katzyna: han som e så störd
Inger: han som brukar stå å sjunga
ABSTRAKT
Ajana: ja har sett han # [>] ja gav xxx xxx såna vad heter de ##
ja ja till och med gav han pengar
[uteslutna turer]
Inger: [>] förra veckan förra veckan när ja kom till arthurs han e
inte så stor förra veckan förra veckan tror ja att de var
när ja kom till arthurs så stod han så med peruk och hade
ja ja har sett honom en gång och så en gång så mimade
han till Britney Spears
Ajana: ja de har vi sett
Livija: å så kunde han inte sjunga [ev. annan talare]
Inger: asså han e efterbliven ju xxx xxx

Ajana: nä nä han e efterbliven å folk skrattar åt han asså dom samlas

Inger: asså han stod så här utklädd och så hade han lång peruk och så hade han tatt ballonger så och så # stod han bara så utanför arthurs

Ajana: skrattar nämen asså när ja går förbi brukar han sjunga till såna ensinko britney låtar och sånt

Katzyna: jag kommer ihåg en gång när ja var och fikade så kom han med såna ballonger

Inger: det e bara de att han sjunger inte i takt

Ajana: nej okej inte direkt ## och inte fint heller

ORIENTERING
så stod han där med sån burk

ANMÄRKNINGSVÄRD HÄNDELSE
så ja var tvungen ja vågade inte gå fram till han först ja bara till min kompis "håll mig i handen" så gick vi tillsammans och la lite pengar

REAKTION
ja bara "oh oh oh" så sprang ja tillbaka och folk stod och flabbade

Den här berättelsen är markerad med anekdotens generiska struktur men det går inte att utesluta att det med ett annat betraktelsesätt skulle vara möjligt att istället markera den som en exemplum. Skälet till det är att huvudberättaren, Ajana, både före och efter kärnhändelsen refererar till att berättelsens "han" är "efterbliven" och blir skrattad åt. Hennes ihärdighet väcker undran angående om hon vill ta upp att detta beteende är förkastligt snarare än att berätta en anekdot om när hon själv medverkade i "spektaklet". Temat är markerat med understrykning i exempel 4a ovan och några turer längre fram i samtalet (se nedan) återkommer hon alltså till detta. Utdraget nedan (4b) skulle alltså kunna utgöra en exemplums *tolkning* och anekdotens *anmärkningsvärd händelse* (se ovan) skulle då istället markeras som exemplums *händelse*.

Ex. 4 b (E04b-001, Ajana)

/.../

Ajana: tro mig han var där innan ja kom och folk samlades runt o flabba åt han

Livija: asså ja kanske har sett han men ja kommer inte håg

Katzyna: men de ändå skrämmande när man ser asså tänk om du går på kvällen och så kommer förbi en man som bara står så

TOLKNING

Ajana: men han e efterbliven de e helt synd om han han förstår inte vad han gör

Berättelsen är markerad som anekdot just för att Ajana berättar om sitt personliga deltagande i spektaklet. Berättelsen blir en belysning av att det kanske inte är de udda människorna som beter sig konstigt utan de som inte är udda, dvs. som hon själv. I själva verket är det här slutfasen av samtalsämnet "udda människor" som har behandlats under lång tid med olika beskrivningar av andra människors konstiga beteenden. Ajanas berättelse är början till en avslutning av samtalsämnet eftersom hon problematiserar det genom att förskjuta tyngdpunkten från hur udda människor beter sig till hur "normala" människor beter sig konstigt – udda – mot udda människor.

Ytterligare en svårighet i kategoriseringen av genrer är att interaktionen i intervjusituationen kan påverka berättaren åt att avsluta berättelsen på ett sätt som är genrepåverkande. Martin & Plum (1997:302ff) har lyft fram att intervjutekniken i Labovs material (1966/2006) i vissa fall måste anses ha genererat den narrativa strukturen. De menar att strukturen kom att rekontextualiseras som *narrativ* istället för till exempel en *anekdot* eller en *exemplum* på grund av intervjuarens uppföljningsfrågor. Det kan också vara så att en samtalsdeltagare saknar en del av en förväntad struktur (genre) som i exempel 5 där intervjuaren (INT) "provocerar" fram en evaluering genom en enkel fråga: *ja öhm vad gjorde du när du hade klarat det.*

Ex. 5 (aE06-001, Svetlana)

Narrativ: Abstrakt ^ Orientering ^ Komplikation ^ Lösning ^ Evaluering

ABSTRAKT

INT: jaa då fortsätter vi på de här kan du berätta vad du gjorde om du ser tillbaka ett år # å den dagen under de året som du tyckte va allra roligast # kan du berätta hur den såg ut

Svetlana: när ja fick mitt körkort [>] [skrattar]

INT: [>] ja [skrattar]

ORIENTERING

Svetlana: de va när ja fick mitt körkort öhm ja skulle då ha uppkörning för tredje gången

INT: jaa

KOMPLIKATION

Svetlana: å ja hade kuggat två gånger innan på grund av att # asså ja kunde köra de va inte de utan ja va rätt panikslagen å så när ja körde skakade mitt ben å min mun va bara <mbmbmb> [gör nervösljud]

ja va helt panikslagen

LÖSNING

men så sa mamma till mej "ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar de ner en" så sprang stackaren ner till kiosken så köpte hon choklad så

sa hon till mej "ja men du klarar de(t) ät choklad så klarar du de" så gick ja dit så tänkte ja 'hoppas nu den här marabouchokladen nu verkligen fungerar' [>] [skrattar]

INT: [>] [skrattar]

Svetlana: satt där å försökte va(r)a lugn lugn lugn å så så klarade ja de # ja

INT: ja öhm vad gjorde du när du hade klarat de

EVALUERING

Svetlana: ja ja sprang ja sprang hem [skrattar] nej ja sprang till bussarna ja va jättelycklig så sprang ja hem så hämtade ja bilen så gick ja ut å körde

INT: jaa jaa vad bra du hade en bil å

Svetlana: mm

Den här interaktionella aspekten har att göra med de kulturella förväntningar som realiserar i olika genrer. En berättelse som i stort – men inte helt – stämmer med den struktur en samtalsdeltagare förväntar sig för en specifik berättelsetyp kan ge upphov till en lätt frustration. I det här fallet efterfrågade till exempel intervjuaren vad som hände sedan och att få veta att berättaren "var jättelycklig" blev ett godtagbart slut.

Exempel 6 nedan är ännu ett exempel där samtalsinteraktionen med tydlighet väcker frågan om textbegreppet, dvs. specifikt här frågan om kategorisering av berättelse och genre.

Ex. 6 (aE06-005, Ajana)

Narrativ: Abstrakt ^ Orientering ^ Komplikation ^ Lösning ^ Coda

INT: mm # vilket e ditt första minne

Ajana: # mitt första minne # oj [>] [skrattar] får man tänka [>] efter

INT: [>] [skrattar] # [>] ja du vi har ingen brådska ett av de första

Ajana: **ABSTRAKT**
ett av dom första då minns ja # en sån clown ja hade # **ORIENTERING**
de var en väldigt väldigt väldigt färggrann färgrann clown en liten docka å så # hade den massa grönt å gult å rött å alla dom färgerna
å så minns ja att ja brukade släpa runt på den vart ja än gick så de minns ja väldigt tidigt

INT: mm

Ajana: å min mamma sa också de # att ja hade den med mej överallt

INT: jaa
KOMPLIKATION

Ajana: å så tappade ja bort den så tvi+ tvingade mamma att sätta in en annons i tidningen
[kort avbrott när en man öppnar dörren]
LÖSNING

Ajana: å sen till slut fick ja tillbaka den så ja har fortfarande kvar den hemma

INT: åh men va roligt
CODA

Ajana: mm ja xxx mamma skriva in en annons i tidningen

INT: mm

Ajana: för att ja tyckte om den så mycket

INT: ja

Den del av texten som är markerad som *orientering* avslutas "så de minns jag väldigt tidigt" vilket summerar minnet och skulle kunna vara en "slutmarkör" för en text som tillräckligt väl ger svar på frågan "vilket e ditt första minne". Men Ajana fortsätter att brodera ut texten, uppbackad av korta återkopplingsuttryck från intervjuaren, så att hon till sist konstruerar en hel narrativ struktur. Det är inte möjligt att veta om det är själva minnet som ger henne incitament till att berätta, dvs. att tanken på clownen gör henne medveten om att händelsen utgör "en bra historia" vilket är passande i intervjusammanhanget eller om det, helt enkelt, är något i samspelet med intervjuaren som får henne att fortsätta. Texter av den här karaktären bidrar till själva textbegreppets problematisering och belyser att det kan vara en begränsning att välja ett synoptiskt perspektiv för analys av språkbruk utan att komplettera det med ett dynamiskt/process-perspektiv (Plum 1988/2004:60-68, Halliday & Matthiessen, 2004:26-29, 524-525). Men, som påpekades ovan, ligger det i vår kulturella kunskap att språklig samvaro tar sig vissa strukturella uttryck; våra berättelser formuleras efter vår förhandskunskap om hur de ska formuleras.

3.3.5. Fördelning av berättelser i relation till indelningsgrund

Att analysera de 12 berättelserna och sammanställa resultaten utifrån olika indelningsgrunder för med sig frågeställningar kopplade till hur berättelserna är fördelade över de olika indelningsgrunderna. Berättelserna är jämt fördelade över de två olika situationerna men kategoriseringen i genrer visar att anekdoter och exemplums endast förekommer i grupsituationen medan narrativer och återberättelser endast förekommer i intervjusituationen. Eftersom det rör sig om ett litet antal berättelser går det inte att dra någon säker slutsats angående om förhållandet är tillfälligt eller om det är återkommande i

andra liknande situationer. Anekdoter och exemplums är kortare berättelsetyper än narrativer och återberättelser och det kan mycket väl vara så att de överlag förekommer oftare i gruppsamtal än i formella intervjusituationer (jfr. "små berättelser" hos Georgakopoulou, 2007). Analyserna kan visa vilka betydelser som skapas genom de olika genrerna och relatera dessa betydelser till situationerna, dvs. belysa den konnotativa semiotiken.

Ytterligare en aspekt att beakta är relationen mellan berättelsetyper och individer. Svetlana, Ajana och Livija berättar varken samma antal berättelser eller samma "uppsättning" av berättelsegenrer. För att det ska vara möjligt att knyta vissa språkliga val till en viss individ måste följande premisser uppfyllas:

- Materialet uppvisar variation (skillnader) inom ramen för de utvalda språkliga fenomenen.
- Variationen är sådan att den kan knytas till de olika informanterna oberoende av situation och genre.

Om ingen variation framträder kan det antingen bero på att de språkliga fenomen som undersökts inte realiserar någon funktionell skillnad eller att de tre informanterna medierar (drag av) samma identitetsstil. Om en informant använder flera av de språkliga fenomen som kan antas mediera en specifik stil ökar det trovärdigheten för att de språkliga fenomenen faktiskt relaterar till en underliggande identitetsstil.

3.4. Val av analysmodeller

Det primära syftet med avhandlingens analyser är att beskriva några aspekter av de unga kvinnornas berättelser. De aspekter som undersöks är utvalda för att ge en bild av informanternas respektive förhållningssätt till, och mellan, "jag" och "andra" i ett antal av deras erfarenhetsberättelser. Ett sekundärt syfte med studierna är att utröna om det är möjligt att konstatera att något av dessa språkliga val utgör en funktionell skillnad som går att relatera till beskrivningarna av identitetsstil.

Analysmodellerna i den här avhandlingen har valts för att generera resultat som kan återkopplas till de teoretiska antagandena och därmed generera hypoteser och förslag på nya undersökningsmodeller. I praktiken innebär det att jag inte i förstone är intresserad av talarens specifika kommunikativa projekt i ett

pågående samtal utan av om det finns språkliga aspekter som kan antas kopplade till individens språkbruk rent generellt.

Som en följd av att jag i den här avhandlingen inte betraktar identitet i första hand som en in-situ-positionering utan som en prefererad stil antas också ett synoptiskt perspektiv vid analyserna, dvs. språkbruket betraktas som en text som utgör en analyserbar "slutprodukt". Det synoptiska perspektivet är förenligt med tanken att språkbrukarna har kulturell kunskap om specifika genrer men också med tanken att vi har en specifik, vanemässig, identitetsstil. Att anta ett synoptiskt perspektiv innebär inte att ett dynamiskt perspektiv väljs bort på grund av dess brister. De båda perspektiven kan komplettera varandra genom att ge en fullständigare bild av språkbruket. Det gäller även för att undersöka huruvida man kan konstatera samband mellan språkbruk och en beskriven språklig (identitets)stil. I avsnittet ovan om kategorisering av genrer framkom att interaktionen spelar in för utfallet av en specifik genre. Det är högst troligt att även interpersonella språkdrag, till exempel turtagning kan skilja sig åt beroende på vilken identitetsstil en individ kan tänkas ha (eller använda sig av).

I teorikapitlet beskrevs de olika identitetsstilarna *normorientering*, *diffus orientering* och *informationsorientering* (avsnitt 2.1.2.1). Avhandlingens studier är konstruerade för att fokusera några aspekter som återkommer i beskrivningarna av identitetsstilar. Det handlar om hur individen beskriver sig själv och sin egen handlingskraft i relation till andra och om individens öppenhet eller tillslutenhet inför alternativ till vad som påstås. De språkliga fenomen som undersöks berör sålunda språkbrukarens val av propositionellt innehåll och hur hon förhåller sig till detsamma. Det handlar om uttryck för språkbrukarens förhållningssätt till egna, men också till andras, normer, ställningstaganden och antaganden. De språkliga valen kan tillsammans, beroende på hur de förekommer, eventuellt utgöra drag som medierar identitetsstil.

En detaljerad beskrivning av den aktuella analysmodellen ges i direkt anslutning till respektive resultatpresentation. I korthet utgörs Studie A av en analys av transitivitet och agentivitet. Fältet för antaganden studeras genom en experientiell analys fokuserad på processtyper och deltagare (Halliday & Matthiessen, 2004; Eggins, 2004; Holmberg & Karlsson, 2006) och deltagarnas agentativa status (Hasan 1989; Thompson, 2008; Hunston, 2000). Den experientiella analysen (transitivitetsanalysen) belyser vilka processer och deltagare som talaren väljer för att representera sin erfarenhet (de handlingar och händelser hon beskriver). Varje val är funktionellt, dvs. det har

betydelse för den värld som språkbrukaren konstruerar. Av intresse är dels vilka typer av processer som är kopplade till individen själv och till övriga deltagare i det material som analyseras, dels vilken agentativ status de olika deltagarna har.

Transitivitetsanalysen utförs i tre steg. I det första steget kategoriseras de element som ingår i texten utifrån de funktionella kategorierna *processer* och *deltagare*. I steg två undersöks de olika deltagarnas agentivitet vilket görs genom att de relateras till en skala för dynamiskt värde, dvs. ett värde som anger graden av en deltagares handlingskraft/agentivitet. I det tredje steget i transitivitetsanalysen undersöks om det finns något specifikt mönster för deltagarnas inbördes relationer.

Transitivitetsanalysen kan ge möjlighet till generaliseringar som kan beskriva förekomsten av genre eller register (situation) (Thompson, 2008:19). De studier som här genomförts är dock inte omfattande nog för att kunna ligga till grund för generaliseringar. Användbarheten i resultaten utgörs av att kunna fungera som en grund för vad som kan vara givande att studera i mer omfattande studier. Resultatet kommer att relateras till de teoretiska antagandena om individens relation till sig själv och till andra och i första hand när det gäller benägenhet att agera (konkret, verbalt och reflektivt).

Studie B utgörs av en analys av talarens öppenhet och tillslutenhet för alternativa perspektiv. För analysen används en appraisalsmodell för engagemang (Martin & White, 2005; Martin & Rose, 2007). Det innebär att jag studerar vilka "röster" som innefattas i texten och berättarens förhållningssätt gentemot dessa. Modellen innefattar även explicit intertextuell positionering, dvs. berättarens förhållande till vad andra sagt, tyckt eller gjort. Språkbrukaren konstruerar propositioner utifrån en subjektiv bas bestående av individens åsikt, perspektiv, värdering etc. Den intertextuella positioneringen (språkbrukarens konstruktion av vad andra sagt eller skrivit) visar vad språkbrukaren anser är relevant i förhållande till vad hon pratar om men också språkbrukarens förhållningssätt gentemot det sagda/skrivna (stödande eller inte). Resultaten kommer att relateras till antaganden angående om talarens ställningstagandena är reflekterade över och hur talaren förbinder sig till dessa.

Metodologiskt kan avhandlingen sammanfattas som i figur 7.

Figur 7 Figur över avhandlingens metodsteg

4. Resultat studie A: analys av transitivitet och agentivitet

I det här kapitlet presenteras studien om transitivitet och agentivitet (studie A). Studien inleds med en genomgång av analysmodellen. Kapitlet avslutas med ett avsnitt som sammanfattar resultatet. Efter studien om engagemang (studie B) följer ett kapitel där de resultaten från de båda studierna betraktas tillsammans.

I den här studien utförs en analys av en del av den ideationella funktionen i de unga kvinnornas erfarenhetsberättelser. Jag undersöker hur de konstruerar sina erfarenheter i termer av vem som gör vad gentemot vem. Analysens syfte är att ge en beskrivning av deras verbala konstruktioner av erfarenheterna och därmed tydliggöra hur delar av fältet ser ut. Resultaten från analysen av berättelserna sammanställs utifrån de tre indelningsgrunderna *situation*, *genre* och *individ* för att undersöka om specifika mönster framträder utifrån denna indelning.

Inom SFL beskrivs den ideationella betydelsen som uppdelad i dels erfarenhetsmässig, dels logisk betydelse (Halliday & Matthiessen, 2004; Eggins, 2004; Holmberg & Karlsson, 2006). Analysmodellen för den erfarenhetsmässiga betydelsen innefattar funktionella kategorier för att beskriva vilka *processer*, *deltagare* och *omständigheter* som realiserar i en text, dvs. kategorier som ligger till grund för utförande av en transitivitetsanalys. De logiska betydelserektionerna beskrivs via de funktionella kategorierna *utvidgning* och *anföring* samt genom satsernas inbördes *samordning* eller *underordning*. I föreliggande studie är det den erfarenhetsmässiga betydelsen som analyseras. I studie B utförs en analys av bland annat *anföring*. Syftet med studie B är dock att studera berättelsernas dialogicitet och inte den logiska betydelsen.

Analysresultatet utgör en beskrivning av hur och vilka erfarenhetsmässiga betydelser de unga kvinnorna skapar i de olika texterna, dvs. i berättelserna. Genom att kartlägga detta läggs också en grund som gör det möjligt att förankra vissa av de antaganden om situationerna som presenterades i metodkapitlets avsnitt om material (avsnitt 3.3.3). Om resultatet uppvisar korrelationer på individnivå som är starkare än de till situation eller genre kan det vara en indikation på en eventuell identitetsstil.

Den erfarenhetsmässiga betydelsen analyseras också utifrån *agentivitet*³¹. Agentivitetsanalysen sker i följande undersökning genom en analys av *dynamiska roller* (Hasan, 1989; Thompson, 2008). Vid analys av dynamiska roller fokuseras relationen mellan de olika elementen i en sats vilket innebär att en deltagares agentiva status kan bedömas som större eller mindre. I exempel 7 nedan har "berättarjaget" en stark dynamisk karaktär – hon kan få, till och med tvinga, en annan individ att göra något. I exempel 8 är dynamiken betydligt lägre eftersom "vi" bara "satt där". Exempelen är om inte annat anges från det material som analyseras i studien.

Ex. 7

tvingade /ja/ mamma sätta in en annons (Ajana, aE06-005)

Ex. 8

satt vi där (Ajana, aE06-005)

Figur 8 nedan sammanfattar den ideationella betydelsen och därefter presenteras modellerna som används för att analysera den erfarenhetsmässiga betydelsen, först transitivitetensanalysen och sedan analysen av dynamiska roller, dvs. punkterna ett och två i figur 8. Även modellerna presenteras, om inte annat anges, genom exempel från det material som analyseras i sin helhet.

<u>Erfarenhetsmässig betydelse</u>	<u>Logisk betydelse</u>
1. Transitivitetensanalys (Processer, Deltagare)	3. Typ av meningsförhållande (Utvidgning/Anföring)
2. Agentivitet: dynamiska roller (Handlingar/händelser)	4. Typ av beroendeförhållande (Samordning/underordning)

Figur 8 Uppdelning av den ideationella betydelsen

4.1. Analysmodell för transitivitet

I analysen av den erfarenhetsmässiga betydelsen är utgångspunkten själva processen, dvs. vad någon gör eller vad som händer. Funktionen

³¹ Inom SFG används det *ergativa* systemet för att studera det jag benämner agentiv status, dvs. en deltagares påverkanskraft (Halliday & Matthiessen, 2004; Holmberg, Karlsson & Nord, 2011:28-31). Det ergativa systemet är nära knutet till lexikogrammatiken och kategoriserar entiteter som antingen *ergativa* (påverkar något annat) eller *icke-ergativa* (påverkar inte något annat) oberoende av om entiteten har medvetande och avsikt att påverka eller inte.

process realiseras genom ett enkelt verb eller genom en verbgrupp där huvud verbet utgör processkärnan. Det är själva processkärnan som kategoriseras i transitivitetanalysen. Modala hjälpverb är intressanta i den *interpersonella* analysen eftersom de realiserar talarens förhållningssätt både gentemot övriga samtalsdeltagare och gentemot de ämnen som är på agendan. I processkärnan realiseras aktivitetens *art*, dvs. vilken typ av process det handlar om. I följande exempel är verbgrupperna understruken och processkärnorna markerade kursiva.

Ex. 9

ja hade *kuggat* två gånger innan på grund av att # asså ja kunde *köra* de *va* inte de utan ja *va* rätt panikslagen (Svetlana, aE06-001)

Processerna kategoriseras efter vilken "värld" de äger rum i; i den fysiska (till exempel "springa, "grilla"), i medvetandevärlden (till exempel "tänka", "känna") eller i abstrakta relationers värld (till exempel "att vara"). Till varje typ av process är också ett antal deltagare knutna. *Förstadedeltagaren* är den deltagare som processen utgår från och *andradeltagare* är övriga deltagare som är knutna till processen. Funktionen *deltagare* realiseras av nominalgrupper eller av en sats som fungerar som en nominalgrupp. I exempel 10 är "Fredrik" förstadedeltagare och "kött" och "hela familjen" andradeltagare. Det är ju Fredrik som står för själva grillandet, alltså utgår processen från honom.

Ex. 10

Fredrik grillar **kött** till **hela familjen**. (Konstruerat exempel)

Processen och dess deltagare kan komplementeras med val ur ett system av *omständigheter* som svarar på frågor som till exempel *hur*, *när* och *varför* processen ägt rum. I följande exempel är "i tidiga gryningen" en omständighet.

Ex. 11

I tidiga gryningen drog Oscar upp öring efter öring ur älven. (Konstruerat exempel)

Systemet för omständigheter beskrivs i korthet i avsnittet som följer efter de olika processtyperna har presenterats. Omständigheterna kategoriseras på samma sätt oberoende av vilken process de relaterar till medan deltagarkategorierna är knutna till specifika processtyper.

I undersökningen tar jag upp *materiella, mentala, verbala* och *relationella* processer (Holmberg & Karlsson, 2006). Halliday & Matthiessen (2004) räknar med sex olika processkategorier men för den här studien används en modell med fyra kategorier. Det är ett litet materialomfång och min bedömning var att kategorisering i sex olika processtyper skulle minska möjligheten att se några tendenser i resultaten. Fyra kategorier passar sålunda bättre för avsikten med studierna i relation till materialomfånget. Oberoende av antalet kategorier kvarstår det faktum att kategorierna är operaliseringar vilket ger för handen att det i praktiken kan finnas oklara fall. Den här undersökningens oklara fall behandlas i vissa fall i texten och övriga fall är markerade i appendix 2.

4.1.1. **Materiella processer och associerade deltagare**

De materiella processerna uttrycker sådant man kan göra som förändrar något i den yttre, fysiska, världen eller något som händer. I schemat nedan är processens möjliga deltagare angivna, schemat följs av exempel.

Förstadeltagare	Materiell process	Andradeltagare
Aktör (Initiativtagare)		Mål
		Utsträckning
		Mottagare

Förstadeltagaren i en sats med en materiell process är alltid *aktören*, den som gör något. Andradeltagaren i exempel 12 och 13 utgörs av *målet*, dvs. vad processen riktar sig mot. Andradeltagaren i exempel 14 är istället *utsträckning*. Utsträckningen fyller ut processen som därmed får en mer preciserad betydelse.

Ex. 12

så sprang stackaren ner till kiosken (Svetlana, aE06-001)

Ex. 13

å så tappade ja bort den (Ajana, aE06-005)

Aktör	Materiell process	Mål
stackaren	sprang ner	till kiosken
ja	tappade bort	den

Ex. 14
så vi åkte bil dit (Livija, aE06-003)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell process</u>	<u>Utsträckning</u>
vi	åkte	bil

Andradeltagarna i exempel 15 och 16 får nytta av processen och kallas *mottagare* (i just det här fallet får de något konkret men så behöver inte vara fallet). I exemplen utgör "blomma" och "bokhylla" *mål*.

Ex. 15
å så fick vi en blomma var (Ajana, aE06-005)

Ex. 16
Mormor gav Emilia en bokhylla (Konstruerat exempel)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell process</u>	<u>Mottagare</u>
- Mormor	fick gav	vi Emilia

I de redovisade exemplen finns en förvillande aspekt eftersom de olika funktionella kategorierna exemplifierats med genomskinliga fall såsom att till exempel *aktören* utgörs av en individ. Termen *aktör* är lätt att sammanblanda med den vardagliga betydelsen, dvs. att "aktör" refererar till en person. Men *aktören* kan lika gärna utgöras av en bil. När jag säger "Taxin stannade på uppfarten" kan det fortfarande röra sig om en mänsklig aktör men då genom ett metonymiskt förhållande, dvs. genom att säga "bilen" refererar jag egentligen till taxichauffören. Det gäller dock inte om jag säger "Taxin stannade när bensinen var slut" då det otvetydigt handlar om "maskinen bil". Taxin är *aktör* även i den sista meningen. Detsamma gäller den funktionella termen *deltagare* som kan förväxlas med den vardagliga betydelsen för "deltagare" som ju oftast refererar till en person som *deltar* i någon verksamhet. I det här sammanhanget kan *deltagaren*, som jag visat i exemplen ovan, lika gärna vara en blomma eller bokhylla.

Det finns också en speciell typ av aktör som i avhandlingen benämns *initiativtagare*. Kategorin *initiativtagare* används i avhandlingen för att belysa en relationell aspekt kopplad till analysmodellen för deltagarnas dynamiska värde (Thompson, 2008). Initiativtagaren är en aktör som får någon annan att agera som en aktör. Ett exempel är "jag" i relation till *tvingade mamma sätta in en annons* (exempel 17). I kategoriseringen belyses skillnaden mellan aktören som gör något *med eller mot* någon (exempel 18) och initiativtagaren som får någon att i sin tur göra något (exempel 17). När en andradeltagare utgörs av en

entitet innehållande en egen process analyseras inte den processen i den här studien och mammans handling är därför inte kategoriserad i analysen utan redovisas som mål.

Ex. 17

tvingade /ja/ mamma sätta in en annons (Ajana, aE06-005)

<u>Initiativtagare</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Mål</u>
ja	tvingade	mamma (sätta in en annons)

Ex. 18

han ska ta ut mig (Svetlana, aE04A-006)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Mål</u>
han	ska ta ut	mig

Deltagarrollen *initiativtagare* kan vara problematisk eftersom den kan tolkas som att en person fråntas ansvar vad gäller sitt agerande; åligger ansvaret den som utfört handlingen eller initiativtagaren? Deltagarrollen kan också tillskrivas en deltagare i fall där denne får någon annan att *tala* som "jag" i exempel 19 (*jag fick honom att erkänna*)³².

Ex. 19

ja fick honom att erkänna (konstruerat exempel)

<u>Initiativtagare</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Mål</u>
ja	fick X att	honom (erkänna)

Även det att få någon att "bli en upplevare" skulle kunna rendera en deltagare statusen initiativtagare som i exempel 20a (*gjorde ja han svartsjuk*). I sådana fall finns dock en större tveksamhet i kategoriseringen dels eftersom vi inte med säkerhet kan veta om "han" faktiskt blev svartsjuk, dels eftersom hur han reagerar på Svetlanas beteende kan anses vara hans "agerande". Kategoriseringen av deltagarrollerna och processerna försvåras av att det finns olika sätt att betrakta våra inre skeenden: vem har ansvar för hur person X reagerar på vad person Y gör? Den som analyserar måste inte endast

³² Erkännande utgör en projicering som kräver intersubjektivitet och processen måste därför kategoriseras som en verbal process även om *att erkänna* inte behöver innebära att någon uttalar sitt erkännande genom sin egna *fysiska* röst; det räcker med att den som erkänner medelst en underskrift godtar en ansvarsförbindelse som någon annan skrivit.

fundera över om det – till exempel – är möjligt att "göra någon annan svartsjuk" eller om det i själva verket är den presumtive svartsjukes eget "agerande" att "bli svartsjuk" utan också om det är den analyserandes synsätt i frågan som bör gälla vid kategoriseringen eller den talandes. I exempel 20 (a/b) betyder det att den som analyserar, dvs. jag, måste besluta om det är Svetlanas syn som ska styra kategoriseringen eller min. I den här undersökningen är jag mån om att undersöka *de talandes* synsätt men inte ens det gör kategoriseringen självklar i det här fallet. Mitt val har varit att kategorisera Svetlana som *aktör* enligt exempel 20a. Genom att göra det har jag också kategoriserat den materiella processen med en utsträckning; "göra svartsjuk" utgör en handling riktad mot ett mål. Det hade varit möjligt att, som i 20b, kategorisera Svetlana som initiativtagare och "han" skulle därigenom kategoriseras som antingen "upplevare" eller "bärare" av svartsjukan (om entiteten analyserades). Det senare fallet skulle kunna motiveras av att Svetlana senare i berättelsen beskriver att denne pojkvän har ändrat sitt beteende, dvs. hon konstruerar skeendet i berättelsen som att hennes agerande ledde fram till att han ändrade sitt.

Ex. 20a

så gjorde ja han riktigt svartsjuk (Svetlana, aE05-010)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Utsträckning</u>	<u>Mål</u>
ja	gjorde	svartsjuk	han

Ex. 20b

<u>Initiativtagare</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Mål</u>
ja	gjorde	han (svartsjuk)

En annan process som är svår att kategorisera är *få/fick* som jag redovisade i exempel 15 för att exemplifiera deltagaren *mottagare* (*å så fick vi en blomma var*) och även i exempel 19 där "deltagaren initiativtagaren" *fick honom att erkänna*. *Få* och *fick* förekommer 12 gånger i det material jag analyserat. Kategoriseringarna för *fick* bygger dels på de satsinterna elementen, dels på berättelsen som helhet. Med det förfaringssättet har jag försökt att nå fram till en kategorisering som ligger nära talarens berättelseperspektiv. Här förklaras några av de problematiska kategoriseringarna.

Jag har kategoriserat *fick* som en materiell process med den som har fått något som *mottagare* både i de fall där mottagaren fått något konkret (blomma, den, schema etc.) och där mottagaren fått något abstrakt (sovmorgon). Ett fall som sticker ut från den kategoriseringen

är exempel 21 nedan. Det är abstraktet från Svetlanas berättelse om svårigheterna i samband med att hon tar sitt körkort. Formuleringen "fick" kan här implicera att hon var i underläge eftersom hon var tvungen att prestera på ett sådant sätt att någon annan godkände körningen. Hennes ordval konstruerar detta underläge. I slutet av berättelsen säger Svetlana "å så klarade jag det" vilket belyser att det är ett prov hon genomgått – som kanske också förändrat positionerna? Tolkningen styrs delvis av att det går att uttrycka samma sak på ett annat sätt. Svetlana hade kunnat säga att hon *tog sitt körkort* vilket snarare implicerar ett upplevt överläge.

Ex. 21
när ja fick mitt körkort (Svetlana, aE06-001)

<u>Mottagare</u>	<u>Materiell process</u>	<u>Mål</u>
ja	fick	mitt körkort

I de fall där någon har fått *tillåtelse* att göra något som i exempel 22 har jag kategoriserat den/de som fått tillåtelse som aktör/er. Kategoriseringarna har jag motiverat av att det som Ajana – förekomsterna är i en och samma berättelse – blivit tillåten att göra utgör en del av en berättelse där hon berättar om sin första skoldag. Att "barnet Ajana" behövde *få tillåtelse* utmärker hennes roll som nybliven skolelev och det är ett förväntat förhållande. På grund av denna kohesion mellan text och situationen i berättelsevärlden kan det som inte utgörs av "få" fokuseras: gå hem, ha med sig mamma etc. "Fick" är i de konstruktionerna ett modalt hjälpverb.

Ex. 22
fick vi gå hem (Ajana, aE06-005)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell process</u>	<u>Utsträckning</u>
vi	(fick) gå	hem

4.1.2. Mentala processer och associerade deltagare

De mentala processerna skildrar inre skeenden (tanke-, känslö- eller sinnesanknutna). Förstadeltagaren i sådana processer benämns *upplevare* och det ligger i rollen att deltagaren, *upplevaren*, måste ha ett medvetande (till skillnad från *aktören*). Ibland kan ting tillskrivas medvetande och därmed personifieras som i konstruktionen "sängen undrar nog varför Karin inte har gått och lagt sig trots att det är långt efter midnatt" där sängen tillskrivs medvetande/förmågan att undra.

Upplevaren upplever något och detta något utgör *fenomenet*. Exempel 23 efter schemat visar *upplevare*, *mental process* och *fenomen*.

Förstdeltagare	Mental process	Andradeltagare
Upplevare		Fenomen
		Anförd sats

Ex. 23

(Så satt vi där å var jättenervösa) å bara såg alla komma förbi (Ajana, aE06-005)

<u>Upplevare</u>	<u>Mental process</u>	<u>Fenomen</u>
vi	såg	alla komma förbi

Mentala processer har också förmågan att *anföra* satser. Det innebär att andradeltagarens plats upptas av en fullständig sats som skildrar ett tankeinnehåll. Tankar presenteras på det sättet antingen ordagrant eller i pseudoformuleringar. Exempel 24 är ett exempel på när den mentala processen fyller en anförande funktion. Den anförda satsen räknas inte som en deltagare utan skapar tillsammans med den anförande satsen ett satskomplex vilket innebär att logisk betydelse har skapats. Holmberg och Karlsson (2006:87) använder benämningen *motsvarande fenomen* för att belysa skillnaden mellan en "äkta" *deltagare* och en anförd sats.

Ex. 24

Så tänkte ja "hoppas nu att den chokladen nu verkligen fungerar" (Svetlana, aE06-001)

<u>Upplevare</u>	<u>Mental process</u>	<u>Anförd sats</u>
ja	tänkte	"hoppas nu..."

I exempel 25 nedan är "fick spel" kategoriserat som en mental process vilket innebär att det är kategoriserat som Svetlanas upplevelse. Att "få spel" är en intressant men något gäckande formulering. Svetlana reagerar på yttre stimuli (pojkvännens beteende) men själva "fåandet" måste betraktas som ett inre skeende (jfr "få nog").

Ex. 25

fick ja spel (Svetlana, aE05-010)

<u>Upplevare</u>	<u>Mental process</u>
ja	fick spel

4.1.3. Verbala processer och associerade deltagare

De verbala processerna kan, liksom de mentala processerna, anföra hela satser och därigenom skapa satskomplex med logisk betydelse. Skillnaden gentemot de mentala anförande processerna är att de verbala har en kommunikativ funktion. Det innebär att de återger att något har uttalats högt inför någon annan och det i sin tur innebär att verbala processer utspelar sig både i den fysiska världen och i medvetandevärlden. I paritet med termen *motsvarande fenomen* kan den av en verbprocess anförda satsen benämnas *motsvarande utsaga*. En "äkta" utsaga utgörs av något som fyller ut den verbala processen. I exempel 26 och 27 som följer efter schemat ses skillnaden mellan utsaga och anförd sats.

Förstadeltagare	Verbal process	Andradeltagare
Talare		Utsaga (anförd sats)
		Lyssnare
		Talmål

Ex. 26

ja har inte sagt nåt (Livija, aE05-015)

<u>Talare</u>	<u>Verbal process</u>	<u>Utsaga</u>
ja	sagt (inte)	nåt

Ex. 27

men så sa mamma till mig "ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar det ner en" (Svetlana, aE06-001)

<u>Talare</u>	<u>Verbal process</u>	<u>Anförd sats</u>
mamma	sa	"ja men ja har hört..."

I talspråk visar ofta också intonationen och ändring av röstkvaliteten att det handlar om en anförd sats. Likaså har den anförda satsen ofta ett deiktiskt centrum som skiljer sig från den sats som innefattar den anförande processen.

I exempel 28 används samma textutdrag som i exempel 27 det är deltagaren "mig" som är analyserad och därmed utgör *mottagaren* av det sagda budskapet.

Ex. 28

men så sa mamma till mig "ja men jag har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar det ner en" (Svetlana, aE06-001)

<u>Talare</u>	<u>Verbal process</u>	<u>Lyssnare</u>
mamma	sa	mig

I exempel 29 är den verbala processen värderande, den talar *om* något. Detta något, dvs. i det här fallet “Gustavs cellospel”, benämns *talmål*.

Ex. 29

Farfar berömde Gustavs cellospel. (Konstruerat exempel)

Talare	Verbal process	Talmål
Farfar	berömde	Gustavs cellospel

4.1.4. **Relationella processer och associerade deltagare**

De relationella processerna realiserar att något existerar eller att något är knutet till en speciell egenskap alternativt att något utpekats. Att “vara” betraktas som en process som tillhör de abstrakta relationernas värld. De förekommer i tre olika varianter med varsin respektive förstadedeltagare. I exempel 30 och 31 är den relationella processen *attributiv* vilket innebär att förstadedeltagaren, *bäraren*, beskrivs med ett *attribut* (andradeltagaren), i de här fallen “jättenervösa” och “kaxig”.

Förstadedeltagare	Relationell process	Andradeltagare
Bärare	Attributiv	Attribut
Utpekad	Identifierande	Värde
Den existerande	Existentiell	

Ex. 30

så satt vi där å var jättenervösa (Ajana, aE06-005)

Ex. 31

varför e han så kaxig (Svetlana, aE05-010)

Bärare	Attributiv relationell process	Attribut
vi	va (var)	jättenervösa
han	e (är)	kaxig

I exempel 32 är det istället en *identifierande* relationell process vilket innebär att förstadedeltagaren, *utpekad*, beskrivs via ett *värde* som ringar in den utpekade helt och hållet.

Ex. 32

Erik är den äldste sonen. (Konstruerat exempel)

Utpekad	Identifierande relationell process	Värde
Erik	är	äldste sonen

Den sista typen av relationella processer är den som benämns *existentiell*. Den existentiella processen har endast förstadedeltagare, *den existerande*. Exempel 33 visar ett exempel.

Ex. 33
han var där (Svetlana, aE05-010)

<u>Den existerande</u>	<u>Existentiell</u>
han	var

Det "där" som "blir över" i exempel 33 är en *omständighet* vilket utgör den tredje gruppen av kategorier i den erfarenhetsmässiga analysen. *Omständigheter* behandlas nedan efter figuren som föreställer modellen för transitivetsanalys (figur 9).

Analysmodellen nedan visar transitivitetssystemet för funktionella kategorier. När en sats process har kategoriserats framstår vilka möjliga deltagare som den kan innehålla. Parenteserna visar alternativa deltagare, ibland förekommer flera av dessa i samma sats som till exempel i exempel 16 ovan där både mottagare (Emilia) och mål (bokhylla) finns med: *Mormor gav Emilia en bokhylla*. Sålunda utläses modellen: om en *materiell* process är konstaterad följer att förstadedeltagaren är *aktör* och det kan finnas en eller flera av kategorierna *mål*, *utsträckning* och *mottagare*.

Materiell pr. + Aktör (+ Mål) (+ Utsträckning) (+ Mottagare)

Mental pr. + Upplevare + (Fenomen) (+ Anförd sats)

Relationell attributiv pr. + Bärare + Attribut
Relationell identifierande pr. + Utpekad + Värde
Relationell existentiell pr. + Den existerande

Verbal pr. + Talare (+ Lyssnare) (+ Utsaga) (+ Talmål)

Figur 9 Modell för transitivetsanalys

Anförd sats räknas inte som fenomen. Som beskrivits ovan är det en specifik funktion hos mentala och verbala processer att kunna anförda hela satser. Deltagaren *utsaga* som är knuten till verbal process kan utgöras av en hel anförd sats. En anförd sats har sin egen transitivitet.

4.1.5. Omständigheter

Omständigheterna behandlas här under en rubrik eftersom de går att kombinera relativt fritt med de olika processtyperna. Processen och

deltagarna kan tillsammans sägas konstruera en *figur* och omständigheterna handlar om när, hur, var och varför *figuren* gör det den gör. För exemplet med Oscar som drar upp öring så utgörs figuren av Oscar som drar upp öring. Jag kan flytta figuren i tiden så att han inte längre drar upp fisken i tidiga gryningen (exempel 34) utan till exempel framemot kvällskvisten (exempel 35). Figuren kvarstår oförändrad, jag har endast ändrat en omständighet. Det går att föreställa sig detta rent konkret som en pappersdocka med fiskspö som flyttas från en tecknad bakgrund till en annan.

Ex. 34

I tidiga gryningen drog Oscar upp öring efter öring ur älven. (Konstruerat exempel)

Ex. 35

Framemot kvällskvisten drog Oscar upp öring efter öring ur älven. (Konstruerat exempel)

Ponera att jag ovan istället hade skrivit "För exemplet med gryningen..."; exemplet hade då troligen varit betydligt svårare att komma ihåg i detalj. Figurens "makt" över vårt erförande (vår kognition och språkliga konstruktion) är stark vilket underlättar analysen; när det är konstaterat vad som utgör figuren i en sats tydliggörs vad som är omständigheterna. SFG tar ett steg bort från tanken om att det finns en relation mellan språk och en uttalad *individuell* kognition (se till exempel Halliday & Matthiessen, 1999) men i det här sammanhanget menar ändå Halliday & Matthiessen (2004) att vår upplevelse av att något sker är central: "Our most powerful impression of experience is that it consists of a flow of events, or 'goings-on'." (s. 170) och det är denna upplevelse som vi sedan "transformerar" till semiotik när vi samtalar eller som Halliday & Matthiessen formulerar det: "This flow of events is chunked into quanta of change by the grammar of the clause: each quantum of change is modelled as a **figure**" (ibid. ursprunglig emfas).

Förutom de omständigheter som svarar på frågor om hur (på vilket sätt), när (tidpunkten), var (platsen) och varför (orsaken) finns det ytterligare omständigheter, till exempel vad gäller villkor för det som har hänt eller ur vilken synvinkel det realiserar.

4.2. **Analysmodell för agentiv status**

Som berörts tidigare betraktar jag agentivitet som frågan huruvida en deltagare dels kan anses ansvarig för en process eller inte, dels hur stor den ansvariges påverkans- och handlingskraft är. I det teoretiska kapitlet beskrevs att i SFL är en av grundtankarna att språk och kultur står i ett "samskapande" förhållande; texten realiserar kontexten. Agentivitet är en del av lexikogrammatiken där detta förhållande framträder tydligt. Agentivitet rör i första hand materiella processer. De mentala och relationella processerna är icke-agentiva (icke-ergativa). Det finns ett samband mellan det språkliga fenomenet och samhällets konstitution; vi håller inte människor ansvariga för tankar eller deras "varande" men för det de gör. De verbala processerna äger, genom den kommunikativa funktionen, rum i den fysiska världen och ligger därmed på gränsen mellan materiella och mentala processer. Vi förväntas stå bakom och kunna stå till svars för våra verbala handlingar i lika hög grad som de materiella.

Frågan om agentivitet handlar alltså inte enbart om moral i förhållande till ansvar. Det handlar framför allt om en individs konkreta möjligheter att påverka något genom att hon eller han har praktisk eller social förmåga eller kunskap därtill. Deltagarnas roll i skeendet analyseras i avhandlingen med en modell för *dynamiska roller* där fler av deltagarna i satsen beaktas för att avgöra de enskilda deltagarnas agentiva status.

4.2.1. **Modell för dynamiska roller**

För agentivitetsanalysen används en sexgradig skala för de olika deltagarnas dynamiska karaktär (*cline of dynamism*, Thompson, 2008³³). Skalan syftar till att tydliggöra betydelsen av transitivitetens resultat. I beskrivningen av transitivitetens analys presenterades hur specifika deltagarroller är kopplade till de olika processerna. De funktionella kategoriernas inbördes relationer utgör de olika deltagarrollernas dynamiska karaktär. Skalan tillför ett högre dynamiskt värde när en individ påverkar en annan individ i förhållande till när hon påverkar något inanimat. Relationen mellan "hon" och "choklad" i exempel 36 nedan är till exempel inte lika dynamiskt laddad som relationen mellan "han" och "mig" i exempel 37. Uttrycket "han ska ta ut mig" skulle visserligen kunna betraktas som ett fast uttryck men det är långsökt att inte ens med en sådan beskrivning se betydelsen av att denna "hon" är i någon

³³ Skalan härrör ursprungligen från Hasan 1989 via opublicerade uppsatser av Driscoll 2000 och Mc Laughlin 2002.

grad förtingligad så att "han" kan hantera henne; ta ut henne (jfr "vi går ut tillsammans"). I själva verket är det ett uttryck som fångar en ideologisk mentalitet kring könsroller. Thompson (2008) formulerar tanken om dynamisk karaktär via det lakoniska "At the crudest level, this is the distinction between the doer (dynamic) and the done-to (passive)." (s. 26). Citatet fångar skalans ändpunkter.

Ex. 36

köpte hon choklad (Svetlana, aE06-001)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Mål</u>
hon	köpte	choklad

Ex. 37

han ska ta ut mig (Svetlana, aE04A-006)

<u>Aktör</u>	<u>Materiell pr.</u>	<u>Mål</u>
han	ska ta ut	mig

Den dynamiska karaktären hos deltagarroller som *talare* eller *upplevare* faller kanske inte i förstone under beskrivningen "doer" men kontrasterande med till exempel *mottagare* blir deras agentiva status tydlig. Skalan representerar dynamikordningen så att den mest dynamiska rollen är placerad överst (*initiativtagare*) och sedan följer en fallande skala till den minst dynamiska rollen (*mål*). Det numeriska värdet som redovisas, kallat dynamiskt värde, är ett verktyg för att kunna utföra jämförande beräkningar mellan olika deltagares dynamiska karaktär antingen i en och samma text eller mellan olika texter och textgrupper. Den högre siffran är kopplad till den mest dynamiska rollen.

TABELL 5 SKALA FÖR DELTAGARES DYNAMISKA VÄRDE

Funktionell kategori	Dynamiskt värde
Initiativtagare	+3
Aktör (+ Mål)	+2
Aktör (- Mål eller + Utsträckning)	+1
Talare	+1
Upplevare	+1
Utpekad	+/- 0
Bärare/Existerande	+/- 0
Mottagare/Lyssnare	-1
Fenomen (som komplement)	-1
Mål	-2

Skalan i tabell 5 skiljer sig på några punkter från Thompson (2008). Modifieringen är motiverad eftersom mitt syfte är att analysera mänskliga deltagare och för att jag använder fyra processtyper i analysen. I Thompsons skala finns en funktionell kategori som beskrivs med termen "behave" vilket är en kategori som härrör från en transitivitetmodell som innefattar fler processtyper än de fyra som här används (materiella, mentala, verbala, existentiella). *Behave* är förstadedeltagaren till processer av beteendemässig funktion, till exempel processer som "skrattar" eller "lär sig". Dessa processer anses ligga mellan de materiella och de mentala men i den här studien kategoriseras de som tillhörande endera av dessa två kategorier, dvs. antingen som *aktör (- mål eller + utsträckning)* eller som *upplevare*. I Thompsons skala har *behave* samma dynamiska värde som *aktör (- mål eller + utsträckning)* och *upplevare*. Det innebär att modifieringen av antal kategorier inte påverkar det faktiska utfallet för det dynamiska värdet. En annan skillnad är att i Thompsons skala finns varken *lyssnare* eller *existerande* som kategorier. I den här skalan är kategorin *lyssnare* likställd med kategorin *mottagare* och kategorin *existerande* är likställd med *bärare*. Jag har också uteslutit deltagarrollen *utsträckning* eftersom det, mig veterligen, inte finns någon konstruktion där en mänsklig deltagare kan finnas i den rollen. Eventuellt kan i uttrycket "göra en X" – som i "göra en Sahlin" – "Sahlin" kategoriseras som utsträckning men då är "Sahlin" att betrakta som metaforisk (eller metonymisk), dvs. "Sahlin" refererar inte till personen Sahlin utan till "använda arbetsgivarens kontokort för privata ändamål". Jag har i redovisningen också uteslutit *fenomen i subjektposition* eftersom det inte förekommer några sådana fall i materialet.

4.3. Konkret upplägg för studie A

Analysresultaten som här presenteras bygger på de detaljanalyser som redovisas i appendix 2. Resultaten sammanställs först i relation till register och genre. Därefter sammanställs resultatet med individen som utgångspunkt vilket innebär att samtliga berättelser knutna till en specifik individ analyseras och sammanställs innan berättelser knutna till nästa individ analyseras. Resultaten presenteras i tabellform att ge en bild av övergripande tendenser och kontraster i materialet. Eftersom SFL bygger på tanken att vi gör val när vi talar kan skillnaderna betraktas som funktionella och de realiserar valen.

Steg 3

Relationskonkordans: beskrivning av eventuella mönster av deltagarnas relationer.

För att ytterligare undersöka transitiviteten definieras eventuella "transitivitetsmönster" (transitivity templates, Thompson, 2008), dvs. jag undersöker om det finns samstämmighet mellan flera satser vad gäller de funktionella kategoriernas inbördes relationer. Jag har valt att använda termen *relationskonkordans* för dessa transitivitetsmönster. Vid analys av enstaka texter ger analysen en bild av hur de olika deltagarna beskrivs vad gäller deras dynamiska karaktär. Om flera texter av samma typ uppvisar att en markerad del av satserna följer samma mönster finns underlag för att generalisera. Föreliggande studie är inte tillräckligt omfattande för att ge ett resultat som kan användas som generaliserande grund. Resultatet syftar främst till att ge en beskrivning av det undersökta materialet.

I de tre stegen analyseras de processer och deltagare som inbegrips i berättelsevärlden och sålunda utesluts metakommentarer som otvetydigt hör till berättandevärlden. I exempel 38 nedan utgår till exempel de båda processerna "minns" eftersom de inte har med själva berättelsevärlden att göra utan endast beskriver att Ajana minns.

Ex. 38

å så minns ja att ja brukade släpa runt på den vart ja än gick så de minns ja väldigt tidigt (aE06-005, Ajana)

När andradeltagarna i en transitiv process utgörs av en entitet som innehåller en egen process analyseras inte den processen. I de fall det handlar om anförda satser ("motsvarande utsaga" eller "motsvarande fenomen") analyseras satserna i studie B under rubrikerna som innefattar "tillskrivna röster".

4.4. Transitivitet och agentivitet utifrån situationerna

Följande avsnitt bygger på analyserna av de 12 erfarenhetsberättelser som beskrivs i metodkapitlet. Resultaten sammanställs utifrån de olika situationerna. Därigenom blir det tydligt om det finns tendenser i materialet som visar att specifika språkval kan kopplas till i vilken situation berättelserna har berättats.

4.4.1. **Transitivitetskonkordans och agentivitet i gruppssamtalen**

Gruppssamtalen innehåller sex berättelser som tillsammans innefattar 80 processer som relaterar 113 deltagare. De olika processtyperna förekommer med högst antal materiella och sedan verbala, mentala och relationella processer. Antal förekomster visas i tabell 6.

TABELL 6 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I BERÄTTELSENA FRÅN GRUPPSITUATIONEN

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	35
Verbal	22
Relationell	8
Mental	15

Förutom de deltagare som kategoriseras som tillhörande någon av grupperna *jag* och *andra* återfinns inga förenande grupperingar annat än vaga sådana som till exempel "egenskaper" (återfinns i deltagarrollerna *attribut* eller *värde*) och "ting", dvs. inanimata deltagare. Det förekommer också ett litet antal deltagare som kan räknas under en gemensam beskrivning av "företeelser" samt "anatoriska det". I tabell 7 nedan redovisas förekomsterna av deltagare från grupperna *jag* och *andra*. Det är ett jämnt antal deltagare i de båda grupperna (42 och 41 deltagare) och likaså en jämn fördelning över de olika deltagrollerna. Eftersom skalan för dynamiskt värde löper från de högre värdena i tabellens övre del till de lägre värdena i tabellens nedre del blir det dynamiska värdet högre om det är många förekomster av deltagare i tabellens övre regioner. Det gäller både för gruppen som helhet och utslaget som medelvärde på individnivå.

TABELL 7 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I BERÄTTELSENA FRÅN GRUPPSAMTALEN INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag antal	Andra värde	Andra Antal	Andra värde
Initiativtagaren	+3				
Aktör (+ Mål)	+2	6	12	8	16
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	14	14	6	6
Talare	+1	8	8	14	14
Upplevare	+1	10	10	5	5
Utpekad/Värde	+/- 0	1			
Bärare/Existerande	+/- 0			5	
Mottagare/Lyssnare	-1			2	-2
Fenomen (som komplement)	-1			1	-1
Mål	-2	3	-6		
Summa		42	38	41	38

Tabell 7 visar alltså att det är ett jämt antal deltagare i de båda grupperna – sånär som på en deltagare – och vid en omräkning till dynamiskt värde visar det sig att de olika grupperna fortfarande har jämlika värden. Det gäller både för det dynamiska värdet på gruppnivå och beträffande medelvärdet för de enskilda deltagarna. Gruppen *jag* har ett dynamiskt värde på 38 vilket är samma värde som för gruppen *andra*. Det ger att de enskilda deltagarna i gruppen *jag* har ett medelvärde på 0.92 och för de enskilda deltagarna i gruppen *andra* blir medelvärdet 0.90.

4.4.2. **Relationskonkordans i gruppsamtalen**

Fördelningen av de olika processtyperna är så jämn i berättelserna från gruppsamtalen att det inte är rimligt att påstå att det finns något specifikt mönster när det gäller relationskonkordanser.

4.4.3. **Transitivitetskonkordans och agentivitet i intervjuerna**

Från intervjusituationen finns sex berättelser som innefattar 113 processer och 188 deltagare. De materiella och relationella processerna utgör en majoritet av processerna (87%). I tabell 8 redovisas antal förekomster.

TABELL 8 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I BERÄTTELSENA FRÅN INTERVJUSITUATIONEN

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	60
Verbal	4
Relationell	38
Mental	11

Av de 188 deltagarna är 85 människor och av dessa är nästan tre fjärdedelar (72%) deltagare i kategorin *jag*. Liksom i gruppsamtalen samlar sig resten av deltagarna inte i andra grupperingar än de vaga "egenskaper" och "ting". Enstaka fall av "företeelser" och "anaforiska det" förekommer också. I tabell 9 nedan syns fördelningen av olika typer av deltagare i de två grupper som undersöks.

TABELL 9 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I BERÄTTELSENA FRÅN INTERVJUENA INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3	1	3		
Aktör (+ Mål)	+2	12	24	4	8
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	26	26	4	4
Talare	+1	1	1	3	3
Upplevare	+1	8	8	1	1
Utpekad/Värde	+/- 0	2		1	
Bärare/Existerande	+/- 0	11		3	
Mottagare/Lyssnare	-1	8	-8		
Fenomen (som komplement)	-1	1	-1	1	-1
Mål	-2	2	-4	4	-8
Summa		72	49	21	7

Den markanta skillnaden i antal förekomster av deltagare (64 respektive 21) kvarstår vid beräkning av det dynamiska värdet för de båda grupperna. Både gruppen och de enskilda deltagarnas medelvärde är högre i gruppen *jag* där det dynamiska värdet är 49 på gruppnivå och 0.76 för individen (medelvärdet). I gruppen *andra* är värdena 7 på gruppnivå och 0.33 i medelvärde på individnivå.

4.4.4. **Relationskonkordans i intervjuerna**

Det, i förhållande till övriga processtyper, höga antalet materiella och relationella processer ger en hänvisning till de två relationskonkordanser som finns i berättelserna från intervjusituationen. De båda relationskonkordanserna utgör 53 respektive 34 % av det samlade antalet processer med associerade deltagare.

AKTÖR <i>individ/er</i> <i>(animat</i>	MATERIELL PR. <i>gör något</i> <i>gör något</i>	(MÅL) <i>oftast inanimat</i> <i>ibland individer</i> <i>individer)</i>
BÄRARE <i>individ</i> <i>anaforiskt "det"</i> <i>en situation</i>	RELATIONELL PR. <i>är</i> <i>har</i>	ATTRIBUT <i>något</i> <i>någon egenskap</i>

Berättelsernas relationskonkordanser förvånar inte eftersom de visar på det förhållande som Labov och Waletzky (1967) konstaterade var betecknande för en berättelse. De innefattar både refererande satser och evaluerande satser. När det gäller de attributiva entiteterna så utmärks de av att vara adjektiv med förstärkande förled (*jättekul, jättenervösa*) eller modifierande grupper som *så roligt* och *rätt panikslagen*.

4.4.5. **Sammanfattning av transitivitet- och agentivitetsanalys för situationerna**

För att kunna jämföra förekomsterna av de olika processtyperna redovisas de nedan i procenttal. Tabell 10 återger vilken andel en specifik processtyp utgör av samtliga processer i berättelserna från respektive situation. Procentsatserna underlättar jämförelsen mellan de olika situationerna eftersom det är olika antal processer och associerade deltagare i de olika situationerna. De största skillnaderna finns för de verbala och de relationella processerna. Berättelserna från gruppsituationen utmärker sig genom att ha betydligt högre andel verbala processer än de från intervjusituationen. Berättelserna från intervjusituationen har en betydligt högre procent relationella processer.

TABELL 10 REDOVISNING I PROCENTTAL AV FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I GRUPP- OCH INTERVJUSITUATIONERNA

Processtyp	Grupp	Intervju
Materiell	44	53
Verbal	27	3
Relationell	10	34
Mental	19	10
Summa	100	100

I tabell 11 nedan redovisas fördelningen av deltagarna i grupperna *jag* och *andra*. Antal förekomster av deltagare följs i parentesen av det dynamiska värdet i medeltal för de enskilda deltagarna. Det är ett jämnt dynamiskt värde hos deltagarna i grupperna *jag* och *andra* i gruppsamtalens berättelser men inte i berättelserna från intervjusituationen.

TABELL 11 ANTAL FÖREKOMSTER AV DELTAGARE UR GRUPPERNA JAG OCH ANDRA SAMT INOM PARENTES DE ENSKILDA DELTAGARNAS DYNAMISKA MEDELVÄRDE

Situation	Jag/vi	Andra
Grupp	41 (0.92)	42 (0.90)
Intervju	64 (0.76)	21 (0.33)

I gruppsamtalen framträdde inget tydligt mönster av transitivitetsskonkordans medan intervjusituationen genererade två mönster. Dessa mönster visade att berättelserna handlade om individer som gör något gentemot, eller med, något inanimat och att det de gör beskrivs explicit genom relationella processer.

4.5. Transitivitet och agentivitet utifrån genrer

I det följande har resultaten av transitivitetsanalysen för de tolv erfarenhetsberättelserna sammanställts utifrån vilken genre de har kategoriserats som. Det framgår av sammanställningen att det finns tendenser i analysresultaten som har med berättelsegenren att göra.

4.5.1. **Transitivitetskonkordans och agentivitet i anekdoterna**

Det analyserade materialet utgörs av fyra berättelser med tre olika huvudtalare. Berättelserna har 11, 10, 16 respektive 18 analyserade *figurer*, dvs. processer med tillhörande deltagare. De 55 processerna relaterar till 71 deltagare. I tabell 12 redovisas antal förekomster av de olika processtyperna. En övervägande del (44 st, dvs. 80 %) av processerna är materiella och verbala.

TABELL 12 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I ANEKDOTERNA

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	23
Verbal	21
Relationell	5
Mental	6

Deltagarna utgörs av människor i 63 av 71 fall, och då oftast en enskild individ. De återstående deltagarna kan inte samlas som en enhetlig grupp utan utgörs av till exempel det konkreta "pengar" (mål) eller bilden av "att hon röker" (fenomen).

De deltagare i anekdoterna som är människor återfinns i tabellen nedan. Att det är flest förekomster i den övre delen av listan visar att de är beskrivna som aktiva personer: de agerar och de pratar. Fördelningen av deltagare mellan grupperna *jag* och *andra* visar att det är några fler deltagare som kategoriserats som *andra*.

TABELL 13 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I ANEKDOTERNA INDELADE I GRUPPERNA JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3				
Aktör (+ Mål)	+2	3	6	4	8
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	10	10	6	6
Talare	+1	8	8	13	13
Upplevare	+1	3	3	2	2
Utpekad/Värde	+/- 0				
Bärare/Existerande	+/- 0			3	
Mottagare/Lyssnare	-1			1	-1
Fenomen (som komplement)	-1				
Mål	-2	3	-6	1	-2
Summa		27	21	30	26

Som grupp summerar *jag* 21 i dynamiskt värde vilket ger ett medelvärde på 0.80 på individnivå, gruppen *andra* summerar 26 med 0.78 i medelvärde för individen. Det innebär att trots att *andra* förekommer oftare än *jag* så är *jag* realiserade som mer handlingskraftiga.

4.5.2. **Relationskonkordans i anekdoterna**

Transitivitetsanalysen får följande relationskonkordanser av processer och deltagare att framträda (se nedan). Eftersom dessa mönster uppfylls i 74 % av de analyserade figurerna är det rimligt att beskriva en anekdot som en berättelse som i första hand skildrar individer som agerar och talar.

AKTÖR <i>individ</i>	MATERIELL PR. <i>gör något</i>	(MÅL) <i>oftast inanimat ibland individ</i>
TALARE <i>individ</i>	VERBAL PR. <i>säger</i>	(ANFÖRD SATS) ³⁴ <i>(något)</i>

De verbala processerna projicerar att någon har sagt något vilket innebär att två satser står i ett logiskt förhållande till varandra. För att kunna avgöra vilken funktion de verbala satserna fyller behöver även de anförda satserna analyseras vilket utgör en del av studie B.

4.5.3. **Transitivitetskonkordans och agentivitet i exemplums**

De två exemplums som analyseras är från samma berättare och återger 25 processer fördelade på vardera respektive 17 och 8 processer som tillsammans relaterar 43 deltagare. Materiella och mentala processer förekommer flest gånger vilket syns i tabell 14.

TABELL 14 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I EXEMPLUMS

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	11
Verbal	1
Relationell	3
Mental	10

³⁴ Anförd sats räknas inte som deltagare men nämns här eftersom det är en aspekt som kommer att undersökas vidare i studie B.

De deltagare som inte faller inom de två grupper som den här delstudien fokuserar är en heterogen skara av "ting", "egenskaper" och "företeelser". Tabell 15 visar att det är fler deltagare i gruppen *jag* än i gruppen *andra* och att något fler av deltagarna befinner sig i listans övre delar.

TABELL 15 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I EXEMPLUMS INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3				
Aktör (+ Mål)	+2	3	6	3	6
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	5	5		
Talare	+1			1	1
Upplevare	+1	7	7	3	3
Utpekad/Värde	+/- 0	1			
Bärare/Existerande	+/- 0			11	
Mottagare/Lyssnare	-1				
Fenomen (som komplement)	-1				
Mål	-2			1	-2
Summa		16	18	19	8

Gruppen *jag* har i sin helhet det dynamiska värdet 18 vilket ger 1.12 i medelvärde per deltagare. Gruppen *andra* har ett dynamiskt värde på 8 vilket ger den enskilde deltagaren 0.8 i dynamiskt värde. Exemplums har alltså en "jag-deltagare" med större agentivitet, handlingskraft, än övriga deltagare.

4.5.4. Relationskonkordans i exemplums

Det är en liten korpus att utgå från 25 processer men det är anmärkningsvärt att 84 % av dessa faller inom beskrivningarna nedan. I relationskonkordanserna från intervjusituationen konstaterade jag att de två konkordanserna tillsammans visade att berättelserna innefattade refererande och evaluerande satser. Det är främst relationskonkordansen med en materiell process som uppbär den refererande funktionen. När det gäller exemplums framträder genom den mentala relationskonkordansen att den evaluerande funktionen är knuten till ett upplevande subjekt. Det är inte så att alla satser som har en materiell process kategoriseras som enbart refererande och att de som har relationell eller mental process kategoriseras som enbart evaluerande. De materiella processerna kan vara starkt evaluerande och en analys av relationskonkordanser syftar också till att belysa att

det finns värderingar knutna till hur konkordansenerna ser ut i en text. De mänskliga deltagarna benämns främst med pronomen i exemplums.

AKTÖR <i>individ</i>	MATERIELL PR. <i>gör något</i>	(MÅL) <i>oftast inanimat</i>
UPPLEVARE <i>individ</i>	MENTAL PR. <i>psykologiska³⁵</i>	FENOMEN <i>företeelse</i>

4.5.5. **Transitivetskonkordans och agentivitet i narrativerna**

Tre berättelser från två olika berättare kategoriseras som *narrativer*. Narrativerna återger respektive 12, 20 och 26 processer vilket summerar 58 processer som relaterar till allt som allt 99 deltagare. Tabell 16 visar antal förekomster fördelade över de olika processtyperna. De materiella och relationella processerna uppgår till 82 % av samtliga processer.

TABELL 16 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I NARRATIVERNA

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	31
Verbal	3
Relationell	17
Mental	7

Av de 99 deltagarna är 45 människor, främst enskilda individer. Övriga deltagare utgörs bland annat av konkreta saker (ting) eller element med attributiv funktion (egenskaper). De mänskliga deltagarna är nedan uppdelade i de olika deltagarrollerna och presenterade i de (numera bekanta) grupperna *jag* och *andra*. Deltagarna redovisas i tabell 17 nedan och fördelar sig med en markant skillnad efter *jag-gruppen* innefattar 38 deltagare medan gruppen *andra* endast innefattar sju deltagare.

³⁵ Processerna beskrivs som *psykologiska* och syftar till sådana processer som "tänka", "vilja" i förhållande till *perceptuella* som till exempel "se" och "höra".

TABELL 17 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I NARRATIVVERNA INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3	1	3		
Aktör (+ Mål)	+2	7	14	1	2
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	13	13	1	1
Talare	+1			3	3
Upplevare	+1	7	7		
Utpekad/Värde	+/- 0				
Bärare/Existerande	+/- 0	7		1	
Mottagare/Lyssnare	-1	3	-3		
Fenomen (som komplement)	-1				
Mål	-2			1	-2
Summa		38	34	7	4

Det framgår av tabell 17 ovan att en narrativ är en berättelse som fokuserar på ett "jag" (inkluderat "vi", "man"). Skillnaden är inte riktigt lika markant vad gäller deltagarnas dynamiska värde men anmärkningsvärd nog. Det dynamiska värdet är 34 för hela gruppen *jag* vilket ger 0.89 i medelvärde för de enskilda deltagarna. Gruppen *andra* har i sin helhet 4 i dynamiskt värde vilket ger 0.57 för de enskilda deltagarna.

4.5.6. Relationskonkordans i narrativerna

Följande relationskonkordanser uppfyllde 82 % av samtliga processer med associerade deltagare. I narrativerna går de mönster igen som framkom i intervjuerna. En narrativ handlar om någon som gör något och den som gör något beskrivs med ett attribut som är evaluerande.

AKTÖR <i>individ</i>	MATERIELL PR. <i>gör något</i>	(MÅL) <i>inanimat</i>
-------------------------	-----------------------------------	--------------------------

BÄRARE <i>individ</i>	RELATIONELL PR. <i>är</i>	ATTRIBUT <i>något</i>
--------------------------	------------------------------	--------------------------

4.5.7. Transitivetskonkordans och agentivitet i återberättelserna

Tre berättelser av tre talare kategoriserades som återberättelser. Återberättelserna innefattar 55 processer som tillsammans relaterar 89 deltagare. Tabell 18 visar antal förekomster av de olika

processtyperna. En övervägande del, 90 %, är materiella och relationella processer.

TABELL 18 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I ÅTERBERÄTTELSENA

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	29
Verbal	1
Relationell	21
Mental	4

Deltagarna utgörs av människor, ting, anaforiska "det" samt egenskaper. Av de 89 deltagarna är 41 människor fördelade i deltagarroller enligt tabell 19 nedan. Det är tydligt redan vid fördelning över de olika deltagartyperna att mer agentivitet tillskrivs *jag* än *andra*.

TABELL 19 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I ÅTERBERÄTTELSENA INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3				
Aktör (+ Mål)	+2	6	12	1	2
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	12	12	3	3
Talare	+1	1	1		
Upplevare	+1	2	2	1	1
Utpekad/Värde	+/- 0	1		1	
Bärare/Existerande	+/- 0	4		2	
Mottagare/Lyssnare	-1	3	-3		
Fenomen (som komplement)	-1	1	-1		
Mål	-2	1	-2	2	-4
Summa		31	21	10	2

Den skillnad som gör sig gällande genom det större antalet deltagare från gruppen *jag* än från *andra* går igen i det dynamiska värdet, dvs. i återberättelserna sammanfaller frekvens med agentivitet. Gruppen *jag* har ett dynamiskt värde på 21, den individuella deltagaren 0.67. I gruppen *andra* är det sammanlagda dynamiska värdet endast två vilket utslaget per individuell deltagare är 0.20.

4.5.8. Relationskonkordans i återberättelserna

Återberättelserna utmärker sig av att så mycket som 90 % av processerna knyts till två mönster. I återberättelserna är det, liksom

det var i narrativerna, de mönster som utkristalliserades i berättelserna från intervjuerna som framträder.

AKTÖR <i>individ</i>	MATERIELL PR. <i>gör något</i>	(MÅL) <i>oftast inanimat ibland individ/er</i>
BÄRARE <i>anatoriskt "det" en situation individ</i>	RELATIONELL PR. <i>har är</i>	ATTRIBUT <i>någon egenskap något</i>

4.5.9. Sammanfattning transitivitet- och agentivitetsanalys för genrerna

I tabell 20 nedan visas förekomsterna av de olika processtyperna omräknande till procent. Procentsatsen underlättar jämförelsen mellan de olika genrerna eftersom vi annars har att göra med olika antal processer i de olika genrerna. Tabellen visar att samtliga genrer har högst andel av materiella processer. Andelen materiella processer är också jämn mellan de olika genrerna: mellan 42 och 53 %. De materiella processerna uppvisar sålunda ingen skillnad som kan anses som funktionellt utmärkande för någon av de fyra genrerna.

Det undersökta materialet uppvisar dock andra skillnader som är markanta nog för att kunna betraktas som funktionellt betydelsefulla. För anekdoterna är en sådan skillnad att andelen verbala processer vida överstiger andelen i de andra genrerna. Exemplums har motsvarande högre andel när det gäller de mentala processerna. Återberättelserna har en hög andel relationella processer. Narrativerna har en något lägre andel än återberättelserna av relationella processer men skillnaden framträder desto tydligare i jämförelse med andelarna i anekdoter och exemplums.

TABELL 20 REDOVISNING I PROCENTTAL AV DE OLIKA PROCESSTYPERNAS FÖREKOMST I RESPEKTIVE GENRE

Andel processtyp i procent	Anekdoter	Exemplums	Narrativer	Återberättelser
Materiella	42	44	53	53
Verbala	38	4	5	2
Relationella	9	12	29	38

Mentala	11	40	12	7
Summa	100	100	100	100

Beträffande relationskonkordanserna konstaterade jag att narrativerna och återberättelserna hade nästan likadana mönster. Konkordanserna ger bilden av en individ som beskrivs utifrån vad hon gör eller hur hon är. Oftast påverkar hennes handlande endast inanimat deltagare men i något fall i återberättelserna även annan individ. I återberättelserna blev också situationerna explicit beskrivna utifrån specifika egenskaper. I anekdoterna finns mönster som beskriver en talande, citerad, individ och i exemplums en individ som upplever (ser, hör, vill etc.) olika företeelser.

4.6. Transitivitet och agentivitet i Livijas, Ajanas och Svetlanas berättelser

I detta avsnitt analyseras de 12 erfarenhetsbaserade berättelserna med de tre berättarna Livija, Ajana och Svetlana som indelningsgrund för presentationen. Sammanställningen ger en bild av om det finns skillnader vad gäller processtyp eller deltagarroller mellan de olika berättarna.

4.6.1. Transitivitetkonkordans och agentivitet i Livijas berättelser

Livija är huvudtalare i tre berättelser. Berättelserna har respektive 11, 10 och 14 analyserade *figurer*, dvs. processer med tillhörande förstadedeltagare. De 35 processerna relaterar allt som allt till 47 deltagare. Fördelningen av processerna i de olika processtyperna är relativt jämn vad gäller materiella, verbala och relationella processer om vardera 9, 13 och 12 förekomster medan det endast förekommer en mental process (se tabell 21).

TABELL 21 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I LIVIJAS BERÄTTELSE

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	9
Verbal	13
Relationell	12
Mental	1

Deltagarna utgörs i 29 av 47 fall av människor, oftast en enskild individ. De återstående deltagarna är anaforiska "det", ting, egenskaper och någon enstaka företeelse. Analysen visar att de individer som är deltagare i Livijas berättelser gör saker (agerar), pratar och i några fall beskrivs något av deras attribut. I sammanställningen nedan har jag skilt ut de fall där berättaren själv, Livija, är deltagare (jag, vi) från övriga medverkande individer (han, hon, min farbror etc). Det är inte någon markant skillnad i antal mellan berättelsens jag-person och de övriga personernas deltagarroller. Det är i båda grupperna fler deltagare i listans övre del vilket får ett genomslag i deltagarnas dynamiska karaktär.

TABELL 22 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I LIVIJAS BERÄTTELSE INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag Antal	Andra värde antal	Andra värde
Initiativtagaren	+3			
Aktör (+ Mål)	+2	1	2	
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	6	6	2 2
Talare	+1	4	4	9 9
Upplevare	+1			1 1
Utpekad/Värde	+/- 0			
Bärare/Existerande	+/- 0	2		3
Mottagare/Lyssnare	-1			1 -1
Fenomen (som komplement)	-1			
Mål	-2			
Summa		13	12	16 11

Deltagarna i gruppen *jag* respektive de i gruppen *andra* har en jämbördig dynamisk karaktär men om vi beräknar ett medelvärde per gruppdeltagare framträder en tydlig skillnad. Gruppen *jag* har 12 i dynamiskt värde vilket innebär ett medelvärde för individen på 0.92. Gruppen *andra* har 10 vilket ger ett medelvärde på 0.58 för varje enskild deltagare.

4.6.2. Relationskonkordans i Livijas berättelser

Transitivitetskonkordansen visade att de tre olika processtyperna (materiella, verbala och relationella processer) är representerade i ungefär lika hög grad emedan det endast förekommer en mental process. Med en så jämn fördelning framträder ingen tydlig profil för någon typ av relationer.

4.6.3. *Transitivitetkonkordans och agentivitet i Ajanas berättelser*

Ajana är huvudtalare i fyra berättelser som innefattar vardera 16, 12, 26 och 20 figurer. De sammanlagt 74 processerna relaterar 132 deltagare. Fördelningen av antal i de olika processtyperna visas i tabell 24. Processerna är till övervägande del materiella och relationella (82 %).

TABELL 23 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I AJANAS BERÄTTELSE

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	39
Verbal	4
Relationell	22
Mental	9

Deltagarna i Ajanas berättelser består till 52 % av människor, till största delen enskilda individer eller ett "vi" (i något fall generaliserande "man"). Några deltagare har attributiv funktion såsom till exempel "lång" eller "skoltrött", dvs. de faller inom beskrivningen "egenskaper". Resten av deltagarna utgör en blandad grupp av ting, en animat deltagare, anaforiska "det" samt någon företeelse.

I följande tabell ser vi motsvarande gruppindelning som tidigare för Livija. I den ena spalten återfinns deltagarrollerna för Ajana själv och i den andra spalten återfinns övriga personers deltagarroller (andra).

TABELL 24 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I AJANAS BERÄTTELSE INDELDE I JAG OCH ÖVRIGA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		Antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3	1	3		
Aktör (+ Mål)	+2	11	22	2	4
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	13	13	5	5
Talare	+1	4	4		
Upplevare	+1	9	9		
Utpekad/Värde	+/- 0			2	
Bärare/Existerande	+/- 0	5		2	
Mottagare/Lyssnare	-1	4	-4	1	-1
Fenomen (som komplement)	-1			2	-2
Mål	-2			4	-8
Summa		47	47	18	-2

Listan över deltagarroller visar att det är en markant skillnad mellan antalet förekomster av deltagare från de olika grupperingarna. Ajana omnämner sig själv vid 47 tillfällen medan andra människor endast omnämns vid 18 tillfällen. Det är också en markant skillnad i dynamiskt värde. Deltagarrollerna för Ajana själv återfinns främst på den övre delen av listan där rollerna har en starkt dynamisk karaktär. Skillnaden blir än tydligare vid uträkningen av de numeriska värdena. Gruppen *jag* kommer upp i ett dynamiskt värde på 47 och medelvärdet per individuell deltagare är 1.00 medan gruppen *andra* summerar minus två (-2) vilket ger individen ett medelvärde på minus noll komma elva (-0.11).

4.6.4. Relationskonkordans i Ajanas berättelser

I Ajanas berättelser finns det tydliga mönster i relationerna mellan deltagarna. Över hälften av de processer som förekommer är materiella och en tredjedel är relationella.

AKTÖR <i>individ/er</i>	MATERIELL PR. <i>gör något</i>	(MÅL) <i>oftast inanimat ibland individ/er</i>
BÄRARE <i>inanimat (anaforiskt "det") individ/er</i>	RELATIONELL PR. <i>är har</i>	ATTRIBUT <i>något någon egenskap</i>

Ajanas berättelser beskriver att någon gör något och hon ger ofta tilläggsbeskrivningar i form av värderande omdömen.

4.6.5. Transitivetskonkordans och agentivitet i Svetlanas berättelser

Det material jag analyserat av Svetlanas språkbruk är fem berättelser med respektive 17, 8, 26, 15 och 18 processer. Tillsammans relaterar de 84 processerna 139 deltagare. Fördelningen av processtyper redovisas i tabell 25. I Svetlanas berättelser är 56 % av processerna materiella.

TABELL 25 ANTAL FÖREKOMSTER AV PROCESSTYPER I SVETLANAS BERÄTTELSE

Processtyp	Antal förekomster
Materiell	47
Verbal	9
Relationell	12
Mental	16

Förutom den grupp av deltagare som utgörs av individer går det inte att definiera någon annan sammanhållen grupp av deltagare. 56 % av alla deltagare är människor. Även hos Svetlana är det möjligt att samla deltagare med attributiv funktion under en "egenskaper-grupp", konkreta inanimata under "ting" samt några enstaka fall som kategoriseras som företeelse och anaforiskt "det". Svetlanas berättelser handlar i första hand om människor som gör saker. Antalet deltagare i gruppen *jag* är drygt en och en halv gång så många som de i gruppen *andra*.

TABELL 26 ANTAL FÖREKOMSTER AV OLIKA DELTAGARE I SVETLANAS BERÄTTELSE INDELADE I JAG OCH ANDRA

Deltagarroll	Värde	Jag		Andra	
		Antal	värde	antal	värde
Initiativtagaren	+3				
Aktör (+ Mål)	+2	5	10	8	16
Aktör (- Mål el. + Utsträckning)	+1	20	20	6	6
Talare	+1	2	2	7	7
Upplevare	+1	11	11	5	5
Utpekad/Värde	+/- 0	1			
Bärare/Existerande	+/- 0	4		3	
Mottagare/Lyssnare	-1	2	-2		
Fenomen (som komplement)	-1				
Mål	-2	3		1	
Summa		48	41	30	34

Gruppdeltagarna i gruppen *jag* har ett gemensamt dynamiskt värde på 41 och medelvärdet för den enskilda individen är 0.85. För gruppen *andra* är det gemensamma värdet 34 och individens enskilda 1.13.

4.6.6. Relationskonkordans i Svetlanas berättelser

Eftersom mer än hälften av alla processer är materiella kan vi se ett tydligt mönster i Svetlanas berättelser.

AKTÖR
individ

MATERIELL PR.
gör något

(MÅL)
*oftast inanimat
ibland individ*

Mönstret visar att Svetlana har fokus på det konkreta händelseförloppet när hon berättar men om man lägger samman de verbala och mentala processerna blir det tydligt att hennes berättelser också innefattar reflekterande drag. Hela 33 % utgörs av verbala och mentala processer.

4.6.7. Sammanfattning av transitivitet- och agentivitetsanalys för individerna

När det gäller *vilka* processtyper som finns representerade i Livijas, Ajanas och Svetlanas berättelser och i *hur hög grad* de olika typerna är representerade framstår skillnader mellan de tre berättarna. Livijas berättelser har en jämn fördelning mellan processtyper förutom vad gäller mentala processer eftersom det endast förekommer en enda mental process i hennes berättelser. Ajanas berättelser har främst materiella och relationella processer. Svetlanas berättelser utmärks av det höga antalet materiella processer i förhållande till de tre andra typerna.

Utöver de mänskliga deltagare som kategoriserats i grupperna *jag* och *andra* har inte några tydliga grupperingar av specifika deltagare kunnat konstateras. I tabell 27 nedan är fördelningen av deltagarna i de olika grupperna *jag* och *andra* redovisad. Antal förekomster av deltagare följs i parentes av det dynamiska värdet i medeltal för de enskilda deltagarna.

TABELL 27 ANTAL FÖREKOMSTER AV DELTAGARE I GRUPPERNA JAG OCH ANDRA SAMT INOM PARENTES DET DYNAMISKA MEDELVÄRDET FÖR ENSKILDA DELTAGARE

Individ	Jag	Andra
Livija	13 (0.92)	17 (0.58)
Ajana	47 (1.00)	18 (-0.11)
Svetlana	48 (0.85)	30 (1.13)

För Livija är antalet förekomster av *jag* respektive *andra* relativt jämt men det dynamiska värdet för *jag* är högre. Det förefaller alltså som om "jag-personen" i Livijas berättelser har något mer dynamisk karaktär än de övriga deltagarna. För Ajana ser vi en tydlig skillnad inte endast i antalet förekomster utan också i det dynamiska värdet.

"Jag-personen" i Ajanas berättelser framträder med betydligt större dynamisk karaktär; hon deltar mer än dubbelt så ofta och skillnaden mellan det dynamiska medelvärdet för deltagaren "jag" och det för "andra" är 1.11. När det gäller "jag-personen" i Svetlanas berättelse så förekommer hon visserligen vid fler tillfällen men det dynamiska värdet är lägre än det för övriga individer. De övriga individerna har i själva verket det högsta värdet (i medeltal) av samtliga individer i de tolv berättelserna (1.13).

Livijas berättelser utmärks av att det endast förekommer en enda mental process och att de övriga processtyperna är representerade i ungefär samma omfattning. Det innebär att det inte framträder någon specifik relationskonkordans. Ajanas berättelser ger relationskonkordanser för en individ som gör något med ett inanimat mål och ibland med en annan individ som mål. Hennes berättelser ger också relationskonkordans för en individ eller situation som är explicit beskriven. I Svetlanas berättelser framträder en individ som gör något med ett inanimat mål och, liksom för Ajana, ibland med en annan individ som mål.

4.7. Slutsatser av studie A

I följande avsnitt gör jag en första tolkning av vad resultaten har för funktionell betydelse. Betydelsen av resultaten kommer dock i högre grad att tas upp i den diskussion som avslutar avhandlingen där resultaten dessutom kommer att återknytas till beskrivningarna av identitetsstilar. Avsnittet börjar med resultaten för indelningsgrunderna *situation* och *genre* och avslutas med resultaten för *individerna*.

Analysresultaten för studie A visar att det finns skillnader mellan de olika situationerna som är så markanta att de kan anses ha funktionell betydelse och därmed kan vara av avgörande betydelse för konstruktionen av texten och situationen som social förståelse- och handlingsgrund. Resultaten förankrar därför både det generella antagandet om att det finns språkliga skillnader i situationerna och de specifika antagandena angående vilka dessa skillnader är. Eftersom det är skillnaderna som ger nyckeln till vilka (olika) funktioner berättelserna fyller är det främst dem jag beskriver närmare nedan. Analysresultatet visade två tydliga aspekter. Den ena är att intervjusituationen utmärks av en hög andel relationella processer medan gruppsamtalen istället utmärks av en hög andel verbala processer. Den andra skillnaden är att det dynamiska värdet hos deltagarna i de olika grupperna *jag* och *andra* fördelas jämnt i

gruppsamtalen men ojämnt i intervjusituationen. Varför gör språkbrukarna dessa val? Vilken funktion fyller de? Vilken betydelse får de? För att börja svara på dessa frågor tar jag omvägen över de skillnader som framträdde när jag sammanställde resultaten efter genrerna.

Skälet till omvägen via genrerna är att gruppsamtalen och intervjuerna innehåller vardera två skilda berättelsetyper. I intervjuerna är de extraherade berättelserna kategoriserade som *återberättelser* och *narrativer* medan de från gruppsamtalen är kategoriserade som *anekdoter* och *exemplums*. Eftersom genrerna fyller olika funktioner blir det tydligt att de unga kvinnorna genom berättandet *gör olika saker* i de olika situationerna.

Om jag sammanställer vilka processtyper som förekommer i de olika genrerna (tabell 28 nedan) framkommer att det inte finns några markanta skillnader mellan narrativer och återberättelser. Om jag betraktar narrativer och återberättelser som en enda grupp utmärker de sig däremot gentemot de andra två typerna genom en högre andel relationella processer. I anekdoterna finns en hög andel av verbala processer och dessa är, som tydliggjordes av relationskonkordansen, nästan utan undantag projicerande processer. Det innebär att deras funktion är att återge tal och denna relation kommer att analyseras i studie B. I exemplums återfinns en högre andel mentala processer. Dessa mentala processer är främst av psykologisk art. Det innebär att de genrer som återfinns i gruppsamtalen är genrer som beskriver vad som sägs och vad som upplevs och de genrer som återfinns i intervjusituationen beskriver i första hand hur något är.

TABELL 28 PROCESSTYPER I PROCENT AV EN GENRES SAMTLIGA FÖREKOMSTER AV PROCESSER

	Materiell	Verbal	Relationell	Mental
Anekdot	42	38	9	11
Exemplum	44	4	12	40
Narrativ	53	5	30	12
Återberättelse	53	2	38	7

Det dynamiska värdet i medeltal per deltagare är relativt jämnt mellan grupperna *jag* och *andra* i anekdoter där skillnaden uppgår till 0.18 och i exemplums där skillnaden uppgår till 0.20. Skillnaden är större mellan grupperna i narrativen och återberättelserna. I narrativen är skillnaden 0.32 och i återberättelserna är skillnaden 0.47.

Skillnaden medför dock inte att berättelsens jag-person har högre agentiv status i samtliga berättelser från intervjusituationerna. Medelvärdet för deltagarna i grupperingarna *jag* är i fallande skala från exemplums (1.12) till narrativer (0.89), anekdoter (0.80) och återberättelser (0.67).

Om jag nu återgår till att tänka utifrån indelningsgrund *situation* så antog jag i förhandsskisserna att intervjusituationen utmärks av en ömsesidig överenskommelse om att en av deltagarna ställer frågor och den andre svarar. Vem som ställer frågorna är heller inte förhandlingsbart utan bestämt på förhand. I skisserna beskrevs också att intervjun var ämnesmässigt definierad; den skulle handla om den intervjuades liv. Där beskrevs också att den intervjuade och intervjuaren inte kände varandra.

Att de intervjuade berättar berättelser som instantierar språkval som påvisar deras egen handlingskraft (agentivitet) kan tolkas som koherent med en situation beskriven som ovan, dvs. situationen realiserar via språkbruket. Intervjurubriken "En intervju om *ditt* liv" och frågor som "Vad gjorde *du*...?" eller "Kan du berätta om när *du*...?" kan vara faktorer som har direktpåverkat utformningen av svaren och framkallat ett jagcentrerat perspektiv. Den intervjuade gör helt enkelt det som hör till situationens sociohistoriska praxis: hon ger relevanta svar på intervjuarens frågor. Men det är inte en självklarhet att ett jagcentrerat perspektiv innebär att berättaren framställer sig som en individ med hög agentiv status. När Ajana återberättar sin första skoldag beskriver hon till exempel sig själv som mottagare vid ett flertal tillfällen, dvs. med ett dynamiskt värde på minus ett. Hon är i stort i händerna på "dom" (lärarna) såtillvida att hon *fick sovborgon, fick schema, fick en blomma, fick ha med sig mamma eller pappa*.

Att intervjuaren och berättaren inte känner varandra sedan tidigare och sålunda inte har annat än "allmänt gemensam referensbas"³⁶ kan utgöra en förklaring till det större antalet relationella processer. Berättaren måste beskriva det som hon inte behöver beskriva för de som delar mer av hennes personliga historia. Ser jag närmare på de relationella processerna avslöjar dock relationskonkordansen att många av processerna är av attributiv karaktär och sålunda evaluerande. Det är en aspekt som är knuten till i första hand den narrativa genren.

Gruppsamtalen beskrevs i förhandsskissen som situationer där de samtalande samtalar för att fördriva tiden, de känner varandra väl och

³⁶ Vad man kan kalla en allmänt gemensam referensbas och vad en dylik kan antas bestå av är en annan forskningsfråga.

är i ett jämlikt vänskapsförhållande. De träffas frekvent och förväntas känna till varandras liv. Genom att konstatera att de genrer som instantieras i gruppsamtalen är anekdoter och exemplums kan jag tillföra ytterligare funktionell innebörd till beskrivningen. De berättelser som berättas i samtalen har funktionen av att undersöka/pröva normsystem; exemplums fungerar som argument för en ståndpunkt eller som ett omdöme och anekdoter har som funktion att väcka solidaritet eller åtminstone en reaktion. Dessa funktioner bekräftas via transitivetsanalysen där exemplum har en hög procentuell andel mentala processer och anekdoter en hög andel verbala processer. De verbala processerna är ju, som redan påpekats, projicerande och återgivet tal har bland annat konstaterats ha evaluerande funktion (Eriksson, 1997; Stenström, 2002) men syftar också till att ge bevis för riktigheten i en åsikt (Wooffitt, 1992; Clift, 2007). Relationskonkordansen för de mentala processerna visar att det berättaren förhåller sig till på ett psykologiskt plan är en företeelse.

I tabell 28 ovan redovisas de olika processtyperna i genrerna i procent. Som jag påpekat tidigare uppvisar inte resultaten av transitivetskonkordansen tillräckliga skillnader för att i någon hög grad skilja narrativer och återberättelser åt. Det går dock inte att helt utesluta att de små skillnader som transitivetskonkordansen uppvisar kan vara funktionellt betydelsefulla; något fler mentala processer i narrativen kan tyda på mer evaluerande liksom något fler relationella processer i återberättelserna kan tyda på en mer redogörande ansats. En tydligare skillnad återfinns i relationskonkordanserna där en del av återberättelsernas relationella processer relaterar förstadedtagarna "anatoriskt det" och "situation" utöver den "individ" som är i klar majoritet som narrativernas förstadedtagare.

Så långt kan jag konstatera att intervjusituationen och gruppsamtalen genererar olika genrer av berättelser och att det finns ett koherensförhållande mellan språkliga aspekter och genrer. Det innebär att komplexiteten är av sådan art att det inte går att konstatera någon enkelriktad kausalitet; det går inte att påvisa att situationen ligger till grund för genren eller vice versa. Förhållandet utgör ett tydligt empiriskt exempel på SFL:s teoretiska beskrivningsmodell av att mening realiserar samtidigt på olika strata.

När jag betraktar de resultat som den här studien har gett kan jag också konstatera att det finns skillnader mellan de olika kvinnornas val av processtyper och mellan deras respektive jag-personers och övriga personers agentiva status. Till skillnad från sammanställningarna av

resultaten utifrån situation och genre finns för sammanställningen utifrån individerna inga antaganden att relatera till.

När de olika processtyperna ställs mot varandra som i tabell 29 nedan framkommer att Livija har en jämn procentuell fördelning av alla processtyper utom för de mentala. De mentala processerna är dessutom betydligt färre än hos de andra två kvinnorna. Främst utmärks hennes berättelser av att, i relation till Ajanas och Svetlanas, ha en hög andel verbala processer. Ajanas berättelser har främst materiella och relationella processer. Svetlanas berättelser har en relativt jämn fördelning mellan samtliga processtyper utom materiella.

TABELL 29 PROCESSTYPER I PROCENT AV EN INDIVIDS SAMTLIGA FÖREKOMSTER AV PROCESSER

	Materiell	Verbal	Relationell	Mental
Livija	26	37	34	3
Ajana	53	5	30	12
Svetlana	56	11	14	19

Det dynamiska medelvärdet för deltagarna i grupperna *jag* och *andra* skiljer sig i de olika individernas berättelser. I Livijas fall är skillnaden mellan deltagare ur de olika grupperna 0.34 och det är jag-deltagarna som beskrivs med högst dynamiskt medelvärde. Skillnaden i Ajanas berättelser uppgår till 1.11 till agentativ fördel för *jag*. I Svetlanas berättelser är skillnaden 0.28 till fördel för deltagarna i gruppen *andra*.

Än så länge framträder att Livija inte tillskriver sig själv mycket mer agentiv status än de övriga hon berättar om och att hennes berättelser utmärks av att skildra både vad individerna gör och säger. Dessutom beskriver hon hur något är. Resultaten kan tolkas som att Livija inte framhäver sig själv eller att hon söker bekräftelse från andra. Ajana beskriver sig själv som en väldigt handlingskraftig individ i förhållande till de övriga individerna i hennes berättelser. Hon återger inte vad andra säger i mer än ett fåtal fall. Hon beskriver hur något är. Ajanas berättelser skildrar henne som en kvinna som vet vad hon tycker och står för det. I Svetlanas berättelser har jag-personen lägre dynamiskt värde än de övriga individerna.

I nästa avsnitt presenteras studie B där berättelserna undersöks utifrån medverkande röster.

5. Resultat studie B: analys av engagemang

I den här studien har berättelserna analyserats med fokus på berättelsens olika röster; närmare bestämt om satserna förmedlar berättarens eller någon annans röst och hur berättaren förhåller sig dels till dessa röster, dels till satsernas erfarenhetsmässiga innehåll. Analysen av rösterna utgår från satsernas dialogicitet, på vilket sätt det dialogiska instantieras, och vad dialogiciteten, rösterna och berättarens förhållningssätt betyder för konstruktionen av "jag" och "andra". Det dialogiska perspektivet studeras genom den del av appraisal som benämns *engagemang* (engagement) (Martin & White, 2005; Martin & Rose, 2007). Liksom i studie A sammanställs resultaten utifrån situation, genre och individ. Resultaten föregås av en beskrivning av teori- och analysmodellen.

Appraisal är ursprungligen en inriktning inom SFL och följer samma grundläggande teoretiska tankar. Språket betraktas alltså som ett probabilistiskt system av meningspotentialer och de som talar väljer och förhandlar om de situerade betydelsena. I följande studie använder jag mig främst av Martin & Whites (2005) beskrivning av *engagemang* men vissa aspekter härrör från Martin & Rose (2007). Även Hunston (2000) och Eggins & Slade (1997) har inspirerat. Hur modellen för föreliggande studie ser ut i detalj beskrivs nedan under rubriken *Konkret upplägg för studie B*.

Vad innebär det att studera textens dialogiska perspektiv, *vad* studeras och *hur* studeras det? Dialogicitet som det uppfattas här vilar på tanken att varje enskilt yttrande konstruerar en del i en ständigt pågående dialog (jfr Bachtin, 1981, 1986). Ingenting yttras i ett vakuum som utesluter allt det som tidigare yttrats och ingenting kan heller sägas vara "sista ordet". Dialogiciteten realiserar dock på ett flertal olika sätt, till exempel är turtagningen i ett samtal dialogisk vilket språkvetenskapligt kan studeras bland annat i termer av inkrementella aspekter, genom initiativ och respons-analys, implikaturer, och samtalsroller. Språkbruk är också dialogiskt eftersom vi använder oss av den meningspotential som tidigare språkbruk tillhandahåller. Det gäller kategorier likväl som syntaktiska eller pragmatiska aspekter av språkbruket. Språkvetenskapligt studeras detta till exempel med hjälp av diakrona semantiska fält och konkordansstudier. En tredje aspekt av dialogiciteten är att talaren uttrycker dialogicitet i det att hon positionerar sig i förhållande till de

antaganden hon har angående generella och individuella åsiker om "sakernas tillstånd". Talarens förhållningssätt kan syfta hän mot det förflutna, något framtida eller något samtida. I följande studie fokuseras den här tredje aspekten av dialogicitet.

Det är ingen *artskillnad* mellan de dialogiska drag som utgörs av till exempel fråga-svar i ett samtal och den typ av replik som ges i litterär eller annan socio-historisk dialog. Det är heller ingen skillnad mellan dessa två aspekter av dialogicitet och den som skildrar talarens förhållningssätt. Skillnader konstrueras genom ramarna för relevans och genom vilket förhandlingsutrymme som icke-språkliga kontextuella faktorer ger (Hasan, 1996) men dialogens grundvalar rubbas inte.

När det gäller det tillbakasyftande i en in-situ-dialog, dvs. det som inte är initiativ eller respons i den pågående dialogen, är det inte alltid möjligt att definiera vilka yttranden talaren relaterar till. Däremot är det möjligt att sluta sig till vilket tankeinnehåll som har beaktats. De olika "inlägg" i den tids- och rumsöverskridande dialogen är speciellt framträdande i argumenterande texter där man öppet försvarar eller angriper en tes. I en akademisk text är varje referens till tidigare verk en explicit dialogindikator vilket definieras som *intertextualitet* (Kristeva, 1980; "manifest intertextuality" hos Fairclough, 1992). Hos Kristeva (1980), som myntade begreppet inspirerad av Bachtins tankegångar, är intertextualitet både ett begrepp och en metod som syftar till att peka ut relationer mellan yttranden. Forskning om intertextualitet inom till exempel skönlitteratur eller akademiska texter syftar sålunda till att hitta alluderingsrelationer mellan olika verk. Kristevas "intertextualitet" kan dock även innebära en mer abstrakt relation där språkliga uttryckssemantiska betydelse kan härledas ur dess återupprepade användning vilket kan liknas vid det SFL benämner *meningspotential*.

Även i talat språk konstrueras intertextualitet genom att samtalsdeltagarna citerar andra talare eller ett tankeinnehåll. Inom appraisal kategoriseras den här dialogiciteten under kategorin "tillskriva", dvs. ett påstående tillskrivs någon annan än talaren själv (Martin & White, 2005). Denne *någon annan* kan dock även utgöras av talaren själv; i en berättelse är det vanligt att man berättar om vad man själv sagt, tänkt eller tyckt vid ett tidigare tillfälle.

Dialogiciteten är också manifest i det att ett påstående är mer eller mindre explicit formulerat med tanke på lyssnarens reaktion. Vi har dels att göra med en abstrakt lyssnare som talaren konstruerar genom sitt sätt att uttrycka sig – motsvarande det som Eco (1979) i sin skönlitterära teori kallade *il lettore modello* (the model reader) – dels med den faktiska lyssnaren i talsituationen. Berg Nestlog (2009)

använder "inskriven läsare" för motsvarande läsare medan Ohlsson (2007) och Lassus (2010) använder "den tänkta läsaren". Martin & Whites "putative addressee" (2005) har beröringspunkter med tanken om *il lettore modello*. Linell (1998) myntade termen *virtual other* (virtuell andre) för "den tänkta lyssnaren" i till synes monologiska aktiviteter. Att termerna skiljer sig åt kan snarare härledas till de olika syften forskarna har med sina beskrivningar än skillnader i vad begreppet innefattar – även om skillnader finns. Mitt val "konstruerad lyssnare" syftar till att fokusera på att denne "lyssnare" konstrueras men kanske inte på ett medvetet sätt.

I följande studie analyseras berättelsernas satser och en tolkning av berättelsernas dialogiska karaktär görs utifrån resultaten av satsanalysen. Satsen och satskomplexet utgör grundläggande analysenheter eftersom de innefattar påståenden som kan modifieras och därmed på olika sätt realisera talarens positionering (Hunston & Thompson, 2000). Nedan kommer det här sättet att kategorisera satserna att beskrivas med hjälp av exempel. Appraisal är dock en diskurssemantisk metod fokuserad på *texten* som primär enhet. Det innebär att en sats måste tolkas, dvs. analyseras, med hänsyn till texten som semantisk helhet. För den som analyserar en berättelse kan det till exempel visa sig att tempusskifte har evaluerande betydelse vilket inte skulle framträda om satserna analyserades utan att relateras till varandra. I praktiken innebär det att även om det är satserna som kategoriseras så behöver inte kategoriseringen vara grundad i satsinterna element. Även detta skildras via exempel nedan.

5.1. Monologiska och dialogiska satser

Även om alla satser i grund och botten är dialogiska skiljer Martin & White (2005) i analysmodellen på satser som är "monologiska" (monoglossic) och "dialogiska" (heteroglossic) i sin karaktär (s. 100). Som påpekats ovan finns ett inskrivet dilemma i detta sätt att kategorisera eftersom en sats karaktär inte kan anses vara inkapslad i de ord den utgörs av utan delvis beror på dess placering i texten och/eller kontexten som helhet. Jag ska återkomma till detta men först, genom exempel, se närmare på skillnaden mellan det jag här benämner monologiska och dialogiska satser/satskomplex.

Ex. 39 – *Monologisk*

I den här studien analyseras satserna utifrån hur dialogiska de är.
(Konstruerat exempel)

Ex. 40 – *Dialogisk*

Milan Kundera menade att en roman som inte fångade en ny vinkling av livets väsen inte hade något existensberättigande. (Konstruerat exempel)

Exempel 39 ovan visar en typisk monologisk sats där läsaren får veta "hur det är", dvs. att satserna *analyseras utifrån hur dialogiska de är*. I exempel 40 modifierar ordet "menade" det propositionella innehållet om romanens existensberättigande. Att Kundera *menar* att det är på ett visst sätt utesluter inte att andra kan mena något annat, dvs. talaren³⁷ tillerkänner att fler åsikter finns. I fallet med Kundera är åsikten knuten till en reell person men det behöver inte vara så. Det kan röra sig om kulturellt förankrade föreställningar eller en generell person.

Även om språkbrukaren i ett dialogiskt yttrande tillerkänner existensen av andra röster än den egna kan *förhållningssättet* gentemot dessa växla mellan till exempel att språkbrukaren liar sig med eller dementerar det aktuella påståendet/åsikten. Talaren markerar alltså på olika sätt sin position gentemot vad som sagts tidigare men hon anpassar också sitt yttrande för att styra lyssnarens tolkning och även den möjliga verbala responsen (Martin & White, 2005). Strategier som föregriper responsmöjligheterna kan utgöras av att talaren till exempel uttrycker ett påstående som självklart, nytt, problematiskt, provocerande eller genom att hon ifrågasätter eller tillbakavisar det. I exempel 41 och 42 nedan har skribenten positionerat sig i förhållande till Kunderas åsikt om romanens existensberättigande. I exempel 41 får Kundera skribentens stöd men i exempel 42 markeras avstånd på ett sätt som till och med manar läsaren att *ifrågasätta* Kunderas åsikt.

Ex. 41 – *Dialogisk*

Jag instämmer med Milan Kundera som menade att en roman... (Konstruerat exempel)

Ex. 42 – *Dialogisk*

Milan Kundera påstod att en roman... (Konstruerat exempel)

Den monologiska kategorin kan ses som en extrem variant av en *kontraherande* sats dvs. en dialogisk sats som inskränker toleransen för avvikande åsikter eller påståenden. Martin & White (2005)

³⁷ Jag använder här konsekvent "talaren" eller "berättaren" och "lyssnaren" förutom i de fall då ett konstruerat exempel handlar om skriven text. I analys av en skriven text är förstås "skribenten" eller "författaren" och "läsaren" de adekvata termerna.

beskriver att de dialogiska satserna kan *expandera* (expand) eller *kontrahera* (contract) toleransen. Termerna är beskrivande och syftar sålunda till om satsen expanderar erkännandet av andra röster eller om den tillsluter för andra röster än den egna, dvs. kontraherar. I exempel 43 framkommer genom talarens ordval att det finns fler sätt att göra något på men markeringen av att *endast ett sätt är vettigt* tillsluter för de andra möjligheterna. I exempel 44 finns också "ett sätt" men uttrycket öppnar här upp för andra sätt. Uttrycket "ett sätt" är neutralt i jämförelse med "det enda vettiga" vilket blir tydligt om man skiftar inledningar som i exempel 45 och 46; exempelmeningarna ändrar då också kategori.

Ex. 43 – *Kontraherande*

Det enda vettiga är att göra som handledaren säger. (Konstruerat exempel)

Ex. 44 – *Expanderande*

Ett sätt att se på händelsen är att utgå från att det var ödet som rådde. (Konstruerat exempel)

Ex. 45 – *Expanderande*

Ett sätt är att göra som handledaren säger. (Konstruerat exempel)

Ex. 46 – *Kontraherande*

Det enda vettiga [sättet] att se på händelsen är att utgå från att det var ödet som rådde. (Konstruerat exempel)

Monologiska satser för ofta med sig ett förhållningssätt som implicerar att det propositionella innehållet konstrueras som taget-för-givet vilket innebär att satsen "stänger" för alternativa röster. Sådana yttranden (satser) placerar lyssnaren i en position där hon måste utföra en markerad handling genom att bemöta yttrandet med disprefererad respons, dvs. utföra en ansiktshotande handling, om hon inte anser propositionen adekvat (för disprefererade strukturer, se Levinson, 1983). Monologiska satser kan också jämföras med "döda metaforer" som styr hur vi uppfattar något. Eftersom döda metaforer inte uppfattas som metaforer på grund av sin vanlighet och frekvens antar vi en okritisk hållning till dess bildspråk (Lakoff & Johnson, 1980; Goatley, 1997). Monologiska satsers "påverkanskraft" finns även hos vissa av de dialogiska satserna eftersom de endast i olika hög grad är modifierade så att de tillerkänner alternativa röster. De monologiska satserna möjliggör också i många kontexter en smidig kommunikation genom att utesluta (för stunden) irrelevanta synvinklar. Som Nord (2008) påpekar kan de monologiska satserna

vara ett medel för att skapa (expert)-auktoritet som för författarna i de trädgårdshandböcker han undersökt. I sådana fall har författaren på grund av sin kompetens tagit sig, eller konstruerat, *tolkningsrätten*. I erfarenhetsberättelser är relationen troligtvis liknande; det är troligt att berättelsen är en text med många monologiska satser som signalerar att berättaren har tagit sig tolkningsrätt.

5.1.1. Den konstruerade lyssnaren, tillskrivna talare, bakgrundens röst

De dialogiska satserna blir alltså dialogiska genom att talaren förhåller sig till sig själv och till "andra" och till egna och andras åsikter och påståenden. Här presenteras *den konstruerade lyssnaren, berättaren, tillskrivna talare* och *bakgrundens röst*.

Planerad kommunikation såsom böcker, reklam, föredrag etc. bör ha ett närmelsesätt till målgruppen som är genomtänkt och strategiskt; *den konstruerade lyssnaren* bör konstruerats medvetet och intentionellt. Förståelse för och anpassning till målgruppen är en faktor som spelar in för hur väl någon behärskar en specifik genre och når sina kommunikativa mål. I spontana konversationer kan man däremot anta att det primärt är talarnas intuitiva reminiscenser av tidigare erfarenheter som styr konstruktionen av lyssnaren. I exempel 47 nedan konstrueras en läsare som är – som *bör* vara – rädd om hälsan på grund av en okänd "fara". Rubriken är medvetet konstruerad så att den konstruerar en läsare i behov av det tidningen har att ge. I exempel 48 förmedlar mamman sin erfarenhet av att sonen brukar glömma att låsa dörren.

Ex. 47

Okänd allergi i sommar. Så skyddar du dig. (Aftonbladets löpsedel 12 juli 2010)

Ex. 48

En mor till sin son Erik:

Glöm nu inte att låsa dörren. (Konstruerat exempel)

I en optimal talsituation³⁸ rekonstruerar talaren under samtalets gång sin konstruerade lyssnare beroende på den återkoppling som den faktiska lyssnaren ger. Den faktiske lyssnaren kan förhålla sig på olika sätt till den konstruerade lyssnaren, dvs. hon kan markera avstånd

³⁸ Med "optimal talsituation" avser jag en talsituation i maktbalans och med öppen agenda.

eller anta konstruktionen som gällande³⁹. Det är inte svårt att föreställa sig att Erik, om han faktiskt inte har glömt att låsa på länge, blir irriterad över att mamman vidmakthåller sin konstruerade lyssnare som glömmet att låsa.

Svensson (2009) och Wirdenäs (2002) har noterat att ungdomar i gruppsamtal ibland modifierar sina åsikter och påståenden för att göra dem vaga eller för att bibehålla konsensus på något plan. Något som kan tolkats som att ungdomarna har en vilja att bibehålla ett konstruktivt (eller i alla fall trevligt) samtalsklimat (exempel 49) eller att de använder solidaritetsskapande strategier för att inte utmana sina kompisars ansikten i onödan (exempel 50). Citaten nedan är anpassade efter de transkriptionskonventioner som används i den här avhandlingen. Ett plus (+) betyder avbrutet tal, dubbel parantes utgör andra samtalsdeltagares återkopplingsuttryck eller tur och en grind (#) innebär en paus. I exempel 49 använder talaren en mängd modifierande uttryck för att lägga fram sin avvikande åsikt och gör den därmed mild och inte ansiktshotande. I exempel 50 visar Svensson hur en av samtalsdeltagarna bejaktar det solidaritetsskapande *duvet* genom responsen *aa herre gud*. Den bejakande responsen kan ses som att den konstruerade lyssnaren blivit erkänd av den faktiska lyssnaren.

Ex. 49

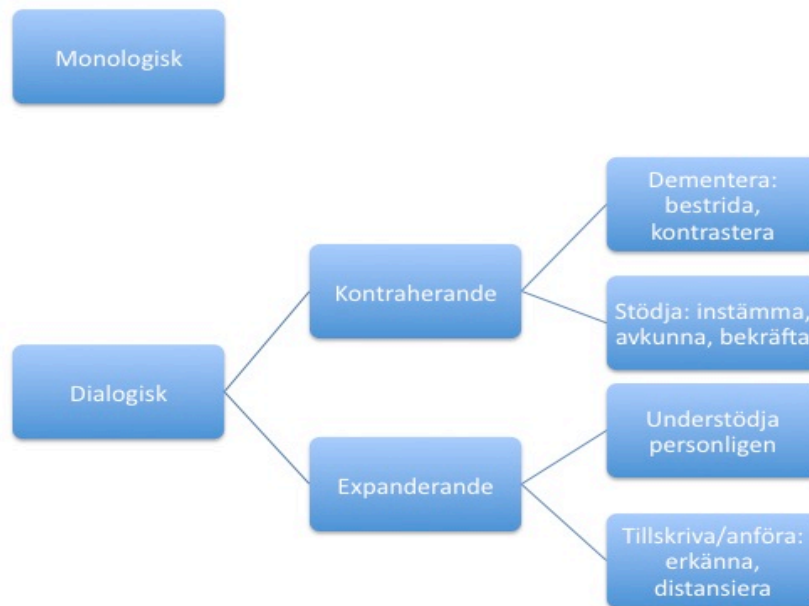
men om man säger+ eller jag vet inte alls mycke om dom här texterna men om+ om jag skaa ee # tala om min lilla lilla uppfattning # ((m)) så e de väl liksom att domhär texterna handlar ju liksom+ handlar litegrann om eeh+ # eller dom e+ dom e lite sådär+ dom e lite råa (Wirdenäs, 2002:211)

Ex. 50

å så har hon målat sig duvet med sån värsta brunkräm över ansiktet ((aa herre gud!)) (Svensson, 2009:223)

Inblicken i tankarna om "dubbla lyssnare" har visat att talaren inte endast tillerkänner eller tar avstånd från att fler röster än den egna existerar (expansion/kontraktion) utan att hon också *positionerar sig* både i förhållande till propositionen och i förhållande till en konstruerad lyssnare. Martin & Whites modell för engagemang (2005) innefattar också subkategorier till kategorierna *expandera* och *kontrahera*. I figur 9 nedan återges "första graden" av kategorier för bedömning av talarens förhållningssätt.

³⁹ Att markera avstånd kräver att lyssnaren byter samtalsämne och "metakommunicerar", dvs. kommunicerar *om* den pågående dialogen och inte *i* den.

Figur 9 Martin & Whites modell för Engagemang

Varje text kan alltså sägas vara "befolkad" av olika individer: den/de som yttrandet replikerar (vilket kan vara en reell individ eller en generaliserad individ alternativt ett tankeinhåll), talaren själv och den konstruerade lyssnaren. Därutöver finns de individers röster som talaren ger en explicit form genom att de presenteras som om yttrade av någon (dvs. sagda, tänkta eller skrivna). Inom SFL används termen *projektion*, inom traditionell grammatik används termen återgivet tal. Tannen (1986, 2007) använder sig av termen *konstruerat tal* (constructed dialouge) för att fokusera att det som återges många gånger är pseudocitat eller illokut mening. Återgivet tal är, så att säga, sällan just återgivet tal. Och det finns inte alltid någon faktisk individ bakom projektionen, dvs. det kan vara en hypotetisk talare eller en generisk talare (Stenström, 2002). Projektioner placeras i engagemangmodellen i kategorin *tillskriva* som explicit markerar en annan källa för propositionen än talaren själv och som därmed fungerar expanderande (se vidare nedan).

Än så länge har jag använt mig av begreppet "talaren" som om det vore en oproblematiserad term. Eftersom det handlar om erfarenhetsberättelser är det nära till hands att se talaren, berättaren och berättelsens jag som en och samma person. Likhetsrelationen

mellan en skribent och dennes till synes självbiografiska verk är inte oproblematiskt. I de flesta typer av textanalyser görs en åtskillnad mellan författaren och ett verks jag-person (se till exempel Barthes, 1988). Motsvarande gäller i samtalsanalytiska sammanhang där Goffmans begrepp *footing* (1981) inspirerat till åtskilliga undersökningar av hur talare på olika sätt markerar sin liering med det de säger, vilken *ram* (frame) de uttalar sig inom eller om de ger röst åt andra (för en intressant vinkling av hur *footing* och andra sätt att betrakta "röster" kan användas för komplexa analyser av samtal, se Ribeiro, 2006).

I analysen har jag valt att betrakta berättaren och berättelsens jag som en och samma röst. När berättelsejaget talar kategoriserar jag det som en tillskriven röst som dock avskiljs från gruppen övriga tillskrivna röster. Förfaringssättet överensstämmer med det i studie A där berättelsens jag-person behandlades separat från övriga deltagare för att kunna kontrasteras mot desamma.

För att analysera vem talaren anger som ansvarig för de dialogiska påståendena och den ansvariges attityd gentemot påståendet använder jag mig av Martin & Roses (2007) indelning i *projection* (projektion), *modality* (modalitet) och *concession* (bemötande).

Projektion (projection) är det övergripande begreppet för det som jag ovan beskrivit i termer av "tillskriven röst", dvs. när talaren i sin berättelse explicit lägger orden i någon annans mun. Martin & Rose (2007:48-59) kategoriserar fyra olika sätt genom vilka det är möjligt att tillskriva någon annan ett påstående. De fyra sätten är *projecting clauses* (anföring), *names for 'speech acts'* (benämning av "språkhandlingar"), *projecting within clauses* (satsintern anföring), och *scare quotes* (citationstecken). I exempel 51 nedan har Svetlana konstruerat orden som tänkta av henne själv vilket kategoriseras som en *anföring*. *Benämning av "språkhandlingar"* innebär att talaren konstruerar en språkhandling som en deltagare (och inte som en process) så som "ett citat" i exempel 52. *En satsintern anföring* innebär att en specificerande funktion konstruerar en explicit hänvisning till vem som ansvarar för det som projiceras. I exempel 53 blir *politikern* specificerad genom *som påstod...* vilket också konstruerar *vad* denna specifika politiker påstod.

Ex. 51- Anföring

ja tänker 'fan de finns skiter han i de så skiter han i de # de finns andra ju'
(Svetlana, aE05-010)

Ex. 52 – *Benämning av språkhandlingar*

Ett citat av språkforskaren Adelswärd väckte åhörarnas jubel.
(Konstruerat exempel)

Ex. 53 – *Satsintern anföring*

Vad hette politikern som påstod att han inte visste vilka regler som gällde.
(Konstruerat exempel)

När det gäller den fjärde typen, citationstecken, rör det sig om en deltagare eller en grupp som betonas så att det framgår att det är någon annan som namngett X. Funktionen kan snarast beskrivas som att man "frånskriver" sig själv ett uttryck i stället för att man tillskriver någon annan detsamma. Det finns en implicit värdering i att något benämns på ett speciellt sätt och talaren använder sig av citationstecken för att distansiera sig från den implicita värderingen. I skriftspråk markeras detta genom citationstecken. I talat språk markeras denna typ av projektion med en betoning⁴⁰ – jag bibehåller här beteckningen citationstecken även för talat språk. I exempel 54 och 55 har jag försökt påvisa vilken avgörande betydelse en sådan betoning kan ha för hur man uppfattar ett påstående. Exempel 54 har ingen specifik betoning utan det framgår i en neutral anda att "Karin" har tackat nej för att alla bröderna skulle komma. Troligtvis avses släktskapsrelationen bröder. I exempel 55 framkommer genom en specifik betoning på "bröderna" att det handlar om ett antal män som benämns så av någon specifik orsak till exempel för att de alltid dricker för mycket sprit och väsnas. Det kan också röra sig om en grupp män som själva kallar sig "bröderna" för något dolt gemensamt intresse.

Ex. 54

Alla bröderna skulle komma till festen så Karin tackade nej. (Konstruerat exempel)

Ex. 55 – *Citationstecken*

Alla "bröderna" skulle komma till festen så Karin tackade nej. (Konstruerat exempel)

Den sammanhållande faktorn för projektionerna är att det som sägs tillhör andra ordningens verklighet, dvs. det är en realisering av en språklig realisering och inte en realisering av erfarenhet.

⁴⁰ Extralingvistiska gester som till exempel höjda ögonbryn och ändrat tonläge etc. kan också användas för att signalera citatkonstruktion. Talaren kan också använda sina fingrar för att teckna citattecken i luften.

Modalitet är en resurs för att konstruera ett semantiskt område mellan en positiv och negativ pol (Martin & Rose, 2007). Modalitet konstruerar *probability* (grad av trovärdighet), *usuality* (vanlighet), *inclination* (benägenhet), *obligation* (skyldighet) eller *ability* (förmåga). Det innebär till exempel att berättaren konstruerar ett område som belyser hur skyldig en person är att göra något eller ett område som belyser hur trovärdigt ett påstående är.

Modalitet som konstruerar trovärdighet förekommer i vetenskapliga texter både när författaren förmedlar en annan forskares åsikt och sin egen. I exempel 56 och 57 är det också tydligt att modalitet och projektion ibland samkonstrueras vilket innebär dubbel kategorisering. I talspråk kan den här typen av modalitet uttryckas med det tonfall man har när man citerar vad någon sagt.

Ex. 56 – *Trovärdighet*

Milan Kundera menar... (Konstruerat exempel)

Ex. 57 – *Trovärdighet*

Milan Kundera påstår... (Konstruerat exempel)

Modalitet som belyser hur skyldig en person är att göra något kan röra sig om konkreta handlingar (exempel 58) men också om en grupps rådande normer (exempel 59).

Ex. 58 – *Skyldighet för en individ*

Du måste låsa dörren när du går. (Konstruerat exempel)

Ex. 59 – *Skyldighet för en medlem av en grupp*

Man måste rösta i riksdagsvalet. (Konstruerat exempel)

Inkluderat i modalitet finns också negation vilket tydligt markerar att det finns två röster; en för och en emot.

Ex. 60 – *Negation*

det var inte en vanlig dag (aE06-005, Ajana)

Resursen **bemötande** (concession) konstruerar en relation mellan något förväntat och att detta förväntade bestrids. Funktionen konstrueras via konjunktioner och kontinuativer.

Ex. 61 – Bemötande, konjunktion

Det var sent på fredagskvällen men Jonas var fortfarande kvar på jobbet.
(Konstruerat exempel)

Ex. 62 – Bemötande, konjunktion

Hon var mycket tjock men otroligt attraktiv. (Konstruerat exempel)

Ex. 63 – Bemötande, kontinuativ

Jag ville fortsätta försöka även under de urusla förhållanden som rådde.
(Konstruerat exempel)

I de tre exemplen av bemötande ovan framkommer genom det som impliceras *bakgrundens röst*. I exempel 61 impliceras att "man inte brukar jobba sent på fredagskvällar", i exempel 62 att "det inte brukar vara attraktivt att vara mycket tjock" och i exempel 63 att "urusla förhållanden är ett legitimt skäl att sluta försöka". Det är ett effektivt sätt att konstruera något som "giltigt". Liksom för monologiska satser placeras lyssnaren i en sits där denne måste ta aktivt avstånd om hon inte håller med.

I exemplen ovan (39-63) har kategoriseringen skett genom satsinterna (satskomplexinterna) element. Exempel 64 nedan är ett autentiskt exempel från en av de berättelser som sedan analyseras. Både satsen där "du vet" är inskjutet mellan *vi var inne på aftonbladet* och *me(d) Linda* och den där "du vet" följer på *vi chattade* är markerade som dialogiska trots att de utan "du vet" inte skulle vara det. "Du vet" i den här positionen definieras i samtalsgrammatiska sammanhang som diskursmarkör (Lindström, 2008) och placeras utanför ett satsschema. Diskursmarkörerna har dock en interpersonell och/eller modifierande funktion och det finns ingen anledning till att utesluta dem ur tolkningen för engagemang. I exempel 64 kan de ses som antingen projicerande eller, vilket är mer i samklang med den traditionella tolkningen, som modifierande. Satserna är åtskilda av två lodräta streck och satskomplexen av tre lodräta streck i enlighet med SFL:s konvention (Butt, 2000).

Ex. 64 (aE05-015, Livija)

vi var inne på aftonbladet **du vet** me(d) Linda ^d|| # all(t)så inget xxx
okej^d|||/.../||| # vi chattade **du vet** ^d||

Att utgå från texten som helhet när man bedömer en sats innebär att även en positiv sats utan projektion, modalitet eller bemötande kan kategoriseras som dialogisk som satsen "Idag var Kapten nykter" i den

dialogisk sats (liksom en monologisk) kan ha olika funktion presenteras därefter detaljanalyser av de dialogiska satserna. Även om materialet är litet är skillnaderna angående andelen dialogiska satser tydliga nog att visa en tendens som är relevant att undersöka vidare.

TABELL 30 ANDEL DIALOGISKA OCH MONOLOGISKA SATSER I DE OLIKA SITUATIONERNA

<i>Situation</i>	<i>Antal analyserade satser</i>	<i>Andel dialogiska satser</i>	<i>Andel monologiska satser</i>
Intervju	102	33 %	67 %
Grupp	58	67 %	33 %

Resultatet härrör från sammanlagt 160 analyserade satser fördelade över 102 i intervjusituationen och 58 i grupsituationen. Antal förekomster är 39 dialogiska satser i berättelserna från grupsamtalen och 34 i berättelserna från intervjuerna. Det innebär att det är en betydligt större andel (två tredjedelar) dialogiska satser i berättelserna från grupsamtalen än i de från intervjuerna.

5.3.1. Tillskrivna röster utifrån situation

Till en stor del består grupsamtalens högre andel av dialogiska satser av anföringar⁴¹. Dessa anföringar tillskriver antingen berättelsejaget eller andra karaktärer ett specifikt yttrande inom berättelsevärlden. I vissa fall innebär det att en berättelse består helt eller delvis av en rekonstruerad dialog men i andra fall ger anföringen en bild av ett tankeinhåll eller ett förtydligande av vad som har sagts precis innan. Anföringar, som ibland benämns *återgivet tal* eller *konstruerad dialog* (Tannen, 1986, 2007), har stötts och blötts i många studier och forskare har kunnat konstatera att anföringar fyller många olika funktioner. De kan till exempel förmedla värderingar eller attityder (Eriksson, 1997; Clift, 2007) eller syfta till att uppvisa en socialt igenkänningsbar kategori (Svendsen & Röyneland, 2008). Anföringar kan också positionera talaren i den pågående konversationen (Goffman, 1981) eller beskriva någon som innehavare av en speciell karaktär (Lampropoulou, 2007). I dessa och andra studier har man också kunnat konstatera att det många gånger är ogörligt att slå fast om något är sagt eller tänkt och att det inte heller är möjligt att veta om något återges ordagrant eller om endast den

⁴¹ Jag kommer att använda begreppet *anföring* i stället för direktöversättningen *projektion* eftersom anföring används i Holmberg & Karlsson (2006).

illokuta meningen återges. Det är heller inte alltid att en anföring explicit tillskrivs någon specifik person. I studier av ungdomars berättelser har man konstaterat en hög frekvens av anföringar och också beskrivit *hur* ungdomarna tillskriver någon ett uttalande. Stenström (2002) tar upp sådana aspekter som hon hittat i COLT-korpusen (Bergen Corpus of London Teenage Language), som att till exempel anföringar kan vara explicit indikerade eller inte. De kan vidare indikeras med paralingvistiska medel eller så kan talarna använda sig av anföringsverb eller annan anföringsmarkör. Eriksson (1997) kunde till exempel konstatera att den vanligaste lexikala markören för anföringar hos hans ungdomar var "ba" vilket han fann förklarat av det faktum att "ba" till skillnad från "sa" inte har några begränsningar på vad som kommer efter. Den som använder sig av "ba" kan anföra ett känsloladdat ljud likaväl som något någon sagt eller tänkt. Det är effektivt att kunna säga *ja ba "aaaaahg"* istället för *jag blev frustrerad*. Även i mitt material är "ba" den vanligaste anföringsmarkören.

När det gäller anföringarnas funktioner har jag i de tolv berättelserna funnit följande huvudfunktioner:

1. att förmedla tal- eller tanke som ett av flera steg i händelseförloppet,
2. att förmedla talhandlingen, dvs. det anmärkningsvärda i att någon sagt just det de sagt utgör kärnan i händelseförloppet eller
3. att en av berättelsedeltagarna tillskrivs något som indikerar något om dennes karaktär (disposition) vilket sker genom någon av dessa strategier:
 - a. talaren kontrasterar karaktärernas sätt att vara,
 - b. talaren vidareutvecklar föregående sats i riktning från en representation av erfarenhet till en representation av språklig representation,
 - c. talaren förmedlar en gällande ståndpunkt vars innehåll inte enbart är knutet till berättelsens handling.

Funktionerna är inte av nödvändighet ömsesidigt uteslutande. De är som regel flerfunktionella men har kategoriserats utifrån det som kan betraktas som den främsta funktionen när man ser till berättelsen som helhet.

I intervjusituationen förekommer endast anföringar som har funktionen *att förmedla tal- eller tanke som ett av flera steg i händelseförloppet* (1). Att variationen inte är lika stor i

intervjusituationen som i gruppsituationen är en explicit indikation på att skillnaderna mellan de olika samtalssituationerna inte enbart är kvantitativa. Exempel 66 nedan är en berättelse där tillskrivning används i funktion (1) vilket blir tydligt genom olika ledtrådar i berättelsen. En av ledtrådarna är berättelsens abstrakt som ger en sammanfattning av vad berättelsen ska handla om. En annan ledtråd är textens kohesion som delvis skapas genom upprepning av samma konjunktion och därigenom skapar ett jämviktsförhållande mellan de olika satserna. Abstraktet utgörs av Svetlanas svar på intervjuarens fråga om vilken dag som var den roligaste under det senaste året⁴². Hon svarar med orden: *när ja fick mitt körkort det var när ja fick mitt körkort* vilket konkluderar berättelsen⁴³. Hon beskriver sedan steg för steg hur det gick till när hon tog sitt körkort och stegen i händelseförloppet utgörs av både anföringar och andra handlingar. Stegen presenteras med kontinuativa "så" som i exemplet är markerad med fetstil för att påvisa dess centrala roll att föra berättelsen framåt. I berättelsens kärna (rad 12-22) inleds varje ny sats med "så" vilket renderar satserna som likvärdiga och anföringarna kan därför kategoriseras som funktion (1).

Dubbel parentes anger en annan talare än huvudtalaren, hakparentes anger extralingvistiska kommentarer, [>] anger samtidigt tal eller skratt. När något står inom dubbla citattecken anger det anført tal och när det står inom enkla citattecken anger det anförd tanke. En enkel parentes innefattar klagörande information.

Ex. 66 (Svetlana, aE06-001)

0 när ja fick mitt körkort [>skrattar] ((>skrattar))
 1 de va när ja fick mitt körkort
 2 öhm ja skulle då ha uppkörning för tredje gången
 3 ((jaa))
 4 å ja hade kuggat två gånger innan
 5 på grund av att ++ # a(llt)så ja kunde köra
 6 de va inte de
 7 utan ja va rätt panikslagen
 8 å **så** när ja körde skakade mitt ben
 9 å min mun va bara mbmbmb [gör nervösljud]
 10 ja va helt panikslagen

⁴² Intervjuarens fråga var bokstavligen: "jaa då fortsätter vi på de här kan du berätta vad du gjorde om du ser tillbaka ett år # å den dagen under de året som du tyckte va allra roligast kan du berätta hur den såg ut".

⁴³ I berättelserna från intervjusituationen har intervjuarens inledande fråga och den intervjuades svar kategoriserats som ABSTRAKT i alla sex berättelserna.

- 11 men **så** sa mamma till mej
 12 "ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar de ner en"
 13 **så** sprang stackaren ner till kiosken
 14 **så** köpte hon choklad
 15 **så** sa hon till mej
 16 "ja men du klarar de ät choklad så klarar du de"
 17 **så** gick ja dit
 18 **så** tänkte ja
 19 'hoppas nu den här marabouchokladen nu verkligen fungerar' [>skrattar] (>skrattar)) satt där
 20 å försökte va(r)a lugn lugn lugn⁴⁴
 21 å **så** så klarade ja de # ja

Anföringar med samma funktion som i berättelsen om när Svetlana tog sitt körkort konstruerar inga skillnader i förhållande till om de tillskrivs "jag" eller "andra". Talaren är neutralt inställd både till den som säger något och till det som sägs. Det innebär dessutom att när anföringar som tillskrivs "jag" och "andra" förekommer i samma berättelse förefaller det råda jämvikt mellan personerna.

De återstående funktionerna förekommer alltså endast i berättelser från gruppsamtalen. Alla sex berättelserna i gruppsamtalen innehåller anföringar medan endast hälften i intervjusituationen gör det.

Anföringar som i första hand belyser en talhandling (2) konstruerar vad individerna sagt vid ett specifikt tillfälle utan att implicera att det är typiskt för individens "jag". Det anmärkningsvärda i att det sagda blev sagt är i fokus och utgör berättelsens kärna. Ett exempel är berättelsen om chattandet som här nedan presenteras i sin helhet. Det inledande abstraktet *du vet sån knas min kusin* belyser att berättelsen handlar om något knasigt kopplat till kusinen. När man läser (alternativt hör) berättelsen framkommer att det knasiga som kusinen gjorde var att ställa en obetänksam fråga. Kusinen frågar om killen hon chattar med varit på semester i Bagdad men eftersom det råder krig i Irak när berättelsen utspelar sig framstår tanken på att åka till Bagdad som absurd.

Ex. 67 (aE05-015, Livija)

- 1 du vet sån knas min kusin #
 2 vi var inne på aftonbladet du vet me Linda #
 3 all(t)så inget xxx okej

⁴⁴ Orden "lugn, lugn, lugn" skulle kunna räknas som en anföring, dvs. som att Svetlana talar till sig själv.

4 [jo hallå whatever, Livija svarar på detta med *ja(g) har inte sagt nåt jag lovar*]
 #
 5 vi chattade du vet
 6 å så säger de en sån kille #
 7 han var arton du vet
 8 säger han säkert nittiosju #
 9 å så han ba
 10 "all(t)så ja ja kommer från Bagdad" du vet
 11 så hon ba
 12 "a har du vatt där på semester"
 13 så han ba
 14 "nej"
 15 ((all(t)så ja ++))
 16 han ba
 17 "xxx ja vill"
 18 ((du blev riktigt vad))
 19 ((va [>] sa hon))
 20 han ba
 21 "du [>] vet vi har en diktator där"

Anföringar som i första hand har som funktion att förmedla talhandlingen (2) konstruerar inte heller några betydelskillnader som kan härledas av om de tillskrivs "jag" eller "andra". I fallet från chat-rummet är det kusinen (som tillhör gruppen "andra") som tillskrivs något anmärkningsvärt men motsvarande anföringar görs med berättelsejaget i fokus. Exempel 68 nedan återger en berättelse där Livija istället berättar om när hon själv sa något obetänkt. Visserligen framställer hon kanske kusinen som "ett snäpp värre" – vad gäller klantighet – eftersom hon i berättelsen om cigaretterna presenterar sig som att snabbt ha räddat situationen (rad 11-12). Funktionen är dock densamma.

Ex. 68 (Livija, aE05-015)

1 ja svär de e bara för att hon röker å inte ja #
 2 åh i ängelholm du vet
 3 hennes man vet inte att hon [whatever]
 4 hennes man vet inte att hon röker du vet #
 5 å ja knasen ja säger till min pappa du vet #
 6 ja ba
 7 "pappa ja får cig"
 8 han bara
 9 "va e du dum i huvudet eller"
 10 knas knas
 11 ja ba
 12 "alltså till zelda"

- 13 han ba
14 "ja ja"

Den tredje funktionen är när en av berättelsedeltagarna tillskrivs något som indikerar något om dennes karaktär (disposition). Det förekommer tre olika strategier för detta i det analyserade materialet: A) när anföringar som tillskrivs "jaget" kontrasteras mot anföringar som tillskrivs "den andre", B) en anföring som utbroderar den handling som föregått anföringen eller C) en anföring som beskriver en ståndpunkt som gäller även utanför berättelsevärlden.

De anföringar som kontrasteras mot varandra (3a) kan sägas avbilda två olika karaktärs disposition (sätt att vara) och tillsammans beskriver de därför också en relation. I kontrasterande fall har anföringarna som tillskrivs "jag" och "den andre" visserligen samma avbildande funktion men talaren liar sig med anföringarna som tillskrivs "jaget" medan det "den andre" sagt får funktionen av ett argument som legitimerar berättelsejagets åsikter. Günthner (2007) beskriver detta som "speakers communicate who they are by portraying those they are not" (s. 435). Talarna konstruerar *otherness*, dvs. de beskriver en individ eller en grupp människor utifrån egenheter de bedömer som udda; de beskriver sig själva genom att beskriva vem de inte är. Det gäller till exempel för den här berättelsens ordväxling mellan Svetlana och hennes pojkvän (se exempel 69). Ordväxlingen presenteras efter att de andra samtalsdeltagarna har reagerat på att Svetlana refererar till den hon pratar om som "pojkvän". Innan Svetlana kan börja sin berättelse har i själva verket frågan eskalerat så mycket att en av de andra kvinnorna tydligt markerar sitt avståndstagande med kraftig betoning *asså ni Svetlana ni kommer bli tillsammans igen och du sa ALDRIG*. I Svetlanas berättelse konstruerar hon "jag" och "andra" i en relation där "jag" står upp för sig själv gentemot "den andre" (dvs. pojkvännen).

Ex. 69 (aE04A-006, Svetlana)

- 1 min pojkvän har tatt sig i kragen för att ja han > säger att han ska ta ut mej
/.../
2 vet du vad han sa igå+
3 "men du får inte bli sur om såna tjejer kommer fram och hälsar på mej"
4 ja bara
5 "är det de som är problemet att du inte vågar ta ut mej för att du e rädd att ja
ska se vilka tjejer som hälsar på dej" du vet #
6 han bara
7 "näe"

- 8 så sa ja
 9 ”men då får du inte heller bli sur om mina kompisar kommer också från skolan och hälsar på mej så e de bara”
 10 ((vad sa han))
 11 han va helt tyst
 12 ”bara nån kille tittar på dej bara nån kille tittar på dej”

Svetlanas berättelse får ett svalt bemötande eftersom de övriga samtalsdeltagarna återgår till frågan om hon har tänkt att bli tillsammans med killen i fråga igen; *men Svetlana tänker du bli ti(ll)sammans me honom igen*. Anföringarna kan ses som att de skildrar en version av sanningen och samtalsdeltagarna ifrågasätter den dels genom att explicit fråga *sa han så*, dels genom att låta frågan om hon är tillsammans med den unge mannen eller inte överskugga själva berättelsen. Det kan ses som att hennes version inte accepteras och att det Svetlana berättar inte har någon tyngd om hon ändå fallit till föga och är tillsammans med mannen i fråga.

Motsvarande kontrastering gäller också när anföringen är en utbrodering av den handling som precis har beskrivits (3b) med den skillnaden att anföringen alltså inte kontrasterar vad någon annan sagt utan något annat i berättelsen. I exempel 70 konstruerar Svetlana vad det innebar att hon *fick spel* som reaktion på pojkvännens beteende och i exempel 71 fungerar tillskrivningen *varför e du så kall mot mej* som en utveckling av pojkvännens beteende *komde springande med rosor*. Exempelen utgör början (ABSTRAKT) och slut (KODA) på samma berättelse.

Ex. 70 (aE05-010, Svetlana)

- 1 han våga inte visa de först för+
 2 då fick ja spel
 3 'varför e han så kaxig vad e de me han' å sånt

Ex. 71 (aE05-010, Svetlana)

- 1 och han be+ visste det riktigt sen
 2 komde springande med rosor
 3 å sånt
 4 'varför e du så kall mot mej'

Svetlana börjar berätta för att exemplifiera, stödja, att hennes pojkvän är en sådan kille som *tänker bara på sin tjej hela tiden*. En av de andra samtalsdeltagarna har formulerat sig så angående *vissa killar* i det pågående samtalet vars övergripande tema är relationer. Svetlanas

reaktion i berättelsen, dvs. att hon *fick spel*, är helt fri att tolkas på olika sätt fram tills dess att hon inskränker tolkningsradien med att tillskriva berättelsejaget tanken *varför e han så kaxig vad e de me han*.

I det andra exemplet (71) finns också en möjlighet till fri tolkning men här av pojkvännens handling. Genom att tillskriva honom orden *'varför e du så kall mot mej'* laddar hon *komde springande med rosor å sånt* med just den betydelse hon avser (vill konstruera), nämligen att pojkvännen till sist har lämnat sin kaxiga bubbla. Om pojkvännen verkligen frågade henne detta eller om Svetlana verkligen tänkte det hon tänkte är alltså irrelevant. Konstruktionen av "jag" och "andra" uttrycks liksom i berättelsen i exempel 69 i en relation där "jag" står upp för sig själv gentemot "den andre" och där i det här fallet till och med den andre ändrar sitt beteende på grund av detta.

Ytterligare en strategi är att ge uttryck för en ståndpunkt som inte endast är gällande i berättelsevärlden (3c). I både exempel 72 och 73 nedan har Svetlana växlat tidsreferens från dåtid till en presensform som gäller över tid. I det första exemplet (72) konstrueras en personlig synpunkt som Svetlana är mån om att lyssnarna ska förstå. Anföringen utgör ett förtydligande av en situation som hon precis beskrivit i berättelsen där hon spelar ut pojkvännen för att få honom att explicit visa att (eller om) han bryr sig om henne. I det andra exemplet (73) konstrueras påståendet i anföringen istället som en "allmän sanning" som Svetlana markerar sitt avstånd gentemot (*så ja får spel*). Betydelsen av den egenupplevda händelse som Svetlana berättar om och "den allmänna sanningen" förstärks av varandra; Svetlana motiverar sin ståndpunkt som väl underbyggd av externa fakta som är prövbara av samtalsdeltagarna och visar därigenom också att åsikten eller agerandet inte är styrt av inre motiv.

Att det inte är frågan om det som kallas *historiskt presens* blir tydligt genom att det förekommer andra element som pekar utanför berättelsevärlden. I exempel 72 är satskomplexet i presens till exempel inte en referens till det som precis berättats utan till berättelsens vidare kontext, dvs. diskussionen om partners beteenden. I exempel 73 hänvisar Svetlana till "dom" men i berättelsen finns endast en person, "han kändisen", som alltså senare betraktas som en i en grupp – "dom" – som existerar utanför berättelsevärlden.

Ex. 72 (aE05-010, Svetlana)

- 1 förstår du
- 2 för ja vet ändå va
- 3 ja tänker
- 4 'fan det finns skiter han i de så skiter han i de de finns andra ju'

Ex. 73 (aE05-010, Svetlana)

- 1 oh my god vi gick ut i lördags #
- 2 så kränkan+ #
- 3 nä fredags
- 4 å sån jugoslavisk kändis #
- 5 å du vet ja å min kompis
- 6 vi va tre tjejkompisar här från Malmö som åkte, ja, Silla å Tjirva
- 7 oh my god xxx vi hade på oss korta kjolar inte för nåt sånt #
- 8 asså xxx han kändisen som var där han som sjöng han fråga efter vårt
telefonnummer #
- 9 ba för man har kort kjol
- 10 dom tror
- 11 'man e en hora'
- 12 så ja får spel

Anföringar i den här funktionen utgör, genom att anknyta till anledningen till att berättelsen berättas, en bro från berättelsevärlden till samtalssituationen. De konstruerar därmed ett "jag" som har reflekterat över något och som står fast vid den åsikt hon kommit fram till *trots* att "andra" försöker tilldela henne en förminskande roll – i ena fallet genom att inte bemöta henne på jämlika villkor och i andra fallet genom att dra slutsatser om beteende utifrån klädval.

Hittills har det visat sig att i gruppsamtalen förekommer tillskrivna röster av olika slag emedan det i intervjusituationen endast förekommer en typ. Jag återkommer till denna fördelning i sammanfattningen av resultaten för situationen.

5.3.2. Den konstruerade lyssnaren utifrån situation

En annan bidragande faktor till den större andelen dialogiska satser i berättelserna från gruppsamtalen är de verbala uttryck som gör den konstruerade lyssnaren manifest. Det sker främst genom satsmodifierande *diskursmarkörer* som till exempel "förstår du" och "du vet" men också genom dementier av slaget *inte för nåt sånt* eller *a(ll)så jag kunde köra de va inte de*. Modifierande diskursmarkörer av den här typen är starkt förknippade med ungdomsspråk och något som forskare funnit fylla en funktion i samtalet (se till exempel Svensson, 2009). Svensson har i avhandlingen *Diskurspartiklar hos ungdomar i mångspråkiga miljöer i Malmö* (2009) undersökt diskurspartiklarnas⁴⁵ semantiska, interpersonella och strukturella betydelse. Hon

⁴⁵ De diskurspartiklar Svensson (2009) undersökt är *duvet*, *ba(ra)*, *ju*, *liksom* och *typ*.

konstaterade att i det material hon undersökt är diskurspartiklarna betydelsefulla på samtliga tre sätt men i olika hög grad vid olika tillfällen. Det bekräftar att det finns anledning att se närmare på diskursmarkörers betydelse i det här materialet.

Att koppla samman diskursmarkörer med främst ungdomsspråk har endast delvis sin riktighet. Norrby (1997b) har till exempel konstaterat att motsvarande språkbruk även kan finnas i vuxna människors samtal. Norrbys studie visar att samtalssituationen styr språkbruket i högre grad än åldern. När en grupp vuxna människor som känner varandra väl börjar samtala kan de mycket väl använda den speciella stil som kallas ungdomsspråk och som sålunda inte kan anses vara exklusiv för ungdomar⁴⁶. Den här studien bekräftar att samtalssituationen spelar roll och tydliggör dessutom att ungdomar som använder ungdomsspråk kan ha tillgång till ett brett register. Det finns relativt få fall av diskursmarkörer i berättelser från intervjusituationen och de som finns har inte samma funktion som de i berättelser från grupsituationen. För att tydliggöra detta beskriver jag hur den konstruerade lyssnaren konstrueras i de olika situationerna.

Den konstruerade lyssnaren räknas till gruppen "andra" men i berättelserna från grupsamtalen sammanfaller denna "andra" i hög grad med "jag". Det sker genom ett antal formuleringar som förankrar att det finns en inbördes likhet mellan hur samtalsdeltagarna betraktar olika fenomen. En markör för detta är "så" som konstruerar något som välkänt för både talare och lyssnare: *sån jugoslavisk kändis* och *sån burk*. En annan markör är "du vet" som har en liknande betydelse. Ekberg (2007, 2010) som har analyserat användningen av "så" och "sånt" i autentiskt material beskriver förhållandet i citatet nedan.

När *sån* inför en ny diskursreferent betecknas denna som på samma gång ny och känd, nämligen genom att *sån* signalerar att den nya referenten hör till en typ av referent som lyssnaren antas kunna identifiera. (Ekberg, 2007: 74).

"Sån" har alltså en jämförande och utpekande betydelse men Ekberg (2007) visar dessutom att "så" förefaller vara i förändring mot att användas som ett neutralt bestämningsord, dvs. istället för *en* eller *ett*.

⁴⁶ Både Nordberg (1985) och Kotsinas (2004) menar att det är samma stil som Tannen (1984) hittade hos vissa av talarna i de middagsamtal hon analyserade: *high-involvement style* (närhets- och engagemangstilen).

Att "så" kan betraktas som determinerare beror bland annat på att "så" förekommer utan att föregås av en konventionell determinerare. I det data jag analyserat här finns båda typerna av "så", dvs. ibland används "så" i en tydlig jämförande och utpekande betydelse (exempel 74) men andra gånger är det jämförande och utpekande betydelseinslaget närvarande men utan att vara nödvändigt (exempel 75).

Ex. 74 (aE05-010, Svetlana)

- 1 oh my god vi gick ut i lördags #
- 2 så kränkan++ #
- 3 ++nä fredags
- 4 å **sån** jugoslavisk kändis++ # /.../
- 5 asså xxx han kändisen som va där
- 6 <han som sjöng>

Ex. 75 (aE05-015, Livija)

- 1 å så säger de **en sån** kille #
- 2 han var arton du vet
- 3 säger han
- 4 säkert nittiosju

I Intervjusituationen förekommer "så" endast i två fall och då är alltid determineraren "en" närvarande. I det ena fallet följs uttrycket dessutom av en förklaring som specificerar dess betydelse och som kan tolkas som att talaren trots allt tvivlade på att det fanns en "inbördes likhet beträffande betraktandet av fenomenet". Ajanas berättelse om sitt första minne handlar om "en sån clown" och hon börjar att beskriva hur den ser ut men tillägger sedan "en liten docka". Det förefaller som om hennes medvetenhet om att det kanske inte var självklart att det rörde sig om en docka hann upp henne. Det här är det enda tillfälle i de tolv berättelserna där "så" (eller "sånt") följs av en förklaring och det är inte förvånande att det återfinns i en av berättelserna från intervjusituationen. De innehåller, till skillnad från berättelserna från grupsituationerna, fler förklaringar (se nedan).

Ex. 76 (aE06-005, Ajana)

- 1 då minns ja #
- 2 **en sån clown** ja hade #
- 3 de var en väldigt väldigt väldigt färggrann färggrann clown
- 4 en liten docka

Ett liknande uttryck som återkommer i de tolv berättelserna är "sånt" (ofta förekommande som "å sånt"). I berättelserna har "sånt" oftast en jämförande betydelse som i enlighet med Ekberg (2007:65) kan "parafraseras som 'och andra liknande saker', 'och mer av samma slag'". Ekberg refererar också till Norrby (2001) som beskriver att det rör sig om att talaren vill belysa att det som har nämnts endast är en del av en kategori. Den funktionen är framträdande i det berättelseutdrag som i föregående avsnitt exemplifierade att en anföring kunde fungera utbroderande av det som föregått den. I själva verket består utdraget av tre delar som tillsammans bidrar till vad som kan uppfattas som en kategori (se exempel 77 nedan). Det går att utläsa som att en del av den semantiska betydelsen i "då fick jag spel" = en del av den semantiska betydelsen i projektionen "varför e han så kaxig vad e de me han" = en del av den semantiska betydelsen i "sånt". Den gemensamma semantiska betydelsen (kategorin) kan i det här fallet tänkas vara ungefär "sund reaktion på pojkväns ohövlige beteende".

Ex. 77 (aE05-010, Svetlana)

- 1 han våga inte visa de först för+
- 2 då fick ja spel
- 3 'varför e han så kaxig vad e de me han'
- 4 å sånt

I exempel 73 ovan kommenterar Svetlana spontant kläderna hon och vännerna har på sig med tillägget *inte för nåt sånt*. Det är inte självklart vad *inte för nåt sånt* betyder men den konstruerade lyssnaren förutsätts införstådd med betydelsen; funktionen är utpekande. Det finns en vaghet i "sånt" som både kan ses som att den förmedlar förtroende för den konstruerade lyssnarens förståelse och som en brasklapp; om man inte uttalat exakt vad man menar, behöver man inte stå till svars för det.

Intervjusituationens berättelser innehåller dubbelt så många förekomster av "så" och "sånt" än vad berättelserna från gruppsamtalen gör. När det gäller det modifierande "du vet" är förhållandet än mer ojämt eftersom "du vet" förekommer frekvent i gruppsamtalen men inte alls i intervjusituationerna. Uttrycken "du vet" och "så" har beröringspunkter vad gäller den semantiska betydelsen och jag kommer därför att beskriva användningen av "du vet" innan jag återknyter till konstruktionen av "jag" och "andra".

Svensson (2007) har studerat "du vet" (som hon valt att skriva *duvet*) och i sitt material kunnat konstatera att "du vet" har olika betydelser.

betydelsemässigt opererar partikeln på en skala där den ena ytterlighetspolen signalerar en betydelse som närmar sig betydelsen hos nexuskombinationen *du vet* och där den andra ytterlighetspolen utvisar att partikeln är lexikalt innehållstom (s. 114).

Hon konstaterade att de förekomster som var lexikalt innehållstomma istället hade en gränsmarkerande funktion och att de kunde vara turreglerande. Jag menar att uttrycket "du vet" i de berättelser jag analyserar här fungerar som ett påhängsuttryck som transformerar en monologisk sats till en dialogisk, dvs. betydelsen av "du" "vet" kvarstår och är därför ett uttryck för modalitet. Detta eftersom "du vet" tillerkänner satsen både trovärdighet och vanlighet genom talarens fokusering av dess interpersonella status. En sådan betydelse är närmast den funktion som Svensson kategoriserar som "markör för närhets- och maktstrategier i relationen" (s. 79). Svensson menar att den funktionen genomsyrar all användning av "du vet" men att den är speciellt framträdande i de sammanhang där talarens språkhandling är informativ och lyssnaren *inte* vet, dvs. inte känner till, det som talaren berättar om. Svensson tolkar det som en närhetsskapande strategi som är ansiktsbevarande för de lyssnare som eventuellt inte vet. Svensson är dock inte främmande för att uttrycket också kan ha en påtvingande karaktär såtillvida att lyssnarna kanske inte alls är solidariska med det som talaren formulerat.

Svensson menar att det kan vara svårt att kategorisera vissa språkhandlingar ifråga om de är informativa eller eliciterande. I relation till "du vet" kan det innebära att viss – vad Svensson kallar – "vetskap" faktiskt ändå finns hos lyssnaren vilket renderar en skillnad i funktionen av "du vet". Svensson beskriver vetskapen som faktisk kunskap om något som har skett, dvs. det som talaren berättar om men hon lämnar det oklart, eller kanske bättre uttryckt *öppet*, vilken typ av kunskap det handlar om: "användning av *duvet* kan implicera olika former och grader av 'vetskap'" (s. 94).

Berättelsen som återges i exempel 78 utmärker sig av de berättelser som här analyserats genom att "du vet" förekommer mer frekvent än i de övriga berättelserna. När "du vet" används så här frekvent kan det

uppfattas som en betydelselös ovana. Att Livija inte använder detta uttryck överhuvudtaget i intervjusituationen talar dock sitt tydliga språk; någon funktion fyller det. I exempel 78 kan funktionen vara ett försök att skapa en "vi-grupp" av införstådda vad gäller berättelsens olika element eller helt enkelt vara "berättelseindikerande", dvs. syfta till att uppmärksamma lyssnaren på att berättaren håller på att säga något som hon menar att alla antagligen tycker är väl värt att lyssna till.

Ex. 78 (aE05-015, Livija)

1 **du vet** sån knas min kusin #
2 vi var inne på aftonbladet **du vet** me Linda #
3 all(t)så inget xxx okej
4 [jo hallå whatever, Livija svarar på detta med *ja har inte sagt nåt jag lovar*] #
5 vi chattade **du vet**
6 å så säger de en sån kille #
7 han var arton **du vet**
8 säger han säkert nittiosju #
9 å så han ba
10 "all(t)så ja ja kommer från Bagdad" **du vet**
11 så hon ba
12 "a har du vatt där på semester"
13 så han ba
14 "nej"
15 ((all(t)så ja ++))
16 han ba
17 "xxx ja vill"
18 ((du blev riktigt vad))
19 ((va [>] sa hon))
20 han ba **du [>] vet**
21 "vi har en diktator där"

Genom användningen av "sån" och "du vet" konstrueras i gruppsamtalen relationen mellan "jag" och "andra" som en grupp i vilken både "jag" och "andra" räknas in. Den typen av språkliga strategier brukar tolkas som solidaritetsskapande (se till exempel Svensson, 2007). De satser det handlar om är dialogiska men kontraherande, dvs. de tillerkänner en annan röst men stänger också ute alternativa röster. Solidaritetsaspekten bidrar också till en begränsning; att dra sig ur en grupp gemenskap man räknats in i blir en markerad handling av avståndstagande.

Så här långt har det varit okomplicerat att analysera satserna som uttryck för den konstruerade lyssnaren. Det är också möjligt att se det som att den konstruerade lyssnaren alltid överlappar bakgrundens

röst så tillvida att berättaren har en på förhand given (av erfarenhet) föreställning av den konstruerade lyssnarens röst. Men det finns förekomster där det ligger närmare till hands att kategorisera satsen/satskomplexet som konstruerande bakgrundens röst snarare än den konstruerade lyssnaren. De exemplen behandlas därför i avsnittet *Berättaren och bakgrundens röst* nedan.

När det gäller den konstruerade lyssnaren i berättelserna från intervjusituationen är det i de flesta satserna svårt att särskilja om berättaren konstruerar lyssnaren eller förhåller sig till en bakgrundsröst. Dessa satser tas därför upp i avsnittet nedan om berättaren och bakgrundens röst. Undantaget är berättelsernas inledande satser. I intervjusituationen styr intervjuarens frågor vad berättelsen ska handla om. Den inledande intervjufrågan har tillsammans med berättarens början på berättelsen kategoriserats som berättelsens abstrakt. Det kan liknas vid ett närhetspar; sålunda kan Livijas "väl" i berättelsens början i exempel 79 antas replikera intervjuarens konkret uttalade fråga och inte endast en konstruerad lyssnares. Likaså konstruerar Ajana andra delen av ett närhetspar i exempel 80 då hon formulerar att "det *borde* nog vara". I de här inledande satserna antar berättaren ett metaperspektiv; berättaren befinner sig i berättandevärlden istället för i berättelsens värld. Berättaren konstruerar "jag" som en individ som nogsamt avväger sitt svar för att försäkra sig om sin trovärdighet eller i alla fall om att svara intervjuaren på ett tillfredsställande sätt.

Ex. 79 (aE06-003, Livija)

INT: mm # och de här kan du också ha tangerat lite tidigare
men ja undrar om du kan berätta om # **ABSTRAKT** den
dan under det senaste året då du hade som roligast
Livija: ## oj [skrattar]
INT: [skrattar]
Livija: ja de har vart xxx mycket på senaste tiden
INT: du få+ du kanske inte kan välja den allra roligaste men #
en av dem som var roliga som du kan berätta om
ABSTRAKT /ORIENTERING
Livija: mm de e **väl** den dan när vi åkte till mitt hemland då

Ex. 80 (aE06-005, Ajana)

ABSTRAKT/ORIENTERING

INT: mm # kan du berätta om ditt allra hemskaste minne
Ajana: hrm [skrattar] oj oj oj ## de **borde** nog vara när ja och
min bror var ute och gick i skogen

Svetlanas svar i exempel 81 skiljer sig från exempel 79 och 80 såtillvida att det inte innefattar någon tveksamhet. I själva verket kommer hennes svar så snabbt att hon och intervjuaren skrattar tillsammans över hur självklart det är att ta-körkort-dagen måste ha varit den roligaste dagen.

Ex. 81 (aE06-001, Svetlana)

ABSTRAKT

INT: jaa då fortsätter vi på de här kan du berätta vad du gjorde om du ser tillbaka ett år # å den dagen under de året som du tyckte va allra roligast # kan du berätta hur den såg ut
Svetlana: när ja fick mitt körkort [>] [skrattar]
INT: [>] ja [skrattar]

Vid närläsning av berättelserna i syfte att beskriva den konstruerade lyssnaren framträder också en del andra drag i språket som med all sannolikhet är lyssnaranpassade. I berättelserna från gruppsamtalen finns exempel på svordomar, engelska uttryck och vissa stilistiska ordval som inte motsvaras av något liknande i berättelserna från intervjusituationerna. De här skillnaderna är inte lika lätta att tolka som förekomsten av "så" och "du vet" som explicit ger en bild av den konstruerade lyssnaren. Kanske handlar den lyssnaranpassningen om symboliska innebörder som till exempel att kodväxling till engelska bedöms som tufft eller världsvant på ett sätt som är eftertraktat hos ungdomar.

I analysen ovan har jag konstaterat att de dialogiska satserna främst är "jag" och "andras" anföringar eller modalitet kopplad till den konstruerade lyssnaren. Den konstruerade lyssnaren sammanfaller i gruppsamtalen med "jag" såtillvida att berättaren presupponerar gemensam grund. I intervjusituationen tycks den konstruerade lyssnaren snarast sammanfalla med bakgrundens röst vilket jag nu ska beskriva.

5.3.3. Berättaren och bakgrundens röst utifrån situation

Berättarens engagemang genomsyrar *allt* som sägs eftersom det som berättas är filtrerat genom berättaren (Martin & Rose, 2007:28). Det gäller även de monologiska satserna men här är de dialogiska i fokus eftersom det är de som visar hur berättaren relaterar och reflekterar till någon annan eller något annat.

I beskrivningarna ovan av tillskrivna röster och den konstruerade lyssnaren har "jag" och "andra" konstruerats på olika sätt. I den

återstående delen av avsnittet tas de återstående dialogiska satserna upp, dvs. de som är dialogiska men inte i förhållande till en anföring (tillskriven röst) eller i förhållande till en konstruerad lyssnare. Därefter sammanfattas resultatet av analysen av berättaren och berättelsejagets konstruktion av "jag" och "andra" i sin helhet.

I denna del börjar jag med att redogöra för berättelserna från intervjusituationen och med den berättelse vars början presenterades i exempel 79 ovan. Här kan jag se att Livija fortsätter att formulera sig, dvs. konstruera "jag", mån om att det hon berättar ska vara berättigt och trovärdigt och därmed räknas som svar på intervjuarens fråga. Varje gång Livija formulerar en sats som inleds med "för" motiverar hon exakt varför händelsen kvalificerar sig som den roligaste dagen. I Livijas berättelse om när hon åkte till sitt hemland motiverar Livija upprepade gånger en sats med en klagörande sats eller bisats som underbygger det hon precis sagt. Detta är ett sätt att skapa trovärdighet för den egna evalueringen genom att påvisa att det finns skäl till den som är förankrade i en (av henne tänkt) gemensam bakgrund av "självklarheter".

Ex. 82 (aE06-003, Livija)

Livija: mm de e **väl** den dan när vi åkte till mitt hemland då
INT: mm
Livija: i somras # å när de va **för** ja åkte med min farbror å hans fru
så vi åkte bil dit å så va de # **för** min farbror hade inte vatt där på tretton år sen han flytta hit och de hade inte hans fru heller # så att när vi väl åkte dit så ja hade inte vart där på tre år # å de var så spännande **för** vi har ett hus å sånt där asså de var så roligt **för** vi kom fram dit på kvällen å så var de ja slänga bort alla resväskor och allt å så bara gå ut på stan å ha roligt å så
INT: mm
Livija: så va de ri+ riktigt annorlunda å # härligt
INT: ja
Livija: ja

Livijas motiveringar, "för-satserna", ligger i gränslandet mellan berättandevärlden och berättelsens värld; det framkommer inte om det är jag-karaktären i berättelsen som tänker det som sägs eller om det är berättaren som i stunden konstruerar tanken av hänsyn till (den konstruerade och/eller faktiska) lyssnaren.

Även de resterande förekomsterna av dialogiska satser där berättaren framträder är av sådan art att de samtidigt relaterar till en bakgrundens röst som dessutom kan vara svår, eller omöjlig, att skilja från den konstruerade lyssnaren. Inte heller är det i följande exempel alltid möjligt att avgöra om satserna hör till berättandevärlden eller berättelsens värld. Exempel 83 nedan är ännu ett exempel på hur berättaren betygar sin trovärdighet medan exempel 84 är ett svar (bemötande) på den tanke som Svetlana tänker sig blir till (eller själv konstruerar) när hon säger att hon kuggat två gånger; hur det kom sig att hon kuggade – det var inte körningen det kom an på utan nervositeten (rad 2-4).

Ex. 83 (Ajana, aE06-005)

å **min mamma sa också de** # att ja hade den med mej överallt

Ex. 84 (Svetlana, aE06-001)

- 1 å ja hade kuggat två gånger innan på grund av att #
- 2 **asså ja kunde köra**
- 3 **de va inte de**
- 4 **utan ja va rätt panikslagen**
- 5 å så när ja körde skakade mitt ben
- 6 å min mun va bara
- 7 <mbmbmb> [gör nervösljud]
- 8 ja va helt panikslagen

Exempel 85 är ett exempel på hur subtilt berättarens åsikt kan konstrueras. Berättelsen där exempel 85 ingår innefattar ett flertal modifieringar som fungerar som stöd för att detta var berättarens "allra hemskaste minne" vilket är vad intervjuaren har efterfrågat: "jätte jätte jätterädd", "dom [ormarna] e så hemska", "jätteskrämmande" etc

Ex. 85 (Ajana, aE06-005)

de var **rätt** hemskt

I berättelserna från gruppsamtalen förekommer motiveringar motsvarande Livijas "för-satser". Exempel 86 nedan är ett exempel på en strategi för att tillföra trovärdighet till det som berättas. Livija konstruerar vetskap om att det är möjligt att ifrågasätta den information som hon ger, dvs. hon talar om för lyssnaren att hon är medveten om att hennes påstående att chattaren var arton år kan vara

en osanning. Hon förhåller sig till en allmänt känd bakgrundsinformation (bakgrundens röst) om att individer som chattar kan uppge falsk identitet och genom detta konstruerar hon sig själv (dvs. "jag") som någon som har "koll på läget". Konstruktionen har som funktion att höja berättarens trovärdighet. Pseudoanföringen "säger han" är ett fall av modalitet, dvs. det konstruerar betydelsen "påstår han".

Ex. 86 (aE05-015, Livija)
han var arton du vet **säger han** säkert nittiosju

I ett annat exempel av hur Livija konstruerar trovärdighet förekommer den explicita formuleringen "jag svär" som ett löfte om sanningshalten i det hon sagt. Livija svär sin trovärdighet eftersom hennes kommentar om att hon kanske har cigaretter i det här fallet explicit har ifrågasatts av en annan samtalsdeltagare. I själva verket utgör exempel 87 abstraktet till en berättelse som i sin helhet kan betraktas som en förklaring till varför hon skulle ha cigaretter i sin ägo och alltså ha varit sanningsenlig då hon sagt att hon kanske hade det⁴⁷.

Ex. 87 (aE05-015, Livija)
ja svär de e bara för att hon röker å inte ja

Det förekommer också exempel där berättaren bemöter en invändning som hon föreställer sig (och konstruerar) i berättelsen. I exempel 88 konkluderar Svetlana att hon ändå, dvs. hur läget i övrigt än är, inte kommer att ge efter för sin vilja att pojkvännen explicit ska visa henne vad han känner för henne.

Ex. 88 (aE05-010, Svetlana)
för ja vet ändå va ja tänker
'fan de finns skiter han i de så skiter han i de # de finns andra ju'

5.3.4. Sammanfattning engagemang utifrån situationerna

I analyserna ovan har det framkommit att det delvis finns skillnader mellan hur "jag" och "andra" konstrueras i de båda situationerna. Det visade sig till exempel att de tillskrivna rösterna fyllde tre olika funktioner men att endast en av dessa förekom i intervjusituationen.

⁴⁷ Det är troligt att Svetlana säger att hon kanske har cigaretter enkom för att få en förankrad anledning att berätta berättelsen.

Det fanns också likheter som till exempel att det finns tendenser att berättiga berättelseinnehållet i både intervju- och gruppsituationen men att sätt och syfte skilde sig åt. I sammanfattningen för hela studien återkommer jag till detta och till hur "jag" och "andra" konstrueras i de båda situationerna. I samband med det ser jag också till huruvida berättelserna kan bedömas som expanderande eller kontraherande och vad det i så fall betyder.

5.4. Engagemang utifrån indelningsgrund genre

I det följande kommer analysresultaten ovan att relateras till berättelsernas genrekategoriseringar. De exempel som redovisas är delvis samma exempel som ovan men tolkade inom ramen för den genre där de förekommer.

I tabell 31 nedan redovisas fördelningen av dialogiska satser. Det är en markant skillnad mellan anekdoter och narrativer. Narrativen utgörs endast till 26% av dialogiska satser mot anekdoternas 83%. Exemplums och återberättelser har lika andel dialogiska satser, 41%, och ligger med den andelen närmare narrativer än anekdoter. Sålunda utmärks, i det här materialet, anekdoter av att vara mest dialogiska i sin karaktär.

TABELL 31 ANDEL DIALOGISKA OCH MONOLOGISKA SATSER I DE OLIKA GENRERNA

<i>Berättelsetyp</i>	<i>Antal analyserade satser</i>	<i>Andel dialogiska satser</i>	<i>Andel monologiska satser</i>
Anekdot	36	83 %	17 %
Exemplum	22	41 %	59 %
Narrativ	53	26 %	74 %
Återberättelse	49	41 %	59 %

5.4.1. Engagemang utifrån indelningsgrund anekdot

Anekdoterna är alltså den genre som har högst andel av dialogiska satser och det är främst anföringar som bidrar till det. Anföringarna är av olika typer i de olika anekdoterna varför inte typindelningen kan ses som specifik för genren. Anekdoterna uppvisar inte heller någon samstämmighet vad gäller liering eller konstruktionen av "jag" och "andra". Exempel 89 nedan kan alltså inte ses som representativt för genren. Berättaren i exemplet har en neutral ton vilket medför att hon

inte specifikt lierar sig med något av det som sagts. Det faktum att det har sagts är det anmärkningsvärda

Ex. 89 (Livija, aE05-015)

- 1 ja svär de e bara för att hon röker å inte ja #
- 2 åh i ängelholm du vet
- 3 hennes man vet inte att hon [whatever]
- 4 hennes man vet inte att hon röker du vet #
- 5 å jag knasen ja säger till min pappa du vet #
- 6 ja ba
- 7 "pappa ja får cig"
- 8 han bara
- 9 "va e du dum i huvudet eller"
- 10 knas knas
- 11 ja ba
- 12 "alltså till zelda"
- 13 han ba
- 14 "ja ja"

Det finns också anekdoter där "jag" och "andra" framträder tydligare som i berättelsen om Svetlana och hennes pojkvän där de olika anföringarna (typ 3a) kontrasteras mot varandra och på det sättet konstruerar dispositioner för "jag" och "andra".

Ex. 90 (aE04A-006, Svetlana)

- 1 min pojkvän har tatt sig i kragen för att ja han > säger att han ska ta ut mej
/.../
- 2 vet du vad han sa igå+
- 3 "men du får inte bli sur om såna tjejer kommer fram och hälsar på mej"
- 4 ja bara
- 5 "är det de som är problemet att du inte vågar ta ut mej för att du e rädd att ja
ska se vilka tjejer som hälsar på dej" du vet #
- 6 han bara
- 7 "näe"
- 8 så sa ja
- 9 "men då får du inte heller bli sur om mina kompisar kommer också från
skolan och hälsar på mej så e de bara"
- 10 ((vad sa han))
- 11 han va helt tyst
- 12 "bara nån kille tittar på dej bara nån kille tittar på dej"

5.4.2. Engagemang utifrån indelningsgrund exemplums

I exemplums är berättarens liering med en specifik åsikt tydlig eftersom olika åsikter realiseras inom ramen för berättelsen. Att fler än en åsikt finns realiserad gör dialogiciteten explicit vilket ger genren en reflekterande funktion. Även om genren tillerkänner fler röster än en är talaren tydlig med att markera sin ståndpunkt. I exempel 91 är det åter Svetlana och hennes pojkvän som interagerar med varandra och hennes "jag" konstrueras i relation till honom (dvs. i relation till "andra"). Svetlana beskriver pojkvännens och sitt beteende och deras respektive reaktioner omvartannat: *han våga inte visa de först -> då fick ja spel/gjorde ja han riktigt svartsjuk...-> han var där -> ja ville inte gå fram -> han ble eht röd han visa att han brydde sej* och så vidare. Det här sättet att beskriva något kan ses som att talaren gör en inre dialogicitet explicit och i och med det öppnar hon för en dialog med de hon samtalar om det ämne och den åsikt som hon belyser. I just det här fallet är hennes berättelse redan från början ett drag i det pågående samtalet eftersom de pratar om huruvida man ska, eller inte ska, visa någon sin kärlek öppet. Svetlana belyser vad som får henne att handla och tycka på ett speciellt sätt och det blir därmed tydligt att hon har reflekterat, eller håller på att reflektera, över frågan.

Ex. 91 (aE05-010, Svetlana)

- 1 han våga inte visa de först för+
- 2 då fick ja spel
- 3 'varför e han så kaxig vad e de med han' å sånt #
- 4 o my god så gjorde ja han riktigt svartsjuk i lördags #
- 5 gick ja dansa då
- 6 låtsades som ja inte såg n #
- 7 ja kom till stället
- 8 han var där
- 9 ja ville inte gå fram
- 10 å han ble eht röd han visa att han brydde sej
- 11 å ja ville ha det bekräftat # förstår du #
- 12 för ja vet ändå va
- 13 ja tänker
- 14 'fan de finns skiter han i de så skiter han i de # de finns andra ju'
- 15 ((mm))
- 16 å han be+ visste [visade?] det riktigt #
- 17 sen kom de springande med rosor
- 18 å sånt
- 19 'varför e du så kall mot mej'

5.4.3. Engagemang utifrån indelningsgrund narrativa

Narrativerna består endast till 26% av dialogiska satser. Ett mindre antal av de dialogiska satserna är anföringar av typ (1), dvs. de utgör ett av flera steg av händelseförloppet och uppvisar ingen skillnad i hur "jag" och "andra" realiseras. Berättaren förhåller sig genomgående neutral.

Även när berättaren konstruerar det som kan beskrivas som att hon bemöter sin konstruerade lyssnares undran eller förfrågan är förhållningssättet neutralt.

Ex. 92 (Svetlana, aE06-001)

- 1 å ja hade kuggat två gånger innan på grund av att #
- 2 **asså ja kunde köra**
- 3 **de va inte de utan ja va rätt panikslagen**
- 4 å så när ja körde skakade mitt ben
- 5 å min mun va bara
- 6 <mbmbmb> [gör nervösljud]
- 7 ja va helt panikslagen

Exempel 93 nedan är ett exempel på en narrativ som främst består av monologiska satser. Berättelsen återges så som berättaren upplevde situationen eller i alla fall så som hon vill beskriva att hon upplevde den. Hennes känslor beskrivs utan specifika element för att berättiga dem. Dock kommer berättelsen att fortsätta efter att intervjuaren ställt en följdfråga. I det skedet ges en förklarande kommentar till rädslan *där finns de giftiga ormar å sånt så man fick ju höra massa saker om folk som har dött å sånt.*

Ex. 93 (aE06-005, Ajana)

- Ajana: hrm [skrattar] oj oj oj ## de borde nog vara när ja och min bror var ute och gick i skogen
- INT: ((mm))
- Ajana: å vi var rätt så små #
å så: # såg vi en orm
- INT: ((mm))
så å ja e jätte jätte jätterädd för ormar ja tycker dom e så hemska
((ja))
- Ajana: å sen så börja den typ komma lite mot oss
å min brorsa blev jätterädd
å så kasta han en sten mot den

å så ba # ställde den sej lite uppåt
 å så asså ja vet inte usch #
 ja tyckte de var jätteskrämmande
 INT: (([inandning]))
 Ajana: så vi bara sprang iväg sprang hem till mamma
 INT: ((ja))
 Ajana: de var rätt hemskt

Den (relativt sett) höga andelen av monologiska satser gör att berättelsen får en beskrivande karaktär i förhållande till exemplums reflekterande.

5.4.4. Engagemang utifrån indelningsgrund återberättelser

Återberättelsernas dialogiska satser är helt övervägande satser som realiserar den konstruerade lyssnaren eller det som ovan beskrivs som berättaren/bakgrundens röst. Som till exempel när Ajana säger att hon hade *ju en kompis från innan* och att *den var ju inte så LÅNG den dan* i berättelsen om när hon började skolan nedan (exempel 94).

Ex. 94 (aE06-005, Ajana)

1 ja # ja började # vi ha+ fick lite sovmorgon ungefär nio började vi
 2 ((mm))
 3 å så hade ja **ju** en kompis redan från innan som ja gick i förskolan med
 4 så vi skulle börja tillsammans
 5 ((mm))
 6 så satt vi där
 7 å va jättenervösa
 8 å bara såg alla komma
 9 förbi å vi bara
 10 "ska han gå i klassen ska hon gå i klassen"
 11 å sen **till slut** fick vi gå in i ett klassrum
 12 å träffa läraren
 13 å så fick vi en blomma var
 14 ((aha))
 15 den var **ju inte** så LÅNG den dan
 16 de var **inte** en vanlig dag
 17 utan vi skulle bara träffa dom
 18 få schema
 19 å så fick vi gå hem

Inte heller i återberättelserna framträder något dialogicitetsmönster som framstår som specifikt för genren i fråga. "Jag" och "andra" konstrueras olika i de olika återberättelserna. I berättelsen ovan realiseras ett "jag" som föreställer sig vad den konstruerade lyssnaren,

"andra", inte har vetskap om och behöver få förtydligt eller överhuvudtaget uttryckt. I andra berättelser realiseras istället en relation mellan "jag" och "andra" som genom valet av uttryck kan framstå som krystad.

5.4.5. Sammanfattning engagemang utifrån genrer

Det framträder inte några tydliga mönster mellan de olika genrerna. Den markanta andelsmässiga skillnaden mellan anekdoter och narrativs dialogicitet är kopplad till anekdoternas högre andel av tillskrivna röster och till element som gör den konstruerade lyssnaren manifest.

5.5. Engagemang utifrån indelningsgrund individ

Nästa tabell visar andelen dialogiska satser i förhållande till samtliga satser i en individs berättelser.

TABELL 32 ANDEL DIALOGISKA OCH MONOLOGISKA SATSER HOS DE OLIKA INDIVIDERNA

<i>Individ</i>	<i>Antal analyserade satser</i>	<i>Andel dialogiska satser</i>	<i>Andel monologiska satser</i>
Livija	34	71 %	29 %
Ajana	65	35 %	65 %
Svetlana	61	43 %	57 %

När resultatet sammanställs i förhållande till de tre individerna utmärker sig Livijas berättelser genom att de innefattar en markant högre andel dialogiska satser än Ajanas och Svetlanas. Livijas berättelser innehåller 71% dialogiska satser i jämförelse med Ajanas 35% och Svetlanas 43%.

I de berättelser som här analyserats konstruerar de tre kvinnorna olika "jag" och delvis också olika "andra". Den uppmärksamme läsaren har redan noterat vilka talare som står för vilka exempel ovan och eventuellt kunnat dra slutsatser om talaren utifrån dessa men till största delen kommer jag att vända tillbaka till dessa exempel i sammanställningen nedan för att förtydliga.

5.5.1. Engagemang utifrån Svetlanas berättelser

Svetlanas berättelser förefaller vara mycket välanpassade för att konstruera en tydlig bild av "jag" vilket sker genom olika medel för att påvisa en speciell disposition, ett speciellt sätt att vara, och en uttalad

relation till andra. Genom *tillskrivna röster* – anföringar – konstruerar Svetlana gång efter annan ett "jag" som är handlingskraftigt och står upp för sig självt. Hon använder sig av tillskrivna andra för att bygga ett legitimt stöd kring de ställningstaganden hon lyfter fram som sina och visar därmed också att det är reflekterade ställningstaganden. Exemplet nedan skiljer sig från de andra eftersom de övriga samtalsdeltagarna inte accepterar hennes version av verkligheten i den här berättelsen. Svetlana konstruerar en inledande bild av pojkvännen som någon som har tagit sig i kragen och låter sedan ordväxlingen dem emellan "tala för sig själv".

Ex. 95 (aE04A-006, Svetlana)

- 1 min pojkvän har tatt sig i kragen för att ja han > säger att han ska ta ut mej
/.../
- 2 vet du vad han sa igå+
- 3 "men du får inte bli sur om såna tjejer kommer fram och hälsar på mej"
- 4 ja bara
- 5 "är det de som är problemet att du inte vågar ta ut mej för att du e rädd att
jag ska se vilka tjejer som hälsar på dej" du vet #
- 6 han bara
- 7 "näe"
- 8 så sa ja
- 9 "men då får du inte heller bli sur om mina kompisar kommer också från
skolan och hälsar på mej så e de bara"
- 10 ((vad sa han))
- 11 han va helt tyst
- 12 "bara nån kille tittar på dej bara nån kille tittar på dej"

Som påpekades när exemplet behandlades tidigare i texten faller inte berättelsen i god jord. Svetlanas inledande beskrivning av den unge mannen som sin pojkvän blir ödesdigert för hennes berättelse eftersom de övriga samtalsdeltagarna väljer att fokusera på att reda ut frågan om hans och hennes relationsstatus. Samtalsdeltagarna har fångat upp en motsägelse i Svetlanas berättelse och i det fortsatta upptaget av temat tillrättalägger Svetlana sin version. Det visar sig att pojkvännen (?) inte alls sagt att han ska ta ut henne⁴⁸ utan endast vagt lovat gå med (se exempel 96 nedan).

⁴⁸ Frasen "ta ut henne" har för mig en negativ konnotation av objektifiering men för Svetlana förefaller det handla om ett erkännande från en man – vikten av detta erkännande ifrågasätter hon endast delvis.

Ex. 96 (aE04A-006, Svetlana)

Torborg: men svetlana tänker du bli tillsammans me honom igen?
Svetlana: nähe # [>] men ja vill gå ut asså han har sagt han ska tänka på de du vet om han vill följa me till preve följer inte han me till preve så ska ja och Sessa gå själva

Svetlanas ställningstagande är alltså inte så fast förankrat som det i förstone verkade utan hon använder samtalsituationen och berättelsen för att reflektera och pröva sin tanke emot de andra samtalsdeltagarna. Men Svetlana använder också anföringar i neutral funktion, dvs. som en del i berättelsens handlingsförlopp. De neutrala anföringarna återfinns i berättelserna från intervjusituationen och ett genomgående inslag i Svetlanas berättelser är att det finns flera skillnader kopplade till situationerna.

Genom den *konstruerade lyssnaren* konstruerar Svetlana i berättelserna från gruppsituationen delvis ett "jag" som inkluderar "andra", dvs. hon framlägger berättelseelementen som välkända även för den konstruerade lyssnaren. Detta görs med hjälp av modifierande "så" och "du vet" samt bemötanden av typen "inte för nåt sånt". På detta sätt försvårar hon för de övriga samtalsdeltagarna att invända mot det hon säger. Anledningen till det är att lyssnarna måste kommunicera *om* den pågående dialogen i stället för *i* den; för att markera att man *inte* vet eller inte står bakom att något är en "så" behöver man påpeka detta vilket avbryter talarens resonemang vad gäller "sakfrågan". I intervjusituationen finns inte några sådana element. Den konstruerande lyssnaren är osynlig, som i exempel 97, eller förekommer tillsammans med det jag kategoriserat som berättaren/bakgrundens röst (exempel 98).

Ex. 97 (aE06-001, Svetlana)

Svetlana: /.../men så sa mamma till mej "ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar de ner en" så sprang stackaren ner till kiosken så köpte hon choklad så sa hon till mej "ja men du klarar de(t) ät choklad så klarar du de" så gick ja dit så tänkte ja 'hoppas nu den här marabouchokladen nu verkligen fungerar' [>]
[skrattar]
INT: [>] [skrattar]

Sett i ett helhetsperspektiv konstruerar de olika rösterna i Svetlanas berättelser bilden av ett "jag" som befinner sig i reflektion över vad hon står för. Hon vet vikten av att ta ställning och stå för det men är

inte helt på det klara med sina ställningstaganden eller har i alla fall inte helt integrerat dem med sin jag-identitet. Hon väljer att pröva dessa i grupsituationen. I intervjusituationen ger hon en bild av en sammansatt identitet som berättar vad som hänt utan förbehåll eller något markerat behov av att olika berättelseelement ska bli godkända av lyssnaren. När berättaren framträder är det för att skapa spänning i berättelsen som här när Svetlana konstruerar bemötande genom att en bakgrundens röst (den som har kuggat kan inte köra) ställs emot det egentliga skälet: hennes nervositet.

Ex. 98 (Svetlana, aE06-001)

Svetlana: å ja hade kuggat två gånger innan på grund av att # asså ja kunde köra de va inte de utan ja va rätt panikslagen å så när ja körde skakade mitt ben å min mun va bara <mbmbmb> [gör nervösljud] ja va helt panikslagen

5.5.2. **Engagemang utifrån Livijas berättelser**

Medan Svetlanas berättelser tycktes konstruerade enkom för att lyfta fram ett "jag" ger Livijas berättelser intrycket av ett "jag" som glider undan till fördel för "andra". De andra är främst realiserade genom *den konstruerade lyssnaren*.

Livijas berättelser från grupsituationen är berättelser om när någon sagt något "opassande" men deras poäng faller platt och på ett sätt gör även Livijas "jag" det. Livijas *konstruerade lyssnare* framkommer av "så" och "du vet" som ger för handen att hon vill skapa en relation där "jag" och "andra" är lika eller i alla fall har en likvärdig förståelse av vissa fenomen. Den konstruerade lyssnaren är i de fallen svår att skilja från *bakgrundens röst* eftersom det handlar om en gemensam förståelsegrund. Exempel 99 nedan är en berättelse med frekvent användning av "du vet" och här är även "så" markerad med fetstil. Livija är mån om att nå fram med att det hon berättar är något de alla skulle tycka är *knasigt*.

Ex. 99 (aE05-015, Livija)

1 **du vet så** knas min kusin #
2 vi var inne på aftonbladet du vet me Linda #
3 all(t)så inget xxx okej
4 [jo hallå whatever, Livija svarar på detta med *ja(g) har inte sagt nåt jag lovar*]
#

5 vi chattade **du vet**
 6 å så säger de en **sån** kille #
 7 han var arton **du vet**
 8 säger han säkert nittiosju #
 9 å så han ba
 10 "all(t)så ja ja kommer från Bagdad" **du vet**
 11 så hon ba
 12 "a har du vatt där på semester"
 13 så han ba
 14 "nej"
 15 ((all(t)så ja ++))
 16 han ba
 17 "xxx ja vill"
 18 ((du blev riktigt vad))
 19 ((va [>] sa hon))
 20 han ba **du [>] vet**
 21 "vi har en diktator där"
 22 ((don't wanna go there on vacation # allså han mena väl han kommer ifrå+
 allså att han++))
 23 allså ja han+ hade flyttat dit
 24 ((va hette han då))
 25 va fan vet ja xxx
 26 ((du kunde väl ha frågat))
 27 okej de [>] va inte sånt allvar

Berättelserna bemöts inte med mycket respons vilket i fallet ovan kan bero på att de andra samtalsdeltagarna inte uppfattar vad hon säger. Men hennes frekventa användande av just "du vet" och "sån" visar att Livija i själva verket pockar på de andras godkännande vilket hon inte riktigt får gehör för. Den här ökade frekvensen (i relation till tidigare avsnitt i samtalet) av dialogicitet i berättelsen visar också på att det inte finns någon essentiell skillnad mellan *den konstruerade lyssnaren* och *den faktiska lyssnare*. I det här fallet skulle en analys med fokus på språkhandlingar inte "behöva" relatera den ökade frekvensen som något annat än Livijas försök att generera återkopplingssignaler⁴⁹, dvs. det går att göra en fullständig tolkning utan att relatera till begreppet *den konstruerade lyssnaren*. Anledningen är främst att hon, till skillnad från Svetlana, inte presenterar några alternativ till denna sin "version av verkligheten". En berättelse med olika sidor öppet redovisade ger lyssnaren större utrymme att dra egna slutsatser och att kanske komma fram till samma slutsats som den som berättar. I det här fallet får hon varken medhåll eller mothugg även om omformuleringen *don't*

⁴⁹ I det här fallet skulle hon dessutom kunna efterfråga återkopplingssignaler enkom för att få evidens för att de andra samtalsdeltagarna perceptuellt uppfattat att hon sagt något och/eller vad hon sagt likaväl som att hon vill ha medhåll i sak.

wanna go there on vacation skulle kunna betraktas som medhåll, om det inte hade varit för att den utgör svar på frågan *va(d) sa hon*.

Berättelsen från intervjusituationen domineras av satser som motiverar innehållet i de föregående satserna vilket tyder på att Livija vill berättiga dess berättarvärde. Den konstruerade lyssnaren realiseras nästan som en kontrollant. Som påpekats tidigare påverkar antagligen intervjuarens fråga berättaren att försöka svara trovärdigt på intervjuarens fråga om den "roligaste dagen" (alternativt hemskaste dagen) men det upprepade mönstret av "för-satser" i exempel 100 påminner om den frekventa användningen av "du vet" i berättelsen från grupsituationen. Det blir oklart var "jag" befinner sig eftersom "andra", i det här fallet *den konstruerade lyssnaren*, är så framträdande.

Ex. 100 (aE06-003, Livija)

Livija: mm de e **väl** den dan när vi åkte till mitt hemland då
INT: mm
Livija: i somras # å när de va **för** ja åkte med min farbror å hans fru
så vi åkte bil dit å så va de # **för** min farbror hade inte vatt där på tretton år sen han flytta hit och de hade inte hans fru heller # så att när vi väl åkte dit så ja hade inte vart där på tre år # å de var så spännande **för** vi har ett hus å sånt där asså de var så roligt **för** vi kom fram dit på kvällen å så var de ja slänga bort alla resväskor och allt å så bara gå ut på stan å ha roligt å så
INT: mm
Livija: så va de ri+ riktigt annorlunda å # härligt
INT: ja
Livija: ja

I exempel 101 och 102 nedan tolkades tidigare berättaren Livijas *säjer han* och *jag svär* som en vilja att understryka hennes trovärdighet i situationen. Analysen av samtliga Livijas berättelser frambringar att en alternativ tolkning är rimlig; de språkliga elementen står ut som markörer för en vilja att vädja om lyssnarens godkännande. Hennes *jag svär* kan vara en form av "bakvänd accounting" som liknar det när en fyraåring står bredvid en trasig godisskål med handen full av lakritsbåtar och säger "det var inte jag".

Ex. 101 (aE05-015, Livija)

han var arton du vet **säjer han** säkert nittiosju

Ex. 102 (aE05-015, Livija)

ja svär de e bara för att hon röker å inte ja

De *tillskrivna rösterna* i Livijas berättelser fyller funktion (2), dvs. de förmedlar talhandlingen att det är anmärkningsvärt att någon sa just det de sa vid just det aktuella tillfället. Den här funktionen har jag tidigare beskrivit som "neutral" eftersom den inte ger en bild av en specifik persons disposition och att det heller inte framkommer någon skillnad beroende på om tillskrivningen syftar till "jag" eller "andra". När det framkommer att samtliga Livijas tillskrivningar har denna funktion blir en annan aspekt tydlig. Livijas berättelser från grupsituationerna handlar om vad som är socialt "acceptabelt".

Sammantaget ger de olika medverkande rösterna i Livijas berättelser en bild av en ansträngd relation mellan "jag" och "andra". Livija berättar som om hon vill tvinga lyssnaren att tycka som hon men utan att ge några specifika sakargument som kan stödja detta. Det "jag" som framträder är utlämnat till att skapa balans mellan "jag" och "andra" men "andra" väger otvetydigt tyngst.

5.5.3. Engagemang utifrån Ajanas berättelser

Ajanas berättelser innehåller färre dialogiska satser (35%) än både Svetlanas (43%) och Livijas (71%) och de uppfyller därför i högre grad antagandet om att berättelser innehåller en hög andel av monologiska satser. Det specifika antagandet gällde att den som berättar har fått/tagit en förlängd tur och att hon därmed också har tolkningsrätt vad gäller det hon berättar om. Ajanas berättelser har ett antal drag som stödjer en sådan beskrivning.

De *tillskrivna rösterna* är få och de som förekommer är alla av typ (1), dvs. de utgör ett av flera steg i händelseförloppet som i det här utdraget från berättelsen om den udda mannen som stod och sjöng utanför ett café.

Ex. 103 (E04b-001, Ajana)

- 1 så ja var tvungen ++
- 2 ja vågade inte gå fram till han först
- 3 ja bara till min kompis "håll mig i handen"
- 4 så gick vi tillsammans och la lite pengar
- 5 ja bara "oh oh oh"
- 6 så sprang ja tillbaka och folk stod och flabbade

Anföringarna i exempel 103 ovan är sådana fall där det är osäkert om något överhuvudtaget yttrades. Ajanas *håll mig i handen* kan lika gärna ha varit en gest liksom hennes *oh oh oh* troligtvis beskriver en känsla. Anföringarna är därigenom inte öppna för ifrågasättande. Exemplet är från den berättelse vars genretillhörighet tidigare problematiserades på grund av samtalskontexten (avsnitt 3.3.4). Ajana återkommer efter berättelsen till kategoriseringen av den man som är "han" i exemplet ovan. Hon är mån om att föra in själva det faktum att *han e efterbliven de e helt synd om han han förstår inte vad han gör*. Ajanas "jag" lider inte av några krav på att vara de andra samtalsdeltagarna "till lags".

I analysen av de dialogiska satserna har jag belyst att det ofta inte är möjligt att skilja bakgrundens röst från den konstruerade lyssnaren. Ibland kan det vara en indikation på relationen mellan "jag" och "andra". I Ajanas berättelser "pådyvlas" inte lyssnaren några av Ajanas åsikter utan den konstruerade lyssnaren framträder i hennes insikt i vad lyssnaren kan tänkas undra eller reflektera över. Den *konstruerade lyssnaren* realiseras därför, i Ajanas berättelser, precis som den *tillskrivna rösten* ovan, på ett sätt som förstärker känslan av ett medvetet "jag", dvs. ett "jag" i balans med "andra". Exempel 104 nedan är ett exempel på att Ajana bemöter tänkta invändningar eller undringar från sin "konstruerade lyssnare".

Ex. 104 (E06-005, Ajana)

- 1 den var ju inte så LÅNG den dan
- 2 de var inte en vanlig dag
- 3 utan vi skulle bara träffa dom
- 4 få schema
- 5 å så fick vi gå hem

Jag har tidigare tolkat Ajanas utbrodering av *en sån clown* i exempel 105 nedan som ett uttryck för en medvetenhet om lyssnarens behov av information för förståelse. I ljuset av hur hon konstruerar "jag" och "andra" i övrigt blir den tolkningen än mer trovärdig.

Ex. 105 (aE06-005, Ajana)

- 1 då minns ja #
- 2 **en sån clown** ja hade #
- 3 de var en väldigt väldigt väldigt färggrann färggrann clown
- 4 en liten docka

5.5.4. Sammanfattning engagemang utifrån individer

En av de aspekter som framträder är att de tre individernas berättelser skiljer sig åt vad beträffar konstruktionen av "jag" och "andra" beroende på samtalssituationen. De tre kvinnorna har förmågan att anpassa sig och ta tillvara de båda samtalssituationernas olika möjligheter. Det är en förväntad men inte desto mindre intressant aspekt, framför allt med tanke på att de betydelser som realiserats visar att berättelserna i gruppsamtalen utgör en mer reflekterande aktivitet än de i intervjusituationen. Det är dock ännu mer intressant att det finns likheter i de olika individernas respektive berättelser från gruppsituationen och de i intervjusituationen, dvs. vissa drag av språkbruket tycks förmedla något situationsöverskridande om individens förhållningssätt till "jag" och "andra".

Dialogiciteten i Svetlanas gruppsituationsberättelser är uppbyggd av tillskrivna röster som påvisar vad som kan ses som hennes disposition, dvs. vem hon är. Hon ger röst åt olika synvinklar och öppnar, eller expanderar, därmed sin berättelse. Men emedan hon använder berättelserna i gruppsituationen för detta reflexiva "identitetsarbete" berättar hon i intervjusituationen en mer kontraherande berättelse. Att de berättelserna är kontraherande beror dels på att de tillskrivna rösterna är av den typ (1) som förmedlar händelseförloppet, dels på att det inte finns några uttalade modifieringar eller bemötanden.

Livijas berättelser utmärks av en hög andel dialogiska satser och de realiserar både i intervjusituationen och gruppsituationen en framträdande konstruerad lyssnare. Hennes berättelser är dock inte expanderande eftersom dialogiciteten i berättelserna syftar till att (försöka) skapa en gemensam åsikt om den beskrivna verkligheten. Hennes "jag" framträder främst som ett behov av att "andra" tycker som hon.

I Ajanas berättelser konstrueras liksom i Svetlanas ett tydligt "jag". Skillnaden är att Ajanas berättelser inte innefattar motsvarande realisering av "andra". Hennes berättelser utmärker sig i att den konstruerade lyssnaren framträder genom hennes förtydliganden av sådant som skulle kunna vara oklart för den hon berättar för vilket indikerar en balans mellan "jag" och "andra". Berättelserna är alltså relativt monologiska och kan därigenom inte med självklarhet kategoriseras som expanderande eller kontraherande.

5.6. Slutsatser av studie B

I följande avsnitt presenteras resultaten för hur "jag" och "andra" konstrueras i berättelserna. De olika rösterna *berättaren, tillskrivna*

jaget, tillskrivna andra, den konstruerade lyssnaren och bakgrundens röst samverkar på olika sätt och ger upphov till betydelsefulla skillnader i konstruktionen. Skillnaderna beror på hur berättaren lierar sig med det propositionella innehållet i de dialogiska satserna. Detta bidrar också till om berättelserna kan bedömas som expanderande eller kontraherande. Språkliga element som realiserar funktionerna *projektion, modalitet* och *bemötande* har utgjort bedömningskriterier för hur satserna har analyserats.

Resultaten har visat att det finns skillnader i hur "jag" och "andra" konstrueras beroende på samtalssituationen och beroende på vilken individ som berättar. När det gäller genrerna framträder inte några skillnader som är kopplade specifikt till respektive genre förutom att antalet dialogiska satser varierar mellan genrerna.

Det har också visat sig att beroende på indelningsgrund kan olika tolkningar av samma språkliga realiseringar vara adekvata. Analysresultaten kan, lika lite som språkbruk in-situ, tolkas "kontextlöst". Den kontext som aktualiseras via indelningsgrunden utgör en påverkande faktor.

När *situationen* utgör indelningsgrund framträder att det är fler dialogiska satser i berättelserna från gruppsamtalen än i intervjuerna. De dialogiska satserna i berättelserna från gruppsamtalen utgörs främst av anföringar. Dessa anföringar realiserar olika funktioner och har kategoriserats som tre olika typer. Tillskrivna röster tillför visserligen en röst utöver berättarens (även om det ibland är berättarens egen) men det betyder inte att berättelsen behöver bli expanderande.

I berättelserna från gruppsamtalen finns samtliga typer av anföringar realiserade. Dels finns det anföringar som primärt utgör ett av stegen i händelseförloppet (funktion 1) och de som utgör själva händelseförloppet (funktion 2), dels finns det anföringar som konstituerar en specifik disposition för "jag" eller "andra" (funktion 3). Funktion (1) och (2) är expanderande men inte reflexiva, dvs. de medverkade rösterna är neutrala i förhållande till berättarens åsikt eller värdering. Funktion (3) är kontraherande såtillvida att "andra" konstrueras som ett argument som legitimerar berättarens åsikt, handlande eller reaktion. Det sker genom att berättaren lierar sig med anföringarna som tillskrivs "jag" men inte med de som tillskrivs "andra".

De anföringar som är kategoriserade som funktionstyp (1) eller (2) realiserar inga skillnader beroende på om de tillskrivs "jag" eller "andra". Berättaren förhåller sig neutral till det som anförs. I berättelserna från intervjusituationen förekommer endast anföringar

av typ (1) vilket innebär att den reflekterande "effekt" som typ (3) konstruerar inte står att finna i dessa berättelser.

Den högre andelen av dialogiska satser i berättelserna från gruppsituationen beror också på att de innehåller fler element som realiserar den konstruerade lyssnaren. Den konstruerade lyssnaren är en konstruktion av "andra" men i gruppsituationen finns en stark tendens till att denne "andra" sammanfaller med "jag". Med "modifierande diskursmarkörer" och andra språkliga element skapar berättaren en gemensam förståelsegrund som har en kontraherande funktion. Strategin ger i vissa fall också en vaghet som kan tolkas antingen som ett förtroende inför att den "andre" förstår vad som avses (solidaritetsskapande) eller som ett sätt att presentera ett påstående som man inte behöver stå till svars för. Berättaren framträder också som bakgrundens röst, dvs. berättaren har insikt i vad som kan ifrågasättas och bemöter detta.

I intervjusituationen utgörs "andra" i stort sett endast av den konstruerade lyssnaren. Berättaren förhåller sig i nästan samtliga fall neutralt till de språkliga element som gör den konstruerade lyssnaren manifest. Det finns också drag av att vilja gå den konstruerade lyssnaren till mötes, till exempel genom prefererad respons på den fråga som ställts. I de fallen sammanfaller den konstruerade lyssnaren med bakgrundens röst, dvs. berättaren relaterar till en tänkt berättelse där vissa specifika frågor bör besvaras genom berättelsens innehåll. I dessa fall realiseras ett tydligt "jag" som är medvetet om de behov för förståelse som "andra" har och dessutom besitter förmågan att gå dessa till mötes. Vid något tillfälle får dock "andra", i form av den konstruerade lyssnaren, nästan en kontrollfunktion och "jag" blir därmed otydligt.

Det framträder alltså tydliga skillnader när resultaten tolkas i relation till situationen. När *genrerna* är indelningsgrund framträder däremot inte några tydliga skillnader. Den enda markerade skillnaden är att anekdoter har en hög andel dialogiska satser (83%) och att narrativer har en låg andel (26%). Anekdoternas dialogicitet är främst anföringar och det finns anföringar av alla de tre funktionstyperna. De realiserar "jag" och "andra" på olika sätt och det finns alltså inte någon enhetlighet som kan sägas hålla samman genren. Det finns inte heller någon enhetlighet i om anekdoterna är expanderande eller kontraherande.

Exemplums utmärks i någon mån av att de innehåller markerade "jag" och "andra" vilket ger genren en reflekterande karaktär eftersom det bildas en kontrasterande relation mellan "jag" och "andra". Även i återberättelserna finns en tydlig åtskillnad mellan "jag" och "andra"

men den är neutral och inte kontrasterande. Det innebär att återberättelserna inte har samma reflekterande karaktär. Det är en skillnad som återspeglar om berättelserna blir expanderande eller kontraherande och det är ett av de tillfällen där just den aspekten är intressant för konstruktionen av "jag" och "andra". I exemplums realiserar olika påståenden för att stödja en enda åsikt, dvs. det ena påståendet läggs fram för "kontrastverkan". På det sättet blir de kontraherande men påvisar alltså ett "jag" som har reflekterat över X (all reflektion kräver minst två synvinklar). I återberättelserna är det här förhållandet inte enhetligt, och sålunda går det heller inte att kategorisera dem enhetligt som expanderande eller kontraherande.

Narrativerna består endast till 26% av dialogiska satser och det innebär att de får en starkt beskrivande karaktär. Trots att de alla kan anses beskriva en "version av verkligheten" finns det dock inte någon enhetlighet kring konstruktionen av "jag" och "andra" eller i kategoriseringen i expanderande eller kontraherande.

När resultaten sammanställs i relation till *individerna* framträder återigen markerade skillnader. I Svetlanas berättelser konstrueras en bild av ett tydligt "jag". Det sker genom att hennes tillskrivna röster realiserar en relation där olika dispositioner kontrasteras mot varandra. På det sättet får hennes berättelser en undersökande, reflekterande, karaktär. Hennes konstruerade lyssnare skiljer sig åt i de berättelser som berättas i intervjusituationen och de som berättas i grupsituationen. Det ger också bilden av ett tydligt "jag". I grupsituationen är den konstruerade lyssnaren delvis indragen i hennes "jag" genom modifieringar som "du vet" och "så" och genom vissa bemötanden inskränker hon dessutom möjligheten att invända mot det hon säger. Berättelserna måste ändå betraktas som expanderande medan de i intervjusituationen däremot är kontraherande framför allt med tanke på att den konstruerade lyssnaren där är i stort sett osynlig.

Livijas berättelser utmärker sig genom att hela 71% av satserna är dialogiska. I Livijas berättelser realiserar i grupsituationen ett "jag" som kan sägas "tränga sig på" "andra", dvs. den konstruerade lyssnaren, genom att med språkliga element pådyvlar just sin version av verkligheten. I intervjusituationen realiserar snarast ett undanlidande "jag" genom de bemötande satser som gör den konstruerade lyssnaren manifest. Relationen mellan "jag" och "andra" är i obalans. Livijas berättelser är kontraherande genom att hon berättar med strategier för att nå konsensus. Det är extra tydligt i berättelserna från grupsamtalen eftersom de fokuserar det

anmärkningsvärda i att något hänt och Livija därigenom söker de övriga samtalsdeltagarnas reaktion.

I relation till Livijas berättelser framträder Ajanas som monologiska eftersom de innehåller endast 35% dialogiska satser. I Ajanas berättelser sammanfaller ett antal språkliga fenomen som gör att berättelserna realiserar ett "jag" som förmedlar en självklar tolkningsrätt över beskrivningen av det som hänt. Hennes "jag" och hennes "andra" är åtskilda och i balans såtillvida att den konstruerade lyssnaren endast realiserar genom bemötande av densammes eventuella funderingar. Hennes anföringar är få och av den typ som utgör ett av flera steg i händelseförloppet. Som jag berört tidigare är anföringarna dessutom formulerade så att det är osäkert om de yttrades verbalt vilket omöjliggör att de ifrågasätts. Berättelserna är varken expanderande eller kontraherande utan neutrala.

I beskrivningen och analysen ovan har de dialogiska satserna behandlats. I sammanfattningen nedan sammanställer jag resultaten från studie A och B för att se om de språkliga skillnaderna mellan de olika indelningsgrunderna samverkar på något sätt. I avhandlingens avslutande kapitel tolkar jag resultaten i relation till det teoretiska ramverket och metodologin och där reflekterar jag också över frågor knutna till avhandlingens övergripande syfte.

6. Slutsatser resultat

I avhandlingens två studier har jag på olika sätt undersökt hur de båda kategorierna "jag" och "andra" konstrueras av berättarna och vilka betydelser som följer av konstruktionerna. Jag har relaterat resultaten till tre olika indelningsgrunder för att se om några, och i så fall vilka, mönster av betydelser eller betydelskillnader som framträder beaktat indelningsgrund. De tre indelningsgrunderna är situationerna (grupp- eller intervjusituation), genrerna (anekdot, exemplum, återberättelse eller narrativ) och individerna (Ajana, Svetlana och Livija).

I studie A sammanställdes de olika processtyperna genom en transitivetsanalys för att dels tydliggöra vilken typ av handling/händelse berättaren knöt till kategorierna "jag" och "andra", dels skapa ett underlag för att analysera deltagarnas dynamiska värde. Det dynamiska värdet likställs här med berättarens (och jaget i berättelsens) agentivitet. Genom en relationskonkordans undersöktes dessutom om det fanns specifika mönster av deltagarnas inbördes relationer.

I studie B undersöktes vilka röster satserna förmedlade och hur berättarens förhållningssätt till dessa bidrog till konstruktionen av "jag" och "andra". Rösterna i berättelserna kategoriserades genom analys av satsernas dialogicitet vilket också innebar att analysen fokuserades på de dialogiska satserna. En sats bedömdes som dialogisk utifrån om den (satsinternt eller inte) fick betydelse genom *projektion*, *modalitet* eller *bemötande*. De röster som i olika hög grad aktualiserades var *berättaren*, *det tillskrivna jaget*, *tillskrivna andra*, *den konstruerade lyssnaren* och *bakgrundens röst*. Slutligen kategoriserades berättelserna som kontraherande eller expanderande och kategoriseringen tolkades utifrån vad den betydde för konstruktionen av "jag" och "andra".

6.1. Resultat för indelningsgrund situation

I analysen av de båda kategorierna "jag" och "andra" framträdde det, med indelningsgrunden situation, funktionella skillnader i både studie A och studie B. Dessa skillnader samverkar såtillvida att det tydligt framträder att berättandet i de olika situationerna utgör olika typer av

aktiviteter. Tabell 33 utgör en sammanställning av resultaten från de båda studierna. Resultaten kommenteras efter tabellen.

TABELL 33 JÄMFÖRANDE SAMMANSTÄLLNING AV RESULTAT FÖR SITUATIONERNA

Undersökningsaspekt	Gruppsituation	Intervjusituation
Typ av processer.	Hög andel verbala processer (i relation till i intervjusituationen), främst projicerande.	Hög andel (i relation till gruppsituationen) materiella och relationella processer, främst attributiva.
Antal förekomster "jag"/"andra".	41/42	64/21
Relation dynamiskt värde mellan "jag" och "andra".	Jämn relation: skillnad 0.02.	Inte jämn relation: skillnad 0.43.
Dynamiskt värde "jag"/"andra".	0.92/0.90	0.76/0.33
Relationskonkordans.	Jämn fördelning av de fyra processtyperna, dvs. ingen framträdande relationskonkordans.	"Någon gör något." (53%) och "Någon är något."/ "Någon har någon egenskap." (34%).
Andel dialogiska satser.	67%	33%
Typ av röster.	Främst tillskrivna röster men också den konstruerade lyssnaren. Den konstruerade lyssnaren sammanfaller med "jag".	Främst den konstruerade lyssnaren som ibland sammanfaller med en bakgrundens röst. Berättarens förhållningssätt neutralt.
Typ av funktion tillskrivna röster.	Alla tre funktionerna.	Endast typ 1 (steg i händelseförloppet/icke reflekterande).
Kontraherande eller expanderande berättelser.	Kontraherande.	Ingen enhetlighet.

Av resultaten framgår det att i *gruppsituationen* konstrueras ett "jag" som i högre grad än i intervjusituationen relaterar till andra. Hela 67% av satserna är explicit dialogiska, kategoriserade via projektion, modalitet eller bemötande. Det sker främst genom tillskrivna röster (projektion) men också genom den konstruerade lyssnaren. Den konstruerade lyssnaren sammanfaller med "jag", dvs. berättaren skapar genom ett antal modifierande strategier (modalitet/diskursmarkörer) en relation där "jag" och "andra" står bakom samma påståenden. Det gör att berättelserna blir kontraherande men resultatet visar också att berättelserna till viss del har en reflekterande karaktär. Den reflekterande karaktären beror på att det finns anföringar av alla tre typer där den tredje typen, som är kontrasterande, bidrar till att den inre dialogen blir "synlig". Den reflekterande karaktären realiseras också genom att det är en hög andel av verbala och mentala processer, dvs. att berättaren hänvisar till metafenomen. Metafenomen tillhör andra verklighetsordningen, dvs. de är språkliga realiseringar av språkliga realiseringar och måste därmed anses reflekterade. I gruppamtalen förekommer det lika många deltagare i grupperna "jag" och "andra" och båda grupperna konstrueras med likvärdig handlingskraft (agentivitet).

I *intervjusituationen* konstrueras "jag" med betydligt högre handlingskraft än "andra". "Jag" förekommer drygt tre gånger så ofta som "andra" och det dynamiska medelvärdet för deltagarna ur "jag/vi-gruppen" uppgår till 0.76 medan de ur gruppen "övriga" endast har 0.33. Endast 33% av satserna är dialogiska och dessa satser är oftast neutrala. De dialogiska satserna realiserar den konstruerade lyssnaren på ett sådant sätt att denne sammanfaller med bakgrundens röst (genom främst bemötande). Det innebär att berättaren i intervjusituationen konstruerar sitt "jag" med högre tolkningsrätt än berättaren i grupsituationen vilket med ett annat betraktelsesätt också kan ses som att berättandet i grupsituationen och i intervjusituationen är olika aktiviteter. Det blir också tydligt genom att det förekommer en hög andel (34% i relation till gruppamtalens 10%) relationella processer, dvs. berättaren beskriver - "enväldigt" - att en individ är något eller har någon egenskap.

6.2. Resultat för indelningsgrund genre

När analysresultaten sammanställdes i relation till genrerna framkom endast i exemplums någon enhetlighet kring konstruktionerna av "jag" och "andra". De sammanfattade resultaten presenteras nedan i tabell

34 (anekdoter och exemplums) och i tabell 36 (narrativer och återberättelser). Resultaten kommenteras i direkt anslutning till respektive tabell.

TABELL 34 JÄMFÖRANDE SAMMANSTÄLLNING AV RESULTAT FÖR ANEKDOTER OCH EXEMPLUMS

Undersökningsaspekt	Anekdoter	Exemplums
Typ av processer.	Främst materiella och verbala.	Främst materiella och mentala.
Antal förekomster "jag"/"andra".	26/33	16/10.
Relation dynamiskt värde mellan "jag" och "andra".	Jämn relation: skillnad 0.02.	Inte jämn relation: skillnad 0.32.
Dynamiskt värde "jag"/"andra".	0.80/0.78	1.12/0.8
Relationskonkordans.	"Någon gör något." "Någon säger något."	"Någon gör något." "Någon tänker något."
Andel dialogiska satser.	83%	41%
Typ av röster.	Tillskrivna röster.	Tillskrivna röster.
Typ av funktion tillskrivna röster.	Samtliga typer, ingen samstämmighet gällande liering.	Främst typ 3 (kontrasterande dispositioner).
Kontraherande eller expanderande berättelser.	Ingen enhetlighet.	Kontraherande.

I *anekdoterna* konstrueras ett "jag" som i hög grad relaterar till "andra". 83% av satserna är dialogiska. Utöver det finns ingen enhetlighet i hur "jag" eller "andra" konstrueras. Den höga andelen dialogiska satser utgörs främst av tillskrivna röster men ingen av typerna överväger så att den ger en enhetlig bild av hur "jag" eller "andra" konstrueras. Om man ser till det dynamiska värdet mellan "jag" och "andra" så är det väldigt jämt, skillnaden är endast 0.02.

I *exemplums* skiljer sig däremot det dynamiska värdet åt mellan "jag" och "andra". Skillnaden är 0.32. Endast 41% av satserna är dialogiska men det är ett tillräckligt antal satser för att ett tydligt "jag" ska framträda. En del av de dialogiska satserna är tillskrivna röster av typ 3, dvs. de beskriver individens disposition. Även bakgrundens röst bidrar till kontrastverkan. De mentala processerna utgör dessutom omdömen om företeelser vilket jag i enlighet med genrens syfte tolkat som ett argument för en ståndpunkt.

TABELL 35 JÄMFÖRANDE SAMMANSTÄLLNING AV RESULTAT FÖR NARRATIVER OCH ÅTERBERÄTTELSE

Undersökningsaspekt	Narrativer	Återberättelser
Typ av processer.	Främst materiella och därefter relationella.	Materiella och relationella.
Antal förekomster "jag"/"andra".	38/7	31/10
Relation dynamiskt värde mellan "jag" och "andra".	Inte jämn relation: skillnad 0.32.	Inte jämn relation: skillnad 0.47.
Dynamiskt värde "jag"/"andra".	0.89/0.57	0.67/0.20
Relationskonkordans.	"Någon gör något." "Någon är något."	"Någon gör något." "Någon har någon egenskap./Någon är något."
Andel dialogiska satser.	26%	41%
Typ av röster.	Främst den konstruerade lyssnaren, neutralt förhållningssätt.	Den konstruerade lyssnaren som i stort motsvarar berättaren/bakgrundens röst.
Typ av funktion tillskrivna röster.	Typ 1, dvs. del av händelseförloppet.	
Kontraherande eller expanderande berättelser.	Ingen enhetlighet.	Ingen enhetlighet.

Narrativerna utmärks av att, i relation till de andra genrerna, ha en låg andel dialogiska satser. Endast 26% av satserna är dialogiska. Den större andelen av monologiska satser konstruerar ett "jag" som tar sig tolkningsrätten och processerna är också främst beskrivande, dvs. materiella men också relationella (attributiva). Ett antal mentala processer tillskriver också att "jag" gör några reflekterade, evaluerande, kommentarer i berättelsen. De dialogiska satserna konstruerar främst den konstruerade lyssnaren vilket sker med ett neutralt förhållningssätt. "Jag" har ett högre dynamiskt värde än "övriga" och skillnaden (0.32) är till "jagets" fördel. Att "jag" är huvudpersonen framkommer också genom att "jag" har 38 förekomster medan "andra" endast har 7.

Återberättelserna har också fler förekomster av "jag" (31) än av "andra" (10). Liksom i *narrativerna* konstruerar de dialogiska satserna främst en konstruerad lyssnare men det finns fler dialogiska satser (41%) i återberättelserna. I återberättelserna sammanfaller den konstruerade lyssnaren i stort med berättaren/bakgrundens röst och det "jag" som konstrueras ger en tydlig åtskillnad mellan "jag" och "andra". Relationen mellan "jag" och "andra" är dock inte enhetlig över återberättelserna. Ibland är den okomplicerad men ibland är den krystad. Det konstrueras därför inte ett "jag" med självklar tolkningsrätt.

6.3. Resultat för indelningsgrund individ

Analysresultaten visar att de tre individerna konstruerar olika "jag" och "andra". Resultaten från studie A och B har liksom för de andra indelningsgrunderna sammanställts i en tabell och efter tabellen (36) följer förtydligande kommentarer.

TABELL 36 SAMMANSTÄLLNING AV RESULTAT FÖR INDIVIDERNA

Undersökningsaspekt	Livija	Ajana	Svetlana
Typ av processer.	Jämn fördelning förutom endast en mental process. Hög andel verbala i relation till de andra berättarna.	Främst materiella, men också relationella. Låg andel verbala i relation till de andra berättarna.	Främst materiella, i övrigt jämn fördelning.
Antal förekomster "jag"/"andra".	13/16	47/18	48/30
Relation dynamiskt värde mellan "jag" och "andra".	Inte jämn relation: skillnad 0.34.	Inte jämn relation: skillnad 1.11.	Inte jämn relation: Skillnad 0.28.
Dynamiskt värde "jag"/"andra".	0.92/0.58	1.0/- 0.11	0.85/1.13
Relationskonkord.	Ingen utpräglad konkordans.	"Någon gör något."; "Någon har någon egenskap"/"Någon är något".	"Någon gör något."
Andel dialogiska satser.	71%	35%	43%
Typ av röster.	Konstruerade lyssnaren och tillskrivna röster.	Den konstruerade lyssnaren och några fall av tillskrivna röster.	Tillskrivna röster och konstruerade lyssnaren.
Typ av funktion tillskrivna röster.	Funktion 2, dvs. att någon sagt x är i fokus.	Funktion 1, dvs. del av händelseförloppet	Främst typ 3, dvs. kontrasterande disposition, men också 1 & 2 neutralt förhållnings-sätt
Kontraherande eller expanderande berättelser.	Kontraherande.	Ingen enhetlighet.	Ingen enhetlighet.

När det gäller de tre individerna har *Livijas* berättelser högst andel dialogiska satser. 71% av satserna är dialogiska vilket innebär att Livija i hög grad relaterar till andra men hennes berättelser ger bilden av ett "jag" som inte är i balans med "andra". Berättelserna är kontraherande eftersom de dialogiska satserna konstruerar ett "jag" som strävar efter konsensus med den konstruerande lyssnaren (i gruppsituationen) och att svara enligt förväntan (i intervjusituationen). Livijas berättelser har också en hög andel av verbala processer i relation till de andra individerna. De är av typ två, dvs. deras funktion är att skildra det anmärkningsvärda i att någon har sagt något anmärkningsvärt. Jag har tolkat berättelserna som skildrar ett sådant skeende som att Livija "ställer frågan" om vad som är socialt accepterat. Hennes berättelser har flera förekomster av deltagare ur gruppen "andra" än ur gruppen "jag" men hennes "jag" har högre dynamiskt värde. Skillnaden uppgår till 0.34.

Ajanas berättelser utmärker sig genom att det är stor skillnad mellan antal förekomster av "jag" och "andra" och genom att det är stor skillnad på det dynamiska värdet för "jag" och "andra". Det skiljer sig så mycket som 1.11 mellan "jag" och "andra" till fördel för "jag". Hon konstruerar inte endast ett handlingskraftigt "jag" utan också ett med självklar tolkningsrätt. Hennes berättelser har en förhållandevis (i jämförelse med de andra individernas berättelser) låg andel (35%) av dialogiska satser. De dialogiska satserna konstruerar en konstruerad lyssnare och några fall av tillskrivna röster. "Jag" och "andra" är åtskilda och i balans. Den konstruerade lyssnaren konstrueras via bemötanden av dennes eventuella funderingar och de tillskrivna rösterna är konstruerade så att de är svåra att ifrågasätta. Processerna är beskrivande: materiella och relationella.

Svetlanas berättelser har 41% dialogiska satser och de konstruerar främst tillskrivna röster och den konstruerade lyssnaren. Hennes tillskrivna röster är i berättelserna från gruppsituationen främst av typ 3, dvs. av den typ som uppvisar den ene talarens disposition i kontrast till en annan talares disposition. Som jag påpekat tidigare är den typen av anföring reflekterande och i Svetlanas fall har jag beskrivit att hon prövar sin tanke i berättelserna. Hennes "jag" utifrån den synvinkeln är alltså tydligt men hon är öppen för reflektion. När vi ser till den konstruerade lyssnaren ("andra") sammanfaller den i gruppsituationen med "jag" vilket ger stöd åt att hennes "jag" är sökande; hon eftersträvar de andra samtalsdeltagarnas åsikt genom att använda modifierande uttryck för att skapa (påtvingat) medhåll. Den konstruerade lyssnaren i intervjusituationen är i stort sett osynlig, den

förekommer endast som berättaren/bakgrundens röst på ett neutralt sätt. I Svetlanas berättelser har "jag" lägre dynamiskt värde än "andra" (0.85/1.13) men det är fler förekomster av "jag". Hennes "andra" är alltså beskrivna med större handlingskraft än henne. Svetlana gör med tydlighet olika saker när hon berättar i gruppsituationen och i intervjusituationen. Hennes "jag" i gruppsituationen är markerat men sökande medan hennes "jag" i intervjusituationen är sammansatt.

7. Diskussion

Det övergripande syftet med avhandlingen har varit att problematisera idén om en identitet som genom språklig interaktionell positionering konstrueras i den pågående situationen. Den teoretiska utgångspunkten har varit att individen har en kognitiv identitetsstil "med sig in i situationen". I det avslutande kapitlet diskuterar jag hur denna avsikt stått sig i förhållande till å ena sidan resultatet från de empiriska studierna och å andra sidan de teoretiska och metodologiska frågeställningar som aktualiserats under arbetets fortskridande. Jag presenterar dessa tankar under tre övergripande rubriker: *Resultat och identitetsstil*, *Metodologiska reflektioner* och *Fortsatt forskning*.

Under rubriken *Resultat och identitetsstil* presenterar jag hur resultaten kan tolkas i relation till de identitetsstilar som legat till grund för val av undersökningsaspekter och analysmodeller. Under rubriken *Metodologiska reflektioner* diskuterar jag undersökningsmetoden och resultaten från ett utvecklande perspektiv. I det avslutande avsnittet *Fortsatt forskning* presenterar jag i korthet några tankar om hur det kan vara intressant att gå vidare med avhandlingens forskningsfrågor och jag berör också att resultaten och forskningsfrågorna kan ha relevans för andra ämnen än språkvetenskapen.

7.1. Resultat och identitetsstil

Studierna har dels visat att det framträder skillnader mellan konstruktionen av "jag" och "andra" beroende på indelningsgrund, dels att det går att urskilja skillnader mellan de tre individerna vad gäller deras konstruktion av "jag" och "andra". Frågan är om resultaten från de två studierna tillsammans kan anses påvisa att någon av individerna realiserar någon av de tre identitetsstilarna: *normorientering* (dogmatisk stil), *diffus orientering* (ad hoc-teori) eller *informationsorientering* (vetenskaplig teori) (se avsnitt 2.1.2.1.). Beskrivningarna av identitetsstilarna repeteras i korthet nedan. En individ med:

Normorientering

- fokuserar på andras normativa förväntningar
- oflexibel hållning till mångtydig information
- tenderar att ha förutfattade meningar
- refererar till kollektiva självkomponenter (familj, religion etc.)

Diffus orientering

- undviker reflektion över identitetsfrågor
- förändrar sig för att inte bryta av mot omgivningen
- föreställer sig yttre kontrollerande förväntningar i en situation
- refererar till sociala självkomponenter (rykte, intryck på andra etc.)

Informationsorientering

- utforskar aktivt olika information
- integrerar komplexitet i resonemang
- kan vara och väljer att vara självanalytisk
- refererar till personliga självkomponenter (mina värderingar, mina mål etc.)

För att avgöra om en individ använder endera av identitetsstilarna har jag sett på deras språkbruk vad gäller undersökningsaspekterna i studie A och B. Att en hög andel dialogiska satser uppträder i materialet visar till exempel på att relationen till andra är i fokus men säger inget om hur denna relation ser ut. Genom att se till olika typer av modalitet, projektion och bemötande har det varit möjligt att i högre grad studera *betydelsen* av dialogiciteten. I sammanfattningen av resultaten från de två studierna har jag beskrivit hur individerna konstruerar "jag" och "andra" och hur relationen mellan "jag" och "andra" ser ut. Relationen är relevant för en bedömning av om de olika konstruktionerna av "jag" och "andra" kan anses vara indikationer på en specifik identitetsstil. Likaså är individens relation till sig själv gällande benägenhet att agera (konkret, verbalt, reflekterat) av vikt liksom vilken värld processerna tillhör (den fysiska, medvetandevärlden eller abstrakta relationers värld.)

7.1.1. En normorienterad Livija

När det gäller *Livija* konstaterade jag i sammanställningen av resultaten att den höga andelen av dialogiska satser skildrade hennes relation till andra som obalanserad. I Livijas berättelser finns ett starkt fokus på *den konstruerade lyssnaren*. Det sker genom språkliga drag som konstruerar Livija som en individ som lägger vikt vid en

gemensam förståelsegrund men utan att ge utrymme för ett samkonstruerande av densamma. Den "värld" hon hänvisar till behöver inte utgöra lyssnarnas men hon berättar *som om* den gör det.

Exempel 106 nedan är samma exempel som visas i avhandlingens inledning. Då ställde jag frågan om anföringarna kunde anses ha funktionell betydelse. Livijas berättelser utmärker sig visserligen av att de innehåller många projektioner i jämförelse med Ajanas och Svetlanas men det är inte i första hand anföringsmarkören *ba* som utmärker hennes berättelser utan hennes användning av *du vet*. Uttryckets funktion är att uttrycka att det finns en gemensam förståelsegrund för betydelseområdet av det sagda. Även i exempel 107 framkommer att Livija använder detta modifierande uttryck för att referera till sin uppfattning om det som skett som om det är underförstått att lyssnaren delar samma uppfattning.

Ex. 106 – *Lyssnaren blir pådyvlat talarens åsikt*

ja svär de e bara för att hon röker å inte ja # åh i Ängelholm **du vet** hennes man vet inte att hon ((whatever)) hennes man vet inte att hon röker **du vet** # å ja knasen ja säger till min pappa **du vet**... (Livija, aE05-015)

Ex. 107 – *Lyssnaren blir pådyvlat talarens åsikt*

du vet sån knas min kusin # vi var inne på aftonbladet **du vet** me Linda # all(t)så inget xxx okej [jo hallå whatever, Livija svarar på detta med *ja har inte sagt nåt ja lovar*] # vi chattade **du vet** å så säger de en sån kille # han var arton **du vet** säger han säkert nittiosju... (aE05-015, Livija)

Det är inte endast diskursmarkören "du vet" som stödjer en sådan tolkning vilket jag ska visa här genom att se närmare på hur hon själv förhåller sig till det hon berättar. De två berättelserna ovan handlar båda om när någon sagt något obetänksamt men förutom att händelserna beskrivs ger Livija, med två undantag, inte några "metakommentarer" som förmedlar *vad hon anser* om skeendet. Undantagen är att hon i båda berättelserna belyser att händelsen är *knas* (knasig?) och att hon i den andra säger att killen hon berättar om *säger* att han var arton vilket i sammanhanget måste tolkas med betydelsen *påstår han*. Oberoende av om det finns andra strategier som kan anses vara värderande eller bedömande så är frånvaron av explicita formuleringar anmärkningsvärd. Båda berättelserna är dock kategoriserade som anekdoter, dvs. som berättelser vars syfte är att väcka en reaktion av solidaritet hos lyssnarna. Eftersom det i enlighet med den här studiens resultat kan räknas som genretypiskt att anekdoten berättas utan metakommentarer kan uttrycket "du vet" inte betraktas som typiskt för genren. Ingen av de anekdoter som berättats

av Ajana och Svetlana innefattar samma typ av modifierare. Det finns över huvud taget ingen uttalad konstruerad lyssnare i de andra berättarnas anekdoter.

När Livija berättar i intervjusituationen förekommer inte uttrycket "du vet" men jag har ansett att hennes *bemötande* satser fyller motsvarande funktion. Hon konstruerar en konstruerad lyssnare på ett sätt som *innesluter* densamme i det Livija presenterar som *sin* uppfattning av ett skeende: som om det endast fanns *ett* betraktelsesätt.

Ex. 108

mm de e **väl** den dan när vi åkte till mitt hemland då ((mm)) i somras # å när de va **för** ja åkte med min farbror å hans fru så vi åkte bil dit å så va de # **för** min farbror hade inte vatt där på tretton år sen han flytta hit och de hade inte hans fru heller # så att när vi väl åkte dit så ja hade inte vart där på tre år # å de var så spännande **för** vi har ett hus å sånt där asså de var så roligt **för** vi kom fram dit på kvällen... (aE06-003, Livija)

Den här tolkningen av Livijas berättelser går att relatera till *normorientering* (fokuserar på andras normativa förväntningar) och *diffus orientering* (förändrar sig för att inte bryta av mot omgivningen), dvs. utifrån just de bedömningsgrunderna går det inte att dra någon slutsats om att hon har *en* specifik identitetsstil. Men eftersom det visat sig att de tillskrivna rösterna i hennes berättelser utgjorde en del av berättelser vars funktion var att stämma av ett visst beteende som socialt oacceptabelt ligger det närmare till hands att se hennes stil som normorienterad. I själva verket kan "fokuserar på andras normativa förväntningar" och "förändrar sig för att inte bryta av mot omgivningen" utgöra samma agerande i det här fallet. Det primära i bedömningen är att hon inte förefaller göra någon *egen reflektion* och att hon formulerar sig så att alternativa uppfattningar stängs ute. Hon beskriver sig själv endast ett fåtal gånger och ger ingen metakommentar om hur hon tänker eller upplever något. Hennes "jag" är ett agerande och talande jag men det är inte ett reflekterande jag. Dessa analysresultat är också i samklang med vad jag skrev ner i mina fältanteckningar i anslutning till att jag intervjuat henne: *Det kändes som om hon efter varje svar, del av svar, ville kolla med mig om det var OK /.../ hon fortsatte/utvecklade gärna svaren efter det att hon tittat på mig* (2003-03-12, aE06:003).

7.1.2. En informationsorienterad Ajana

När det gäller *Ajana* konstaterade jag att hon konstruerade ett "jag" i balans. Hennes "jag" är handlingskraftigt, dvs. har högt dynamiskt

värde och hennes berättelser tyder på att hon tagit sig tolkningsrätten i situationen. Berättelserna har endast 35% dialogiska satser och de dialogiska satserna är, precis som hos Livija, bemötande men de är av en karaktär som konstruerar svar på den konstruerade lyssnarens eventuella frågor angående det hon berättar. I exempel 109 från en berättelse berättad under en intervju framträder den neutrala relationen till den konstruerade lyssnaren. Negationerna relaterar till den konstruerade lyssnarens (intervjuarens) möjliga bild av en skoldag.

Ex. 109 – *Bemötande av en konstrerad lyssnarens frågor*

den var **ju inte** så LÅNG den dan de var **inte** en vanlig dag utan vi skulle bara träffa dom få schema å så fick vi gå hem (aE06-005, Ajana)

Ajanas berättelser är dekontextualiserade och de innefattar främst materiella och relationella processer vilket ger en bild av en människa som har reflekterat. Det finns dock inte så många verbala och mentala processer så det reflekterande draget beror i Ajanas berättelser inte på projektioner utan just på de relationella processerna. Ajana värderar och bedömer det hon berättar om men hennes åsikter kontrasteras inte mot några andra värderingar. Men eftersom hon inte drar in den konstruerade lyssnaren i berättelsen som om denne skulle bekräfta hennes "version av verkligheten" finns inga språkliga fenomen som tyder på en normorientering. Den stil resultatet kan anses relatera till är *informationsorientering* (refererar till personliga självkomponenter). Exempel 110 är från en berättelse i ett gruppsamtal och Ajanas integritet är tydlig även här eftersom hon berättar sin version utan åthävor att söka acceptans av lyssnarna eller pådyvla åhörarna sina åsikter. En tolkning som jag också visat fick stöd genom berättelsens roll i samtalsituationen; hon bryter av ett enkelsidigt betraktande av "udda människor" genom att påvisa hur udda hennes eget beteende var.

Ex. 110

ja vågade inte gå fram till han först ja bara till min kompis "håll mig i handen" så gick vi tillsammans och la lite pengar ja bara "oh oh oh" så sprang ja tillbaka och folk stod och flabbade (E04b-001, Ajana)

Att jag i mina fältanteckningar om Ajana inleder med att hon *började att berätta att hon kom med andan i halsen då hon varit förbi sin lillebrors skola/.../läraren hade ringt henne* (2003-03-13, aE06:005) får

en extra tyngd när också analysresultaten gett bilden av en handlingskraftig och sammansatt individ med integritet.

7.1.3. **En informationsorienterad Svetlana**

Svetlanas berättelser uppvisade ett tydligt reflekterande "jag" i berättelserna från gruppsamtalen genom att hon lägger fram sin egen ståndpunkt kontrasterad mot andras. Även temat i berättelserna från gruppsituationen ger för handen att hon är mitt uppe i ett identitetsarbete kring relationen mellan sig själv och andra. I berättelsen nedan (exempel 111) återger Svetlana en dialog mellan sig själv och pojkvännen. Den här typen av återgivna meningsutbyten måste anses vara *reflekterande* eftersom de belyser en medvetenhet inte bara om att man kan ha olika åsikter utan också om att man behöver ta ställning.

Ex. 111 – *Kontrasterande dispositioner*

min pojkvän har tatt sig i kragen för att ja han > säger att han ska ta ut mej /.../ vet du vad han sa igå+ "men du får inte bli sur om såna tjejer kommer fram och hälsar på mej" ja bara "är det de som är problemet att du inte vågar ta ut mej för att du e rädd att jag ska se vilka tjejer som hälsar på dej" du vet # han bara "näe" så sa ja "men då får du inte heller bli sur om mina kompisar kommer också från skolan och hälsar på mej så e de bara" ... (aE04A-006, Svetlana)

Hennes reflekterande är än mer tydligt i exempel 112 eftersom hon där också explicit formulerar sig kring vad hon upplever och tänker: *då fick ja spel, ja vet ändå va ja tänker*.

Ex. 112 – *Kontrasterande dispositioner*

han våga inte visa de först för+ **då fick ja spel** 'varför e han så kaxig vad e de med han' å sånt # o my god så gjorde ja han riktigt svartsjuk i lördags # gick ja dansa då låtsades som ja inte såg n # ja kom till stället han var där ja ville inte gå fram å han ble eht röd han visa att han brydde sej å ja ville ha det bekräftat # förstår du # för **ja vet ändå va ja tänker** 'fan de finns skiter han i de så skiter han i de # de finns andra ju' ... (aE05-010, Svetlana)

I intervjusituationen är hennes "jag" sammansatt, dvs. hon berättar *sin* berättelse och den konstruerade lyssnaren förekommer som bakgrundens röst på ett neutralt sätt. Berättelsen från avhandlingens inledning om när hon tog sitt körkort är ett exempel på detta (exempel 113). Notera återigen hur negationen spelar in för att konstruera lyssnarens "underliggande frågor".

Ex. 113

å ja hade kuggat två gånger innan på grund av att # asså ja kunde köra **de va inte de** utan ja va rätt panikslagen å så när ja körde skakade mitt ben å min mun va bara <mbmbmb> [gör nervösljud] ja va helt panikslagen men så sa mamma till mej "ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar de ner en" ... (Svetlana, aE06-001)

Den stil resultatet kan anses relatera till är *informationsorientering* (aktivt utforskande av information, integrerar komplexitet i resonemangen, kan vara och väljer att vara självanalytisk, refererar till personliga självkomponenter). Hennes "jag" är sålunda ett agerande, upplevande och reflekterande jag. I mina fältanteckningar skrev jag *Svetlana insisterade på att få göra sitt läxförhör före intervjun/.../[hon] kändes trygg i sig själv och frimodig* (2003-03-12, aE06:001). Min uppfattning av henne vid tillfället för intervjun kan bland annat ha varit grundad i de berättelser hon berättade vid intervjun.

En slutsats av de samlade analysresultaten är:

- att individernas språk skiljer sig åt sinsemellan
- att individernas språk är (väl)anpassat till de olika situationerna
- att det finns likheter i en individs språk oberoende av situationen (främst för Livija och Ajana)
- att den språkliga variationen kan anses indikera identitetsstil.

Resultatet påvisar aspekter av språkbruket som är av sådan art att de kan förklara delar av hur det kommer sig att vi i en samtalssituation uppfattar olika individer olika. Att de unga kvinnorna anpassar sitt språk till situationen på det sätt de gör är anmärkningsvärt kanske speciellt med tanke på att de är talare av svenska som andraspråk. Vad de här tre individerna beträffar är flexibilitetsaspekten av den kommunikativa kompetensen god.

Även om de här kopplingarna är starka nog att indikera att individerna har olika identitetsstilar kan tillvägagångssätt och analysmodeller utvecklas för att öka validiteten i liknande studier (se nedan 7.3).

7.2. Orientering mot identitetsstil

Resultatet ovan bidrar till att problematisera idén om en identitet som genom språklig interaktionell positionering konstrueras i den pågående situationen. Genom att flytta fokus till en orientering mot identitetsstil i stället för att enkom söka efter hur individen agerar

interaktionellt visar det sig vara motiverat att också göra alternativa tolkningar av språkliga fenomen.

Vetenskapligt arbete som utförs inom humaniorafältet utgör i sig en social konstruktion i en specifik kulturell kontext samtidigt som det syftar till att undersöka sociala konstruktioner; de frågeställningar som undersöks, att just de undersöks, den teoretiska och metodologiska underbyggnaden är sociala konstruktioner som vi för studiens räkning antar som *gällande*. Att anta vissa konstruktioner för gällande (att anta en speciell vetenskaplig matris) innebär att vi kan anse resultatet som relevant i förhållande till de frågeställningar som behandlas men relevansen kan (oftast) inte transporteras till en annan matris. När vetenskapen blir starkt genomsyrad av *ett enda betraktelsesätt* riskerar vi sålunda att den blir självuppfyllande och kontraproduktiv; mångfalden studier som planeras, utförs och tolkas utifrån samma teoretiska ram genererar delvis samma svar. Detta betyder – betraktas som – att resultatens realibilitet ökar; oberoende studier bekräftar samma sak. Det uppstår därigenom en chimär: forskningsresultaten blir tolkade som allenarådande sanningar i stället för som *forskningsresultat genererade inom ramen för en specifik matris*. Men det kan vara värt att ifrågasätta i hur hög grad vi ser X för att den studie vi utför är konstruerad för att undersöka X.

Nedan följer ett exempel från mina analyser för att belysa ett av de språkliga fenomen som realiserar Livijas sätt att konstruera sina erfarenheter/skapa mening – hennes identitetsstil – som också påverkar den situationella interaktionen. Det innebär i praktiken att det är rimligt att göra en annan tolkning än den som följer av en strikt inkrementell och situationell tolkning. Följande exempel från studie B har tolkats utifrån tanken att individens språkbruk utgör en kontaktyta gentemot hennes identitetsstil.

Ex. 114 – *Lyssnaren blir pådyvlat talarens åsikt*

ja svär de e bara för att hon röker å inte ja # åh i Ängelholm **du vet** hennes man vet inte att hon ((whatever)) hennes man vet inte att hon röker **du vet** # å ja knasen ja säger till min pappa **du vet**... (Livija, aE05-015)

I min analys av exempel 114 ovan har uttrycket "du vet" tolkats utifrån individens konstruktion av en lyssnare men inte som ett uttryck för solidaritet utan som ett uttryck för makt. Genom att pådyvla lyssnaren att denne "vet" utsätter Livija samtalspartnern för att vara tvungen att utföra en markerad handling om hon inte håller med. Det gäller oberoende av om medhålet handlar om lyssnarens förståelse av vilket betydelseomfång Livija implicerar eller om det handlar om att

lyssnaren håller med om betydelseomfånget. Jag menar alltså att hennes uttryckssätt är kopplat till en normorienterad identitetsstil som här påverkar situationen. Livijas språkbruk/identitetsstil *inskränker* lyssnarens handlingsutrymme eftersom en markerad handling kan uppfattas som en handling av motstånd fast den endast är ett uttryck för en avvikande ståndpunkt. Det blir extra markant om det är en gruppmedlem som vill särskilja sig från en åsikt som konstruerats som allmängiltig inom gruppen. Språkbruket konstituerar ett kontraproduktivt skeende; det som av Huspek (1989 i Simon- Vandenberg, 2004) förklaras som en solidaritetssträvan uppkommen av en underordnad grupps behov av att "hålla samman" mot en starkare grupp blir i själva verket en av de avgörande faktorerna som renderar gruppen som underordnad (till exempel uttrycket "you know", jfr "du vet"). Detta är en förklaring som "döms ut" av Hasan (1996:34) med argumentet att det är den socioekonomiska medelklassen som sätter standarden för vilken kod som är i hegemoni och därför leder till framgång i samhället. Jag menar att det inte kan finnas någon annan väg till frihet från en viss hierarkisk struktur än att endera av parterna bryter upp strukturens fundament, dvs. den överordnade måste upphöra att vara överordnad för att den underordnade ska upphöra vara underordnad eller/och vice versa (jfr Fanon, 1952/1997; de Beauvoir 1949/1986 angående att upphöra att se sig själv med den överordnandes blick).

De här tankarna kan tyckas vara långt från avhandlingens studier men spänningsfältet mellan språk och identitet är intressant bland annat på grund av kopplingen till individens frihet att agera i förhållande till rådande diskursiva strukturer. Det handlar om en individs relation till konkreta andra/konkret annat. Det vore förmätet av mig att ifrågasätta att det i en värld av mer eller mindre ändliga resurser inte skulle finnas en individuell strävan att få tillgång till dessa resurser. Ej heller ifrågasätter jag att vi för att tillförskaffa oss resurser konstruerar sociala hierarkier för att systematisera vem som ska få tillgång till resurserna. Men även om individens varande i situationen är relaterande både sociohistoriskt (den sociohistoriska tidsaxeln går både mot det förflutna och mot framtiden) och situationellt är hennes självrelaterande också viktigt, i betydelsen av att påverka interaktionen. Därför vill jag lyfta fram ett språkvetenskapligt betraktelsesätt som tar ett steg tillbaka från att betrakta det sociala och därmed kan släppa fram det individuella – igen. "Igen" står här för att det kan ses som en tillbakagång till den syn på identiteten som var rådande före multipla, flytande identitetsbegrepp "tog över". Jag anser dock att det inte är en

tillbakagång utan en typ av syntes; forskaren med intresse för identitetsfrågor behöver inte slänga ut barnet med badvattnet eftersom perspektiven går att förena. Ett förslag på en sådan ingång är att både utgå från att individen har en specifik identitetsstil som är relevant för samtalsinteraktionen och att interaktionen (re)konstruerar situationella och kulturella mönster.

7.3. Metodologiska reflektioner

I följande avsnitt är den teoretiska ståndpunkten att språk och identitet delvis utgör samma studieobjekt, dvs. det tas för givet att språkbruk realiserar en identitetsstil. Jag reflekterar över om metoden som har använts fungerade tillfredsställande för att påvisa närvaron av skillnader vid olika indelningsrunder och/eller för att avgöra om individerna hade någon specifik identitetsstil.

En del av avhandlingens syfte var att undersöka om konstruktionerna av "jag" och "andra" skilde sig åt om analysresultaten sammanställdes efter situation, genre eller individ. Avsikten var att därigenom kunna avgöra om vissa språkliga fenomen primärt var kopplade till en specifik individs språkbruk eller till en situation eller en genre. Eftersom det har visat sig att det finns aspekter av språkbruket i de unga kvinnornas berättelser som kan anses i första hand knutna till individerna har tillvägagångssättet fungerat. Men resultatet visar också att tillvägagångssättet kan behöva modifieras för att ge bättre reliabilitet.

Med en utgångspunkt i att språk är ett probabilistiskt system får omfånget av ett material betydelse för vilka slutsatser man kan dra av ett analysresultat. Det går inte att utesluta att antalet berättelser i de olika indelningsgrunderna kan ha haft avgörande betydelse för resultaten. I indelningsgrund situation är det till exempel fler berättelser i respektive gruppssamtal och intervjuer än det är per individ i indelningsgrund individerna. Rent hypotetiskt kan det ha bidragit till att variationen hos konstruktionen av "jag" och "andra" var större i berättelserna från intervjusituationen än hos de från individerna. Utfallet av undersökningsaspekterna räknades visserligen om till andelar för att kunna minimera att tolkningen av resultaten påverkades av skillnaderna men eftersom det inte handlar om ett stort nog material för statistiska beräkningar kvarstår en möjlig felmarginal. Enhetlighet i konstruktionerna av "jag" och "andra" var en aspekt som påverkade tolkningen av resultatet men om enhetlighet ökar eller minskar med antal berättelser har inte undersökts i avhandlingen.

För att avgöra vilken genre en berättelse tillhörde använde jag mig av bedömningskriterier av semantisk karaktär och indelningen prövades inte för interbedömarreliabilitet. Genrekategoriseringen krävde dessutom att jag markerade berättelsens början och slut vilket ibland avgjorde vilken kategori en berättelse kom att kategoriseras som. Det är möjligt att dessa begränsningar hade större vikt för resultatet än jag först trodde. Genrebegreppet som sådant kan dock vara användbart men som en "slutprodukt" snarare än en utgångspunkt. Analysmodellerna i studie A och studie B skulle kunna användas för att generera beskrivningar av den funktion en berättelse fyller i ett samtal och hur funktionen kan konceptualiseras som en genre. Även metoden för kategorisering av satser skulle kunna förbättras genom att man använde sig av satsintonation vid bedömning av sats och satskomplex. Slutligen skulle dessutom bedömningen av satsernas dialogicitet kunna förbättras genom att testas för interbedömarreliabilitet.

Även om det förekommer några inskott av reflektion kring en mer allmängiltig, kanske rentav universell, sida av vissa delar av det teoretiska ramverket är det en västorienterad bias såväl i det teoretiska ramverket som i själva det faktum att jag som skrivit avhandlingen är uppvuxen och förankrad i en västeuropeisk kulturkrets. Användningen av analysmetoder med specifika bedömningskriterier (de i studie A och studie B) har dock syftat till att minimera möjligheten för att min sociala tillhörighet ska tillföra ytterligare bias. Berzonsky (1990) menar att en informationsorienterad identitetsstil är positiv för individens välmående i de typer av samhällen där det krävs av individen att ta fortgående ställning när det gäller normer och värderingar. Det är en samhällstyp som ett alltmer ökande antal länder innehar.

Oberoende av den kritik som tagits upp ovan är det värt att notera att om endast en av indelningsgrunderna hade undersökts hade det eventuellt funnits risk för en övertolkning av resultatet. I diskussionen har jag lagt primärt fokus på sammanställningen av resultaten utifrån indelningsgrund individ men i den sammanfattning av resultaten som föregick diskussionen framkom att även indelningen i situation och genre påvisade variation.

7.4. Fortsatt forskning

Det vore intressant att pröva resultatet i dessa studier genom att analysera fler personers berättelser och genom att analysera varje persons språkbruk i fler situationer med viss modifiering, till exempel

enligt ovan. Resultat från en transitivtets- och agentivtetsanalys skulle också kunna analyseras mer ingående så att det med större tydlighet framkom hur en individ väljer att konstruera sina erfarenheter i termer av vem som gör vad mot vem. På liknande sätt skulle engagemangsanalysen kunna fördjupas genom att alla typer av dialogicitet analyserades, kanske framför allt de olika dragen/turerna i den specifika dialogen.

Det finns några områden där det vore intressant att undersöka hur studier av den här typen kan bidra pragmatiskt utanför det språkvetenskapliga fältet. Som jag ser det främst till pedagogiska och psykologiska sammanhang.

Till stor del är skolväsendet en instans där ett reflekterande identitetsarbete uppmuntras eftersom dess språkliga uttryck, i flera avseenden, sammanfaller med de förmågor och den språkliga utveckling vi genom läroplanen förespråkar i svensk lagstiftning (Lgr 11, 2011). I detta har skolväsendet sin kanske viktigaste uppgift i att skapa trygghet för förändring, utveckling, genom att stödja ifrågasättande av det för individen självklara och därmed motivera ställningstaganden grundade i en förståelse för mångfald (en informationsorienterad stil). Vanemässigt agerande är alltid en interaktionell trygghet och det kan också kortsiktigt vara ett energisparande tillvägagångssätt som håller så länge man agerar med de som har samma vana. I ett längre perspektiv och, framför allt, vid förändrade förhållanden kan dock en vana av den typen som en normorientering ger ligga som ett hinder för en positiv nyorientering.

Som jag nämnde i incitamentet för avhandlingen finns det fortfarande forskningsansatser inom psykologin där Grices maximer används för att kategorisera individer utifrån aktuell modell. Emedan språkvetenskapliga studier av vardagliga samtal kan tillföra kunskap som är relevant för kodning och tolkning av dylika metoder kan även en annan väg vara konstruktiv; eftersom intervjuerna och enkäterna är utformade för att frammana specifika svar som utgör en adekvat bedömningsgrund kan det vara relevant att utgå från dem. Att analysera dessa språkutbyten med lingvistiska metoder vore ett sätt att få direkt kunskap om vilka språkliga skillnader som är knutna till respektive identitetsstatus eller identitetsstil. Dylika analyser vore fruktbara såtillvida att resultaten kunde ligga till grund för studier av identitet/identitetsstil i språkbruk som inte var eliciterat för ändamålet.

English Summary

This dissertation deals with the relationship between language and identity. This first section of the summary presents the aim and research questions. Thereafter follows the theoretical background, methodological considerations, and finally a section concluding the results and also the main points made in the discussion chapter of the dissertation.

The aim of the dissertation is twofold:

1. To describe and analyze three individuals' linguistic construction of the concepts "I" and "others" in their stories of personal experience,
2. To put the results together in the different parameters *situations*, *narrative genres* and *the individuals* and make conclusions according to division.

Specific research questions tied to (1) are:

- How does the speaker construct her experience in terms of *who does what to whom*?
- What agency is ascribed to "I" and "others" and how does the relation between "I" and "other" look concerning their agency?
- How dialogical are the stories and which voices are realized?
- Which meanings connected to "I" and "others" are constructed through the different voices?

Specific research questions tied to (2) are:

- Which meanings are constructed through "I" and "others" in relation to the different divisions?
- Are there aspects of the constructions of "I" and "others" that can be ascribed to the individuals rather than situation or genre and if so: are those aspects related to the descriptions of identity style?

Theoretical background

Linguistic studies about identity tend to see identity as a category or as a position. There is thus a preference for studying how social identity is interactionally constructed in the ongoing situation. In this dissertation I put more weight on the individual than current linguistic theorists usually do. I claim language use *in situ* to be connected to an individual's *identity style* (Berzonsky, 1988, 2004, 2005, 2008). Your identity style is the way you construct yourself; how you relate to

aspects connected to yourself. To create *your own* identity means that you reflect over, and reorient toward the norms provided by parents and other people responsible for your primary socialization (Kroger, 1997, 2000; Erikson, 1968/1981). Socialization is the unreflected everyday acquisition of "hows" and "whys"; how do we do things and why do we do them.

Socialization establishes frames of interpretation and the main resource for socialization is language. The important role of language is due to the fact that it is the only semiotic system with which we can refer to all the other things around us: abstract or tangible, actions and feelings, intentions, past and future scenarios, and also other semiotic systems. In the tradition of systemic functional linguistics (SFL), which is the theoretical and methodological groundwork for this dissertation, the ontological status of the world and what goes on within it is put in perspective through the epistemological semiotic system of language (Halliday & Matthiessen 1999, 2004; Hasan, 1996). Thus language is, as you can see in the quote below, a kind of brainwashing, i.e. your way of using language corresponds to your world view (language becomes your "epistemological eyes") and is passed on from dialogues with the people who raise you.

The word *socialization* is the learned name for the practices whereby a novice is brought to share the shaped reality; and for the most part is reality shaped by the systematic operation of language. Minds are created by brainwashing. (Hasan, 1996:25)

The psychosocial framework in this thesis holds that identity develops through a lifetime with a reflective, reorientative phase, at particular transition points such as the move from being a child to being an adult. The only way to "de-code" and "re-code" yourself from primary socialization is to widen the scope of your ways of using language. Ideally, according to the psychosocial framework of Erikson (1981, cf. Marcia, 1966 and Berzonsky, 1988, 2004, 2005, and 2008) the identity work of adolescence is important in order for the individual to achieve an identity grounded in awareness instead of being under the "spell of socialization". If no reflective work takes place the individual will have a fragile identity that will work well in familiar environment but break easily in unfamiliar environments. Reflexivity concerning self components thus empowers the individual. The theory of identity styles defines identity as a self-theory and distinguishes three different

kinds of styles/theories: 1) norm-orientation (dogmatic theorists); 2) diffuse orientation (ad hoc theorists) and 3) information orientation (scientific theorists). An individual with a norm oriented style or a diffuse orientation doesn't reflect upon matters of identity; the dogmatic theorist orients toward ready-made norms and the ad hoc theorist avoids matters of identity altogether. The scientific theorist, i.e. the information oriented individual reflects and accommodates (Berzonsky, 1988, 2004, 2005, 2008).

Reflective work is by definition dialogic; it is about taking different voices in order to weigh pros and cons. The dialogic mode of language doesn't apply exclusively to dialogues between different individuals but is also claimed to be the way language works in our minds. Strictly speaking there are no monologues, all language use is part of an ongoing dialogue through intertextuality (Asplund, 2002; Bakhtin, 1986) and therefore meaning is considered a social entity, constructed by people in social encounters through, among other semiotic systems, language.

According to Systemic Functional Linguistics the overall purpose of language is to construct meaning. This is done through the three meta functions of 1) acting out social relationships (interpersonal meaning); 2) making sense of experience (ideational meaning) and 3) constructing an understandable text (textual meaning). The context and language stand in a dialectic relationship that implies that meaning is constructed through taking place in space of time; language carries traces of language users' previous experience of language and those experiences make up their realm of choices (Hasan 1996). In this dissertation the term *situation* refers to the specific purpose and to the speakers involved in an interaction (Eggins, 2004; Martin, 2010). The term *genre* is the cultural purpose of a text and it has a generic identity, i.e. particular texts are similar to other texts within the same culture and can be illustrated as a generic structure potential. This is an effect of the gain of habitualization. The constituents in the schematic structure, the stages, are functional and each stage fulfills a function building up the overall purpose of the particular genre (Plum, 1993, 2004; Martin & Plum, 1997, Martin, 1997).

Telling (and listening to) stories unquestionably makes up a huge part of being a human. In this dissertation it is implied in the theoretical groundwork for the studies the presumption that story telling is about cognition. Daiute & Lightfoot (2006) shed light on the fact that telling stories is relevant for the individual because story telling carries the possibilities of different perspectives and complexity.

Methodological considerations

The studies in this thesis are part of the project "Language and language use among young people in multilingual urban settings" abbreviated as SUF referring to the Swedish title (Språk och språkbruk hos Ungdomar i Flerspråkiga storstadsmiljöer)⁵⁰. The overriding aims of the project were to describe, compare and analyze the language and language use of young people in multilingual urban settings. The studies are independent but connected through particular questions tied to four main areas:

- Demarcation and description of SMG (Swedish on multilingual ground).
- Language use and variation.
- SMG as a group language and identity marker.
- Multicultural settings as environments for integration and language Acquisition/learning.

The recordings were done in eight classes during their second year (of three) at upper secondary school (Swedish gymnasium). After being informed about the project, 222 informants gave their approval to participate. In the end slightly more than 300 hours of conversations were recorded and put together in a corpus.

The focus informants in this dissertation (with pseudonyms Svetlana, Livija and Ajana) share several background characteristics: they were born outside of Sweden, they arrived in Sweden around the age of 3-7 years, they began their acquisition of Swedish at the age of 3-7 and they actively speak two languages at the time of the recordings (i.e. they have continued to use their first languages). The stories that are analyzed were identified in the material using the following criteria: the text extract should include 1) at least one narrative clause⁵¹ 2) the pronoun "I" and/or other first person pronouns, 3) the speaker moving from the "here and now" to "there and then", i.e. she changes the temporal and spatial reference point and 4) the portrayal of a particular event. To those criteria was added (5) that one main speaker should hold the floor when telling the story.

The material consisted of four different story genres: *anecdotes*, *exemplums*, *retellings* and *narratives*. The results of the studies were related to the two situations (group conversations and interviews) and

⁵⁰ The project was funded by the Bank of Sweden Tercentenary Foundation.

⁵¹ A narrative clause consists of two clauses that interrelate in aspect of time by consecutive order (a temporal juncture).

to the four genres as well as to the individuals. This was done in order to find out if specific linguistic patterns appeared due to the various X parameters?

In study A the stories were analyzed with a transitivity model and with an agency model. The transitivity model was used to categorize the processes according to whether they were *material*, *verbal*, *mental* or *relational* and to place the participants in two groups "I" and "others" in relation to *participant roles*. When this was done the clyne of dynamism (Thompson, 2008) was used to compare the agency of the participants in the two groups. In study B the Appraisal framework was used in order to study the speakers' dialogical engagement. This was done through looking at how the speaker used *projections*, *concession* and *modality* to construct their position in a discourse but also to construct *a virtual other* and to ascribe projected speech (reported speech) to themselves and others. By doing this it was also possible to conclude whether the stories were *expanding* or *contracting* the space of acceptance for different standpoints. This could then be related to the concept of identity style.

Results and discussion

The results indicate that analyzing language use in this way can contribute to an understanding of why we perceive different conversational partners differently. It is argued that those differences are an effect of the identity style of an individual. The analyses resulted in the following conclusions:

- The language use of each of the three women is different from one another
- The young women change their language adapting to the situations studied
- There are similarities in the language use of an individual independent of situation
- The linguistic variation can be considered an indication of identity style

The results of study A showed that there were differences between the two situations that was so striking as to be taken as functional. The interview situation displayed a high proportion of relational processes while the group situation had a high proportion of verbal processes. Another difference was that the agency value was equal between the groups "I" and "others" in the group situation while in the interview situation they weren't. Those differences could be traced to the fact

that different genres were used in the different situations. In the group situation the young women told anecdotes and exemplum but in the interview situation they told retellings and narratives. Thus – they *do* different things in the different situations. There were also striking differences when the results were put together in the parameter of the individuals. Livijas's stories have only one mental process but the other remaining process types are equally distributed. Compared to the other women's' stories her stories have a high proportion of verbal processes. Livija describes the "I" as having higher agency value than "others". In Ajana's stories there is a major difference concerning the agentive status, she describe the "I" as having a much higher agency value than "others". In Svetlana's stories "others" have higher agentive value.

In the study of engagement (study B) the results indicate that it could be concluded that there were more dialogical propositions in the stories from the group situations than in those from the interview situation. This was mainly due to more projections, i.e. more reported speech. Another reason was that there were more cases of modality that constructed the virtual other. There were also different types of projections in the group situations indicating that the storytelling seemed to have more of an investigational character than those told in the interview situation. Though there didn't appear to be categorical differences tied to the genres there did seem to be differences that could be tied to the individuals. Svetlana constructed a clear "I" for instance by contrasting voices that took different stands/was of different dispositions. Livija's stories have 71% dialogical propositions and the "I" that she constructs is not in harmony with "others" – she uses modality trying to make her view the one and only. She also uses concession when constructing the virtual other in a way that seems to seek confirmation. The stories of Ajana have only 35% dialogical propositions and her stories construct an "I" that seems to know where she stands and to know what to say in order to get the listener to understand her point.

In the discussion the results were related to the identity styles in order to find out if the linguistic aspects investigated could indicate identity styles. It seems plausible to conclude that the language use can indicate identity style. Livija's language use gave an indication of a norm-oriented identity style due to the fact that she constructed the virtual other in a particular way. In the group situation she used expressions that indicated that her way of looking at things was the one that her conversation partners should adopt as well. In the

interview situation she tended to use expressions that portrayed her as searching for acceptance.

Ajana, on the other hand, portrayed herself as having integrity and did not ask for the others' permission to think what she thinks nor did she try to impose her perspectives on her conversational partners. It seems that she has reflected on her status in the world. Her choice of processes support the conclusion that she has reflected, they are material and relational, providing her listeners with her view on how to interpret the story. These characteristics make it possible to connect her linguistic behavior to the informational style.

The informational style is also prevalent in Svetlana's stories, though she strikingly and clearly constructs her opinions in contrast to those of others and thus openly shows her reflective work. In her case the theme of her stories in the group situation support this interpretation; the theme is about taking a stand by yourself. In the interview situation Svetlana didn't use the same tactic but her stories were told with self-assurance and with no oppression or suppression.

These findings are interesting due to the fact that they show that linguistic aspects of identity style influence the interaction; linguistic phenomena that usually are interpreted as symbiotic with *the situation* can thus be put in a new perspective. The methodological approach is also fruitful because there turned out to be linguistic patterns tied to *each one* of the three parameters. These connections mean that there is good reason to further investigate the findings before drawing conclusions in order not to read too much into the relationships.

These results could be followed up by investigating more subjects. It would also be interesting to analyze the language use of the same subjects in other situations and concerning other ways of constructing the concepts "I" and "other" and the relation between the two of them. This method could possibly provide a complementary method for assessing young people's identity style to the methods currently used in psychology.

Litteratur

- Adelswärd, V. 1997. "Berättelser från älgpassen" i Hydén, L-C & Hydén, M. (red.) *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AB, s. 198-235.
- Almér, E. 2006. "Ungdomar och språk" i *Ungdomar och identitet*, A. Frisé & P. Hwang (red.). Stockholm: Natur och kultur, s. 109-125.
- Almér, R. 1997. *Om institutionell diskurs. En studie av samtal förda i en akutvårdscentrals reception*. Göteborgs universitet: institutionen för vårdläro- och utbildning. Opublicerad magisteruppsats.
- Antaki, C. & Widdicombe, S. 1998. "Identity as an Achievement and as a Tool." i *Identities in Talk*, C. Antaki & S. Widdicombe (red.). London: Sage Publications, s. 1-14.
- Asplund, J. 2002. *Genom huvudet. Problemlösningens socialpsykologi*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Atkinson, J.M. & Heritage, J. (red.) 1984. *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bakhtin, M. M. 1981. (2006) *The dialogic Imagination*. M. Holquist (red.) Översättning C. Emerson & M- Holquist. Austin: Texas University Press.
- Bakhtin, M.M. 1986. *Speech genres and other late essays*. Översättning: V.W. McGee. Austin: University of Texas Press.
- Bal, M. 1985. *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*. London: University of Toronto Press.
- Bamberg, M. 2004. "Talk, Small Stories, and Adolescent Identities." i *Human Development*, s. 366-369.
- Bamberg, M. 2007. *Narrative – State of the Art*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Barthes, R. 1988. *The semiotic Challenge*. Oxford: Basil Blackwell.
- Bartholomew, K., Henderson, A.J.Z., & Marcia, J.E. 2000. "Coded semistructured Interviews in Social Psychological Research." i H.T. Reis & C.M. Judd (red.) *Handbook of Research Methods in Social and Personality Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bergh Nestlog, E. 2009. *Perspektiv på elevtexter: Skriftligt argumenterande i grundskolans mellanår*. Licentiate Thesis. Växjö: Växjö universitet, Institutionen för humaniora, 139.

- Bernstein, 1971. *Class, Codes and Control*. Vol. 1 Theoretical Studies towards a Sociology of Language. London: Routledge & Kegan Paul.
- Berzonsky, M.D. 1988. "Self-Theorists, Identity Status, and Social Cognition." i *Self, Ego and Identity*, D. K. Lapsley & F. Clark Power, s. 243-261.
- Berzonsky, M.D. 2004. "Identity processing style, self-construction, and personal epistemic assumptions: A social-cognitive perspective." i *European Journal of Development Psychology*, s. 303-315.
- Berzonsky, M.D. 2005. "Ego Identity: A Personal Standpoint in a Postmodern World." i *Identity: An International Journal of Theory and Research*, s. 125-136.
- Berzonsky, M.D. 2008. "Identity formation: The role of identity processing style and cognitive processes." i *Personality and Individual Differences*, s. 645-655.
- de Beauvoir, S. 1986. (1949) *Det andra könet*. Översättning I. Bjurström & A. Pyk. Stockholm: Norstedts Förlag.
- Bijvoet, E. 2003. "Attitudes towards 'Rinkeby Swedish', a group variety among adolescents in multilingual suburbs." i K. Fraurud & K. Hyltenstam (red.) *Multilingualism in Global and Local Perspectives. Selected papers from the 8th Nordic Conference on Bilingualism, November 1-3, 2001, Stockholm – Rinkeby*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Bijvoet, E. & Fraurud, K. 2010. "'Rinkeby Swedish' in the Mind of the Beholder. Studying Listener Perceptions of Language Variation In Multilingual Stockholm." i P. Quist & B.A. Svendsen *Multilingual Urban Scandinavia: New Linguistic Practices*. Great Britain: Short Run Press Ltd., s. 179-188.
- Bodén, P. 2007. "'Rosengårdssvensk' fonetik och fonologi." i L. Ekberg (red.) *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. Lund: Nordlund 27.
- Bodén, P. & Grosse, J. 2006. "Youth Language in Multilingual Göteborg." i *Proceedings from Fonetik 2006. Lund, June 6-9, 2006*. Lund: Center for Language and Literature, Department of Linguistics and Phonetics, Lund University, s. 17-20.
- Boyd, S. & Fraurud, K. 2010. "Challenging the homogeneity assumption in language variation analysis. Findings from a study of multilingual urban spaces." i P. Auer & J.E. Schmidt (red.) *Language and space. An international handbook of linguistic variation*, Berlin: De Gruyter Mouton, s. 686-706.
- Bowlby, J. 1958. "The nature of the child's tie to his mother." *International Journal of Psycho-analysis*, 39, 350-373.

- Bowlby, J. 1988. *A secure base: Clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Blos, P. 1967. "The second individuation process of adolescence" i *Psychoanalytic Study of the Child* 22, s. 162-86.
- Bretherton, I. 1992. "The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth" i *Develomental Psychology* 28, s. 759-775.
- Brodén, M. 1990. *Tidigt samspel - förutsättningen för utveckling* i P. Hwang (red.). *Spädbarnets psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur
- Brubaker, R. & Cooper, F. 2000. "Beyond "identity" i *Theory and Society*, s. 1-47.
- Bruner, J. 1986. *Actual minds. Possible worlds*. Cambridge: Harvard University press.
- Bruner, J. 1987. "Life as a Narrative" i *Social Research* 5. s.11-32.
- Buber, M. 1990 (1923). *Jag och du*. Ludvika: Dualis förlag.
- Bucholtz, M. 1999. "'Why be normal?' Language and identity practices in a community of nerd girls." i *Language and society* 28 (2), s. 203-223.
- Bucholtz, M. 2001. "The whiteness of nerds: superstandrad English and racial markedness." i *Journal of Linguistic Anthropology* 11 (1), s. 84-100.
- Bucholtz, M. & K. Hall. 2005. "Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach." i *Discourse Studies*, s. 585-614.
- Burman, E. 1994. *Deconstructing Developmental Psychology*. London: Routledge.
- Butt, D., Fahey, R, Feez, S., Spinks, S. & Yallop, C. 2000. *Using Functional Grammar. An Explorer's Guide*. National Centre for English Language Teaching and Research: Sydney.
- Cameron, D. 2001. *Working with spoken discourse*. London: Sage.
- Cameron, D. 2004. *Beyond identity? A critical perspective on recent developments in the sociolinguistics of gender and sexuality*. Opublicerat manuskript för plenarföreläsning vid workshopen Identity and Language i Odense 2004.
- Clift, R. 2007. "Getting there first: non-narrative reported speech in interaction." i *Reporting Talk. Reported speech in inteaction*. E. Holt & R. Clift (red). Cambridge: Cambridge University Press.
- Craaford, C. 1994. *Livet är en berättelse. Tankar om samtalskonst*. Stockholm: Natur och kultur.
- Daiute, C. & Lightfoot, C. 2006. *Narrative analysis. Studying the Development of Individuals in Society*. London: SAGE publications.

- Davies, B. & Harré, R. 1990. "Position: The discursive constructions of selves." i *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 20, s. 43-63.
- DN 19 april 2006
- Driscoll, J. 2000. *The representation of doctors and patients in medical discourse*. Opublicerad MA uppsats. Liverpool: University of Liverpool.
- Eckert, P. 2000. *Linguistic variation as social practice*. Oxford: Blackwell.
- Eco, U. 1979. *The role of the reader: explorations in the semiotics of text*. Bloomington : Indiana U.P.
- Edwards, D. & Potter, J. 1992. *Discursive Psychology*. London: Sage Publications.
- Edwards, D. 2006. "Discourse, cognition and social practices: the rich surface of language and social interaction." i *Discourse Studies*, 8(1), s. 41-49.
- Edwards, J. 2009. *Language and Identity*. Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eggins, S. & Slade, D. 1997. *Analyzing casual conversation*. London: Equinox.
- Eggins, S. 2004. *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. (2:a upplagan). London: Continuum.
- Ekberg, L. 2007. ""...sån svensk å blond å sånt du vet." Lexico-grammatiska drag i Malmöungdomarnas talspråk." L. Ekberg (red.) *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. Lund: Nordlund 27, s. 48-77.
- Ekberg, L. 2010. ."Extended Uses of 'Sån' (Such) among Adolescents in Multilingual Malmö, Sweden" i P. Quist & B.A. Svendsen (red.) *Multilingual Urban Scandinavia: New Linguistic Practices*. Great Britain: Short Run Press Ltd., s. 17-30.
- Engblom, C. 2004. *Samtal, identiteter och positionering: ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*. Stockholm : Almqvist & Wiksell International.
- Erikson, E.H. 1959. *Identity and the Life Cycle: selected papers*. New York: International University Press.
- Erikson, E.H. 1981. (1968) *Ungdomens identitetskriser*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Eriksson, M. 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.
- Epstein, S. 1973. "The self-concept revisited: Or a theory of a theory." *American Psychologist*, 28, s. 404-416.
- Fanon, F. 1997. (1952) *Svart hud, vit mask*. Göteborg: Daidalos.

- Ferm, U. 2006. *Using Language in Social Activities at Home. A Study of Interaction between Caregivers and Children with and without Disabilities*. Göteborg: Gothenburg Monographs in Linguistics 31.
- de Fina, A. 2006. "Group identity, narrative and self-representations." i A. de Fina, D. Schiffrin & M. Bamberg (red.). *Discourse and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 351-375.
- de Fina, A., D. Schiffrin, & M. Bamberg. 2006. *Discourse and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fraurud, K. & Boyd, S. 2011. "The native – non-native speaker distinction and the diversity of linguistic profiles of young people in multilingual urban contexts in Sweden." i P. Quist & B.A. Svendsen *Multilingual Urban Scandinavia: New Linguistic Practices*. Great Britain: Short Run Press Ltd., s. 67-88.
- Frisén, A. & Hwang, P. 2006. *Ungdomar och identitet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ganuza, N. 2008. *Syntactic Variation in the Swedish of Adolescents in Multilingual Urban Settings: Subject-Verb order in Declaratives, Questions and Subordinate clauses*.
- Garne, B. & Thelander, K. 1989. *Projektet talutveckling. En presentation och några analyser av elevsamtal*. Uppsala: FUMS rapport nr 144.
- Gee, J. P. 1991. "A linguistic approach to narrative." i *Journal of Narrative and Life History* nr. 1, s. 15-39.
- Gee, J.P. 1999. *An introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London: Routledge.
- Georgakopoulou, A. 2002. "Narrative and Identity Management: Discourse and Social Identities in a Tale of Tomorrow." i *Research on language and Social Interaction*, 35(4). Lawrence Erlbaum Associates, Inc., s. 427-451.
- Georgakopoulou, A. 2003. "Looking back when looking ahead. On adolescents' identity management in narrative practices." i *Discourse Constructions of Youth Identities*. Androutopoulos, J.K. & Georgakopoulou, A (red.). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 75-91.
- Georgakopoulou, A. 2007a. *Small Stories, Interaction and Identities*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Georgakopoulou, A. 2007b. "Thinking big with small stories in narrative and identity analysis." i M. Bamberg (red.) *Narrative – State of the Art*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 145-154.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

- Giles, H. & Coupland, N. 1991. *Languages: Contexts and consequences*. Pacific Grove: Brooks/Cole.
- Goatly, A. 1997. *The Language of Metaphors*. London: Routledge.
- Goffman, E. 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goodwin, C. 1984. "Notes on Story Structure and the Organization of Participation." i M. Atkinson & J. Heritage *Structures of Social Action*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 225-246.
- Günthner, S. 2007. "The construction of otherness in reported dialogues as a resource for identity work", i P. Auer (red.) *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Halliday, M.A.K. 1978. *Language as social semiotic. The social interpretation of language and mening*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1991. "Towards probabilistic interpretations." i Ventola (red.) *Functional and Systemic Linguistics Approaches and Uses*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. 1989. *Language, context and text. Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press. Andra utgåvan.
- Halliday, M., & Matthiessen. 1999. *Construing experience through meaning: a language based approach to cognition*. London: Cassell.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, M.I.M.C. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold. Tredje utgåvan.
- Hansson, P. & Svensson, G. 2004. "Listening for 'Rosengårds Swedish'" i *Proceedings FONETIK 2004, The Swedish Phonetics Conference, May 26-28 2004*, s. 24-27.
- Harré, R. 2010. "Positioning as a metagrammar for Discursive Story Lines." i D. Schffrin; A. de Fina & A. Nylund (red.) *Telling stories: Language, Narrative, and Social Life*. Washington: Georgetown University Press.
- Hasan, R. 1989. *Linguistics, language and Verbal Art*. Melbourne: Deakin University Press. Oxford: Oxford University Press.
- Hasan, R. 1996. *Ways of Saying: Ways of Meaning. Selected Papers of Ruqaiya Hasan*. C. Cloran, D. Butt and G. Williams (red.). London: Cassell.
- Hasan, R. 2002. "Ways of Meaning, Ways of Learning: code as an explanatory concept." i *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 24 (4), s. 537-548.

- Hasan, R. 2004. "Analysing Discursive Variation." i L. Young & C. Harrison (red.) *Systemic Functional Linguistics and Critical Discourse Analysis. Studies in Social Change*. London: Continuum, s. 15-52.
- Heimann, M. 1990. "Det social spädbarnet." i P. Hwang (red.). *Spädbarnets psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Hepburn, A., & S. Wiggins. 2007. "Discursive research: themes and debates." i *Discursive Research in Practice. New approaches to Psychology and Interaction.*, A. Hepburn and S. Wiggins (red.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-28.
- Hermans & Hermans-Konopkas. 2010. *Dialogical Self Theory. Positioning and Counter-Positioning in a Globalizing Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hjelmslev, L. 1961. *Prolegomena to a Theory of Language*. Baltimore: International Journal of American Linguistics, Vol. 19:1.
- Holmberg, P. & Karlsson, A-M. 2006. *Grammatik med betydelse*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmberg, P., Karlsson, A.-M. & Nord, A. 2011. *Funktionell textanalys*. Norstedts.
- Hunston, S. 2000. "Evaluation and the Planes of Discourse: Status and Value in Persuasive Texts." i S. Hunston, & G. Thompson (red.) *Evaluation in text*. Oxford: Oxford University Press, s. 176-219.
- Hunston, S. & Thompson, G. 2000. *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Huspek, M. 1989. "Linguistic variability and power: An analysis of YOU KNOW/I THINK variation in working-class speech." i *Journal of Pragmatics* 13, s. 661-683.
- Hydén, M. 1997. "Berätteslen i psykoteraapis värld" i Hydén, L-C & Hydén, M. (red.). *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AB, s. 173-197.
- Hyrén, J. Kommande. *Articulation of Justice (2): Justice and equality*. IPSA RC 31, Sydney 13-17 juli, 2011.
- James, W. 1950 (1890). *The principles of psychology*. New York: Dover.
- Jospeh, J. 2004. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Jørgensen, C.R. 2008. *Identitet. Psykologiske og kulturanalytiske perspektiver*. Köpenhamn: Hans Reitzels forlag.
- Kegan 1982. *The evolving self: Problem and Process in Human Development*. Cambridge: Harvard University Press.

- Kegan 1994. *In Over Our Heads: The Mental Demands of Modern Life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kokkinakis, S. & Magnusson, U. 2011. "Computer based quantitative methods applied to first and second language student writing." i R. Källström & I. Lindberg *Young Urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborg: Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 14.
- Kotsinas, U-B. 1982. *Svenska svårt: några invandrares svenska talspråk*. MINS: meddelanden från Institutionen för nprdiska språk vid Stockholms universitet. Stockholm: Institutionen för nordiska språk.
- Kotsinas, U-B. 1985. *Invandrare talar svenska*. Malmö: Liber.
- Kotsinas, U-B. 2003. *En bok om slang typ*. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Kotsinas, U-B. 2004. (1994) *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kristeva, J. 1980. *Desire in language: a linguistic approach to literature and art*. New York: Columbia university Press.
- Kroger, J. 1997. *Identity in Adolescence. The Balance between Self and Other*. London: Routledge. Andra upplagan.
- Kroger, J. 2000. *Identity development. Adolescence Through Adulthood*. London: Sage publications.
- Kroger, J. 2003. "What Transits in an Identity Status Transition?" i *Identity: An International Journal of Theory and Science* 3(3), s. 197-220.
- Källström & Lindberg, I. 2011. *Young Urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborg: Göteborgsstudier i Nordisk språkvetenskap 14.
- Labov, W. 1963. "The social motivation of a sound change." *Word* 19:273-309
- Labov, W. 1972. "The Transformation of Experience in Narrative Syntax" i W. Labov (red.). *Language in the Inner City*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.
- Labov, W. 2006 (1966). *The Social Stratification of English in New York City*. Cambridge: Cambridge University Press. Andra upplagan.
- Labov, W. & Waletzky, J. 1967. "Narrative analysis. Oral Versions of Personal Experience." i *Essays on the Verbal and Visual arts*. Dordrecht: University of Washington press, s. 12-44.
- Labov, W. 2009. The 2009 Charles Homer Haskins Prize Lecture: *Programs & Publications* på <http://www.acls.org>

- Lamerichs, J. & Te Molder, H.F.M. 2009. "And then I'm really like...': preliminary self-quotations in adolescent talk." i *Discourse Studies*. SAGE Publications. Vol. 11(4), s. 401-419.
- Lampropoulou, S. 2007. "Self-presentation via direct speech in Greek adolescents' storytelling" i C. Gabrielatos, R. Slessor & J.W. Unger (red.) *Papers from the Lancaster University Postgraduate Conference in Linguistics & Language Teaching*, Vol. 1 Papers from LAEL PG 2006.
- Lassus, A. 2010. *Betydelser i barnfamiljsbroshyrer: Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Lakoff, G. & Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- LePage, R. & Tabouret-Keller, A. 1985. *Acts of identity: Creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinson, S.C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lgr 11 2011. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.
- Lin, A.M.Y. (red.). 2008. *Problematizing Identity*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lindberg, I. Bijvoet, E., Boyd, S., Ekberg, L., Fraurud, K., Källström, R. 2001. *Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer (Language and language use among adolescents in multilingual settings)*. Grant proposal to the Bank of Sweden Tercentenary Foundation. (Opublicerad).
- Lindström, J. 2008. *Tur och ordning: Introduktion till svenska samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts.
- Linell, P. 1992. *Transkription av tal och samtal: teori och praktik*. Linköping: Arbetsrapporter från Tema K, Universitetet i Linköping 5.
- Linell, P. 1998. *Approaching dialogue: talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, cop.
- Linell, P. 2009. *Rethinking language, mind and world dialogically. Interactional and contextual theories of human sensemaking*. Charlotte NC: IAP, inc.
- Loevinger. 1976. *Ego Development: Conceptions and Theories*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Luyckx, K., Soenens, B., Berzonsky, M.D., Smits, I., Goossens, L. & Vansteenkiste, M. 2007. "Information-oriented identity processing, identity consolidation, and well-being: The moderating role of autonomy, self-

reflection, and self-rumination.” i *Personality and Individual Differences*, s. 1099-1111.

- Luyckx, K, Schwartz, S.J., Berzonsky, M.D., Soenens, B, Vansteenkiste, M. Smits, I & Goossens, L. 2008. “Capturing ruminative exploration: Extending the four-dimensional model of identity formation in late adolescence.” *Journal of Research in Personality* 42, s. 58-8.
- Main, M., Goldwyn, R. & Hesse, E. 2002. *Adult attachment scoring and classification systems. Manual in draft (ver. 7.1, sep)*. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of California at Berkeley.
- Marcia, J. 1966. “Development and validation of ego identity status” i *Journal of Personality and Social Psychology* 3, s. 551-558.
- Marcia, J. 1988. “Common Process Underlying Ego Identity, Cognitive/Moral Development and Individuation.” i D.K. Lapsley & F. C. Power (red.) *Self, ego and identity: integrative approaches*. London: Spronger-Verlag, s. 211.225.
- Martin, J.R. 1997. “Analysing genre: functional parameters.” i F. Christie & J.R. Martin (red.). *Genre and Institutions. Social processes in the workplace and school*. London: Cassell, s. 3-39.
- Martin, J.R. 2010. “Language, register and genre.” i C. Coffin, T. Lillis & K. O’Halloran (red.) *Applied Linguistic Methods. A Reader*. London: Routledge, s.12-32.
- Martin, J.R. & Rose, D. (red.) 2007. *Working on discourse. Meaning Beyond the Clause*. London: Continuum. Andra upplagan.
- Martin, J.R. & Plum, G.A. 1997. “Construing Experience: Some story genres.” i *Journal of narrative and life history*, 7 (1-4), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., s. 299-308.
- Martin, J.R. & White, P.R.R. (red.) 2005. *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Matthiessen, C.M.I.M. 2009. “Meaning in the Making: Meaning Potential Emerging From Acts of Meaning.” i *Languauge Learning* 59 (1), s. 206-229.
- Mc Laughlin 2002. *The inside out of Canadian immigration discourse: a linguistic analysis of ideaology*. Opublicerad MA uppsats. Liverpool: University of Liverpool.
- Mead, G.H. 1934, *Mind, self and society: from a standpoint of a social behaviorist*. Chicago:The University of Chicago Press.
- Meltzoff, A.N. & Moore, M.K. 1983. “Newborn infants imitate adult facial expressions.” i *Child Development*, 54, s. 702-709.

- Milroy, L. 1980. *Language and social networks*. Oxford: Blackwell.
- Mitterauer, M. 1988. *Ungdomstidens sociala historia*. Översättning Gudrun Utas. Göteborg: Röda bokförlaget.
- Moita-Lopes, L.P. 2006. "On being white, heterosexual and male." i A. de Fina, D. Schiffrin & M. Bamberg *Discourse and Identity*, s. 288-311.
- Nationalencyklopediens ordbok (NEO). 1995. Bokförlaget Bra Böcker: Höganäs.
- Nelson, K. 1989. *Narratives from the crib*. London: Harvard University press.
- Nord, A. 2008. *Trädgårdsboken som text 1643-2005*. Stockholm: Stockholm studies in Scandinavian philology, N.S. 47.
- Nordberg, B. 1985. "Om ungdomars samtalsstil. Några preliminära iakttagelser." i L. Elevik & G. Widmark (red.) *Nysvenska studier* 64, s. 5-27.
- Norrby, C. 1997a. "Berättelseannonsering i vardagssamtal." i G. Håkansson et al. (red.) *Svenskans beskrivning* 22. Lund: Lund University Press, s. 82-96.
- Norrby, C. 1997b. "Hur länge är man ungdom – språkligt sett?" i U.-B. Kotsinas, A.-B. Stenström, & A.-M. Karlsson (red.). *Ungdomsspråk i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 43.) Stockholm: Stockholms universitet, s. 213-222.
- Norrby, C. 1998. *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*. Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis. Nordistics Gothoburgensia 21.
- Norrby, C. 2001. "Svenska påhängsuttryck av typen *å sånt* och *eller nåt*. En diskussion av deras förekomst och funktion(er) i ett samtida ungdomsmaterial." i *Språk & Stil* 11, s. 183-210.
- Ohlsson, C. 2007. *Folkets fonder? En textvetenskaplig studie av det svenska pensionssparandets domesticering*. Göteborg: Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 9.
- Ottesjö, C. 2006. *Att fortsätta och att återgå*. Göteborg: Gothenburg Monographs in Linguistics 29.
- Peräkylä, 1997. "Reliability and validity in Research Based on Transcripts." i D. Silverman *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. London: sage, s. 201-220.
- Plum, G. A. 1993. *Types of Spoken Narrative*. The 1993 LERN conference: working with Genre 3.
- Plum, G. A. 2004. (1988) *Text and Contextual Conditioning in Spoken English. A genre-based approach*. (nätversion – hur refererera?)

- Polanyi, L. 1989. *Telling the American Story. A structural and Cultural Analysis of Conversational Storytelling*. The MIT Press: Cambridge.
- Prentice, J. & Sköldbberg, 2011. "Figurative word combinations in texts written by adolescents in multilingual school environments." i R. Källström & I. Lindberg *Young Urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborg: Göteborgsstudier i Nordisk språkvetenskap 14, s.195-218.
- Rampton, B. 1995. *Crossing: Language and ethnicity among adolescents*. London: Longman.
- Rampton, B. 2010. "Linguistic ethnography, interactional sociolinguistics and the study of identities." i C. Coffin, T. Lillis & K. O'Halloran (red.) *Applied Methods. A Reader*, s. 234-250.
- Ribeiro, B.T. 2006. "Footing, positioning, voice. Are we talking about the same things?" i *Discourse and Identity*, A. de Fina, D. Schiffrin & M. Bamberg (red.). 2006. Cambridge: Cambridge University Press, s. 48-82.
- Riessman, C.K. 1997. "Berätta, transkribera, analysera. En metodologisk diskussion om personliga erfarenhetsberättelser i samhällsvetenskaper." i L-C. Hydén & M. Hydén (red.) *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*, s. 30-56.
- Rorty, A.O. 1976. "A literary postscript: characters, persons, selves, individuals." i A.O Rorty (red.) *The identities of persons*. London: University of California Press.
- Rymes, B. 2001. *Conversational borderlands: language and Identity in an alternative urban high school*. New York: Teachers College Press.
- Sacks, H. 1984. "On doing "being ordinary" i *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. J.M. Atkinson & J. Heritage (red.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 413-440.
- Santiago, M.E.V. 2008. "EFL Teacher's Discourse at Orkut: Agency from the perspective of Systemic Functional Linguistics and Structuration Theory." i *Revista Intercambio*, volym XVII. Sao Paulo: LAEL/PUC-SP, s. 322-343.
- Schegloff, E. A. 2007. "A tutorial on membership categorization" i *Journal of Pragmatics* 39: 462-82
- Schiffrin, D. 1996. "Narrative as self-portrait: Sociolinguistic constructions of identity." i *Language in Society*, s. 167-203.
- Scott, C. 2008. "Construing attitude and experience in discourse - the interaction of the TRANSITIVITY and APPRAISAL systems." i Jones & Ventola (red.). 2008. *From Language to Multimodality. New Development in the study of Ideational meaning*. London: Equinox, s. 87-107.

- Simon-Vandenberg, A.-M. 2004. "Intersubjective positioning in talkshows: A case study from British Tv" i *Text* 24(3), s. 399-422.
- Simpson, P. 1993. *Language, Ideology and Point of view*. London: Routledge.
- Skeggs, B. 2008. "The Problem with Identity." i *Problematizing Identity*. London: Lawrence Erlbaum Associates, s. 11-34.
- Snarey, J.R. & Bell, D. 2003. Distinguishing Structural and Functional Models of Human Development: A Response to "What Transits in an Identity Status Transition?" i *Identity: An international Journal of Theory and Research*, 3(3), s. 221-230.
- Spence, D. 1984. *Narrative Truth and Historical Truth: Meaning and Interpretation in Psychoanalysis*. New York: W.W. Norton.
- Stenström, A-B. 2002. *Trends in Teenage talk. Corpus compilation, analysis and findings*. Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company, 2002. p. 107.
<http://site.enrary.com.ezproxy.ub.gu.se/lib/gubselibrary/Doc?id=10022355&page=119>
- Stenström, A-B. 2003. "It's not that I really care about him personally you know. The construction of gender identity in London teenage talk." i Androutopoulos, J.K. & Georgakopoulou, A. (red.) *Discourse Constructions of Youth Identities*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 93-117.
- Stier, J. 1998. *Dimensions and Experiences of Human Identity. An Analytical Toolkit and Empirical Illustration*. Göteborg: Department of Sociology Göteborg University, monograph 69.
- Stier, J. 2003. *Identitet. Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur.
- Stokoe, L. & Edwards, D. 2007. "Story formulations in talk-in-interaction." i M. Bamberg *Narrative - State of the Art*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 69-80.
- Strömquist, S. 2003. "Barns tidiga språkutveckling" i L. Bjar & C. Liberg (red.) *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur, s. 57-72.
- Svendsen, B.A. & Röyneland, U. 2008. "Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway." i *International Journal of Bilingualism*, vol 12, nr 1&2, s. 63-83.
- Svensson, G. 2007. "Funktion och betydelse hos *duvet* i två gymnasiegrupper i Malmö." i L. Ekberg (red.) *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. Lund: Nordlund 27.

- Svensson, G. 2009. *Diskurspartiklar hos ungdomar i mångspråkiga miljöer i Malmö*. Lund: Lundastudier i språkvetenskap A 67, Språk och litteraturcentrum.
- Tannen, D. 1984. *Conversational style: analyzing talk among friends*. Norwood: Ablex.
- Tannen, D. 1986. "Introducing constructed dialogue in Greek and American conversational and literary narrative." i F. Coulmas (red.), *Direct and Indirect speech*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Tannen, D. 2007. (1989) *Talking voices: repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, C. 1989. *Sources of the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thibault, P.J. 2005. "The interpersonal gateway to the meaning of mind: unifying the inter- and intraorganism perspective on language." i R. Hasan; C. Matthiessen & J.J. Webster. (red.) *Continuing Discourse on Language. A Functional Perspective*. London: Equinox.
- Thompson, G. 2008. "From process to pattern: methodological considerations in analysing transitivity in text." i C. Jones & E. Ventola (red.) 2008. *From Language to Multimodality. New Development in the study of Ideational meaning*. London: Equinox, s. 17-33.
- Utrznén, A. (Kommande) *Artighet i teori och praktik. Ungdomars föreställningar om och praktiserande av artighet i flerspråkiga storstadsmiljöer*. Gothenburg Monographs of Linguistics.
- Werndin, M. (Kommande) *Att skapa 'talaren av Rinkebysvenska' - om makt, identiteter och diskursutrymmen i skola, samhälle och forskning*. Stockholms universitet: Centrum för tvåspråkighetsforskning.
- Widdicombe, S. 1998. "Identity as an Analysts' and a Participants' Resource." I *Identities in Talk*, C. Antaki and S. Widdicombe (red.). London: Sage Publications, s. 191-206.
- Wirdeńas, K. 2002. *Ungdomars argumentation: om argumentationstekniker i gruppssamtal*. Göteborg: Acta Universitatis.
- Wolfson, N. 1976. "A Feature of Performed Narrative: The Conversational Historical Present". i *Language in Society*, 7 s. 215-237.
- Wooffitt, R. 1992. *Telling Tales of the Unexpected: the Organisation of Factual Discourse*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Vygotskij, L. S. 1999. *Tänkande och språk*. Översättning K. Öberg Lindsten. Göteborg: Daidalos.

- Young, K.G. 1987. *Taleworlds and storyrealms*. Martinus Nijhoff philosophy library 16. Dordrecht: Nijhoff.
- Zihe, T. 1991. "Kulturell friställning och narcissistisk sårbarhet." i J. Fornäs, U. Lindberg & O. Sernhede (red.) *Ungdomskultur. Identitet och motstånd*. Järfälla: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Zimmerman, D.H. 1998/2006. "Identity, Context and Interaction." i C. Antaki & S. Widdicombe (red.) 2006. *Identities in Talk*. London: Sage Publications.

Appendix 1: transkriptionsnyckel

Transkriptionerna av inspelat tal är i följande avhandling anpassade till skriftspråk men med vissa drag ändrade för att i högre grad vara beskrivande för talspråk. Det gäller främst avsaknad av interpunktioner. Stavningen är modulerad för att i möjligaste mån närma sig det talspråkliga uttalet vilket till exempel innebär att "mig" skrivs "mej" och "varit" skrivs "va(r)it" etc. Följande specifika transkriptionsnotation förekommer i transkriptionerna:

MY GOOD	Versaler används när talaren har stark betoning vid uttrycket.
>	En pilspets markerar början på överlappande tal.
[[skrattar]]	Dubbla hakparenteser innefattar extralingvistiska aspekter eller andra kommentarer såsom till exempel störningar eller information om uteslutna turer.
Kränkän+	Plustecken indikerar avbrutet ord.
++	Två plustecken indikerar en "övergiven sats", dvs. en sats som inte avslutas.
#	Indikerar paus.
##	Indikerar lång paus.
Va(r)it	När en bokstav/ljud står inom parentes uttalas det oftast inte eller uttalas vagt alternativt annorlunda än stavningen indikerar. Bokstaven/ljudet är med i transkriptionen för att göra transkriptionen förståelig för läsaren.
va de: kul	Kolon efter vokal markerar utdraget ljud.
xxx	Tre x i rad indikerar att det som sägs är ohörbart för transkriberaren.
((mm))	När en talares berättelse analyseras markeras lyssnarnas återkopplingssignaler inom dubbla parenteser.
'de finns andra ju'	Enkla citattecken markerar en projicerad – anförd-tanke.
"jamen du klarar det"	Dubbla citattecken markerar projicerat – anført – tal.

Appendix 2: transitivetsanalys

I följande sammanställning är de olika berättelsernas figurer redovisade, dvs. processerna och deras associerade deltagare. Processerna är kategoriserade enligt vilken funktionell processtyp de tillhör och deltagarna efter sina funktionella deltagarroller (se också avsnitt 4.3). I resultatkapitlet sammanfattas dessa analysresultat i förhållande till indelningen *individ*, *situation* och *genre*.

I sammanställningen är **processerna** markerade med fetstil och förstadedeltagarna med understrykning. {Klammerparanteserna} innefattar sådant som förtydligar analysen. Andradeltagare markeras med hakparanteser. När andradeltagarna i en transitiv process utgörs av en entitet innehållande en egen process analyseras inte den processen. Även anförd sats redovisas inom hakparantes men analyseras inte som deltagare. I de fall där satsen saknar förstadedeltagare eller process, dvs. när förstadedeltagaren förekommer i en tidigare sats eller underförstås redovisas denne inom /snedstreck/. Tre punkter i rad ... markerar uteslutet tal. Inom vanliga paranteser står alternativ tolkning av processkategori som till exempel i fallet "chattade" på rad 2 i ex. 1; "Chattade" är kategoriserat som en verbal process men skulle också kunna betraktas som en materiell.

Ex. 1 – ANEKDOT – Livija (aE05-015)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	<u>min kusin...Linda... vi var [inne] {på "tidning"}</u>	Aktör + Utsträckning	Materiell (Exist.)
2	<u>vi chattade</u>	Talare	Verbal (Materiell)
3	säger {de} <u>en sån kille</u>	Talare	Verbal
4	<u>han var</u> [arton]	Bärare + Attribut	Relationell
5	säger <u>han</u>	Talare	Verbal
6	<u>han ba</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
7	<u>hon ba</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
8	<u>han ba</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
9	<u>han ba</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
10	<u>han ba</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
11	<u>han hade flyttat</u>	Aktör	Materiell

Ex. 2 – ANEKDOT – Livija (aE05-015)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	<u>ja lämnade</u> [dom]	Aktör + Mål	Materiell
2	<u>ja svär</u>	Talare	Verbal

3	<u>de e</u> ... [...hon röker]	Bärare + Attribut	Relationell
4	{inte} <u>ja</u> /röker/	Aktör	Materiell
5	<u>hennes man vet</u> {inte} [...hon ... röker]	Upplevare + Fenomen	Mental
6	<u>ja knasen...säjer</u> [pappa]{ja bara} [anförd sats]	Talare + Lyssnare	Verbal
7	<u>han bara</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
8	<u>ja bara</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
9	<u>han bara</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
10	<u>de va</u> {till} [båda]	Bärare + Attribut	Relationell

Ex. 3 - ÅTERBERÄTTELSE - Livija (aE06-003)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	<u>de e</u> ... [den dan...]	Utpekad + Värde	Relationell
2	<u>ja åkte</u>	Aktör	Materiell
3	<u>vi åkte</u> [bil]	Aktör + Utsträckning	Materiell
4	<u>min farbror hade</u> {inte} <u>va(ri)t</u>	Existerande	Relationell
5	<u>han flytta</u>	Aktör	Materiell
6	<u>hade</u> {inte} <u>hans fru</u> /varit/	Existerande	Relationell
7	<u>vi ... åkte</u>	Aktör	Materiell
8	<u>ja hade</u> {inte} <u>var(i)t</u>	Existerande	Relationell
9	<u>de var</u> [så spännande]	Bärare + Attribut	Relationell
10	<u>vi har</u> [ett hus å sånt]	Bärare + Attribut	Relationell
11	<u>de var</u> [så roligt]	Bärare + Attribut	Relationell
12	<u>vi kom</u> {fram}	Aktör	Materiell
13	<u>var de</u> [slänga bort resväskor, gå ut på stan, ha roligt]	Bärare + Attribut	Relationell
14	<u>va de</u> [riktigt annorlunda]	Bärare + Attribut	Relationell

Ex. 4 - ANEKDOT - Ajana (E04b-001)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	<u>ja har sett</u> [han]	Upplevare + Fenomen	Mental
2	<u>ja ... gav</u> [han] [pengar]	Aktör + Mottagare +	Materiell

		Mål	
3	[de] vi sett	Upplevare + Fenomen	Mental
4	han e [efterbliven]	Bärare + Attribut	Relationell
5	folk skrattar åt [han]	Aktör + Mål	Materiell
6	dom samlas	Aktör	Materiell
7	ja går {förbi}	Aktör	Materiell
8	han {brukar} sjunga	Aktör	Materiell
9	stod han	Aktör	Materiell
10	ja {vågade inte} gå [fram]	Aktör + Utsträckning	Materiell (Mental)
11	ja bara [utsaga]	Talare	Verbal
12	gick vi	Aktör	Materiell
13	la /vi/ [lite pengar]	Aktör + Mål	Materiell
14	ja bara [utsaga]	Talare	Verbal
15	sprang ja	Aktör	Materiell
16	folk stod å [flabbade]	Aktör + Utsträckning	Materiell

Ex. 5 – NARRATIV – Ajana (aE06-005)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	[en sådan clown] ja hade	Aktör + Mål	Materiell
2	de var [en ... clown]	Utpekad + Värde	Relationell
3	hade den [...färger]	Bärare + Attribut	Materiell
4	ja brukade släpa [runt på] [den]	Aktör + Utsträckning + Mål	Materiell
5	Ja ... gick	Aktör	Materiell
6	min mamma sa ... [de]	Talare	Verbal
7	ja hade ... med mej [den]	Aktör + Mål	Materiell
8	tappade ja bort [den]	Aktör + Mål	Materiell
9	tvingade /ja/ [mamma] {sätta in en annons skriva in en annons}	Initiativtagare (aktör) + Mål	Materiell
10	fick [ja] /tillbaka/ [den]	Mottagare + Mål	Materiell
11	ja har ... kvar [den]	Aktör + Utsträckning + Mål	Materiell
12	ja tyckte om [den]	Upplevare + Fenomen	Mental

Ex. 6 – ÅTERBERÄTTELSE – Ajana (aE06-005)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	[vi]... fick [lite sovmorgon]	Mottagare + Mål	Materiell
2	började <u>vi</u>	Aktör	Materiell
3	hade <u>ja</u> [en kompis]	Aktör + Mål	Materiell
4	<u>ja</u> gick	Aktör	Materiell
5	<u>vi</u> {skulle} börja	Aktör	Materiell
6	satt <u>vi</u> {där}	Aktör	Materiell (Relationell)
7	va [jättenervösa] /vi/	Bärare + Attribut	Relationell
8	såg /vi/ [alla]	Upplevare + Fenomen	Mental
9	<u>vi</u> bara [anförd sats]	Talare	Verbal (Mental)
10	{fick} <u>vi</u> gå [in]	Aktör + Utsträckning	Materiell
11	träffa /vi/ [läraren]	Aktör + Mål	Materiell
12	fick <u>vi</u> [en blomma]	Mottagare + Mål	Materiell
13	<u>den</u> var ... {inte} [lång]	Bärare + Attribut	Relationell
14	<u>de</u> var {inte} [en vanlig dag]	Utpekad + Värde	Relationell
15	<u>vi</u> {skulle} ... träffa [dom]	Aktör + Mål	Materiell
16	få [schema] /vi/	Mål + Mottagare	Materiell
17	{fick} <u>vi</u> gå [hem]	Aktör (Mottagare) + Utsträckning	Materiell
18	{fick} <u>man</u> ha me [mamma å pappa]	Aktör (Mottagare) + Mål	Materiell
19	<u>de</u> blev [mamma]	Utpekad + Värde	Relationell
20	<u>de</u> var [kul]	Bärare + Attribut	Relationell
21	<u>de</u> var [jättekul]	Bärare + Attribut	Relationell
22	{dom första åren} ... var <u>de</u> [jättespännande]	Bärare + Attribut	Relationell
23	<u>allt</u> var [nytt]	Bärare + Attribut	Relationell
24	<u>man</u> bli [lite skoltrött]	Bärare + Attribut	Relationell
25	<u>man</u> gått {så länge}	Aktör	Materiell
26	var <u>de</u> [kul]	Bärare + Attribut	Relationell

Ex. 7 – NARRATIV – Ajana (aE06-005)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	de {borde}...vara [... ja å min bror var ute och gick]	Utpekad + Värde	Relationell
2	vi var [rätt så små]	Bärare + Attribut	Relationell
3	såg vi [en orm]	Upplivare + Fenomen	Mental
4	ja e [jätterädd]	Bärare + Attribut	Relationell
5	ja tycker [dom e hemska]	Upplivare + Fenomen	Mental
6	börja den komma {lite} mot [oss]	Aktör + Mål	Materiell
7	min brorsa blev [jätterädd]	Bärare + Attribut	Relationell
8	Kasta han [en sten]	Aktör + Mål	Materiell
9	ställde den sej	Aktör	Materiell
10	ja tyckte [de var jätteskrämmande]	Upplivare + Fenomen	Mental
11	vi ... sprang iväg	Aktör	Materiell
12	sprang /vi/ {hem}	Aktör	Materiell
13	de va [rätt hemska]	Bärare + Attribut	Relationell
14	de va [i mitt hemland]	Existerande	Relationell
15	e dom [jättegiftiga]	Bärare + Attribut	Relationell
16	de e [Kosovo]	Utpekad + Värde	Relationell
17	finns de [giftiga ormar å sånt]	Existerande	Relationell
18	man {fick} ... höra [en massa saker om folk som har dött å sånt]	Upplivare + Fenomen	Mental
19	vi blev... [jätterädda]	Bärare + Attribut	Relationell
20	tyckte ja {inte} om [det]	Upplivare + Fenomen	Mental

Ex. 8 – EXEMPLUM – Svetlana (aE05-010)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	[så] min kille tänker	Upplivare + Fenomen	Mental
2	han våga {inte} visa [det]	Aktör + Mål	Mental
3	fick ja spel	Upplivare	Mental
4	gjorde ja [han] ... [svartsjuk]	Aktör (Initiativtagare) + Mål + Utsträckning	Materiell

5	gick ja dansa	Aktör	Materiell
6	låtsades /ja/ [som ja inte såg'n]	Upplivare + Fenomen	Mental
7	ja kom {till stället}	Aktör	Materiell
8	han var [där]	Existerande	Relationell
9	ja {ville inte} gå fram	Aktör + Utsträckning	Materiell
10	han blev... [helt röd]	Bärare + Attribut	Relationell
11	han visa [han brydde sej]	Aktör + Mål	Materiell
12	ja {ville} ha [det] bekräftat	Upplivare + Fenomen	Mental
13	ja tänker [anförd sats]	Upplivare	Mental
14	han ... visste [det]	Upplivare + Fenomen	Mental
15	komde springande /han/ [rosor å sånt]	Aktör	Materiell
16	ja {måste} få ... bekräftat	Aktör	Materiell (Mental)
17	ja fick {det} bekräftat	Aktör	Materiell (Mental)

Ex. 9 – EXEMPLUM – Svetlana (aE05-010)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	vi gick ut	Aktör	Materiell
2	vi va [tre st]	Utpekad + Värde	Relationell
3	åkte /vi/	Aktör	Materiell
4	vi hade på oss [korta kjolar]	Aktör + Mål	Materiell
5	han ... fråga efter [vårt telefonnummer]	Talare + Utsaga	Verbal
6	man har [kort kjol]	Aktör + Mål	Materiell
7	dom tror [man e en hora]	Upplivare + Fenomen	Mental
8	ja får spel	Upplivare	Mental

Ex. 10 – NARRATIV – Svetlana (aE06-001)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Process</i>
1	ja fick [mitt körkort]	Mottagare + Mål	Materiell
2	ja fick [mitt körkort]	Mottagare + Mål	Materiell
3	ja {skulle} ... ha [uppkörning]	Aktör + Utsträckning	Materiell

4	ja {hade} kuggat	Aktör	Materiell
5	ja {kunde} köra	Aktör	Materiell
6	de va {inte} [de]	Bärare + Attribut	Relationell
7	ja va [rätt panikslagen]	Bärare + Attribut	Relationell
8	ja körde	Aktör	Materiell
9	skakade <u>mitt ben</u>	Aktör	Materiell
10	<u>min mun</u> va... [... mbmb]	Bärare + Attribut	Relationell
11	ja va ... [panikslagen]	Bärare + Attribut	Relationell
12	sa <u>mamma</u> [anförd sats] [mej]	Talare + Lyssnare	Verbal
13	sprang <u>stackaren</u> ner {till kiosken}	Aktör	Materiell
14	Köpte <u>hon</u> [choklad]	Aktör + Mål	Materiell
15	sa <u>hon</u> [anförd sats] [mej]	Talare + Lyssnare	Verbal
16	gick ja	Aktör	Materiell
17	tänkte ja [anförd sats]	Upplevare	Mental
18	satt /ja/	Aktör	Materiell
19	{försökte} va(r)a [lugn] /ja/	Bärare + Attribut (Upplevare)	Relationell (Mental)
20	klarade ja [de]	Aktör + Mål	Materiell
21	ja sprang	Aktör	Materiell
22	ja sprang	Aktör	Materiell
23	ja va [jättelycklig]	Bärare + Attribut	Relationell
24	sprang ja	Aktör	Materiell
25	hämtade ja [bilen]	Aktör + Mål	Materiell
26	gick ja ut å körde	Aktör	Materiell

Ex. 11 - ÅTERBERÄTTELSE - Svetlana (aE06-001)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Processer</i>
1	ja har va(r)it med om	Upplevare + Fenomen	Mental
2	Körde <u>hon</u>	Aktör	Materiell
3	<u>hon</u> hade {inget} [körkort]	Aktör + Mål	Materiell
4	<u>hon</u> tyckte {inte} om [mej]	Upplevare + Fenomen	Mental
5	{skulle} <u>hon</u> köra [mej]	Aktör + Mål	Materiell

6	<u>ja</u> {skulle} övernatta	Aktör	Materiell
7	<u>hon</u> körde in	Aktör	Materiell
8	kom <u>de</u> [en sådan stor jeep]	Aktör + Mål	Materiell
9	slog <u>i</u> /jeepen/ [oss]	Aktör + Mål	Materiell
10	<u>de</u> va ...[de]	Utpekad + Värde	Relationell
11	<u>de</u> va {bara} [ja]	Utpekad + Värde	Relationell
12	<u>ja</u> satt	Aktör	Materiell
*13	{hon bröt benet å armen} tror <u>ja</u>	Upplevare + Fenomen	Mental
14	<u>ja</u> klarade mej	Aktör	Materiell

*I resultatredovisningen är processen "bröt" i 'hon bröt benet å armen' av misstag kategoriserad (som materiell process) trots att det är en projicerad figur.

Ex. 12 - ANEKDOT - Svetlana (aE04A-006)

<i>rad</i>		<i>Deltagare</i>	<i>Processtyp</i>
1	ska <u>ja</u> till	Aktör	Materiell
2	<u>min</u> pojkvän { har } tatt <u>sej</u> i kragen	Upplevare	Mental (Materiell)
3	<u>han</u> säger [han ska ta ut mej]	Talare	Verbal
4	<u>han</u> { ska } ta <u>ut</u> [mej]	Aktör + Mål	Materiell
5	<u>han</u> { vill } ta <u>ut</u> [mej]	Aktör + Mål	Materiell
6	<u>vi</u> får <u>se</u> [hur de går]	Upplevare + Fenomen	Mental
7	<u>han</u> tar <u>ut</u> [mej]	Aktör + Mål	Materiell
8	<u>han</u> ... sa [anförd sats]	Talare	Verbal
9	<u>jag</u> bara [anförd sats]	Talare	Verbal
10	<u>han</u> bara [anförd sats]	Talare	Verbal
11	sa <u>ja</u> [anförd sats]	Talare	Verbal
12	<u>han</u> va [helt tyst]	Bärare + Attribut	Relationell
13	<u>ja</u> { vill } gå <u>ut</u>	Aktör	Materiell
14	<u>han</u> { har } sagt [han ska tänka på det]	Talare	Verbal
15	<u>han</u> { ska } tänka	Aktör	Mental
16	<u>han</u> { vill } följa <u>me</u>	Aktör	Materiell
17	följer {inte} <u>han</u> me	Aktör	Materiell
18	{ ska } <u>ja</u> och Sessa gå	Aktör	Materiell

Appendix 3: kategorisering av dialogicitet

I följande bilaga redovisas satsindelning samt kategorisering av dialogisk status. Satserna är åtskilda av två lodräta streck och satskomplexen av tre lodräta streck. Ett upphöjt 'm' efter en sats markerar den som monologisk och ett upphöjt 'd' markerar den som dialogisk. I satskomplex som utgör en projektion är endast den projicerade delen av satskomplexet kategoriserad och då alltid som dialogisk. *Det projicerade ledet är markerat kursivt.* Satsradningar är kategoriserade som satskomplex. En sats markerad med < > betyder det att den är inbäddad och den omkringliggande satsens dialogicitet markeras i den sista delen av satsen. När en sats eller en ofullständig sats inleds eller avslutas med ++ är den inte kategoriserad. Markeringen syftar till att påvisa att det handlar om en självkorrigering eller avbruten tanke som följs upp (eller inte) senare i berättelsen. Dubbla paranteser innebär återkoppling från annan samtalsdeltagare eller allmän kommentar. Hakparanteser markerar extralingvistiska bidrag från berättaren. En pil framåt > följs alltid av ytterligare en pil framåt i dubbla paranteser och markerar samtidigt tal eller skratt. I studie A analyserade jag de figurer som hörde till berättelsevärlden men inte de som hörde till berättandevärlden. I den här analysen analyseras även de satser som hör till berättandevärlden. Bedömningskriterier och konkret tillvägagångssätt redovisas i avsnitt 5.2.

Ex. 1 – ANEKDOT – Livija (aE05-015)

du vet sån knas min kusin # vi var inne på aftenbladet du vet me(d) Linda ^d|| # ((all(t)så inget xxx okej||| ((jo hålla whatever, Livija svarar på detta med: *ja har inte sagt nåt lovar*)) ||| # vi chattade du vet ^d|| å så säger de(t) en sån kille # || *han var arton du vet* ^d|| säger han ^d|| säkert nittiosju ^m|| # å så han ba || *all(t)så ja ja(g) kommer från Bagdad* ^d|| du vet så hon ba || *a har du vatt där på semester* ^d|| så han ba || *nej* ^d|| ((all(t)så ja ++)) han ba || xxx ja vill ((du blev riktigt vad)) ((va(d) [>] sa hon)) han ba || *du [>] vet vi har en diktator där* ^d||

Ex. 2 – ANEKDOT – Livija (aE05-015)

ja svär ^d|| de(t) e bara för att hon röker ^d|| å inte ja ^d|| # åh i ängelholm du vet hennes man vet inte att hon whatever hennes man vet inte || *att hon röker du vet* # ^d|| å ja knasen ja säger till min pappa du vet ^d|| # ja bara || *pappa ja får cig* ^d|| han bara || *va e du dum i huvudet eller* ^d|| knas knas || ja bara || *alltså till zelda* ^d|| han bara || *ja ja* ^d||

Ex. 3 – ÅTERBERÄTTELSE – Livija (aE06-003)

mm de e väl den dan när vi åkte till mitt hemland då ^d|| i somras å när de va ^d|| för ja åkte med min farbror å hans fru ^d|| så vi åkte bil dit ^m|| å så va de ++ || för min farbror hade inte va(ri)t där på tretton år ^d|| sen han flytta hit ^m|| o de hade inte hans fru heller ^m|| så att när vi väl åkte dit så ++ || ja hade inte var(i)t där på tre år ^m|| å de var så spännande ^m|| för vi har ett hus å sånt där ^d|| asså de var så roligt ^m|| för vi kom fram dit på kvällen ^d|| å så var de ja ++ || slänga bort alla resväskor och allt ^m|| å så bara gå ut på stan ^m|| å ha roligt å så ^m|| så va de ri+ riktigt annorlunda å härligt ^d||

Ex. 4 – ANEKDOT – Ajana (E04b-001)

ja har sett han ^m||| # > ja gav xxx xxx såna vad heter de ## ja ja till o med gav han pengar ^d||| ((samtalet pågår en stund om att "han" står på stan och sjunger)) nej okej inte direkt ## och inte fint heller ^d||| så stod han där med sån burk ^d||| så ja var tvungen ^d||| ja vågade inte gå fram till han först ^d||| ja bara till min kompis || *håll mig i handen* ^d||| så gick vi tillsammans ^m||| och la lite pengar ^m||| ja bara || *oh oh oh* ^d||| så sprang ja tillbaka ^m||| och folk stod och flabbade ^m|||

Ex. 5 – NARRATIV – Ajana (aE06-005)

mitt första minne # oj [> skrattar] får man tänka efter ^m||| ((>skrattar # > ja du vi har ingen brådska ett av de första)) ett av dom första då minns ja || # *en sån clown ja hade* ^d||| # de var en väldigt väldigt väldigt färggrann färggrann clown ^m||| en liten docka ^m||| å så # hade den massa grönt å gult å rött å alla dom färgerna ^m||| å så minns ja || *att ja brukade släpa runt på den vart ja än gick* ^d||| så de minns ja väldigt tidigt ((mm)) ^m||| å min mamma sa också de || # *att ja hade den med mej överallt* ^d||| ((jaa)) å så tappade ja bort den ^m||| så tvi+ tvingade mamma att sätta in en annons i tidningen ^m||| ((det knackar två gånger på dörren, en man säger *hallå hallå jag bara hörde ljud härinne så jag undra vad det var*, ursäktar sig och stänger dörren)) å sen till slut fick ja tillbaka den ^m||| så ja har fortfarande kvar den hemma ^m||| ((åh men va roligt)) mm ja xxx mamma skriva in en annons i tidningen ((mm)) ^m||| för att ja tyckte om den så mycket ^d|||

Ex. 6 – ÅTERBERÄTTELSE – Ajana (aE06-005)

ja # ja började ++||| <# vi ha+ fick lite sovmorgon> ^m||| ungefär nio började vi ^m||| ((mm)) å så hade ja ju en kompis redan från innan som ja gick i förskolan med ^d||| så vi skulle börja tillsammans ((mm)) ^m||| så satt vi där ^m||| å va jättenervösa ^m||| å bara såg alla komma förbi ^m||| å vi bara || *ska han gå i klassen ska hon gå i klassen* ^d||| å sen till slut fick vi gå in i ett klassrum ^d||| å träffa läraren ^m||| å så fick vi en blomma var ^m||| ((aha)) den var ju inte så LÅNG den da(ge)n ^d||| de var inte en vanlig dag ^d||| utan vi skulle bara träffa dom ^d||| få schema ^d||| å så fick vi gå hem ((mm)) ^d||| å så fick man ha me sej mamma och pappa just de ((mm)) ^m||| eller # de blev mamma [skrattar] ^m||| ((mm)) ja minns inte särskilt mycket mer ^m|||

Ex. 7 – NARRATIV – Ajana (aE06-005)

hrm oj oj oj de borde nog vara när ja å min bror var ute och gick i skogen ^d||| å vi var rätt så små ^m||| å så: såg vi en orm ^m||| så å ja e jätte jätte jätterädd för ormar ^m||| ja tycker dom e så hemska ^d||| å sen så börja den typ komma lite mot oss ^m||| å min brorsa blev jätterädd ^m||| å så kasta han en sten mot den ^m||| å så ba ställde den sej lite uppåt ^m||| å så asså ja vet inte usch ++ ||| ja tyckte de var jätteskrämmande ^d||| så vi bara sprang iväg ^m||| sprang hem till mamma ^m||| de var rätt hemska ^m||| de var i mitt hemland ^m||| å där e dom jättegiftiga ^m||| ((var var de i ditt hemland)) där finns de giftiga ormar å sånt ^m||| så man fick ju höra massa saker ^m||| om folk som har dött å sånt ^m||| så vi blev ju jätterädda ^m||| så de tyckte ja inte om nej ^d|||

Ex. 8 – EXEMPLUM – Svetlana (aE05-010)

han våga inte visa de först för+ ^d||| då fick ja spel || *varför e han så kaxig vad e de med han å sånt* ^d||| # o my god så gjorde ja han riktigt svartsjuk i lördags # ^m||| gick

ja dansa då ^m||låtsades som ja inte såg n # ^m||| ja kom till stället ^m|| han var där ^m|| ja ville inte gå fram ^d|| å han ble't röd ^m||| han visa att han brydde sej ^m|| å ja ville ha de bekräftat ^m||| # förstår du # för ja vet ändå va ++ || ja tänker || *fan de finns skiter han i de så skiter han i de # de finns andra ju* ^d||| ((mm)) å han bevisste de riktigt # sen ^m|| komde springande med rosor å sånt || *varför e du så kall mot mej* ^d|||

Ex. 9 – EXEMPLUM – Svetlana (aE05-010)

oh my god vi gick ut i lördags ^m|| # så kränkan++ # || ++nä fredags || å sån jugoslavisk kändis++ || # å du vet ja å min kompis vi va tre stycken tjejkompisar här från Malmö som åkte ja Silla å Tjirva ^d|| oh my god xxx vi hade på oss korta kjolar ^m|| inte för nåt sånt # ^d||| asså xxx han kändisen som va där <han som sjöng> han fråga efter vårt telefonnummer ^d||| # ba för man har kort kjol ^m|| dom tror || *att man e en hora* # ^d||| så ja får spel ^m|||

Ex. 10 – NARRATIV – Svetlana (aE06-001)

när ja fick mitt körkort [>skrattar] ((>skrattar)) ^m||| de va när ja fick mitt körkort ^m|| öhm ja skulle då ha uppkörning för tredje gången ^m|| ((jaa)) å ja hade kuggat två gånger innan ^m|| på grund av att ++ || # a(!!t)så ja kunde köra ^d|| de va inte de ^d|| utan ja va rätt panikslagen å så ^d|| när ja körde skakade mitt ben ^m|| å min mun va bara mbmbmb [gör nervösljud] ^m||| ja va helt panikslagen ^m|| men så sa mamma till mej || *ja men ja har hört att om man äter choklad innan uppkörningen så lugnar de ner en* ^d||| så sprang stackaren ner till kiosken ^m|| så köpte hon choklad ^m|| så sa hon till mej || *ja men du klarar de ät choklad så klarar du de* ^d||| så gick ja dit ^m|| så tänkte ja || *hoppas nu den här marabouchokladen nu verkligen fungerar* [>skrattar] ((>skrattar)) ^d|| satt där ^m|| å försökte va(r)a lugn lugn lugn ^m||| å så så klarade ja de # ja ^m|||

Ex. 11 – ÅTERBERÄTTELSE – Svetlana (aE06-001)

ja har va(r)it med om en krock en gång ^m|| <asså om de är de> ^d|| öhm med min styvmamma asså min pappas då fru nya fru ^m||| så körde hon ++ || <hon hade inget körkort alls en gång> ^m||| <hon tyckte inte om mej alls> ^d|| så skulle hon köra mej till min pappas syster till min faster ^m|| <ja skulle övernatta där> ^m|| så körde hon ++ || asså hon körde in i en gata som va enkelriktad fast på fel håll ^m|| så kom de en sådan stor jeep i full fart ^{m(d?)}|| å bara slog i oss ^m||| de va nog de liksom ^m||| ((ja så ni klara er allihop då elle)) ja de va bara ja ^d|| men ja satt där bak++ || *hon bröt benet å armen* || tror xxx ^d|| å ett revben elle nåt sånt || men ja klarade mej ^d|||

Ex. 12 – ANEKDOT – Svetlana (aE04A-006)

så vi får se || *hur de går ikväll* ^d|| <då han tar ut mej>||| # vet du vad han sa igå || *men du får inte bli sur om såna tjejer kommer fram och hälsar på mej* ^d||| ja bara || *är det de som är problemet att du inte vågar ta ut mej för att du e rädd att jag ska se vilka tjejer som hälsar på dej* ^d||| du vet # han bara || *näe* ^d||| så sa ja || *men då får du inte heller bli sur om mina kompisar kommer också från skolan och hälsar på mej så e de bara* ^d||| ((vad sa han)) han va helt tyst || *bara nån kille tittar på dej bara nån kille tittat på dej* ^d|||

